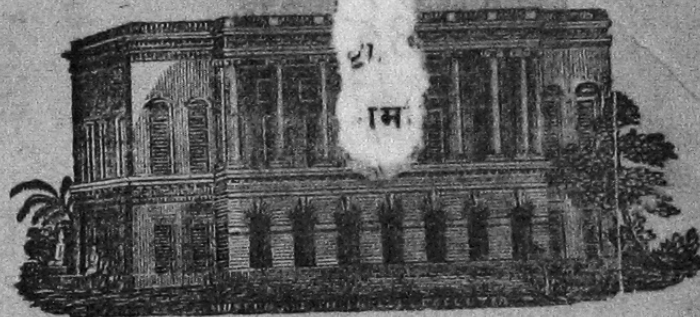

BIBLIOTHECA INDICA:
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
New Series. 1120.

शतसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता ।
ÇATASĀHASRIKĀ-PRAJÑĀ-PARAMITĀ

A
THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE
OF
BUDDHA WITH HIS DISCIPLES
(IN A HUNDRED-THOUSAND STANZAS).

EDITED BY
PRATAPACANDRA GHOṢA.

PART I. FAS. 10.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET,
1905.

LIST OF BOOKS FOR SALE
AT THE LIBRARY OF THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 57, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENTS, Mr. BERNARD QUARITCH,

15, PICCADILLY, LONDON, W., AND Mr. OTTO

HARRASOWITZ, BOOKSELLER, LEIPZIG, GERMANY.

Complete copies of these books

PK
81
B5

which cannot be supplied—some

of stock.

DICA.

Adwaita Brahman Siddhi	8/ each	...	Rs. 1
Adwaitasūtra Kanak	...	...	0
Agni Parash, (Tos)	...	...	4
Aitareya Brahman	...	...	...
Fasc. 1-5, Vol. I	...	...	7
Apn Bha, yam, (T)	...	...	1
Aphorisms of Sa	...	...	0
Astanga-saṅgikā D	...	...	2
...	...	...	1
...	...	...	9
...	...	...	0
...	...	...	0
...	...	...	1
...	...	...	1
...	...	...	1
...	...	...	2
...	...	...	1
...	...	...	0
...	...	...	8
...	...	...	4
...	...	...	3
...	...	...	21
...	...	...	3
...	...	...	5
...	...	...	6
...	...	...	1
...	...	...	0
...	...	...	2
...	...	...	1
...	...	...	2
...	...	...	4
...	...	...	10
...	...	...	3
...	...	...	2
...	...	...	4
...	...	...	7
...	...	...	1
...	...	...	6
...	...	...	4
...	...	...	2
...	...	...	5
...	...	...	2
...	...	...	10
...	...	...	1

902300

पञ्चमपरिवर्तः ।

८५५

तान् कल्पयित्वानामरूपेऽभिनिविष्टाः । दानपारमितायामभि-
निविष्टाः । शीलपारमितायामभिनिविष्टाः । चान्तिपारमिताया-
मभिनिविष्टाः । वीर्यपारमितायामभिनिविष्टाः । ध्यानपार-
मितायामभिनिविष्टाः । प्रज्ञापारमितायामभिनिविष्टाः ।

अध्यात्मशून्यतायामभिनिविष्टाः । बहिर्द्विशून्यतायामभि-
निविष्टाः । अध्यात्मबहिर्द्विशून्यतायामभिनिविष्टाः । शून्यताशून्य-
तायामभिनिविष्टाः । महाशून्यतायामभिनिविष्टाः । परमार्थशून्य-
तायामभिनिविष्टाः । संस्कृतशून्यतायामभिनिविष्टाः । असंस्कृत-
शून्यतायामभिनिविष्टाः । अत्यन्तशून्यतायामभिनिविष्टाः । अनव-
राशून्यतायामभिनिविष्टाः । अनवकारशून्यतायामभिनिविष्टाः ।
प्रकृतिशून्यतायामभिनिविष्टाः । सर्वधर्मशून्यतायामभिनिविष्टाः ।
स्वच्छाशून्यतायामभिनिविष्टाः । अनुपलम्भशून्यतायामभिनिविष्टाः ।
अभावशून्यतायामभिनिविष्टाः । स्वभावशून्यतायामभिनिविष्टाः ।
अभावस्वभावशून्यतायामभिनिविष्टाः ।

सत्युपस्थानेष्वभिनिविष्टाः । सम्यक्प्रहाणेष्वभिनिविष्टाः ।
चद्विपादेष्वभिनिविष्टाः । इन्द्रियेष्वभिनिविष्टाः । बलेष्वभि-
निविष्टाः । बोध्यज्ञेष्वभिनिविष्टाः । आर्याष्टाङ्गमार्गेष्वभिनिविष्टाः ।
आर्यसत्येष्वभिनिविष्टाः । ध्यानेष्वभिनिविष्टाः । अप्रमाणेष्वभि-
निविष्टाः । आरूप्यसमापत्तिष्वभिनिविष्टाः । विमोक्षेष्वभिनिविष्टाः ।
नवानुपूर्वविहारसमापत्तिष्वभिनिविष्टाः । शून्यतानिमित्ताप्रणि-
हितविमोक्षमुखेष्वभिनिविष्टाः । अभिज्ञानेष्वभिनिविष्टाः । समा-
धिष्वभिनिविष्टाः । धारणामुखेष्वभिनिविष्टाः । तथागतबलेष्वभि-

भिविष्टाः । वैशारथ्येभ्योभिविष्टाः । प्रतिसम्बित्वभिविष्टाः ।
महाभैष्यामभिविष्टाः । महाकरुणायामभिविष्टाः । आवेणिक-
बुद्धधर्मैष्वभिविष्टाः ।

तेऽभिविष्टा एवं सन्तः अविद्यमानान् धर्मान् कल्पयन्ति ।
ते न जानन्ति न पश्यन्ति । किं न जानन्ति न पश्यन्ति ।

रूपं न जानन्ति न पश्यन्ति । वेदनां न जानन्ति न पश्यन्ति ।
संज्ञां न जानन्ति न पश्यन्ति । संस्कारान्नजानन्ति न पश्यन्ति ।
विज्ञानं न जानन्ति न पश्यन्ति । चतुर्नजानन्ति न पश्यन्ति ।
श्रोत्रं न जानन्ति न पश्यन्ति । घ्राणं न जानन्ति न पश्यन्ति ।
जिह्वां न जानन्ति न पश्यन्ति । कायं न जानन्ति न पश्यन्ति ।
मनो न जानन्ति न पश्यन्ति ।

रूपं न जानन्ति न पश्यन्ति । शब्दं न जानन्ति न पश्यन्ति ।
गन्धं न जानन्ति न पश्यन्ति । रसं न जानन्ति न पश्यन्ति ।
स्पर्शं न जानन्ति न पश्यन्ति । धर्मान्नजानन्ति न पश्यन्ति ।

चतुर्विज्ञानं न जानन्ति न पश्यन्ति । श्रोत्रविज्ञानं न जानन्ति
न पश्यन्ति । घ्राणविज्ञानं न जानन्ति न पश्यन्ति । जिह्वाविज्ञानं
न जानन्ति न पश्यन्ति । कायविज्ञानं न जानन्ति न पश्यन्ति ।
मनोविज्ञानं न जानन्ति न पश्यन्ति ।

चतुः संस्पर्शं न जानन्ति न पश्यन्ति । श्रोत्रसंस्पर्शं न जानन्ति
न पश्यन्ति । घ्राणसंस्पर्शं न जानन्ति न पश्यन्ति । जिह्वासंस्पर्शं न
जानन्ति न पश्यन्ति । कायसंस्पर्शं न जानन्ति न पश्यन्ति ।
मनःसंस्पर्शं न जानन्ति न पश्यन्ति ।

चतुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनां न जानन्ति न पश्यन्ति । श्रोत्रसंस्पर्श-
प्रत्ययवेदनां न जानन्ति न पश्यन्ति । घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनां न
जानन्ति न पश्यन्ति । जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनां न जानन्ति न
पश्यन्ति । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनां न जानन्ति न पश्यन्ति । मनः-
संस्पर्शप्रत्ययवेदनां न जानन्ति न पश्यन्ति ।

दानपारमितां न जानन्ति न पश्यन्ति । शीलपारमितां न
जानन्ति न पश्यन्ति । चान्तिपारमितां न जानन्ति न पश्यन्ति ।
वीर्यपारमितां न जानन्ति न पश्यन्ति । ध्यानपारमितां न
जानन्ति न पश्यन्ति । प्रज्ञापारमितां न जानन्ति न पश्यन्ति ।

अध्यात्मशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति । बहिर्द्वारशून्यतां न
जानन्ति न पश्यन्ति । अध्यात्मबहिर्द्वारशून्यतां न जानन्ति न
पश्यन्ति । शून्यताशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति । महाशून्यतां
न जानन्ति न पश्यन्ति । परमार्थशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति ।
संस्कृतशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति । असंस्कृतशून्यतां न
जानन्ति न पश्यन्ति । अत्यन्तशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति ।
अनवरायशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति । अनवकारशून्यतां न
जानन्ति न पश्यन्ति । प्रकृतिशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति ।
सर्वधर्मशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति । स्वलक्षणशून्यतां न
जानन्ति न पश्यन्ति । अनुपलम्भशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति ।
अभावशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति । स्वभावशून्यतां न जानन्ति
न पश्यन्ति । अभावस्वभावशून्यतां न जानन्ति न पश्यन्ति ।

सृत्युपस्थानानि न जानन्ति न पश्यन्ति । सम्यक्प्रहाणानि न

जानन्ति न पश्यन्ति । ऋद्धिपादान् न जानन्ति न पश्यन्ति । पञ्चेन्द्रियाणि न जानन्ति न पश्यन्ति । पञ्चबलानि न जानन्ति न पश्यन्ति । सप्तबोध्यानि न जानन्ति न पश्यन्ति । आर्याष्टाङ्ग-
मार्गं न जानन्ति न पश्यन्ति । आर्यसत्यानि न जानन्ति न पश्यन्ति । ध्यानानि न जानन्ति न पश्यन्ति । अप्रमाणानि न जानन्ति न पश्यन्ति । आरूप्यसमापत्तीर्नजानन्ति न पश्यन्ति । अष्टौविमोक्षाज्ञानानि न पश्यन्ति । नवानुपूर्वविहारसमापत्तीर्न-
जानन्ति न पश्यन्ति । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि न जानन्ति न पश्यन्ति । अभिज्ञा न जानन्ति न पश्यन्ति । समा-
धौज्ञानानि न पश्यन्ति । धारणीमुखानि न जानन्ति न पश्यन्ति । तथागतबलानि न जानन्ति न पश्यन्ति । चत्वारिवैशारद्यानि न जानन्ति न पश्यन्ति । चतस्रः प्रतिसम्बिदो न जानन्ति न पश्यन्ति । महासैची न जानन्ति न पश्यन्ति । महाकरुणां न जानन्ति न पश्यन्ति । अष्टादशावेणिकान् बुद्धधर्मान् जानन्ति न पश्यन्ति ।

ते बाला इति संख्यां गच्छन्ति । ते न निर्यान्ति । कुतो न निर्यान्ति । कामधातोर्न निर्यान्ति । रूपधातोर्न निर्यान्ति । आरूप्य-
धातोर्न निर्यान्ति । आवकधातोर्न निर्यान्ति । प्रत्येकबुद्धभूमेर्न निर्यान्ति ।

ते न अद्धति । किमिति न अद्धति । रूपं रूपेण शून्यमिति न अद्धति । वेदनावेदनया शून्येति न अद्धति । संज्ञासंज्ञया-
शून्येति न अद्धति । संस्काराः संस्कारैः शून्या इति न अद्धति । विज्ञानं विज्ञानेन शून्यमिति न अद्धति ।

चक्षुश्चक्षुषा शून्यमिति न अद्धति । एवं श्रोत्रेण शून्यमिति न अद्धति । घ्राणं घ्राणेन शून्यमिति न अद्धति । जिह्वा-
जिह्वया शून्येति न अद्धति । कायः कायेन शून्य इति न अद्धति । मनो मनसा शून्यमिति न अद्धति । रूपं रूपेण शून्यमिति न अद्धति । शब्दः शब्देन शून्य इति न अद्धति । गन्धो गन्धेन शून्य इति न अद्धति । रसो रसेन शून्य इति न अद्धति । स्पर्शः स्पर्शेन शून्य इति न अद्धति । धर्माः धर्मैः शून्या इति न अद्धति । चक्षुर्विज्ञानं चक्षुर्विज्ञानेन शून्यमिति न अद्धति । श्रोत्रविज्ञानं श्रोत्रविज्ञानेन शून्यमिति न अद्धति । घ्राणविज्ञानं घ्राणविज्ञानेन शून्यमिति न अद्धति । जिह्वाविज्ञानं जिह्वाविज्ञानेन शून्यमिति न अद्धति । कायविज्ञानं काय-
विज्ञानेन शून्यमिति न अद्धति । मनोविज्ञानं मनोविज्ञानेन शून्यमिति न अद्धति ।

चक्षुःसंस्पर्शश्चक्षुःसंस्पर्शेन शून्य इति न अद्धति । श्रोत्रसंस्पर्शः श्रोत्रसंस्पर्शेन शून्य इति न अद्धति । घ्राणसंस्पर्शो घ्राणसंस्पर्शेन शून्य इति न अद्धति । जिह्वासंस्पर्शो जिह्वासंस्पर्शेन शून्य इति न अद्धति । कायसंस्पर्शः कायसंस्पर्शेन शून्य इति न अद्धति । मनःसंस्पर्शो मनःसंस्पर्शेन शून्य इति न अद्धति ।

चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदना चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनया शून्या इति न अद्धति । श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदना श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनया शून्येति न अद्धति । घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदना घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनया शून्येति न अद्धति । जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदना जिह्वासंस्पर्शप्रत्यय-

वेदनया शून्येति न अदधति । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना कायसंस्पर्श-
प्रत्ययवेदनया शून्येति न अदधति । मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदना मनः-
संस्पर्शप्रत्ययवेदनया शून्येति न अदधति ।

दानपारमिता दानपारमिताया शून्येति न अदधति । शील-
पारमिता शीलपारमिताया शून्येति न अदधति । चान्तिपार-
मिता चान्तिपारमिताया शून्येति न अदधति । वीर्यपारमिता
वीर्यपारमिताया शून्येति न अदधति । ध्यानपारमिता ध्यान-
पारमिताया शून्या इति न अदधति । प्रज्ञापारमिता प्रज्ञा-
पारमिताया शून्येति न अदधति ।

अध्यात्मशून्यता अध्यात्मशून्यतया शून्येति न अदधति । बहिर्द्धा-
शून्यता बहिर्द्धाशून्यतया शून्येति न अदधति । अध्यात्मबहिर्द्धा-
शून्यता अध्यात्मबहिर्द्धाशून्यतया शून्येति न अदधति । शून्यता-
शून्यता शून्यताशून्यतया शून्येति न अदधति । महाशून्यता महा-
शून्यतया शून्येति न अदधति । परमार्थशून्यता परमार्थशून्यतया
शून्येति न अदधति । संकृतशून्यता संकृतशून्यतया शून्येति न
अदधति । असंकृतशून्यताऽसंकृतशून्यतया शून्येति न अदधति ।
अत्यन्तशून्यता अत्यन्तशून्यतया शून्येति न अदधति । अनवराग-
शून्यता अनवरागशून्यतया शून्येति न अदधति । अनवकारशून्यता
अनवकारशून्यतया शून्येति न अदधति । प्रकृतिशून्यता प्रकृति-
शून्यतया शून्येति न अदधति । सर्वधर्मशून्यता सर्वधर्मशून्यतया
शून्येति न अदधति । स्वलक्षणशून्यता स्वलक्षणशून्यतया शून्येति
न अदधति । अनुपलम्भशून्यता अनुपलम्भशून्यतया शून्येति न

अदधति । अभावशून्यता अभावशून्यतया शून्येति न अदधति ।
स्वभावशून्यता स्वभावशून्यतया शून्येति न अदधति । अभाव-
स्वभावशून्यता अभावस्वभावशून्यतया शून्येति न अदधति ।

चत्वारि कृत्युपस्थानानि कृत्युपस्थानैः शून्यानीति न
अदधति । चत्वारि सम्यक्प्रहाणानि सम्यक्प्रहाणानैः शून्यानीति
न अदधति । च्छद्भिपादाः च्छद्भिपादैः शून्या इति न अदधति ।
इन्द्रियाणीन्द्रियैः शून्यानीति न अदधति । बलानिबलैः
शून्यानीति न अदधति । बोध्यज्ञानि बोध्यज्ञैः शून्यानीति
न अदधति । आर्याष्टाङ्गमार्ग आर्याष्टाङ्गमार्गेण शून्य इति
न अदधति । आर्यसत्यान्यार्यसत्यैः शून्यानीति न अदधति ।
ध्यानानि ध्यानैः शून्यानीति न अदधति । अप्रमाणान्यप्रमाणै
शून्यानीति न अदधति । आरूप्यसमापत्तय आरूप्यसमा-
पत्तिभिः शून्या इति न अदधति । अष्टौ विमोक्षाः विमोक्षैः
शून्या इति न अदधति । नवानुपूर्वविहारसमापत्तयो नवानु-
पूर्वविहारसमापत्तिभिः शून्या इति न अदधति । शून्यता-
निमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्ष-
मुखैः शून्यानीति न अदधति । अभिज्ञा अभिज्ञाभिः शून्या इति
न अदधति । समाधयः समाधिभिः शून्या इति न अदधति ।
धारणीमुखानि धारणीमुखैः शून्यानीति न अदधति । तथागत-
बलानि तथागतबलैः शून्यानीति न अदधति । वैशारद्यानि
वैशारद्यैः शून्यानीति न अदधति । प्रतिसम्बिदः प्रतिसम्बिद्धिः
शून्या इति न अदधति । महामैत्री महामैत्र्या शून्येति न

अद्धति । महाकरुणा महाकरुण्या शून्येति न अद्धति ।
आवेणिकबुद्धधर्माः आवेणिकबुद्धधर्मैः शून्या इति न अद्धति ।

ओत आपत्तिफलं ओत आपत्तिफलेन शून्यमिति न अद्धति ।
सकृदागामिफलं सकृदागामिफलेन शून्यमिति न अद्धति ।
अनागामिकफलमनागामिकफलेन शून्यमिति न अद्धति ।
अर्हत्त्वमर्हत्त्वेन शून्यमिति न अद्धति । प्रत्येकबोधिः प्रत्येकबोध्या
शून्येति न अद्धति । मार्गाकारज्ञता मार्गाकारज्ञतया शून्येति न
अद्धति । सर्वाकारज्ञता सर्वाकारज्ञतया शून्येति न अद्धति ।

ते न प्रतितिष्ठन्ति । कमिति न प्रतितिष्ठन्ति । दानपार-
मितायां न प्रतितिष्ठन्ति । शीलपारमितायां न प्रतितिष्ठन्ति ।
चान्तिपारमितायां न प्रतितिष्ठन्ति । वीर्यपारमितायां न प्रति-
तिष्ठन्ति । ध्यानपारमितायां न प्रतितिष्ठन्ति । प्रज्ञापारमितायां
न प्रतितिष्ठन्ति ।

अध्यात्मशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति । बहिर्द्व्याशून्यतायां न
प्रतितिष्ठन्ति । अध्यात्मबहिर्द्व्याशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति ।
शून्यताशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति । महाशून्यतायां न प्रति-
तिष्ठन्ति । परमार्थशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति । संस्कृतशून्यतायां
न प्रतितिष्ठन्ति । असंस्कृतशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति । अत्यन्त-
शून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति । अनवरागशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति ।
अनवकारशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति । प्रकृतिशून्यतायां न प्रति-
तिष्ठन्ति । सर्वधर्मशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति । स्वलक्षणशून्य-
तायां न प्रतितिष्ठन्ति । अनुपलम्भशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति ।

अभावशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति । स्वभावशून्यतायां न प्रति-
तिष्ठन्ति । अभावस्वभावशून्यतायां न प्रतितिष्ठन्ति ।

आवैवर्त्तिकभूमौ न प्रतितिष्ठन्ति । स्मृत्युपस्थानेषु न प्रति-
तिष्ठन्ति । सम्यक्प्रहाणेषु न प्रतितिष्ठन्ति । अद्विपादेषु न प्रति-
तिष्ठन्ति । इन्द्रियेषु न प्रतितिष्ठन्ति । बलेषु न प्रतितिष्ठन्ति ।
बोधक्षेत्रेषु न प्रतितिष्ठन्ति । आर्याष्टाङ्गमार्गे न प्रतितिष्ठन्ति ।
आर्यसत्येषु न प्रतितिष्ठन्ति । ध्यानेषु न प्रतितिष्ठन्ति । अप्रमाणेषु
न प्रतितिष्ठन्ति । आरूप्यसमापत्तिषु न प्रतितिष्ठन्ति । अष्टासु
विमोक्षेषु न प्रतितिष्ठन्ति । नवाऽनुपूर्वविहारसमापत्तिषु न
प्रतितिष्ठन्ति । अभिज्ञासु न प्रतितिष्ठन्ति । समाधिषु न
प्रतितिष्ठन्ति । धारणीमुखेषु न प्रतितिष्ठन्ति । तथागतबलेषु न
प्रतितिष्ठन्ति । वैशारद्येषु न प्रतितिष्ठन्ति । प्रतिसम्बित्सु न
प्रतितिष्ठन्ति । महाभैरवायां न प्रतितिष्ठन्ति । महाकरुणायां
न प्रतितिष्ठन्ति । अष्टादशावेणिकबुद्धधर्मेषु न प्रतितिष्ठन्ति ।

तेऽभिनिविष्टाः । किमित्यभिनिविष्टाः । रूपेऽभिनिविष्टाः ।
वेदनायामभिनिविष्टाः । संज्ञायामभिनिविष्टाः । संस्कारेष्वभि-
निविष्टाः । विज्ञानेऽभिनिविष्टाः । चतुःष्वभिनिविष्टाः । ओचेष्वभि-
निविष्टाः । प्राणेष्वभिनिविष्टाः । जिज्ञायामभिनिविष्टाः । काये-
ऽभिनिविष्टाः । मनस्यभिनिविष्टाः । रूपेऽभिनिविष्टाः । शब्देऽभि-
निविष्टाः । गन्धेऽभिनिविष्टाः । रसेऽभिनिविष्टाः । स्पर्शेऽभि-
निविष्टाः । धर्मेऽभिनिविष्टाः । चतुर्धातावभिनिविष्टाः । ओच-
धातावभिनिविष्टाः । प्राणधातावभिनिविष्टाः । जिज्ञाधातावभि-
निविष्टाः । कायधातावभिनिविष्टाः । मनोधातावभिनिविष्टाः ।

चक्षुर्विज्ञानधातावभिनिविष्टाः । श्रोत्रविज्ञानधातावभिनिविष्टाः ।
 घ्राणविज्ञानधातावभिनिविष्टाः । जिह्वाविज्ञानधातावभिनिविष्टाः ।
 कायविज्ञानधातावभिनिविष्टाः । मनोविज्ञानधातावभिनिविष्टाः ।
 धर्मधातुष्वभिनिविष्टाः । विज्ञानेऽभिनिविष्टाः । रागेऽभिनिविष्टाः ।
 द्वेषेऽभिनिविष्टाः । मोहेऽभिनिविष्टाः । दृष्टिकृतेऽभिनिविष्टाः ।
 अविद्यायामभिनिविष्टाः । संस्कारेष्वभिनिविष्टाः । विज्ञानेऽभि-
 निविष्टाः । नामरूपेऽभिनिविष्टाः । षडायतनेऽभिनिविष्टाः । स्पृशे-
 ऽभिनिविष्टाः । वेदनायामभिनिविष्टाः । तृष्णायामभिनिविष्टाः ।
 उपादानेऽभिनिविष्टाः । भावेऽभिनिविष्टाः । जातावभिनिविष्टाः ।
 जरामरणेष्वभिनिविष्टाः ।

दानपारमितायामभिनिविष्टाः । शीलपारमितायामभि-
 निविष्टाः । क्षान्तिपारमितायामभिनिविष्टाः । वीर्यपारमिताया-
 मभिनिविष्टाः । ध्यानपारमितायामभिनिविष्टाः । प्रज्ञापार-
 मितायामभिनिविष्टाः ।

अध्यात्मशून्यतायामभिनिविष्टाः । बहिर्द्वारशून्यतायामभि-
 निविष्टाः । अध्यात्मबहिर्द्वारशून्यतायामभिनिविष्टाः । शून्यता-
 शून्यतायामभिनिविष्टाः । महाशून्यतायामभिनिविष्टाः । परमार्थ-
 शून्यतायामभिनिविष्टाः । संस्कृतशून्यतायामभिनिविष्टाः । असंस्कृत-
 शून्यतायामभिनिविष्टाः । अत्यन्तशून्यतायामभिनिविष्टाः । अन-
 वराग्रशून्यतायामभिनिविष्टाः । अवकाशशून्यतायामभिनिविष्टाः ।
 प्रकृतिशून्यतायामभिनिविष्टाः । सर्वधर्मशून्यतायामभिनिविष्टाः ।
 स्वस्वच्छाशून्यतायामभिनिविष्टाः । अनुपलम्भशून्यतायामभिनिविष्टाः ।

अभावशून्यतायामभिनिविष्टाः । स्वभावशून्यतायामभिनिविष्टाः ।
 अभावस्वभावशून्यतायामभिनिविष्टाः ।

स्मृत्युपस्थानेष्वभिनिविष्टाः । सम्यक्प्रहाणेष्वभिनिविष्टाः । चृष्टि-
 पादेष्वभिनिविष्टाः । इन्द्रियेष्वभिनिविष्टाः । बलेष्वभिनिविष्टाः ।
 बोध्यज्ञेष्वभिनिविष्टाः । आर्याष्टाङ्गमार्गेऽभिनिविष्टाः । आर्यसत्ये-
 ष्वभिनिविष्टाः । ध्यानेष्वभिनिविष्टाः । अप्रमाणेष्वभिनिविष्टाः ।
 आरूप्यसमापत्तिष्वभिनिविष्टाः । अष्टासु विमोक्षेष्वभिनिविष्टाः ।
 नवानुपूर्वविहारसमापत्तिष्वभिनिविष्टाः । शून्यतानिमित्ताप्रणि-
 हितविमोक्षासुखेष्वभिनिविष्टाः । अभिज्ञास्वभिनिविष्टाः । समाधि-
 ष्वभिनिविष्टाः । तथागतबलेष्वभिनिविष्टाः । वैशारद्येष्वभि-
 निविष्टाः । प्रतिसम्बल्लेष्वभिनिविष्टाः । प्रज्ञासौख्यमभिनिविष्टाः ।
 महाकल्याणायामभिनिविष्टाः । आवेणिकबुद्धधर्मेष्वभिनिविष्टाः ।
 श्रोत आपत्तिफलेष्वभिनिविष्टाः । सकृदागामिफलेष्वभिनिविष्टाः ।
 अनागामिफलेष्वभिनिविष्टाः । अर्हत्त्वेऽभिनिविष्टाः । प्रत्येकबोधा-
 वभिनिविष्टाः । मार्गाकारज्ञतायामभिनिविष्टाः । अनुत्तरायां
 सम्यक्सम्बोधावभिनिविष्टाः ।

तेन कारणेन बाला इत्युच्यन्ते । आह । एवं शिचमाणो
 भगवन् बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचते । सर्वार्थ-
 कारज्ञतायां निर्याति । भगवानाह । इह शारदतीपुत्र बोधि-
 सत्त्वो महासत्त्वोऽनुपायकौशलेन प्रज्ञापारमितां कल्पयित्वाऽभि-
 निविशते । ध्यानपारमितां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । वीर्यपार-
 मितां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । क्षान्तिपारमितां कल्पयित्वा-

ऽभिनिविशते । शीलपारमितां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । दान-
पारमितां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अध्यात्मशून्यतां कल्पयित्वा-
ऽभिनिविशते । बहिर्दृशून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अध्यात्म-
बहिर्दृशून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । शून्यताशून्यतां कल्प-
यित्वाऽभिनिविशते । महाशून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । पर-
मार्थशून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । संस्कृतशून्यतां कल्पयित्वा-
ऽभिनिविशते । असंस्कृतशून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अत्यन्त-
शून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अनवरागशून्यतां कल्पयित्वा-
ऽभिनिविशते । अनवकारशून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । प्रकृति-
शून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । सर्वधर्मशून्यतां कल्पयित्वाऽभि-
निविशते । स्वलक्षणशून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अनुपलम्भ-
शून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अभावशून्यतां कल्पयित्वाऽभि-
निविशते । स्वभावशून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अभावस्वभाव-
शून्यतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते ।

कृत्युपस्थानानि कल्पयित्वाऽभिनिविशते । सम्यक्प्रहाणानि
कल्पयित्वाऽभिनिविशते । ऋद्धिपादान् कल्पयित्वाऽभिनिविशते ।
इन्द्रियाणि कल्पयित्वाऽभिनिविशते । बलानि कल्पयित्वाऽभि-
निविशते । बोध्यङ्गानि कल्पयित्वाऽभिनिविशते । आर्याष्टाङ्गमार्गं
कल्पयित्वाऽभिनिविशते । आर्यसत्यानि कल्पयित्वाऽभिनिविशते ।
ध्यानानि कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अप्रमाणानि कल्पयित्वाऽभि-
निविशते । आरूपसमापत्तीं कल्पयित्वाऽभिनिविशते । शून्यता-
निमित्ताप्रणिहितविमोक्षाणि कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अभिज्ञा-

कल्पयित्वाऽभिनिविशते । समाधीन् कल्पयित्वाऽभिनिविशते ।
धारणीमुखानि कल्पयित्वाऽभिनिविशते । तथागतबन्धानि कल्प-
यित्वाऽभिनिविशते । वैशारद्यानि कल्पयित्वाऽभिनिविशते । प्रति-
सम्बिदः कल्पयित्वाऽभिनिविशते । महामैत्रीं कल्पयित्वाऽभिनिवि-
शते । महाकरुणां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । अष्टादशावेणिकबुद्ध-
धर्मान् कल्पयित्वाऽभिनिविशते । सर्वज्ञतां कल्पयित्वाऽभिनिवि-
शते । मार्गाकारज्ञतां कल्पयित्वाऽभिनिविशते । सर्वाकारज्ञतां
कल्पयित्वाऽभिनिविशते ।

अनेन शारदतीपुत्र पथ्यायेण बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापार-
मितायां न शिञ्चते । सर्वाकारज्ञतायां न निर्याति । आह । कथं
पुनर्भगवन् बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिञ्चते । यथा-
शिञ्चमाणः प्रज्ञापारमितायां निर्याति । भगवानाह । यदा शार-
दतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरंस्तं प्रज्ञापार-
मितां नोपलभते । न समनुपश्यत्येव खलु शारदतीपुत्र बोधि-
सत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिञ्चमाणः सर्वाकारज्ञतायां
निर्यात्यनुपलम्भयोगेन । यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः
ध्यानपारमितायां चरंस्तं ध्यानपारमितां नोपलभते न समनु-
पश्यत्येव खलु शिञ्चमाणः शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञा-
पारमितायां शिञ्चमाणः सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलम्भयोगेन ।
यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वो वीर्यपारमितायां चरंस्तं
वीर्यपारमितां नोपलभते न समनुपश्यत्येव खलु शारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिञ्चमाणः सर्वाकारज्ञतायां

निर्यात्यनुपलम्भयोगेन । यदा खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः क्षान्तिपारमितायां चरंस्तां क्षान्तिपारमितां नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलम्भयोगेन । यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः शीलपारमितायां चरंस्तां शीलपारमितां नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलम्भयोगेन । यदा खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वो दानपारमितायां चरंस्तां दानपारमिता नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलम्भयोगेन ।

यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वोऽध्यात्मशून्यतायां चरं-
स्तामध्यात्मशून्यतां नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां
निर्यात्यनुपलम्भयोगेन । यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वो
बहिर्द्वाशून्यतायां चरंस्तां बहिर्द्वाशून्यतां नोपलभते न समनु-
पश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां
शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलम्भयोगेन । यदा शार-
दतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वोऽध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतायां चरंस्ताम-
ध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतां नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां
निर्यात्यनुपलम्भयोगेन । यदा खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहा-

[illegible]

महासत्त्वोऽप्रमाणेषु चरन्तान्यप्रमाणानि नोपलभते न समनुपश्यत्येव
खलु शारदतोपत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिष्य-
माणः सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलभ्ययोगेन ।

यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वश्च तस्य प्रतिस्मिदो
चरंताः प्रतिस्मिदो नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां
निर्यात्यनुपलभयोगेन । यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो
महामैत्र्यां चरंतां महामैत्रीं नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु
शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः
सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलभयोगेन । यदा शारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महाकरुणायां चरंतां महाकरुणां नोपलभते
न समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापार-
मितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलभयोगेन ।
यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो आवेणिकबुद्धधर्मेण चरं-
तानावेणिकबुद्धधर्मान्नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदती-
पुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाका-
रज्ञतायां निर्यात्यनुपलभयोगेन ।

यदा खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञतायां चरन्तां सर्वाकारज्ञतां नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदती-
पुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाकार-
ज्ञतायां निर्यात्यनुपलभ्ययोगेन । यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो
महासत्त्वो मार्गाकारज्ञतायां चरन्तां मार्गाकारज्ञतां नोपलभते न

समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापार-
मितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां निर्यात्यनुपलम्भयोगेन ।
यदा शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरंस्ती
प्रज्ञापारमितां नोपलभते न समनुपश्यत्येवं खलु शारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां शिचमाणः सर्वाकारज्ञतायां
निर्यात्यनुपलम्भयोगेन ।

आह । कस्याऽनुपलम्भयोगेन । भगवानाह । अध्यात्मशून्य-
ताया अनुपलम्भयोगेन । वहिर्द्विशून्यताया अनुपलम्भयोगेन ।
अध्यात्मबहिर्द्विशून्यताया अनुपलम्भयोगेन । शून्यताशून्यताया
अनुपलम्भयोगेन । महाशून्यताया अनुपलम्भयोगेन । परमार्थशून्य-
ताया अनुपलम्भयोगेन । संस्कृतशून्यताया अनुपलम्भयोगेन ।
असंस्कृतशून्यताया अनुपलम्भयोगेन । अत्यन्तशून्यताया अनुपलम्भ-
योगेन । अनवरागशून्यताया अनुपलम्भयोगेन । अनवकारशून्य-
ताया अनुपलम्भयोगेन । प्रकृतिशून्यताया अनुपलम्भयोगेन । सर्व-
धर्मशून्यताया अनुपलम्भयोगेन । खलक्षणशून्यताया अनुपलम्भ-
योगेन । अनुपलम्भशून्यताया अनुपलम्भयोगेन । अभावशून्यताया
अनुपलम्भयोगेन । स्वभावशून्यताया अनुपलम्भयोगेन । अभावस्व-
भावशून्यताया अनुपलम्भयोगेन ।

प्रतसाहस्रयाः प्रज्ञापारमितायाः पञ्चमः परिवर्तः ॥

तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यद्रुपमन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् ।
भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यावेदनाऽन्यामाया । आह ।
नोहीदं भगवन् । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यासंज्ञाऽन्यामाया ।
आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते
ऽन्येसंस्काराः । अन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह ।
तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यद्विज्ञानमन्यामाया । आह । नोहीदं
भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यच्चतुरण्यामाया ।
आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते
ऽन्यच्छ्रोत्रमन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत्
किं मन्यसे सुभूते ऽन्यद्वाणमन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् ।
भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्याजिह्वाऽन्यामाया । आह ।
नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यःकायो-
ऽन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं
मन्यसे सुभूते ऽन्यर्न्नाऽन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् ।
भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यद्रुपमन्यामाया । आह ।
नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यः
शब्दाऽन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं
मन्यसे सुभूते ऽन्योगन्धोऽन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् ।
भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्योरसोऽन्यामाया । आह ।
नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते ऽन्यःस्पर्शा-
ऽन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे
सुभूते ऽन्येषाम्नाऽन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह ।

[illegible]

सुभृते ऽन्यानि तथागतबलानि अन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभृते ऽन्यानि वैशारद्यानि अन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभृते ऽन्या प्रतिसम्बिदोऽन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभृते ऽन्यामहामैत्री अन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभृते ऽन्यामहाकरुणाऽन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभृते ऽन्येऽष्टादशावेणिकबुद्धधर्माः अन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभृते ऽन्याबोधिरन्यामाया । आह । नोहीदं भगवन् ।

न भगवन्नन्यद्रूपमन्यामाया । रूपमेव माया मायैव रूपं । न भगवन्नन्यावेदनाऽन्यामाया । वेदनैव माया मायैव वेदना । न भगवन्नन्यासंज्ञाऽन्यामाया । संज्ञैव माया मायैव संज्ञा । न भगवन्नन्यसंस्कारा अन्यामाया । संस्कारा एव माया मायैव संस्काराः । न भगवन्नन्यद्विज्ञानमन्यामाया । विज्ञानमेव माया मायैव विज्ञानं । न भगवन्नन्यचक्षुरन्यामाया । चक्षुरेव माया मायैव चक्षुः । न भगवन्नन्यश्रोत्रमन्यामाया । श्रोत्रमेव माया मायैव श्रोत्रं । न भगवन्नन्यघ्राणमन्यामाया । घ्राणमेव माया मायैव घ्राणं । न भगवन्नन्यजिह्वाऽन्यामाया । जिह्वैव माया मायैव जिह्वा । न भगवन्नन्यः कायोऽन्यामाया । काय एव माया मायैव कायः । न भगवन्नन्यमनोऽन्यामाया । मन एव माया मायैव मनः । न भगवन्नन्यद्रूपमन्यामाया । रूपमेव माया मायैव रूपं ।

न भगवन्नन्यः शब्दोऽन्यामाया । शब्द एव माया मायैव शब्दः । न भगवन्नन्योगन्धोऽन्यामाया । गन्ध एव माया मायैव गन्धः । न भगवन्नन्योरसोऽन्यामाया । रस एव माया मायैव रसः । न भगवन्नन्यः स्पर्शोऽन्यामाया । स्पर्श एव माया मायैव स्पर्शः । न भगवन्नन्ये धर्मा अन्यामाया । धर्मा एव माया मायैव धर्माः । न भगवन्नन्यचक्षुर्विज्ञानमन्या माया । चक्षुर्विज्ञानमेव माया मायैव चक्षुर्विज्ञानं । न भगवन्नन्यत् श्रोत्रविज्ञानमन्या माया । श्रोत्रविज्ञानमेव माया मायैव श्रोत्रविज्ञानं । न भगवन्नन्यद्विज्ञानमन्या माया । घ्राणविज्ञानमेव माया मायैव घ्राणविज्ञानं । न भगवन्नन्यजिह्वाविज्ञानमन्या माया । जिह्वाविज्ञानमेव माया मायैव जिह्वाविज्ञानं । न भगवन्नन्यत् कायविज्ञानमन्या माया । कायविज्ञानमेव माया मायैव कायविज्ञानं । न भगवन्नन्यमनोविज्ञानमन्या माया । मनोविज्ञानमेव माया मायैव मनोविज्ञानं । न भगवन्नन्यश्चक्षुःसंस्पर्शोऽन्या माया । चक्षुःसंस्पर्श एव माया मायैव चक्षुःसंस्पर्शः । न भगवन्नन्यः श्रोत्रसंस्पर्शोऽन्यामाया । श्रोत्रसंस्पर्श एव माया मायैव श्रोत्रसंस्पर्शः । न भगवन्नन्यो घ्राणसंस्पर्शोऽन्या माया । घ्राणसंस्पर्श एव माया मायैव घ्राणसंस्पर्शः । न भगवन्नन्यो जिह्वासंस्पर्शोऽन्या माया । जिह्वासंस्पर्श एव माया मायैव जिह्वासंस्पर्शः । न भगवन्नन्यः कायसंस्पर्शोऽन्या माया । कायसंस्पर्श एव माया मायैव कायसंस्पर्शः । न भगवन्नन्यो मनःसंस्पर्शोऽन्या माया । मनःसंस्पर्श एव माया मायैव मनःसंस्पर्शः । न भगवन्नन्यचक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽन्यामाया । चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव माया मायैव चक्षुःसंस्पर्श-

प्रत्ययवेदना । न भगवन्नन्योऽश्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽन्यामाया ।
 श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव माया मायैव श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदना ।
 न भगवन्नन्यो घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽन्या माया । घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव माया मायैव घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदना । न भगवन्नन्यो जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽन्या माया । जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव माया मायैव जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदना । न भगवन्नन्यो कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽन्या माया । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव माया मायैव कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना । न भगवन्नन्यो मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽन्या माया । मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव माया मायैव मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदना ।

न भगवन्नन्यः पृथिवीधातुरन्या माया । पृथिवीधातुरेव माया मायैव पृथिवीधातुः । न भगवन्नन्योऽभ्यातुरन्या माया । अभ्यातुरेव माया मायैवाभ्यातुः । न भगवन्नन्योऽस्तेजोधातुरन्या माया । तेजोधातुरेव माया मायैव तेजोधातुः । न भगवन्नन्यो वायुधातुरन्या माया । वायुधातुरेव माया मायैव वायुधातुः । न भगवन्नन्यो आकाशधातुरन्या माया । आकाशधातुरेव माया मायैवाकाशधातुः । न भगवन्नन्यो विज्ञानधातुरन्या माया । विज्ञानधातुरेव माया मायैव विज्ञानधातुः । न भगवन्नन्योऽविद्याऽन्या माया । अविद्यैव माया मायैवाविद्या । न भगवन्नन्यः संस्काराः अन्या माया । संस्कारा एव माया मायैव संस्काराः । न भगवन्नन्यो विज्ञानमन्या माया । विज्ञानमेव माया मायैव विज्ञानं । न भगवन्नन्यो नामरूपमन्या माया । नामरूपमेव माया मायैव नामरूपं । न भगवन्नन्यो षडायतनमन्या माया । षडायतनमेव माया मायैव षडायतनं ।

न भगवन्नन्यः स्पर्शऽन्या माया । स्पर्श एव माया मायैव स्पर्शः । न भगवन्नन्यो वेदनाऽन्या माया । वेदनैव माया मायैव वेदना । न भगवन्नन्यो तृष्णाऽन्या माया । तृष्णैव माया मायैव तृष्णा । न भगवन्नन्यो दुपादानमन्या माया । उपादान एव माया मायैवोपादानं । न भगवन्नन्यो भवोऽन्या माया । भव एव माया मायैव भवः । न भगवन्नन्यो जातिरन्या माया । जातिरेव माया मायैव जातिः । न भगवन्नन्यो जरामरणमन्या माया । जरामरणमेव माया मायैव जरामरणं ।

न भगवन्नन्यो दानपारमिताऽन्या माया । दानपारमितैव माया मायैव दानपारमिता । न भगवन्नन्यो ग्रीलपारमिताऽन्या माया । ग्रीलपारमितैव माया मायैव ग्रीलपारमिता । न भगवन्नन्यो चान्तिपारमिताऽन्या माया । चान्तिपारमितैव माया मायैव चान्तिपारमिता । न भगवन्नन्यो वीर्यपारमिताऽन्या माया । वीर्यपारमितैव माया मायैव वीर्यपारमिता । न भगवन्नन्यो ध्यानपारमिताऽन्या माया । ध्यानपारमितैव माया मायैव ध्यानपारमिता । न भगवन्नन्यो प्रज्ञापारमिताऽन्या माया । प्रज्ञापारमितैव माया मायैव प्रज्ञापारमिता ।

न भगवन्नन्योऽध्यात्मशून्यताऽन्या माया । अध्यात्मशून्यतैव माया मायैवाध्यात्मशून्यता । न भगवन्नन्यो बहिर्द्वाशून्यताऽन्या माया । बहिर्द्वाशून्यतैव माया मायैव बहिर्द्वाशून्यता । न भगवन्नन्योऽध्यात्मबहिर्द्वाशून्यताऽन्या माया । अध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतैव माया मायैवाध्यात्मबहिर्द्वाशून्यता । न भगवन्नन्यो शून्यताऽन्या माया ।

शून्यताशून्यतैव माया मायैव शून्यता शून्यता । न भगवन्नन्या
महाशून्यताऽन्या माया । महाशून्यतैव माया मायैव महाशून्यता ।
न भगवन्नन्या परमार्थशून्यताऽन्या माया । परमार्थशून्यतैव माया
मायैव परमार्थशून्यता । न भगवन्नन्या संस्कृतशून्यताऽन्या माया ।
संस्कृतशून्यतैव माया मायैव संस्कृतशून्यता । न भगवन्नन्याऽसंस्कृत-
शून्यताऽन्या माया । असंस्कृतशून्यतैव माया मायैवासंस्कृतशून्यता ।
न भगवन्नन्याऽत्यन्तशून्यताऽन्या माया । अत्यन्तशून्यतैव माया
मायैवात्यन्तशून्यता । न भगवन्नन्यामवरागशून्यताऽन्यामाया ।
अनवरागशून्यतैव माया मायैवाऽनवरागशून्यता । न भगवन्नन्या-
नवकारशून्यताऽन्या माया । अनवकारशून्यतैव माया मायैवानव-
कारशून्यता । न भगवन्नन्या प्रकृतिशून्यताऽन्या माया । प्रकृति-
शून्यतैव माया मायैव प्रकृतिशून्यता । न भगवन्नन्या सर्वधर्मशून्यता-
ऽन्या माया । सर्वधर्मशून्यतैव माया मायैव सर्वधर्मशून्यता । न
भगवन्नन्याखलचणशून्यताऽन्या माया । खलचणशून्यतैव माया मायैव
खलचणशून्यता । न भगवन्नन्याऽनुपलम्भशून्यताऽन्या माया । अनुप-
लम्भशून्यतैव माया मायैवानुपलम्भशून्यता । न भगवन्नन्याऽभाव-
शून्यताऽन्या माया । अभावशून्यतैव माया मायैवाभावशून्यता । न
भगवन्नन्या स्वभावशून्यताऽन्या माया । स्वभावशून्यतैव माया मायैव
स्वभावशून्यता । न भगवन्नन्याऽभावस्वभावशून्यताऽन्या माया ।
अभावस्वभावशून्यतैव माया मायैवाभावस्वभावशून्यता ।

न भगवन्नन्यानि सृत्युपस्थानान्यन्यामाया । सृत्युपस्थानान्येव
माया मायैव सृत्युपस्थानानि । न भगवन्नन्यानि सम्यक्प्रहाणानि

अन्या माया । सम्यक्प्रहाणान्येव माया मायैव सम्यक्प्रहाणानि ।
न भगवन्नन्ये ऋद्धिपादा अन्यामाया । ऋद्धिपादा एव माया मायैव
ऋद्धिपादाः । न भगवन्नन्यानीन्द्रियाण्यन्यामाया । इन्द्रियाण्येव माया
मायैवेन्द्रियाणि । न भगवन्नन्यानि बलान्यमाया । बलान्येव माया
मायैव बलानि । न भगवन्नन्यानि बोध्यज्ञान्यन्या माया । बोध्यज्ञान्येव
माया मायैव बोध्यज्ञानि । न भगवन्नन्याऽर्थाष्टाङ्गमार्गोऽन्या माया ।
आर्थाष्टाङ्गमार्ग एव माया मायैवाऽर्थाष्टाङ्गमार्गः । न भगवन्नन्या
न्यार्थसत्यान्यन्या माया । आर्थसत्यान्येव माया मायैवान्यसत्यानि ।
न भगवन्नन्यानि ध्यानान्यन्या माया । ध्यानान्येव माया मायैव
ध्यानानि । न भगवन्नन्यान्यप्रमाणान्यन्या माया । अप्रमाणान्येव माया
मायैवाप्रमाणानि । न भगवन्नन्या आरूप्यसमापत्तयोऽन्या माया ।
आरूप्यसमापत्तय एव माया मायैवाऽरूप्यसमापत्तयः । न भगवन्नन्ये
विमोक्षा अन्यामाया । विमोक्षा एव माया मायैव विमोक्षाः ।
न भगवन्नन्या नवानुपूर्वविहार समापत्तयोऽन्यामाया । नवानु-
पूर्वविहारसमापत्तय एव माया मायैव नवानुपूर्वविहारसमा-
पत्तयः । न भगवन्नन्यानि शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोचमुखानि
अन्यामाया । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोचमुखान्येव माया मायैव
शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोचमुखानि । न भगवन्नन्याऽभिज्ञा
अन्यामाया । अभिज्ञैव माया मायैवाभिज्ञा । न भगवन्नन्ये समा-
धयोऽन्यामाया । समाधय एव माया मायैव समाधयः । न
भगवन्नन्यानि धारणीमुखान्यन्या माया । धारणीमुखान्येव माया
मायैव धारणीमुखानि । न भगवन्नन्यानि तथागतबलान्यन्यामाया ।

तथागतबलान्येव माया मायैव तथागतबलानि । न भगवन्नन्यानि
 वैशारद्यानि अन्यामाया । वैशारद्यान्येव माया मायैव वैशारद्यानि ।
 न भगवन्नन्याः प्रतिसम्बिदोऽन्यामाया । प्रतिसम्बिद एव माया
 मायैव प्रतिसम्बिदः । न भगवन्नन्यामहामैत्री अन्यामाया ।
 महामैत्र्येव माया मायैव महामैत्री । न भगवन्नन्या महाकरुणा-
 ऽन्यामाया । महाकरुणैव माया मायैव महाकरुणा । न भगवन्नन्या
 ऽष्टादशावेणिकबुद्धधर्माः अन्यामाया । अष्टादशावेणिकबुद्धधर्मा
 एव माया मायैवाष्टादशावेणिकबुद्धधर्माः । न भगवन्नन्यच्छ्रोत-
 आपत्तिफलमन्यामाया । श्रोत आपत्तिफलमेव माया मायैव श्रोत
 आपत्तिफलं । न भगवन्नन्यत्सहदागामिफलमन्यामाया । सहदा-
 गामिफलमेव माया मायैव सहदागामिफलं । न भगवन्नन्यदना-
 गामिफलमन्यामाया । अनागामिफलमेव माया मायैवानागामि-
 फलं । न भगवन्नन्यदर्हत्त्वमन्यामाया । अर्हत्त्वमेव माया मायैवार्हत्वं ।
 न भगवन्नन्याप्रत्येकबोधिरेव माया मायैव प्रत्येकबोधिः । न भगवन्नन्यामार्गाकारज्ञताऽन्यामाया । मार्गाकारज्ञ-
 तैव माया मायैव मार्गाकारज्ञता । न भगवन्नन्यासर्वाकारज्ञता-
 ऽन्यामाया । सर्वाकारज्ञतैव माया मायैव सर्वाकारज्ञता ।

तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि पुमायाया उत्पादो वा निरोधो
 वा । आह नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि
 पुमायायाः संक्षेपो वा व्यवदानं वा । आह नोहीदं भगवन् ।
 भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते यस्य नोत्पादो न निरोधो न
 व्यवदानमपि स न प्रज्ञापारमितायां शिचिष्यते । सर्वाकारज्ञतायां

निर्यास्यति । सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यतीति । आह नोहीदं भगवन् ।
 भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि स संज्ञासमज्ञाप्रज्ञप्रिव्यवहारः ।
 पञ्चसूपादानस्कन्धेषु यदुतबोधिसत्त्व इति । आह नोहीदं भगवन् ।
 भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते संज्ञासमज्ञाप्रज्ञप्रिव्यवहारमात्रेण
 पञ्चानामुपादानस्कन्धानामुत्पादो वा निरोधो वा संक्षेपोवाव्यवदानं
 वोपलभ्यते । आह नोहीदं भगवन् । भगवानाह । तत् किं मन्यसे
 सुभूते यस्य न संज्ञा न समज्ञा न प्रज्ञप्तिर्न व्यवहारो न नाम न
 नामप्रज्ञप्तिर्न कायो न कायकर्म, न वाक् न वाक्कर्म, न मनो न
 मनःकर्मनोत्पादो न निरोधो न संक्षेपो न व्यवदानमपि नु स
 प्रज्ञापारमितायां शिचित्वा सर्वाकारज्ञतायां निर्यास्यति सर्वा-
 कारज्ञतामनुप्राप्यतीति । आह नोहीदं भगवन् ।

भगवानाह । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापार-
 मितायां शिचित्वा सर्वाकारज्ञतायां निर्यास्यति । सर्वाकारज्ञता-
 मनुप्राप्यत्यनुपलभ्ययोगेन । आह । यथाहं भगवन् भगवतो-
 भाषितस्यार्थमाजानामि । प्रज्ञापारमितायां शिचमाणेन बोधि-
 सत्त्वेन महासत्त्वेन मायापुरुषेणेव शिचितव्यं । भवत्यनुत्तरायां
 सम्यक्सम्बोधौ । तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन् सर्व एते माया-
 पुरुषावेदितव्याः । यदुतपञ्चस्कन्धाः ।

भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि त्विमे पञ्चस्कन्धाः प्रज्ञा-
 पारमितायां शिचित्वा सर्वाकारज्ञतायां निर्यास्यति । आह । नोहीदं
 भगवन् । तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन्नभावस्वभावः पञ्चस्कन्धाः । स
 चाभावस्वभावो नोपलभ्यते । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते

स्वप्नोपमाः पञ्चस्कन्धाः प्रज्ञापारमितायां शिचिला सर्वाकारज्ञतायां
निर्यान्ति । आह नोहीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन्-
भावस्वभावः पञ्चस्कन्धाः । स चाभावस्वभावो नोपलभ्यते । भगवानाह ।
तत् किं मन्यसे सुभूते मायोपमाः पञ्चस्कन्धाः प्रज्ञापारमितायां
शिचिला सर्वाकारज्ञतायां निर्यान्ति । आह नोहीदं भगवन् ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन्भावस्वभावाः पञ्चस्कन्धाः स चाभाव-
स्वभावो नोपलभ्यते । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते प्रतिश्रु-
कोपमाः पञ्चस्कन्धाः प्रज्ञापारमितायां शिचिला सर्वाकारज्ञतायां
निर्यान्ति । आह नोहीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन्-
भावस्वभावाः प्रतिश्रुक्ताः स चाभावस्वभावो नोपलभ्यते । भगवानाह ।
तत् किं मन्यसे सुभूते प्रतिभासोपमाः पञ्चस्कन्धाः प्रज्ञापारमितायां
शिचिला सर्वाकारज्ञतायां निर्यान्ति । आह नोहीदं भगवन् ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन्भावस्वभावः प्रतिभासः स चाभाव-
स्वभावो नोपलभ्यते । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते उदक-
चन्द्रोपमाः पञ्चस्कन्धाः प्रज्ञापारमितायां शिचिला सर्वाकारज्ञतायां
निर्यान्ति । आह नोहीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन्-
भावस्वभाव उदकचन्द्रः स चाभावस्वभावो नोपलभ्यते । भगवानाह ।
तत् किं मन्यसे सुभूते मरीच्युपमाः पञ्चस्कन्धाः प्रज्ञापारमितायां
शिचिला सर्वाकारज्ञतायां निर्यान्ति । आह नोहीदं भगवन् ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन्भावस्वभावो मरीचिः स चाभावस्वभावो
नोपलभ्यते । भगवानाह । तत् किं मन्यसे सुभूते निर्मितोपमाः
पञ्चस्कन्धाः प्रज्ञापारमितायां शिचिला सर्वाकारज्ञतायां निर्यान्ति ।

आह नोहीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोस्तथाहि भगवन्भावस्वभावो-
निर्मितः । स चाभावस्वभावो नोपलभ्यते । भगवानाह । तत् किं
मन्यसे सुभूते स्वप्नोपमं रूपं स्वप्नोपमा वेदना स्वप्नोपमा संज्ञा
स्वप्नोपमाः संस्काराः स्वप्नोपमं विज्ञानं । तत् षडिन्द्रियं ते पञ्चो-
पादानस्कन्धाः । ते चाऽध्यात्मशून्यतया नोपलभ्यन्ते बहिर्द्वाशून्यतया
नोपलभ्यन्ते । अध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतया नोपलभ्यन्ते । शून्यताशून्यतया
नोपलभ्यन्ते । महाशून्यतया नोपलभ्यन्ते । परमार्थशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । संस्कृतशून्यतया नोपलभ्यन्ते । असंस्कृतशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । अत्यन्तशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अनवरागशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । अनवकारशून्यतया नोपलभ्यन्ते । प्रकृतिशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । सर्वधर्मशून्यतया नोपलभ्यन्ते । स्वलक्षणशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । अनुपलभ्यशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अभावशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । स्वभावशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अभावस्वभावशून्यतया
नोपलभ्यन्ते ।

मायोपमं सुभूते रूपं मायोपमा वेदना मायोपमा संज्ञा
मायोपमाः संस्काराः मायोपमं विज्ञानं । यच्च विज्ञानं तत्
षडिन्द्रियं । तत् पञ्चोपादानस्कन्धाः । ते चाऽध्यात्मशून्यतया
नोपलभ्यन्ते । बहिर्द्वाशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतया
नोपलभ्यन्ते । शून्यताशून्यतया नोपलभ्यन्ते । महाशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । परमार्थशून्यतया नोपलभ्यन्ते । संस्कृतशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । असंस्कृतशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अत्यन्तशून्यतया नोप-
लभ्यन्ते । अनवरागशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अनवकारशून्यतया नोप-

बहिर्ज्ञानतया नोपलभ्यन्ते । शून्यताशून्यतया नोपलभ्यन्ते ।
महाशून्यतया नोपलभ्यन्ते । परमार्थशून्यतया नोपलभ्यन्ते । संस्कृत-
शून्यतया नोपलभ्यन्ते । असंस्कृतशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अत्यन्त-
शून्यतया नोपलभ्यन्ते । अनवरागशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अनवकार-
शून्यतया नोपलभ्यन्ते । प्रकृतिशून्यतया नोपलभ्यन्ते । सर्वधर्म-
शून्यतया नोपलभ्यन्ते । स्वलक्षणशून्यतया नोपलभ्यन्ते । अनुपलम्ब-
शून्यतया नोपलभ्यन्ते । अभावशून्यतया नोपलभ्यन्ते । स्वभावशून्य-
तया नोपलभ्यन्ते । अभावस्वभावशून्यतया नोपलभ्यन्ते ।

आह । माहैव भगवन्नवयान संप्रस्थितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
इमं निर्देशं श्रुत्वा तस्येति सन्त्वासमापद्येत । भगवानाह । स चेत् सुभूते
नवयानसंप्रस्थितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो न प्रज्ञापारमितायामुपाय-
कौशल्यो भवेत् । नैव कल्याणमित्रहस्तगतो भवेत् । उत्तरेति
सन्त्वासमापद्येत । आह । कतमद्भगवन् बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
प्रज्ञापारमितायामुपायकौशल्यं । यत्र चरन् बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं
निर्देशं श्रुत्वा नोत्तस्थन्ति । न सन्त्वासमापद्येत ।

भगवानाह । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमिता-
याश्चरन् सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तेन चित्तेन रूपमनित्यमिति प्रत्य-
वेक्षते । तच्च नोपलभते । वेदनामनित्येति प्रत्यवेक्षते नोपलभते ।
संज्ञामनित्येति प्रत्यवेक्षते नोपलभते । संस्काराननित्या इति
प्रत्यवेक्षते नोपलभते । विज्ञानमनित्यमिति प्रत्यवेक्षते नोपलभते ।
इदं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरत
उपायकौशल्यं । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापार-

मितायां चरन् सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तेन चित्तेन रूपं दुःखमिति
प्रत्यवेक्षते तच्च नोपलभते । वेदनादुःखेति* संज्ञादुःखेति संस्काराः
दुःखा इति विज्ञानं दुःखमिति प्रत्यवेक्षते तच्च नोपलभते । इदं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरत उपायकौशल्यं ।
पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तेन चित्तेन रूपमनात्मेति प्रत्यवेक्षते तच्च
नोपलभते । वेदना अनात्मेति संज्ञा अनात्मेति संस्कारा अनात्मान
इति विज्ञानमनात्मेति प्रत्यवेक्षते तच्च नोपलभते । इदं सुभूते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरत उपायकौशल्यं ।
पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तेन चित्तेन रूपं शान्तमिति प्रत्यवेक्षते तच्च
नोपलभते वेदना शान्तेति संज्ञा शान्तेति संस्काराः शान्ता इति
विज्ञानं शान्तमिति प्रत्यवेक्षते तच्च नोपलभते । इदं सुभूते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतमुपायकौशल्यं ।
पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तेन चित्तेन रूपं शून्यमिति वेदनाशून्येति
संज्ञाशून्येति संस्काराः शून्या इति विज्ञानं शून्यमिति प्रत्यवेक्षते
तच्च नोपलभते । इदं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापार-
मितायां चरत उपायकौशल्यं । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः

* ख । ग । घ । पुस्तके वेदना, संज्ञा, इत्यादिशब्दोत्तरं दुःखादिशब्दात्
परं प्रत्यवेक्षते तच्च नोपलभते इति लिखितं । एवं परचापि सर्वत्र-
वेदनादिशब्दोत्तरानात्मादिशब्दात् परमपि ।

बुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संज्ञामनभिसंस्काराकारेण मनसिकरोति
तच्चानुपलम्भयोगेन । यत्र आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संज्ञा
विचिक्ताकारेण मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन ।

यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संस्कारानानित्याकारेण
मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तै-
र्मनसिकारैः संस्कारान् दुःखाकारेण मनसिकरोति तच्चानुपलम्भ-
योगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संस्कारानना-
त्माकारेण मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येक-
बुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संस्कारान् शान्ताकारेण मनसिकरोति
तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः
संस्कारान् शून्याकारेण मनसिकरोति । तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न
आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संस्कारानानिमित्ताकारेण
मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रति-
संयुक्तैर्मनसिकारैः संस्कारानप्रणिहिताकारेण मनसिकरोति तच्चानु-
पलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संस्का-
राननभिसंस्काराकारेण मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न
आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संस्कारान् विविक्ताकारेण
मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन ।

यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानमनित्याकारेण
मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तै-
र्मनसिकारैर्विज्ञानं दुःखाकारेण मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानमनात्माकारेण

मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रति-
संयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानं शान्ताकारेण मनसिकरोति तच्चानुप-
लम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानं शून्या-
कारेण मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्ध-
प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानमनिमित्ताकारेण मनसिकरोति तच्चानु-
पलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानम-
प्रणिहिताकारेण मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवक-
प्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानमनभिस्काराकारेण मनसि-
करोति तच्चानुपलम्भयोगेन । यन्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मन-
सिकारैर्विज्ञानं विविक्ताकारेण मनसिकरोति तच्चानुपलम्भयोगेन ।

द्वयं सुभूते* बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यापरासृष्टाशीलपारमिता
येन बोधिसत्त्वो महासत्त्वा नोत्तस्यति न संवस्यति न सन्नाममापद्यते ।

पुनरपरं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरन्तो येषां धर्माणामनित्याकारेण दुःखाकारेणानात्माकारेण शून्याकारेणानिमित्ताकारेणप्रणिहिताकारेणानभिसंस्काराकारेण विविक्ताकारेण प्रत्यवेक्षतेक्षमनारोचनेयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चान्तिपारमिता येन बोधिसत्वोमहासत्वो नोत्तस्यति न सन्नस्यति न सन्नासमापद्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरूपमनित्यमिति प्रत्यवेक्षते तच्चा-
नुपलभ्ययोगेन । सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरूपं दुःखमिति
प्रत्यवेक्षते तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारै-

* एषाव पाठः ख, ग, घ, पुस्तकेऽपि दृश्यते । अर्थस्तु न सङ्गच्छते ।

रूपमनात्मेति प्रत्यवेचते तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वाकारज्ञताप्रति-
संयुक्तैर्मनसिकारैरूपं शान्तमिति प्रत्यवेचते तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरूपं शून्यमिति प्रत्यवेचते तच्चा-
नुपलम्भयोगेन । सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरूपमानिमित्त-
मिति प्रत्यवेचते तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तै-
र्मनसिकारैरूपमप्रणिहितमिति प्रत्यवेचते तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरूपमनभिसंस्कारमिति प्रत्यवेचते
तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरूपं विविक्त-
मिति प्रत्यवेचते तच्चानुपलम्भयोगेन ।

सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्वेदनाऽनित्येति वेदनादुःखेति
वेदनाऽनात्मेति वेदनाशान्तेति वेदनाशून्येति वेदना आनिमित्तेति
वेदनाऽप्रणिहितेति वेदनाऽनभिसंस्कारेति वेदनाविविक्तेति प्रत्य-
वेचते तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः
संज्ञाऽनित्येति संज्ञादुःखेति संज्ञा अनात्मेति संज्ञाशान्तेति संज्ञा-
शून्येति संज्ञा आनिमित्तेति संज्ञाऽप्रणिहितेति संज्ञाऽनभिसंस्कारेति
संज्ञाविविक्तेति प्रत्यवेचते तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वाकारज्ञता-
प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः संस्कारा अनित्या इति संस्कारादुःखा इति
संस्कारा अनात्मान इति संस्काराः शान्ता इति संस्काराः शून्या
इति संस्काराः आनिमित्ता इति संस्कारा अप्रणिहिता इति
संस्कारा अनभिसंस्कारा इति संस्काराः विविक्ता इति प्रत्यवेचते

* वेदनादिव्यपि सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैरित्यादिपदानां निर्देशोऽङ्गि-
रूपवदिति यत्रस्य रौत्यालक्ष्यते आदर्शपुस्तके तु तथानिर्देशो नास्ति ।

तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानम-
नित्यमिति विज्ञानं दुःखमिति विज्ञानमनात्मेति विज्ञानं शान्त-
मिति विज्ञानं शून्यमिति विज्ञानमानिमित्तमिति विज्ञानमप्रणि-
हितमिति विज्ञानमनभिसंस्कारमिति विज्ञानं विविक्तमिति प्रत्य-
वेचते तच्चानुपलम्भयोगेन । तस्या* तेषां सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तानां
मनसिकाराणां मनुत्सर्जनता अनिच्छिप्रधुरता इयं बोधिसत्त्वस्य
महामत्त्वस्य वीर्यपारमिता येन बोधिसत्त्वो महामत्त्वो नोत्तस्यति न
सन्त्वस्यति न सन्ताममापद्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महामत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरूपमनित्यमिति प्रत्यवेचते तच्चा-
नुपलम्भयोगेन । न च आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तानां मनसिकाराणा-
मवकाशं ददाति । तदन्येषाञ्चाकुशलमूलानां धर्माणां ये बोधेः
परिपन्थकराः ।

यदा बोधिसत्त्वो महामत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् सर्वाकार-
ज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरूपं दुःखमिति प्रत्यवेचते तच्चानुपलम्भ-
योगेन । न च आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तानां मनसिकाराणामवकाशं
ददाति तदन्येषाञ्चाकुशलमूलानां धर्माणां ये बोधेः परिपन्थकराः ।

यदा बोधिसत्त्वो महामत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् सर्वाकार-
ज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः रूपमनात्मेति प्रत्यवेचते तच्चानुपलम्भ-
योगेन । न च आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तानां मनसिकाराणामवकाशं
ददाति तदन्येषाञ्चाकुशलमूलानां धर्माणां ये बोधेः परिपन्थकराः ।

* इति समस्तपुस्तकेषु पाठः ।

नुपलभयोगेन । न च आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तानां मनसिकारा-
णामवकाशं ददाति तदन्येषाञ्चाकुशलमूलानां धर्माणां ये बोधे
परिपन्थकराः ।

आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विज्ञानं दुःखमिति
प्रत्यवेक्षते तच्चानुपलभयोगेन । न च आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तानां
मनसिकाराणामवकाशं ददाति तदन्येषाञ्चाकुशलमूलानां धर्माणां
ये बोधे परिपन्थकराः । इयं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
ध्यानपारमिता । येन बोधिसत्त्वोमहासत्त्वो नोत्तस्यति न संचस्यति
न संवासमापद्यते ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चत्वारः
सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरेवं प्रत्यवेक्षते । न रूपशून्यतया
रूपं शून्यं रूपमेव शून्यता शून्यतैव रूपं । न वेदना शून्यतया
वेदनाशून्या वेदनैव शून्यता शून्यतैव वेदना । न संज्ञाशून्यतया
संज्ञाशून्यासंज्ञैव शून्यता शून्यतैव संज्ञा । न संस्कारशून्यतया संस्काराः
शून्याः संस्कारा एव शून्यता शून्यतैव संस्काराः । न विज्ञानशून्य-
तया विज्ञानं शून्यं । विज्ञानमेव शून्यता शून्यतैव विज्ञानं ।

न चक्षुः शून्यतया चक्षुः शून्यं चक्षुरेव शून्यता शून्यतैव चक्षुः ।
न श्रोत्रं शून्यतया श्रोत्रं शून्यं श्रोत्रमेव शून्यता शून्यतैव श्रोत्रं ।
न घ्राणशून्यतया घ्राणं शून्यं घ्राणमेव शून्यता शून्यतैव घ्राणं ।
न जिह्वाशून्यतया जिह्वाशून्या जिह्वैव शून्यता शून्यतैव जिह्वा ।
न कायशून्यतया कायः शून्यः कायएव शून्यता शून्यतैव कायः ।
न मनः शून्यतया मनः शून्यं मनएव शून्यता शून्यतैव मनः ।

न रूपशून्यतया रूपं शून्यं रूपमेव शून्यता शून्यतैव रूपं । न
शब्दशून्यतया शब्दः शून्यः शब्दएव शून्यता शून्यतैव शब्दः । न
गन्धशून्यतया गन्धः शून्यः गन्धएव शून्यता शून्यतैव गन्धः । न
रसशून्यतया रसः शून्यः रसएव शून्यता शून्यतैव रसः । न स्पर्श-
शून्यतया स्पर्शः शून्यः स्पर्शएव शून्यता शून्यतैव स्पर्शः । न धर्मशू-
न्यतया धर्माः शून्याः धर्माएव शून्यता शून्यतैव धर्माः ।

न चक्षुर्विज्ञानशून्यतया चक्षुर्विज्ञानं शून्यं चक्षुर्विज्ञानमेव
शून्यता शून्यतैव चक्षुर्विज्ञानं । न श्रोत्रविज्ञानशून्यतया श्रोत्र-
विज्ञानं शून्यं श्रोत्रविज्ञानमेव शून्यता शून्यतैव श्रोत्रविज्ञानं । न
घ्राणविज्ञानशून्यतया घ्राणविज्ञानं शून्यं घ्राणविज्ञानमेव शून्यता
शून्यतैव घ्राणविज्ञानं । न जिह्वाविज्ञानशून्यतया जिह्वाविज्ञानं
शून्यं जिह्वाविज्ञानमेव शून्यता शून्यतैव जिह्वाविज्ञानं । न काय-
विज्ञानशून्यतया कायविज्ञानं शून्यं कायविज्ञानमेव शून्यता शून्यतैव
कायविज्ञानं । न मनोविज्ञानशून्यतया मनोविज्ञानं शून्यं मनो-
विज्ञानमेव शून्यता शून्यतैव मनोविज्ञानं ।

न चक्षुः संस्पर्शशून्यतया चक्षुः संस्पर्शः शून्यः चक्षुः संस्पर्शएव
शून्यता शून्यतैव चक्षुः संस्पर्शः । न श्रोत्रसंस्पर्शशून्यतया श्रोत्रसंस्पर्शः
शून्यः श्रोत्रसंस्पर्शएव शून्यता शून्यतैव श्रोत्रसंस्पर्शः । न घ्राणसंस्पर्श-
शून्यतया घ्राणसंस्पर्शः शून्यः घ्राणसंस्पर्शएव शून्यता शून्यतैव
घ्राणसंस्पर्शः । न जिह्वासंस्पर्श शून्यतया जिह्वासंस्पर्शः शून्यः जिह्वा-
संस्पर्शएव शून्यता शून्यतैव जिह्वासंस्पर्शः । न कायसंस्पर्शशून्यतया
कायसंस्पर्शः शून्यः कायसंस्पर्शएव शून्यता शून्यतैव कायसंस्पर्शः ।

न मनः संस्पर्शशून्यतया मनः संस्पर्शः शून्यः मनः संस्पर्शएव शून्यता
शून्यतैव मनः संस्पर्शः ।

न चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यतया चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्या
चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव शून्यता शून्यतैव चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदना । न
श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यतया श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्या श्रोत्र-
संस्पर्शप्रत्ययवेदनैव शून्यता शून्यतैव श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदना । न
घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यतया घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्या घ्राण-
संस्पर्शप्रत्ययवेदनैव शून्यता शून्यतैव घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदना । न
जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यतया जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्या
जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव शून्यता शून्यतैव जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदना ।
न कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यतया कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्या
कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनैव शून्यता शून्यतैव कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना ।
न मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यतया मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्या मनः
संस्पर्शप्रत्ययवेदनैव शून्यता शून्यतैव मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदना ।

न पृथिवीधातुशून्यतया पृथिवीधातुः शून्यः पृथिवीधातुरेव
शून्यता शून्यतैव पृथिवीधातुः । नाऽऽत्माशून्यतयाऽऽत्माः शून्यः
आत्मातुरेव शून्यता शून्यतैवात्माः । न तेजोधातुशून्यतया तेजो-
धातुः शून्यः तेजोधातुरेव शून्यता शून्यतैव तेजोधातुः । न वायु-
धातुशून्यतया वायुधातुः शून्यः वायुधातुरेव शून्यता शून्यतैव वायु-
धातुः । नाकाशधातुशून्यतया आकाशधातुः शून्यः आकाशधातुरेव
शून्यता शून्यतैवाकाशधातुः । न विज्ञानधातुशून्यतया विज्ञानधातुः
शून्यः विज्ञानधातुरेव शून्यता शून्यतैव विज्ञानधातुः ।

नाऽविद्याशून्यतयाऽविद्याशून्याऽविद्यैव शून्यता शून्यतैवाविद्या ।
न संस्कारशून्यतया संस्काराः शून्याः संस्काराएव शून्यता शून्यतैव
संस्काराः । न विज्ञानशून्यतया विज्ञानं शून्यं विज्ञानमेव शून्यता
शून्यतैव विज्ञानं । न नामरूपशून्यतया नामरूपं शून्यं नामरूपमेव
शून्यता शून्यतैव नामरूपं । न षडायतनशून्यतया षडायतनं शून्यं
षडायतनमेव शून्यता शून्यतैव षडायतनं । न स्पर्शशून्यतया स्पर्शः
शून्यं स्पर्श एव शून्यता शून्यतैवस्पर्शः । न दृष्ट्याशून्यतया दृष्ट्याशून्या
दृष्ट्यैव शून्यता शून्यतैव दृष्ट्या । नोपादानशून्यतया उपादानं शून्यं
उपादानमेव शून्यता शून्यतैवोपादानं । न वेदनाशून्यतया वेदना-
शून्यावेदनैव शून्यता शून्यतैव वेदना । न भवशून्यतया भवः शून्यः
भवएव शून्यता शून्यतैव भवः । न जातिशून्यतया जातिः शून्या
जातिरेव शून्यता शून्यतैव जातिः । न जरामरणशून्यतया जरा-
मरणं शून्यं जरामरणमेव शून्यता शून्यतैव जरामरणं ।

न दानपारमिताशून्यतया दानपारमिताशून्या दानपारमितैव
शून्यता शून्यतैव दानपारमिता । न शीलपारमिता शून्यतया शील-
पारमिताशून्या शीलपारमितैव शून्यता शून्यतैव शीलपारमिता ।
न चान्तिपारमिताशून्यतया चान्तिपारमिताशून्या चान्तिपारमितैव
शून्यता शून्यतैव चान्तिपारमिता । न वीर्यपारमिताशून्यतया
वीर्यपारमिताशून्या वीर्यपारमितैव शून्यता शून्यतैव वीर्यपारमिता ।
न ध्यानपारमिताशून्यतया ध्यानपारमिताशून्या ध्यानपारमितैव
शून्यता शून्यतैव ध्यानपारमिता । न प्रज्ञापारमिताशून्यतया प्रज्ञा-
पारमिताशून्या प्रज्ञापारमितैव शून्यता शून्यतैव प्रज्ञापारमिता ।

नाधात्मशून्यताशून्यतया अध्यात्मशून्यताशून्या अध्यात्मशून्यतैव
 शून्यता शून्यतैवाध्यात्मशून्यता । न बहिर्द्वाशून्यताशून्यतया बहिर्द्वा-
 शून्यताशून्या बहिर्द्वाशून्यतैव शून्यता शून्यतैव बहिर्द्वाशून्यता ।
 नाधात्म बहिर्द्वाशून्यताशून्यतया अध्यात्म बहिर्द्वाशून्यताशून्या
 अध्यात्म बहिर्द्वाशून्यतैव शून्यता शून्यतैवाध्यात्म बहिर्द्वाशून्यता । न
 शून्यताशून्यताशून्यतया शून्यताशून्यताशून्या शून्यता शून्यतैव शून्यता
 शून्यतैव शून्यताशून्यता । न महाशून्यताशून्यतया महाशून्यताशून्या
 महाशून्यतैव शून्यता शून्यतैव महाशून्यता । न परमार्थशून्यता-
 शून्यतया परमार्थशून्यताशून्या परमार्थशून्यतैव शून्यता शून्यतैव
 परमार्थशून्यता । न संस्कृतशून्यताशून्यतया संस्कृतशून्यताशून्या
 संस्कृतशून्यतैव शून्यता शून्यतैव संस्कृतशून्यता । नाऽसंस्कृतशून्यता-
 शून्यतया संस्कृतशून्यताशून्या असंस्कृतशून्यतैव शून्यता शून्यतैवा-
 संस्कृतशून्यता । नाऽत्यन्तशून्यताशून्यतया अत्यन्तशून्यताशून्या अत्यन्त-
 शून्यतैव शून्यता शून्यतैवात्यन्तशून्यता । नानवरायशून्यताशून्यतया
 अनवरायशून्यताशून्या अनवरायशून्यतैव शून्यता शून्यतैवानवरायशू-
 न्यता । नाऽनवकारशून्यताशून्यतया अनवकारशून्यताशून्या अनव-
 कारशून्यतैव शून्यता शून्यतैवानवकारशून्यता । न प्रकृतिशून्यताशू-
 न्यतया प्रकृतिशून्यताशून्या प्रकृतिशून्यतैव शून्यता शून्यतैव प्रकृति-
 शून्यता । न सर्वधर्मशून्यताशून्यतया सर्वधर्मशून्यताशून्या सर्व-
 धर्मशून्यतैव शून्यता शून्यतैव सर्वधर्मशून्यता । न स्वलक्षणशून्यता-
 शून्यतया स्वलक्षणशून्यताशून्या स्वलक्षणशून्यतैव शून्यता शून्यतैव
 स्वलक्षणशून्यता । नाऽनुपलम्भशून्यताशून्यतया अनुपलम्भशून्यताशून्या

अनुपलम्भशून्यतैव शून्यता शून्यतैवानुपलम्भशून्यता । नाऽभावशून्य-
 ताशून्यतया भावशून्यताशून्या अभावशून्यतैव शून्यता शून्यतैवा-
 भावशून्यता । न स्वभावशून्यताशून्यतया स्वभावशून्यताशून्या स्वभाव-
 शून्यतैव शून्यता शून्यतैव स्वभावशून्यता । नाभावस्वभावशून्यता
 शून्यतया भावस्वभावशून्यताशून्या अभावस्वभावशून्यतैव शून्यता
 शून्यतैवाभावस्वभावशून्यता ।

न स्रुत्युपस्थानानिशून्यतया स्रुत्युपस्थानानि शून्यानि स्रुत्युप-
 स्थानान्येव शून्यता शून्यतैव स्रुत्युपस्थानानि । न सम्यक्प्रहाणानि
 शून्यतया सम्यक्प्रहाणानि शून्यानि सम्यक्प्रहाणान्येव शून्यता शून्यतैव
 सम्यक्प्रहाणानि । नर्द्धिपादाशून्यतया ऋद्धिपादाः शून्याः ऋद्धि-
 पादा एव शून्यता शून्यतैवर्द्धिपादाः । नेन्द्रियशून्यतया इन्द्रियाणि
 शून्यानि इन्द्रियाण्येव शून्यता शून्यतैवेन्द्रियाणि । न बलानि शून्य-
 तया बलानि शून्यानि बलान्येव शून्यता शून्यतैव बलानि । न
 बोध्यङ्गानि शून्यतया बोध्यङ्गानि शून्यानि बोध्यङ्गान्येव शून्यता
 शून्यतैव बोध्यङ्गानि । नार्थ्याष्टाङ्गमार्गाशून्यतया आर्य्याष्टाङ्गमार्गः
 शून्यः आर्य्याष्टाङ्गमार्ग एव शून्यता शून्यतैवार्य्याष्टाङ्गमार्गः । नार्थ्य-
 सत्यानि शून्यतया आर्य्यसत्यानि शून्यानि आर्य्यसत्यान्येव शून्यता
 शून्यतैवार्य्यसत्यानि । न ध्यानशून्यतया ध्यानानि शून्यानि ध्यानान्येव
 शून्यता शून्यतैव ध्यानानि । नाऽप्रमाणशून्यतया प्रमाणानि शून्यानि
 अप्रमाणान्येव शून्यता शून्यतैवाप्रमाणानि । नारूप्यसमापत्तिशून्यतया
 आरूप्यसमापत्तयः शून्याः आरूप्यसमापत्तय एव शून्यता शून्यतैवा-
 रूप्यसमापत्तयः । न विमोक्षशून्यतया विमोक्षाः शून्याः विमोक्षा

एव शून्यता शून्यतैव विमोक्षाः । नाऽनुपूर्वविहारसमापत्तिशून्यतया
 ऽनुपूर्वविहारसमापत्तयः शून्याः अनुपूर्वविहारसमापत्तय एव
 शून्यता शून्यतैवानुपूर्वविहारसमापत्तयः । न शून्यतानिमित्ताऽप्रणि-
 हितविमोक्षमुखशून्यतया शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि
 शून्यानि शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखान्येव शून्यताशून्य-
 तैव शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि । नाऽभिज्ञाशून्यतया
 ऽभिज्ञाः शून्याः अभिज्ञाएव शून्यताशून्यतैवाभिज्ञाः । न समा-
 धिशून्यतया समाधयः शून्याः समाधयएव शून्यताशून्यतैव समा-
 धयः । न धारणीमुखशून्यतया धारणीमुखानि शून्यानि धारणी-
 मुखान्येव शून्यता शून्यतैव धारणीमुखानि । न तथागतबलशून्यतया
 तथागतबलानि शून्यानि तथागतबलान्येव शून्यता शून्यतैव तथा-
 गतबलानि । न वैशारद्यशून्यतया वैशारद्यानि शून्यानि वैशारदा-
 न्येव शून्यता शून्यतैव वैशारद्यानि । न प्रतिसम्बिच्छून्यतया प्रति-
 सम्बिदः शून्याः प्रतिसम्बिदएव शून्यता शून्यतैव प्रतिसम्बिदः । न
 महाभैरवशून्यतया महाभैरवशून्या महाभैरवैव शून्यता शून्यतैव
 महाभैरवै । न महाकरुणशून्यतया महाकरुणशून्या महाकरुणैव
 शून्यता शून्यतैव महाकरुणा । नावेणिकबुद्धधर्माशून्यतया आवेणिक
 बुद्धधर्माः शून्याः आवेणिकबुद्धधर्माएव शून्यता शून्यतैवावेणिक-
 बुद्धधर्माः । इदं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमिता ।

इदं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चर-
 उपायकौशलं । येनोपायकौशलेन समन्नागतो बोधिसत्त्वोमहासत्त्व
 इदं निर्देशं श्रुत्वा नोत्तस्यति न संवस्यति न संवासमापद्यते ।

सुभृतिराह । कतमानि भगवन् बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
 कल्याणमित्राणि । येः कल्याणमित्रैः परिगृहीतो बोधिसत्त्वोमहा-
 सत्त्वः इदं प्रज्ञापारमितानिर्देशं श्रुत्वा नोत्तस्यति न संवस्यति
 न संवासमापद्यते । भगवानाह । इदं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महा-
 सत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मैरूपमनित्यमिति धर्म्मं देशयति तच्चानु-
 पलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्ध-
 भूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः । योऽस्मैवेदनाऽनि-
 त्येति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च
 न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाका-
 रज्ञतायाः । योऽस्मैसंज्ञाऽनित्येति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भ-
 योगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
 वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः । योऽस्मैसंस्कारा अनित्या
 इति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न
 आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकार-
 ज्ञतायाः । योऽस्मै विज्ञानमनित्यमिति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भ-
 योगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
 वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै

* पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं । इति
 वाक्यभागः अत्रास्ति एवं परत्रापि योऽस्मै इत्यस्मात् प्रागस्त्येति यन्त्यस्य
 रचनायाः रीत्या अनुमीयते । आदर्शपुस्तके तु नास्ति ।

योऽस्मै संज्ञाऽनभिसंस्कारेति धर्मं देशयति तच्चानुपलभयोगेन
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परि-
णामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः । योऽस्मै संस्काराः अनभिसंस्काराः
इति धर्मं देशयति तच्चानुपलभयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न
आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकार-
ज्ञतायाः । योऽस्मै विज्ञानमनभिसंस्कारमिति धर्मं देशयति तच्चानु-
पलभयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येक-
बुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
रूपं विविक्तमिति धर्मं देशयति तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकु-
शलमूलानि च न आवाकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणाम-
यत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः । योऽस्मै वेदनाविविक्तेति धर्मं देशयति
तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवाकभूमौ वा
प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
वेदनाविविक्तेति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्व्वकुशलमू-
लानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र
सर्व्वकारज्ञतायाः । इदं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याण-
मित्रं वेदितव्यं ।

पुनरपरं सभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चतुरनित्यमिति श्रोत्रमनित्यमिति घ्राणमनित्यमिति जिह्वाऽनि-
त्येति कायोऽनित्य इति मनोऽनित्यमिति धर्म्मं देशयति तच्चा-

तुपलभयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येक-
बुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।
तस्मात्तद्विभक्त्यस्य महामत्तस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽसौ
चतुर्दुःखमिति श्रोत्रं दुःखमिति घ्राणं दुःखमिति जिह्वादुःखमिति
कायोदुःख इति मनोदुःखमिति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयो-
गेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चक्षुरनात्मेति श्रोत्रमनात्मेति घ्राणमनात्मेति जिह्वाऽनात्मेति
कायोऽनात्मेति मनोऽनात्मेति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलभ्ययोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परि-
णामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चक्षुः शान्तमिति श्रोत्रं शान्तमिति घ्राणं शान्तमिति जिह्वा-
शान्तेति कायः शान्त इति मनः शान्तमिति धर्मं देशयति
तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा
प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चक्षुः शून्यमिति श्रोत्रं शून्यमिति घ्राणं शून्यमिति जिह्वाशून्येति
कायः शून्य इति मनः शून्यमिति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भ-
योगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चचुरानिमित्तमिति श्रोत्रमानिमित्तमिति घ्राणमानिमित्तमिति
जिह्वा शानिमित्तमिति काय शानिमित्तमिति मन शानिमित्तमिति धर्मं
देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न
आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकार-
ज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चचुरप्रणिहितमिति श्रोत्रमप्रणिहितमिति घ्राणमप्रणिहितमिति धर्मं
जिह्वाऽप्रणिहितमिति कायोऽप्रणिहितमिति मनोऽप्रणिहितमिति धर्मं
देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ
वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चचुरनभिसंस्कारमिति श्रोत्रमनभिसंस्कारमिति घ्राणमनभिसंस्का-
रमिति जिह्वाऽनभिसंस्कारमिति कायोऽनभिसंस्कारमिति मनोऽ-
नभिसंस्कारमिति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वकुश-
लमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामय-
त्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चचुर्विविक्तमिति श्रोत्रं विविक्तमिति घ्राणं विविक्तमिति जिह्वा-
विविक्तमिति कायोविविक्तमिति मनोविविक्तमिति धर्मं देशयति
तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा
प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
रूपमनित्यमिति शब्दोऽनित्य इति गन्धोऽनित्य इति रसोऽनित्य
इति स्पर्शोऽनित्य इति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परि-
णामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
रूपं दुःखमिति शब्दोदुःख इति गन्धोदुःख इति रसोदुःख इति
स्पर्शोदुःख इति धर्मादुःखा इति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भ-
योगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
रूपमनात्मेति शब्दोऽनात्मेति गन्धोऽनात्मेति रसोऽनात्मेति स्पर्शो-
ऽनात्मेति धर्मा अनात्मान इति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भ-
योगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
रूपं शान्तमिति शब्दः शान्त इति गन्धः शान्त इति रसः शान्त
इति स्पर्शः शान्त इति धर्माः शान्ता इति धर्मं देशयति
तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा
प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
रूपं शून्यमिति शब्दः शून्य इति गन्धः शून्य इति रसः शून्य

शान्तमिति जिज्ञाविज्ञानं शान्तमिति कायविज्ञानं शान्तमिति
मनोविज्ञानं शान्तमिति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आकम्भमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परि-
णामयत्यन्यत्र सर्वकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽप्यै
चतुर्विज्ञानं शून्यमिति श्रोत्रविज्ञानं शून्यमिति घ्राणविज्ञानं
शून्यमिति जिह्वाविज्ञानं शून्यमिति कायविज्ञानं शून्यमिति
मनोविज्ञानं शून्यमिति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयन्त्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
चतुर्विज्ञानमानिमित्तमिति श्रोत्रविज्ञानमानिमित्तमिति घ्राणवि-
ज्ञानमानिमित्तमिति जिह्वाविज्ञानमानिमित्तमिति कायविज्ञा-
नमानिमित्तमिति मनोविज्ञानमानिमित्तमिति धर्म्म देशयति
तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभृमौ वा
प्रत्येकबुद्धभृमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽसौ
चतुर्विज्ञानमप्रणिहितमिति श्रोत्रविज्ञानमप्रणिहितमिति घ्राण-
विज्ञानमप्रणिहितमिति जिह्वाविज्ञानमप्रणिहितमिति कायवि-
ज्ञानमप्रणिहितमिति मनोविज्ञानमप्रणिहितमिति धर्मा देशयति
तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा
प्रत्येकबुद्भूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चतुर्विज्ञानमनभिसंस्कारमिति आचविज्ञानमनभिसंस्कारमिति
प्राणविज्ञानमनभिसंस्कारमिति जिह्वाविज्ञानमनभिसंस्कारमिति
कायविज्ञानमनभिसंस्कारमिति मनोविज्ञानमनभिसंस्कारमिति धर्म्मं
देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ
वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चतुर्विज्ञानं विविक्तमिति श्रावविज्ञानं विविक्तमिति घ्राणविज्ञानं
विविक्तमिति जिह्वाविज्ञानं विविक्तमिति कायविज्ञानं विविक्त-
मिति मनोविज्ञानं विविक्तमिति धम्मं देशयति तच्चानुपलम्भ-
योगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
वा परिणामयत्यन्यच्च सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चतुःसंस्पर्शमनित्यमिति श्रोत्रसंस्पर्शमनित्यमिति घ्राणसंस्पर्शमनित्य-
मिति जिह्वासंस्पर्शमनित्यमिति कायसंस्पर्शमनित्यमिति मनः
संस्पर्शमनित्यमिति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्व्व-
कुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणा-
मयत्यन्यत्र सर्व्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चतुः संसर्गं दुःखमिति श्रोत्रसंसर्गं दुःखमिति घ्राणसंसर्गं दुःखमिति
जिह्वासंसर्गं दुःखमिति कायसंसर्गं दुःखमिति मनः संसर्गं दुःख
मिति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च

न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र
कारशतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योषी
चतुः संस्पर्शमनात्मेति श्रोत्रसंस्पर्शमनात्मेति घ्राणसंस्पर्शमनात्मेति
जिह्वासंस्पर्शमनात्मेति कायसंस्पर्शमनात्मेति मनः संस्पर्शमनात्मेति
धर्म्मं देशयति तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च
आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकार-
ज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
चक्षुः संस्यर्शं शान्तमिति श्रोत्रसंस्यर्शं शान्तमिति घ्राणसंस्यर्शं
शान्तमिति जिह्वासंस्यर्शं शान्तमिति कायसंस्यर्शं शान्तमिति स्पर्श-
संस्यर्शं शान्तमिति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्व-
शस्त्रमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणम-
यत्यन्यच्च सर्व्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमिवं योऽपि
चतुः संसर्गं शून्यमिति श्रोत्रसंसर्गं शून्यमिति घ्राणसंसर्गं शून्य-
मिति जिह्वासंसर्गं शून्यमिति कायसंसर्गं शून्यमिति मनः संसर्गं
शून्यमिति धर्मं देशयति तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकुशलमू-
लानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्य-
सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
चतुः संस्पर्शमानिमित्तमिति श्रोत्रसंस्पर्शमानिमित्तमिति घ्राणसंस्पर्श

मानिमित्तमिति जिज्ञासंस्पर्शमानिमित्तमिति कायसंस्पर्शमानि-
मित्तमिति मनः संस्पर्शमानिमित्तमिति धर्मं देशयति तच्चानु-
पलम्भयोगेन । सर्वकुशलमूल्यानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबु-
द्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चतुः संस्पर्शमप्रणिहितमिति आचसंस्पर्शमप्रणिहितमिति घ्राणसंस्पर्श-
मप्रणिहितमिति जिह्वासंस्पर्शमप्रणिहितमिति कायसंस्पर्शमप्रणि-
हितमिति मनः संस्पर्शमप्रणिहितमिति धर्म्मं देशयति तच्चानु-
पलम्भयोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबु-
द्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चक्षुः संस्पर्शमनभिसंस्कारमिति श्रोत्रसंस्पर्शमनभिसंस्कारमिति
प्राणसंस्पर्शमनभिसंस्कारमिति जिह्वासंस्पर्शमनभिसंस्कारमिति
कायसंस्पर्शमनभिसंस्कारमिति मनः संस्पर्शमनभिसंस्कारमिति धम्मं
देशयति तच्चानुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवक-
भूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चतुः संस्यग्रं विविक्तमिति श्रोत्रसंस्यग्रं विविक्तमिति घ्राणसंस्यग्रं
विविक्तमिति जिह्वासंस्यग्रं विविक्तमिति कायसंस्यग्रं विविक्तमिति
मनः संस्यग्रं विविक्तमिति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिमत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
 चतुः संस्पर्शजावेदनाऽनित्येति ओत्रसंस्पर्शजावेदनाऽनित्येति योऽपि
 संस्पर्शजावेदनाऽनित्येति जिह्वासंस्पर्शजावेदनाऽनित्येति कायसंस्पर्शजावेदनाऽनित्येति मनः
 संस्पर्शजावेदनाऽनित्येति धर्मो देशकालादिसंस्पर्शजावेदनाऽनित्येति तद्वा
 तद्वानुपलब्धयोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं यो
 सचुः संस्पर्शजावेदनादुःखेति आत्रसंस्पर्शजावेदनादुःखेति घ्राणसंस्पर्श
 जावेदनादुःखेति जिह्वासंस्पर्शजावेदनादुःखेति कायसंस्पर्शजावेद
 नादुःखेति मनः संस्पर्शजावेदनादुःखेति धर्म्मं देशयति तच्च
 नुपलभ्ययोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येक
 बुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं बोधो
 चक्षुः संस्पर्शजावेदनात्मेति श्रोत्रसंस्पर्शजावेदनात्मेति घ्राण-
 संस्पर्शजावेदनात्मेति जिह्वासंस्पर्शजावेदनात्मेति कायसंस्पर्श-
 जावेदनात्मेति मनः संस्पर्शजावेदनात्मेति धर्म्मं देशयति
 तच्चानुपलभयोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा
 प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
 चतुः संस्पर्शजावेदनाशान्तेति श्रावसंस्पर्शजावेदनाशान्तेति घ्राणसंस्पर्श
 जावेदनाशान्तेति जिह्वासंस्पर्शजावेदनाशान्तेति कायसंस्पर्शजावेदना
 शान्तेति मनः संस्पर्शजावेदनाशान्तेति धर्मा देशयति । तच्चातु-

लक्षयोगेन । सर्व्वतुल्यमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येक-
बुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यच्च सर्वाकारज्ञतायाः ।

*पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै चतुःसंस्पर्गजावेदना शून्येति धर्मं देशयति । तच्चानुपलम्बयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामव्यत्यन्त्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
 श्रोत्रसंस्पर्शजावेदना शून्येति धर्मे देशयति तच्चानुपलम्बयोगेन ।
 सर्वकुशलशूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं थोऽस्मै
प्राणसंस्पर्शजावेदना शून्येति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
जिह्वासंस्पर्शावेदना शून्येति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पूर्वत्र सर्वत्र चक्षुःश्रोत्रादिपदार्थे प्रत्येकमेव, पुनरपरमित्यादि-
वाक्यमावर्त्तणीयमित्येतत् निषिद्धं नुमीयते । आदर्शपुस्तके तयो-
लेखो न दृश्यते ।

पुनरपरं सुभते बोधिमत्त्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमिदं बोध्यम् ।
 वक्षुः संस्पर्शजावेदनाऽनित्येति श्रोत्रसंस्पर्शजावेदनाऽनित्येति घ्राण-
 संस्पर्शजावेदनाऽनित्येति जिह्वासंस्पर्शजावेदनाऽनित्येति कायसंस्पर्श-
 जावेदनाऽनित्येति मनः संस्पर्शजावेदनाऽनित्येति धर्मो देशयति
 तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा
 प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽप्ये-
 च सत्त्वः संस्पर्शजावेदनादुःखेति श्रोत्रसंस्पर्शजावेदनादुःखेति घ्राणसंस्पर्श-
 जावेदनादुःखेति जिह्वासंस्पर्शजावेदनादुःखेति कायसंस्पर्शजावेद-
 नादुःखेति मनः संस्पर्शजावेदनादुःखेति धर्म्मं देशयति तच्चा-
 नुपलभ्ययोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येक-
 बुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्वस्य महासत्वस्य कल्याणमित्रं घोऽसौ
चक्षुः संस्पर्शजावेदनात्मेति श्रोत्रसंस्पर्शजावेदनाऽनात्मेति घ्राणसं-
स्पर्शजावेदनाऽनात्मेति जिह्वासंस्पर्शजावेदनाऽनात्मेति कायसंस्पर्श-
जावेदनाऽनात्मेति मनः संस्पर्शजावेदनाऽनात्मेति धर्म्मं देशयति
तच्चानुपलभयोगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवाकभूमौ वा
प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभ्रते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चतुः संस्पर्शजावेदनाशान्तेति आचसंस्पर्शजावेदनाशान्तेति घ्राणसंस्पर्श-
जावेदनाशान्तेति जिह्वासंस्पर्शजावेदनाशान्तेति कायसंस्पर्शजावेदना-
शान्तेति मनः संस्पर्शजावेदनाशान्तेति धर्म्मं देय्यति । तच्चानुप-

वृद्धभूमौ वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।
संभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै

पुनरप्यसौ वा परिणामयत्यन्यत्र सत्त्वाकारजतायाः ।
 'पुनरप्यसौ' सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
 पञ्चमसंज्ञावेदना शून्येति धर्म्मं देशयति । तच्चानुपलम्बयोगेन ।
 सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परि-
 णामयत्यन्यत्र सत्त्वाकारजतायाः ।
 पुनरप्यसौ वा परिणामयत्यन्यत्र सत्त्वाकारजतायाः कल्याणमित्रं योऽस्मै

पुनरपरं सुभृते बोधिमत्त्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
 शोचंसंशयावेदना शून्येति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्बयोगेन ।
 सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं थोऽस्मै
 प्राणमंस्यर्गजावेदना शून्येति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
 सर्वकुण्डलमूलानि च न श्रावकभृमौ वा प्रत्येकबुद्धभृमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
 जिज्ञासंस्पर्शभावेदना शून्येति धर्म्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
 सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पूर्वं सर्वत्र चक्षुःश्रोत्रादिपदार्थे प्रत्येकमेव, पुनरपरमित्यादि-
वाक्यमावर्त्तणीयमित्येतत् निपिटदृष्ट्याऽनुमीयते । आदर्शपुस्तके तयो
लेखो न दृश्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
प्रतीत्यसमुत्पादोऽनभिस्कार इति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
प्रतीत्यसमुत्पादो विविक्त इति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
दानपारमिताऽनित्येति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन । सर्व-
कुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परि-
णामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
शौलपारमिताऽनित्येति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
चान्तिपारमिताऽनित्येति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
वीर्यपारमिताऽनित्येति धर्मं देशयति तच्चानुपलम्भयोगेन ।

Padmasaṁvādi, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	1	12
Parīkṣita Parvaṇ, (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	0	18
Prakṛta Paṇḍita, (Text) Part II, Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	1	0
Prithivīśa Rāsa, (Text) Part II, Fasc. 1	...	...	...
Ditto (English) Part II, Fasc. 1	...	...	...
Prakṛta Lakṣaṇa, (Text) Fasc. 1	...	7	8
Parāra Smṛti, (Text) Vol. I, Fasc. 1-8 Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	0	12
Parāra, Institutes of (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	2	4
Prabandhacintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	12	6
Prabandhacintāmaṇi (Text) Vols. I, Fasc. 5-10; II, 1-6; III, 1-7;	...	...	...
*Sāma Veda Saṁhitā, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	1	8
IV, 1-6; V, 1-8, @ /6/ each Fasc.	...	2	4
Sākhya Sūtra Vṛtti, (Text) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	2	4
Ditto (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	0	12
Śraddha Kriya Kaumudī, Fasc. 1-6	...	12	0
Śaṅkṛta Saṁhitā, (Eng.) Fasc. 1 @ /12/	...	7	2
*Śaṅkṛta Saṁhitā, (Text) Fasc. 14-45 @ /6/ each	...	2	4
*Śaṅkṛta Saṁhitā, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	...	...
Tāndya Brāhmaṇa, (Text) Fasc. 1-3 @ /12/	...	...	...
Tantra Vartika (English) Fasc. 1-3 @ /12/	...	...	...
Tantra Vartika, (Text) Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 2-10, Vol. III, Fasc. 1-2, Vol. IV, Fasc. 1, Vol. V, Fasc. 1-5, Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ /6/ each	...	14	4
Tattvarthadhigama Sūtram, Fasc. 1-2	...	0	12
Trikaṇḍa-Maṇḍanā, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/	...	1	2
Trikaṇḍa-Maṇḍanā, (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	2	10
Upamāna-bhava-prapañca-kathā (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	4	8
Uvāṇagadāsā, (Text and English) Fasc. 1-6 @ /12/	...	0	6
Vallala Carita, Fasc. 1	...	5	4
Varāha Purāṇa, (Text) Fasc. 1-14 @ /6/ each	...	2	4
Varāha Kṛya Kaumudī, Fasc. 1-6 @ /6/	...	4	8
*Vāya Purāṇa, (Text) Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc. 1-7, @ /6/ each	...	2	4
Vidhano Parigata, Fasc. 1-6	...	0	12
Viṣṇu Smṛti, (Text) Fasc. 1-2 @ /6/ each	...	2	10
Vivādaratnākara, (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	1	14
Vṛhannārāḍya Purāṇa, (Text) Fasc. 2-6 @ /6/	...	2	4
Vṛhat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6	...	...	...
Tibetan Series.			
Pag-Sam Thi S'ān, Fasc. 1-4 @ 1/ each	...	4	0
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 1/ each	...	14	0
Rtogs brjed dpag hkhri S'ān (Tib. & Sans.) Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/ each	...	10	0
Arabic and Persian Series.			
*Alamgir-nāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-13 @ /6/ each	...	4	14
Al-Muqaddasi (English) Vol. I, Fasc. 1-3 @ /12/	...	2	4
Ain-i-Akbari, (Text) Fasc. 1-22 @ 1/ each	...	22	0
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-5, @ 1/12/ each	...	29	12
Akbarnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-37 @ 1/ each	...	37	0
Ditto English Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1 @ 1/ each	...	9	0
Arabic Bibliography, by Dr. A. Sprenger	...	0	6
Bādshāhnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	7	2
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts 1-2	...	2	0
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the Asiatic Society of Bengal. Fasc. 1-3 @ 1/ each	...	3	0
Dictionary of Arabic Technical Terms, and Appendix, Fasc. 1-21 @ 1/ each	...	21	0
Farhang-i-Rashidi, (Text) Fasc. 1-14 @ 1/ each	...	14	0
Fihrist-i-Tusi, or, Tusi's list of Shy'ah Books, (Text) Fasc. 1-4 @ /12/ each	...	3	0
Futūh-nsh-Sham of Wāqidi, (Text) Fasc. 1-9 @ /6/ each	...	3	6
Ditto of Azādi, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	1	8
Haft Asman, History of the Persian Masnawi, (Text) Fasc. 1	...	0	12
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	4	8
Iqbāl-nāmah-i-Jahāngiri, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	1	2
Isāhan, with Supplement, (Text) 51 Fasc. @ /12/ each	...	38	1
Masir-ul-Umara, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12; Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ /6/ each	...	...	...
Maghazi of Wāqidi, (Text) Fasc. 1-12 @ /6/ each	...	...	...

Mudrakshabdar-i-Fikr, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	11
Ma'asir-i-Alamgiri, (Text), Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	11
Nukhbata-i-Fikr, (Text) Fasc. 1	...	11
Nisām's Khiradnamah-i-Iskandari, (Text) Fasc. 1-2 @ /12/ each	...	11
Riyāṣat-Salāṭin, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	11
Ditto (English) Fasc. 1-5	...	11
Tabaqat-i-Nāṣiri, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	11
Ditto (English) Fasc. 1-14 @ /12/ each	...	11
Ditto Index	...	11
Tārīkh-i-Fīrās Shāhi of Ziyāu-d-dīn Barni (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	11
Tārīkh-i-Fīrās Shāhi, of Shams-i-Sirāj Aif, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	11
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	...	11
Wāṣi Rāmīn, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	11
Zafar-nāmā, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ /6/ each	...	11
Tuzuk-i-Jahāngiri (Eng.) Fasc. 1	...	11

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

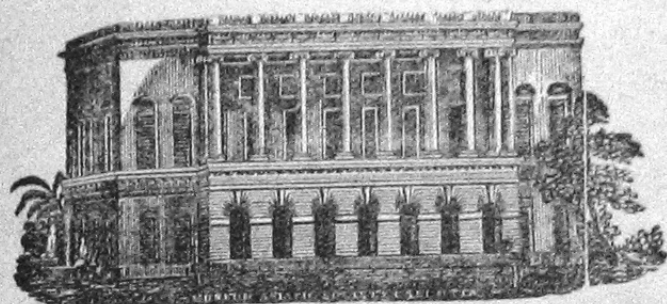
1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/ each
2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1865 to 1869 (incl.) @ 6/ per No.; and from 1870 to date @ 8/ per No.
3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1843 (12), 1844 (12), 1845 (12), 1846 (5), 1847 (12), 1848 (12), 1866 (7), 1867 (6), 1868 (6), 1869 (8), 1870 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7) & 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), @ 1/8 per No. to Members and @ 2/ per No. to Non-Members.
4. N.B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883 ... 3
A sketch of the Turki language as spoken in Eastern Turkistan, by R. B. Shaw (Extra No., J.A.S.B., 1878) ... 4
Theobald's Catalogue of Reptiles in the Museum of the Asiatic Society (Extra No., J.A.S.B., 1868) ... 2
Catalogue of Mammals and Birds of Burmah, by E. Blyth (Extra No., J.A.S.B., 1875) ... 4
5. Anis-ul-Musharrāhīn ... 3
6. Catalogue of Fossil Vertebrata ... 3
7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal ... 3
8. Ināyah, a Commentary on the Hidāyah, Vols. II and IV, @ 16/ each ... 32
9. Jawāmlu-i-'ilm ir-riyāzi, 168 pages with 17 plates, 4to. Part I ... 2
10. Khizānatu-l-'ilm ... 4
11. Mahābhārata, Vols. III and IV, @ 20/ each ... 40
12. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to. @ 6/ each ... 18
13. Sharaya-ool-Islām ... 4
14. Tibetan Dictionary, by Csoma de Körös ... 10
15. Ditto Grammar ... 8
16. Kaṣmīraṣṣādhāna, Parts I and II @ 1/8/ ... 3
17. A descriptive catalogue of the paintings, statues, &c., in the rooms of the Asiatic Society of Bengal, by C. E. Wilson ... 1
18. Memoir on maps illustrating the Ancient Geography of Kāśmir, by M. A. Stein, Ph.D., JI. Extra No. 2 of 1899 ... 4

Notices of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1-29 @ 1/ each ... 29
Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R. L. Mitra ... 6
N.B.—All Cheques, Money Orders, &c., must be made payable to the "Treasurer Asiatic Society," only.

Books are supplied by V.-P.P.

12-12-04.

BIBLIOTHECA INDICA: A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS PUBLISHED BY THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL. NEW SERIES, No. 1123

शतसाहसिका प्रज्ञापारमिता ।
ÇATASĀHASRIKĀ-PRAJÑĀ-PĀRAMITĀ
A
THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE
OF
BUDDHA WITH HIS DISCIPLES
(IN A HUNDRED-THOUSAND STANZAS).
EDITED BY
PRATAPACANDRA GHOSH.
PART I. FAS. II.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET,
1905.

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
 आरूप्यसमापत्तौ रनात्मिकादति धर्मं देशयति तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।
 सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमिव योऽप्यै
आरूप्यसमापत्तौः शान्ता इति धर्म्मं देशयति तच्चाऽनुपलभयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
आरूप्यसमापत्तौः शून्यादिति धर्म्मं देशयति तच्चाऽनुपलभयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं शोभै
आरूढ्यसमापत्तीरानिमित्तादिति धर्म्मं देशयति तच्चाऽनुपलभ-
योगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
 शास्त्र्यसमापत्तौ रप्रणिहितादति धर्मं देशयति तच्चाजुपलभ-
 योगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
 वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभ्रते बोधिसत्त्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमित्रं बोधो
प्राकृष्यमापत्तौरनभिसंस्कारादति धर्मं देशयति तच्चास्तुपलम्

योगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।
ये त्रेहियमल्लय मशामल्लय कल्याणमिचं थोऽस्मै

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
 चारुण्यसमापत्तौर्विविक्ताइति धर्म्मं देशयति तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।
 सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परि-
 णामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽसौ
 श्रावणसमापत्तिभावनतायै धर्म्मं देशयति तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।
 सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
विमोक्षा अनित्यादिति धर्म्मं देशयति तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
विमोक्षा दुःखादिति धर्म्मं देशयति तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
विमोचा अनात्मानादति धर्मं देशयति तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वकारज्जतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
 आवेष्टिकबुद्धधर्मा अनात्मानइति धर्मां देशयति तस्मादनुपलभ्य-
 योगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धधर्मौ
 वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽपि
 आवेष्टिकबुद्धधर्माः शान्ता इति धर्मे देशयति तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन।
 सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
 आवेणिकबुद्धधर्माः शून्यादिति धर्मं देशयति तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।
 सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽसौ
 आवेणिकबुद्धधर्मा आनिमित्तादति धर्मे देशयति तच्चाऽनुपलभ-
 योगेन । सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
 वा परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽसौ
 आवेणिकबुद्धधर्मा अप्रणिहिता इति धर्मां देशयति तच्चाऽनुपलभ-
 योगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
 वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽसौ
आवेष्टिकबुद्ध्या अनभिधंस्कारा इति धर्मी देशयति तच्चाक्षुषं

लक्षयोगेन । सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्ध-
सर्वकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
शवेणिकबुद्धधर्मा विविक्ताइति धर्मा देशयति तच्चाऽनुपलम्भ-
योगेन । सर्व्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ
वा परिणामयत्यन्यत्र सर्व्वकारजतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महामत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
 श्रावणिकबुद्धधर्मभावनताये धर्मं देशयति तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।
 सर्वकुशलमूलानि च न आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
 परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं योऽस्मै
सर्वाकारज्ञताभावनतायै धर्मेण देशयति तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।
सर्वकुशलमूलानि च न श्रावकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा
परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः ।

अयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्रं वेदितव्यं । येन
कल्याणमित्रेण परिगृहीतो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इमं प्रज्ञापारमिता-
निर्देशं श्रुत्वा नोत्तस्यति न सन्तस्यति न सन्तासमापद्यते ।

सुभूतिराह । कथं भगवन् बोधिसत्त्वमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां
चरन्ननुपायकुशलः पापमित्र हस्तगतोभवति । कल्याणमित्रपरि-
वर्जितश्च भवति । य इमं प्रज्ञापारमितानिर्देशं श्रुत्वा नोत्तस्यति
न सन्नस्यति न सन्नासमापद्यते ।

भगवानाह । इह सभूते बोधिसत्त्वोपमासः ।

चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारः प्रज्ञापारमिता-
भावयत्युपलभते तथाच प्रज्ञापारमितयामन्यते । अपगतसर्वाकार-
ज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारो ध्यानपारमितां भावयत्युपलभते ।
तथाच ध्यानपारमितयामन्यते । अपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्त-
मनसिकारो वीर्यपारमितां भावयत्युपलभते । तथाच वीर्यपार-
मितयामन्यते । अपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारः चान्ति-
पारमितां भावयत्युपलभते । तथाच चान्तिपारमितयामन्यते ।
अपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारः शीलपारमितां भाव-
यत्युपलभते । तथाच शीलपारमितयामन्यते । अपगतसर्वाकारज्ञता
प्रतिसंयुक्तमनसिकारोदानपारमितां भावयत्युपलभते । तथाच
दानपारमितयामन्यते । एवं हि सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
प्रज्ञापारमितायां चरन्ननुपायकुशलो वेदितव्यः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चर-
न्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारोरूपमध्यात्मशून्यमिति
मनसिकरोति । ताञ्चाध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया-
मन्यते उपलम्भयोगेन ।

* स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोरूपं बहिर्दृष्टशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च बहिर्दृष्टशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते ।

* स इत्यनेन पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति पूर्व-
वाक्येकदेशः परामृष्टः एवं परचापि । आदर्शपुस्तके सर्वत्र स इति
निर्देशो दृश्यते । स, पुस्तके च तथैव लिखितमस्ति ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोरूपमध्यात्मबहिर्दृष्टशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्चाध्यात्म-
बहिर्दृष्टशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोरूपं शून्यताशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च शून्यताशून्य-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्त-
मनसिकारोरूपं महाशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च महा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोरूपं परमार्थशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च परमार्थशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोरूपं संकृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च संकृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोरूपमसंस्कृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्चाऽसंस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोरूपमत्यन्तशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्चाऽत्यन्तशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-

सिकारोरूपमनवराशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्चाज्ञवराश-
 शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यतेऽपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो रूपमनवकारशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्चानवकार-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोरूपं प्रकृतिशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च प्रकृति-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभंयुक्तमन-
सिकारोरूपं सर्वधर्मशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च सर्वधर्म-
शून्यतामुपलभते । तथाचशून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायांचरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभ्युक्तमनसि-
कारो रूपं स्वस्वच्छणशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च स्वस्वच्छण-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोरूपमनुपलम्भशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽनुपलम्भ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोरूपमभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाभावशून्यतामुप-
लभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरत्पगतमर्वाकारज्ञता प्रतिभ्युक्तमन-
धिकारोरूपं स्वभावशून्यमिति मनमिकरोति । ताच्च स्वभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यत्वात् न ते परस्परं शोरेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमयुक्तमन-
धिकारोपमभावस्वभावशून्यमिति मनधिकरोति । तादृशाभाव-
स्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।
नेधिमन्त्रो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां
चरत्प्रपगतसर्वाकारजता प्रतिसंयुक्तमनसिकारो वेदनाऽध्यात्मशून्येति
मनसिकरोति । ताञ्चाऽध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया-
मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसि-
कारो वेदनावहिर्द्वाशून्येति मनसिकरोति । ताच्च बहिर्द्वाशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वेदनाऽध्यात्मबहिर्द्वाशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽध्या-
त्मबहिर्द्वाशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वेदना शून्यताशून्येति मनसिकरोति । ताञ्च शून्यता-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वेदना महाशून्येति मनसिकरोति । ताञ्च महाशून्यता-
सुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतमर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वेदना परमार्थशून्येति मनसिकरोति । ताच्च परमार्थ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

खलक्षणशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चर्यपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः संस्कारा अनुपलभशून्यादिति मनसिकरोति । ताश्चा-
नुपलभशून्यतामुपलते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः संस्काराः अभावशून्यादिति मनसिकरोति । ताश्चाभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

म प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः संस्काराः स्वभावशून्यतादिति मनसिकरोति । ताश्च
स्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
मिकारः संस्काराः अभावस्त्रभावशून्यादिति मनसिकरोति । ताश्चा-
भावस्त्रभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ-
योगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां वर-
जपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारो विज्ञानमध्यात्मशून्य-
मिति मनसिकरोति । ताञ्चाऽध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथाच
शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्व्याकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं बहिर्द्वाशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च बहिर्द्वा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

म प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानमध्यात्मवह्निर्द्वाशून्यमिति मनसिकरोति । ताद्या-
ध्यात्मवह्निर्द्वाशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्ध-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं शून्यताशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च शून्यता-
शून्यतामुपलभते । चयाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं महाशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च महा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भायोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं परमार्थशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च पर-
मार्थशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं संस्कृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च संस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानमसंस्कृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽसंस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानमत्यन्तशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्चात्यन्त-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारश्चक्षुः परमार्थशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च परमार्थ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारश्चक्षुः संस्कृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च संस्कृतशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारश्चक्षुः संस्कृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽसंस्कृतशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारश्चक्षुः शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन । ताच्चाऽत्यन्तशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारश्चक्षुः चरनवरागशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चानवरागशून्य-
तामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारश्चक्षुः चरनवकारशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽनवकार-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारश्चक्षुः प्रकृतिशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च प्रकृतिशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-

Nyaya Kusumajali Prakaraṇa (Text) Vol. I, Fasc. 1-6	Rs. 8	0
1-8 @ /6/ each	...	...
Padanawati, Fasc. 1-4 @ /2/	...	...
Parīkṣita Parvan, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	14
Prākṛita-Pāṇḍalām, Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	12
Prākṛita-Pāṇḍalām, (Text) Part II, Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	8
Prithivīśa Rasa, (Text) Part II, Fasc. 1	...	0
Ditto (English) Part II, Fasc. 1	...	...
Prākṛita Lakṣaṇam, (Text) Fasc. 1	...	7
Parācāra Śūrti, (Text) Vol. I, Fasc. 1-8 Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III,	...	8
Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	12
Parācāra, Institutes of (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	4
Prabandhaśūrtiśāhī (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	...
Prabandhaśūrtiśāhī (Text) Vols. I, Fasc. 5-10; II, 1-6; III, 1-7;	...	12
*Rāma Vāda Saṁhitā, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	6
IV. 1-6; V. 1-8, @ /6/ each Fasc.	...	1
Sākhyā Sūtra Vṛtti, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	8
Ditto (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	2
Śraddha Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6	...	4
Suddhi Kaumudī, Fasc. 1-3	...	1
Sūtra, (Eng.) Fasc. 1 @ /12/	...	0
Sūtra, (Text) Fasc. 22-45	...	9
*Taittirīya Saṁhitā, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	7
Tāṇḍya Brāhmaṇa, (Text) Fasc. 1-4 @ /12/	...	2
Trantra Vartika (English) Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 2-10,	...	0
*Tattva Cintāmaṇi, (Text) Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-5, Part IV, Vol. II,	...	14
Vol. III, Fasc. 1-2, Vol. IV, Fasc. 1, Vol. V, Fasc. 1-5, Part IV, Vol. II,	...	4
Fasc. 1-12 @ /6/ each	...	1
Tattvārthadhigama Sūtram, Fasc. 1-3	...	2
Trikaṇḍa-Maṇḍanam, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/	...	1
Upamita-bhava-prapañca-kathā (Text) Fasc. 1-8 @ /6/ each	...	3
Uvāsagadaśā, (Text and English) Fasc. 1-6 @ /12/	...	0
Vallala Carita, Fasc. 1	...	4
Vārṣa Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ /6/	...	2
*Vāyu Purāṇa, (Text) Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc. 1-7, @ /6/ each	...	8
Vidhano Parigata, Fasc. 1-7	...	4
Vivādatnākara, (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	2
Vṛhat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6	...	10
Tibetan Series.	...	10
Pag-Sam Thi S'iñ, Fasc. 1-4 @ /1/ each	...	0
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6	...	...
@ /1/ each	...	14
Rtogs brjod dpag khri S'iñ (Tib. & Sans.) Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II,	...	0
Fasc. 1-5 @ /1/ each	...	10
Arabic and Persian Series.	...	...
*Alamgir-nāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-13 @ /6/ each	...	4
Al-Muqaddasi (English) Vol. I, Fasc. 1-3 @ /12/	...	14
Āin-i-Akbarī, (Text) Fasc. 1-22 @ /1/ each	...	4
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III,	...	0
Fasc. 1-5, @ /12/ each	...	22
Akbar-nāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-37 @ /1/ each	...	12
Ditto English Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-2 @ /1/ each	...	37
Arabic Bibliography, by Dr. A. Sprenger	...	10
Bādshāh-nāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	0
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts 1-2	...	0
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the	...	...
Asiatic Society of Bengal. Fasc. 1-3 @ /1/ each	...	7
Dictionary of Arabic Technical Terms, and Appendix, Fasc. 1-21 @	...	2
1/ each	...	0
Farhang-i-Rashidī, (Text) Fasc. 1-14 @ /1/ each	...	21
Fihrist-i-Tūsi, or, Tūsi's list of Shy'ah Books, (Text) Fasc. 1-4 @ /12/	...	14
each	...	0
Futūh-ush-Shām of Wāqidī, (Text) Fasc. 1-9 @ /6/ each	...	3
Ditto of Azādī, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	0
Haft Asmān, History of the Persian Maṇawī, (Text) Fasc. 1	...	3
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	1
Iqbāl-nāmah-i-Jahāngiri, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	8
Iqbāl, with Supplement, (Text) 51 Fasc. @ /12/ each	...	4
Maṣṣir-ul-Umara, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10;	...	...
Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12;	...	...
Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ /6/ each	...	...
Maghāzī of Wāqidī, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	38

Ma'asir-i-Alamgiri, (Text), Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	12
Nukhbatu-l-Fikr, (Text) Fasc. 1	...	1
Nizami's Khiradnamah-i-Iskandari, (Text) Fasc. 1-2 @ /12/ each	...	2
Riyazu-s-Salatin, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	5
Ditto Ditto (English) Fasc. 1-5	...	5
Tabaqat-i-Nasiri, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	5
Ditto (English) Fasc. 1-14 @ /12/ each	...	14
Ditto Index	...	1
Tarikh-i-Firuz Shahi of Ziyau-d-din Barni (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	7
Tarikh-i-Firuzshahi, of Shams-i-Siraj Aif, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	6
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	...	2
Wiso Ramin, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	5
Zafarnamah, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ /6/ each	...	17
Tuzuk-i-Jahangiri (Eng.) Fasc. 1	...	1

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/ each ... 20
  2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1865 to 1869 (incl.) @ /6/ per No.; and from 1870 to date @ /8/ per No.
  3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1843 (12), 1844 (12), 1845 (12), 1846 (5), 1847 (12), 1848 (12), 1866 (7), 1867 (6), 1868 (6), 1869 (8), 1870 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7) & 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), @ 1/8 per No. to Members and @ 2/ per No. to Non-Members.
- N.B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
4. Journal and Proceedings, N.S., Vol. I, No. 1, 1905, @ 1-8 per No. to members and Rs. 2 per No. to non-members.
  5. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883 ... 3
- A sketch of the Turki language as spoken in Eastern Turkistan, by R. B. Shaw (Extra No., J.A.S.B., 1878) ... 4
- Theobald's Catalogue of Reptiles in the Museum of the Asiatic Society (Extra No., J.A.S.B., 1868) ... 2
- Catalogue of Mammals and Birds of Burmah, by E. Blyth (Extra No., J.A.S.B., 1875) ... 4
6. Anis-ul-Musharrahin ... 3
  7. Catalogue of Fossil Vertebrata ... 3
  8. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal ... 3
  9. Inayah, a Commentary on the Hidayah, Vols. II and IV, @ 16/ each ... 52
  10. Jawami-l-ilm ir-riyazi, 168 pages with 17 plates, 4to. Part I ... 2
  11. Khizānatu-l-ilm ... 4
  12. Mahābhārata, Vols. III and IV, @ 20/ each ... 40
  13. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to. @ 6/ each ... 18
  14. Sharaya-ool-Islām ... 4
  15. Tibetan Dictionary, by Csoma de Kőrös ... 10
  16. Ditto Grammar ... 8
  17. Kaqmirāṣahdāmīṭa, Parts I and II @ 1/8/ ... 3
  18. A descriptive catalogue of the paintings, statues, &c., in the rooms of the Asiatic Society of Bengal, by C. R. Wilson ... 1
  19. Memoir on maps illustrating the Ancient Geography of Kāśmir, by M. A. Stein, Ph.D., JI. Extra No. 2 of 1899 ... 4

Notices of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1-29 @ 1/ each ... 29

Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R. L. Mitra ... 6

N.B.—All Cheques, Money Orders, &c., must be made payable to the "Treasurer Asiatic Society," only.

Books are supplied by V.-P.P.

14-7-05.

BIBLIOTHECA INDICA: A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1137.

शतसाहसिका प्रज्ञापारमिता ।
CATASĀHASRIKĀ-PRAJÑA-PĀRAMITĀ :

A
THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE

OF
BUDDHA WITH HIS DISCIPLES
(IN A HUNDRED-THOUSAND STANZAS).

EDITED BY
PRATAPACANDRA GHOSH
PART I. FAS. XII.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.

1906.

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 57, PARK STREET, CALCUTTA,
AND OBTAINABLE FROM
THE SOCIETY'S AGENTS, MR. BERNARD QUARITCH,
15, PICCADILLY, LONDON, W., AND MR. OTTO
HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, LEIPZIG, GERMANY.

Complete copies of these works marked with an asterisk * cannot be supplied—some
of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

*Advaita Brahma Siddhi, (Text) Fasc. 2-4 @ /8/ each	...	Rs. 0 12
*Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-2	...	0 12
*Agni Parāṇa, (Text) Fasc. 4-14 @ /6/ each	...	4 2
Aitarāya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5 and Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-5 @ /6/	...	7 8
Aphorisms of Śaṅḍilya, (English) Fasc. 1	...	0 12
Aṣṭasāhasikā Prajñāpāramitā, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	2
Ācārānāyaka, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	1 14
*Avadāna Kalpalatā, (Sans. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 2-5; Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/ each	...	9 0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc. 1	...	1
Bāla Bhāṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2	...	0 1
Bauddhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	1 2
Bhāṭṭa Dipikā Vol. I, Fasc. 1-5	...	1 14
Bṛhaddēvatā (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	1 8
Bṛhaddharma Purāṇa, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	2 4
Bodhicaryāvatāra of Cāntideva, Fasc. 1-3	...	1 2
Qatadūṣaṇi, Fasc. 1-2	...	0 12
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	...	8 0
Qatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-3, Vol. III, Fasc. 1-7	...	6
Qatāśāhasikā-prajñāpāramitā (Text) Part I, Fasc. 1-12 @ /6/ each	...	4 8
*Qatavāra Chintāmaṇi (Text) Vols. II, 1-25; III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10, Vol IV, Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	21 12
Qikavāṇikā, (English) Fasc. 1-5 @ /12/ each	...	8 12
*Qranta Sūtra of Āpastamba, (Text) Fasc. 6-17 @ /6/ each	...	4 8
Qisto Qenkhayana, (Text) Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4 @ /6/ each; Vol. 4, Fasc. 1	...	6 0
Qī Bhāṣyam, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	1 2
Qān Kalyāṇa Kāṇḍī, Fasc. 1-2	...	0 12
Qāśāṣṭaka Paddhati Kāśāṣṭaka, Vol. I, Fasc. 1-7	...	2 10
Qisto Qāśāṣṭaka, Vol. II, Fasc. 1	...	9 6
Kāśa Vāṇikā, Fasc. 1-6	...	2 4
Kāśāṣṭaka, (Text) Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	4 8
Kāśa Śāṅkī Sūtra, (English) Fasc. 1-14 @ /12/ each	...	10 8
Kāśa Purāṇa, (Text) Fasc. 1-9 @ /6/ each	...	3 4
Kāśa Purāṇa, (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	2 4
Kāśa Pāṇini, (Text) Fasc. 1-11 @ /6/ each	...	4 2
Kāśa-bhāṣya-pradīpodyota, (Text) Vol. I, Fasc. 1-9 & Vol. II, Fasc. 1-12 Vol. III, Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	9 6
Kāśa-bhāṣya, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	1 2
Kāśa-bhāṣya, (English) Fasc. 1-9 @ /12/ each	...	6 12
*Kāśa-bhāṣya, (Text) Fasc. 7-12 @ /6/ each	...	4 14
Kāśa-bhāṣya, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/	...	2 4
*Kāśa-bhāṣya, (Text) Vol. IV, Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	3 0
Kāśa-bhāṣya-pradīpodyota, Fasc. 1-7 (Text) @ /6/	...	2 10
Kāśa-bhāṣya-pradīpodyota, Fasc. 1-6	...	2 4
Kāśa-bhāṣya-pradīpodyota, (Text) ...	...	0 10

वृत्तपरिवर्तः ।

१०५७

विकारश्चतुः सर्वधर्माशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च सर्वधर्मा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
विकारश्चतुः स्वलक्षणशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च स्व-
लक्षणशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
विकारश्चतुरनुपलम्भशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चानुपलम्भ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
विकारश्चतुरभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽभावशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
विकारश्चतुः स्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च स्वभावशून्य-
तामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
विकारश्चतुरभावस्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाभाव-
स्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
विकारः ओचमध्यात्मशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽध्यात्म-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्वपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभंयुक्तमन-
सिकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना परमार्थशून्येति मनसिकरोति ।
ताञ्च परमार्थशून्यतामुपलभते तथाच शून्यतयामन्यते उपलक्ष-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारजता प्रतिसंयुक्तमन-
मिकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना संकृतशून्येति मनमिकरोति ।
ताच्च संकृतशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्ध-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
धिकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽसंस्कृतशून्येति मनसिकरोति ।
ताञ्चाऽसंस्कृतशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलक्ष-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभंयुक्तमन-
सिकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽत्यन्तशून्येति मनसिकरोति ।
ताच्चाऽत्यन्तशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्वपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिशुभं कर्म-
सिद्धिः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽनवरागशून्येति मनसि करोति ।
ताञ्चाऽनवरागशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया मन्यते उपलभ-
योगेन ।

स प्रज्ञाधारमितायाश्चरन्पगतमर्वाकारज्ञता प्रतिभयुक्तमन-
सिकारः कायमस्यर्गप्रत्ययवेदनाऽनवकारशून्येति मनसिकरोति ।

ताच्चाऽनवकारशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भा-
योगेन ।

योगेन ।
 स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
 विकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना प्रकृतिशून्येति मनश्चिकरोति ।
 ताञ्च प्रकृतिशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
 योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना सर्व्वधर्मशून्येति मनसिकरोति ।
ताञ्च सर्व्वधर्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना खलक्षणशून्येति मनसिकरोति ।
ताञ्च खलक्षणशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽनुपलम्भशून्येति मनसिकरोति ।
ताच्चाऽनुपलम्भशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिष्युक्तमन-
सिकारः कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽभावशून्येति मनसिकरोति ।
ताच्चाऽभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतवामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभयुक्तमन-
सिकारो मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽनवरागशून्येति मनसिकरोति ।
ताच्चाऽनवरागशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमयुक्तमन-
सिकारो मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽनवकारशून्येति मनसिकरोति ।
ताच्चाऽनवकारशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तम-
सिकारो मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदना प्रकृतिशून्येति मनसिकरोति ।
ताञ्च प्रकृतिशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमयुक्तमन-
सिकारो मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदना सर्वधर्मशून्येति मनसिकरोति ।
ताञ्च सर्वधर्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
मिकारो मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदना स्खलच्छणशून्येति मनमिकरोति ।
ताच्च स्खलच्छणशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्तमन-
सिकारो मनः संस्यग्रप्रत्ययवेदनाऽनुपलब्धमशून्येति मनसिकरोति।

तास्मानुपलम्भशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

योगेन ।
 स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
 सिकारो मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽभावशून्येति मनसिकरोति ।
 ताच्चाऽभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ-
 योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदना स्वभावशून्येति मनसिकरोति ।
ताच्च स्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्ध-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽभावस्वभावशून्येति मनसिकरोति ।
ताज्ञाऽभावस्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उप-
लभयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नप-
गतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारः पृथिवीधातुरध्यात्मशून्य
इति मनसिकरोति । ताञ्चाऽध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्य-
तयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः पृथिवीधातुर्बहिर्द्वाशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च
बहिर्द्वाशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्तमन-

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारञ्चता प्रतिमंयुक्तमन-
सिकारोऽन्धातुः प्रकृतिशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च प्रकृति-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन
सिकारोऽन्धातुः सर्वधर्मशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च सर्वधर्म-
शून्यतामुपलभते तथाच शून्यतयामन्यते । उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽन्धातुः स्वलक्षणशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च स्वलक्षण-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभंयुक्तमन-
सिकारोऽर्थातुरनुपलभ्यशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्चाऽनुपलभ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽध्यातुरभावशून्य इति मनसिकरोति । तादृशाऽभावशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमयुक्तमन-
सिकारोऽव्यातुः स्वभावशून्य इति मनसिकरोति । ताच्च स्वभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽव्यातुरभावस्त्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्चाभावा-
स्त्वभावशून्यतासुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भा-
योगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञाधारमितायाश्चरन्नप-
गतसर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्तमनसिकारस्तेजोधातुरध्यात्मशून्य इति
मनसिकरोति । ताञ्चाऽध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया-
मन्यते उपलब्धयोगेन ।

मन्वते उपलब्धते ।
 स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
 सिकारस्तेजोधातुर्बहिर्द्वारं शून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च बहिर्द्वार-
 शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारजता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारक्षेजोधातुरध्यात्मबहिर्द्वाशून्य इति मनमिकरोति । ताञ्चा-
ध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतमर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्तमन-
सिकारस्तेजोधातुः शून्यताशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च शून्यता-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारस्तेजोधातुर्महाशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च महा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभंयुक्तमन-
सिकारस्तेजोधातुः परमार्थशून्य इति मनसिकरोति । ताच्च
परमार्थशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

म प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-

- स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्याशून्यताशून्येति मनसिकरोति । ताच्च शून्यता-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।
- स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्यामहाशून्येति मनसिकरोति । ताच्च महाशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।
- स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्यापरमार्थशून्येति मनसिकरोति । ताच्च परमार्थ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।
- स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्यासंस्कृतशून्येति मनसिकरोति । ताच्च संस्कृतशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।
- स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्याऽसंस्कृतशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽसंस्कृतशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।
- स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्याऽत्यन्तशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽत्यन्तशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।
- स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्याऽनवराशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽनवराश-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।
- स प्रज्ञापारमितायां चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-

Nyāya Kusumājālī Prakaraṇa (Text) Vol. I, Fasc. 1-8	Vol. II, Fasc. 1-8	Rs.	3	0
1-2 @ /6/ each	...	...	8	0
Padmasaṃvāṭī, Fasc. 1-4 @ /2/	...	...	2	10
Pañcīkṣa Parvan, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	...	1	14
Prāṇīkṣa Paṇḍitām, Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	...	0	12
Prāṇīkṣa Rāsa, (Text) Part II, Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	...	1	8
Prithivīśā Rāsa, (Text) Part II, Fasc. 1	...	...	...	...
Ditto	...	...	...	...
Prākṛta Lakṣaṇam, (Text) Fasc. 1	Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6	...	7	8
Parācāra Smṛti, (Text) Vol. I, Fasc. 1-8	...	...	0	12
Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	...	2	4
Parācāra, Institutes of (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	...	...	...
Prabandha-cintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	...	12	6
*Sāma Vēda Saṃhitā, (Text) Vols. I, Fasc. 5-10; II, 1-6; III, 1-7	...	...	1	8
IV, 1-6; V, 1-8, @ /6/ each Fasc.	...	...	2	4
Sāpkaṇya Sūtra Vṛtti, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	...	2	4
(English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	...	0	12
Ditto	...	...	...	...
Brāhṁa Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6	...	...	1	8
Sūcra Saṃhitā, (Eng.) Fasc. 1 @ /12/	...	...	0	6
Suddhī Kaumudī, Fasc. 1-4	...	...	9	0
Saddarśana-Samuccaya, Fasc. 1,	...	...	7	2
*Taittirīya Saṃhitā, (Text) Fasc. 22-45 @ /6/	...	...	4	8
Tāndya Brāhṁaṇa, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	...	...	...
Tantra Vārtika (English) Fasc. 1-6 @ /12/	...	...	...	...
Tattva Cintāmaṇi, (Text) Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 2-10,	...	...	14	4
Vol. III, Fasc. 1-2, Vol. IV, Fasc. 1, Vol. V, Fasc. 1-5, Part IV, Vol. II,	...	...	1	2
Fasc. 1-12 @ /6/ each	...	...	1	2
Tattvārthādhigama Sūtram, Fasc. 1-3	...	...	1	14
Trikāṇḍa-Maṇḍanaṇi, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/	...	...	3	0
Tul'sī Satsai (Text) Fasc. 1-5 @ /6/	...	...	4	8
Upamitā-bhava-prapañca-kathā (Text) Fasc. 1-8 @ /6/ each	...	...	0	6
Uvāṅgadasaṇi, (Text and English) Fasc. 1-6 @ /12/	...	...	2	4
Vallāla Carita, Fasc. 1	...	...	4	8
Varṣa Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ /6/	...	...	2	10
*Vāyu Purāṇa, (Text) Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc. 1-7, @ /6/ each	...	...	2	10
Vidhāna Pārijata, Fasc. 1-7	...	...	2	4
Vivādaratnākara, (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	...	...	...
Vṛhat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6	...	...	...	...
Tibetan Series.				
Pag-Sam Thi S'ān, Fasc. 1-4 @ /1/ each	...	...	4	0
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6	...	...	14	0
@ /1/ each	...	...	9	0
Rtogs brjod dpag khbri S'ān (Tib. & Sans. Avadāna Kalpalatā) Vol. I,	...	...	...	...
Fasc. 2-5; Vol. II, Fasc. 1-5 @ /1/ each	...	...	...	...
Arabic and Persian Series.				
*Alamgir-nāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-13 @ /6/ each	...	...	4	14
Al-Muqaddasī (English) Vol. I, Fasc. 1-3 @ /12/	...	...	2	4
Āin-i-Akbarī, (Text) Fasc. 1-22 @ /1/ each	...	...	22	0
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III,	...	...	29	12
Fasc. 1-5, @ /12/ each	...	...	37	0
Akbarnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-37 @ /1/ each	...	...	10	0
Ditto English Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-2 @ /1/ each	...	...	0	6
Arabic Bibliography, by Dr. A. Sprenger	...	...	7	2
Bādshāhnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	...	2	0
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts 1-2	...	...	3	0
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the	...	...	...	...
Asiatic Society of Bengal. Fasc. 1-3 @ /1/ each	...	...	...	...
Dictionary of Arabic Technical Terms, and Appendix, Fasc. 1-21 @	...	...	...	...
1/ each	...	...	...	...
Farhang-i-Rashidi, (Text) Fasc. 1-14 @ /1/ each	...	...	...	...
Fihrist-i-Tusi, or, Tusi's list of Shy'ah Books, (Text) Fasc. 1-4 @ /12/	...	...	...	...
each	...	...	...	...
Futūh-ush-Shām of Wāqidi, (Text) Fasc. 1-9 @ /6/ each	...	...	...	...
Ditto of Azādi, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	...	...	...
Haft Asmān, History of the Persian Masnawī, (Text) Fasc. 1	...	...	...	...
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	...	...	...
Iqbāl-nāmah-i-Jahāngiri, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	...	...	...
Ḥabab, with Supplement	...	...	...	...
Maṣnawī-i-Nawā'is, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	...	...	...

Muntakhab-i-Lubab, (Text) Fasc. 1-19 @ 6/ each	19	0
Ma'asir-i-Ahangiri, (Text) Fasc. 1-6 @ 6/ each	6	0
Nakhsbat-i-Fikr, (Text) Fasc. 1	1	0
Nizami's Khiradnamah-i-Iskandari, (Text) Fasc. 1-2 @ 12/ each	2	12
Riyazu-s-Salat, (Text) Fasc. 1-5 @ 6/ each	5	0
Ditto Ditto (English) Fasc. 1-5	5	0
Tabaqat-i-Nasiri (English) Fasc. 1-14 @ 12/ each	14	0
Ditto Index	1	0
Tarikh-i-Firuz Shahi of Ziyau-d-din Barni (Text) Fasc. 1-7 @ 6/ each	7	0
Tarikh-i-Firuzshahi, of Shams-i-Siraj Aif, (Text) Fasc. 1-6 @ 6/ each	6	0
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 18/ each	2	18
Wis o Ramin, (Text) Fasc. 1-5 @ 6/ each	5	0
Zafarnamah, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ 6/ each	17	0
Tuzuk-i-Jahangiri (Eng.) Fasc. 1	1	0

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/ each ... 20 0
2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1865 to 1869 (incl.) @ 6/ per No.; and from 1870 to date @ 8/ per No.
3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1843 (12), 1844 (12), 1845 (12), 1846 (5), 1847 (12), 1848 (12), 1866 (7), 1867 (6), 1868 (6), 1869 (8), 1870 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7) & 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), 1904 (16) @ 1/8 per No. to Members and @ 2/ per No. to Non-Members.
- N.B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
4. Journal and Proceedings, N.S., Vol. I, Nos. 1-10, 1905, @ 1-8 per No. to members and Rs. 2 per No. to non-members.
5. Memoirs Vol. I, No. 1, 4, 5, @ 1/8 to non-members and to members ... 1 2
Ditto No. 2 @ 1/ Ditto Ditto ... 0 12
Ditto No. 3 @ 2/ Ditto Ditto ... 1 8
6. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883 ... 3 0
A sketch of the Turki language as spoken in Eastern Turkistan, by R. B. Shaw (Extra No. J.A.S.B., 1878) ... 4 0
Theobald's Catalogue of Reptiles in the Museum of the Asiatic Society Extra No., J.A.S.B., 1868) ... 2 0
Catalogue of Mammals and Birds of Burmah, by E. Blyth (Extra No. J.A.S.B., 1875) ... 4 0
7. Anis-ul-Musharraf ... 3 0
8. Catalogue of Fossil Vertebrata ... 3 8
9. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal ... 32 0
10. Inayah, a Commentary on the Hidayah, Vols. II and IV, @ 16/ each ... 2 0
11. Jawami-l-'ilm ir-riyazi, 168 pages with 17 plates, 4to. Part I ... 4 0
12. Khizanatu-l-'ilm ... 40 0
13. Mahabharata, Vols. III and IV, @ 20/ each ... 18 0
14. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to. @ 6/ each ... 4 0
15. Sharaya-ool-Islam ... 10 0
16. Tibetan Dictionary, by Csoma de Kőrös ... 8 0
17. Ditto Grammar ... 3 0
18. Kaqmiraqabdamya, Parts I and II @ 1/8/ ... 1 0
19. A descriptive catalogue of the paintings, statues, &c., in the rooms of the Asiatic Society of Bengal, by C. R. Wilson ... 4 0
20. Memoir on maps illustrating the Ancient Geography of Kashmir, by M. A. Stein, Ph.D., JI. Extra No. 2 of 1899 ... 10 0
21. Persian Translation of Haji Baba of Ispahan, by Haji Shaikh Ahmad-i-Kirmasi, and edited with notes by Major D. C. Phillott.

BIBLIOTHECA INDICA: COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1224.

शतसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता ।
ŚATASAHASRIKĀ-PRAJÑĀ-PĀRAMITĀ :
A
THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE
OF
BUDDHA WITH HIS DISCIPLES
(IN A HUNDRED-THOUSAND STANZAS).

EDITED BY
PRATĀPACANDRA GHOṢA
PART I. FAS. XIII.

CALCUTTA :

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.
1910.

The Society's Agents—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, Grafton Street, New Bond Street, London, W.
AND MR. OTTO HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, Leipzig, Germany.

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—
of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

*Advaita Brahma Siddhi, Fasc. 2, 4 @ /10/ each	...	Rs. 1
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	...
*Agni Purāṇa, Fasc. 6-14 @ /10/ each	...	...
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; IV, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	...
Aitareyalocana	...	...
*Anu Bhāṣya, Fasc. 2-5 @ /10/ each	...	...
Aphorisms of Sāṅdilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	...	...
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...
*Atharvāna Upanishad, Fasc. 4-5 @ /10/ each	...	...
Ātmatattvavivēka, Fasc. I	...	...
Aṣṭasāhasrikā, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	...
Avadāna Kalpalatā, (Sansk. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-7 Vol. II, Fasc. 1-6 @ 1/ each	...	...
Bālam Bhāṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	...	...
Bauddhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...
*Bhāmati, Fasc. 4-8 @ /10/ each	...	...
Bhāṭṭa Dipikā, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	...	...
Bauddhyastatrasaṅgraha	...	...
Brahma Sūtra, Fasc. 1 @ /10/ each	...	...
Bṛhaddevatā, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	...
Bṛhadharma Purāṇa, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...
Bodhicaryāvatāra of Śāntideva, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	...
Cri Cantinatha Charita, Fasc. 1	...	...
Qatadūṣaṇi, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	...	...
Qatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 Vol. III, Fasc. 1-7; Vol. V, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	...
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3; Vol. VII, Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	...	...
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-3 @ /10/	...	...
Aṣṭasāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1-12 @ /10/ each	...	...
Qatarvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...
Ditto Vol. IV, Fasc. 7-8, @ 1/4/ each	...	...
Ditto Vol. IV, Fasc. 8, @ /10/	...	...
Qlokavartika, (English), Fasc. 1-7 @ 1/4/ each	...	...
*Qanta Sūtra of Āpastamba, Fasc. 12-17 @ /10/ each	...	...
Ditto Qāṅkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. 4, Fasc. 1 @ /10/ each	...	...
Qri Bhāṣyam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	...
Dana Kriyā Kaṇḍikā, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...
Qandhara Paddhati Kālasāra, Vol. I, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	...
Ditto Ācārasūtra, Vol. II, Fasc. 1-4	...	...
Qabhiyā Gṛhya Sūtra, Vol. I, @ /10/ each	...	...
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 1/4/ each	...	...
Qaralata	...	...
Qarandiphi, Fasc. I	...	...
Kala Vireka, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	...
Kāṇḍikā, Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	...
Kāṇḍikā Sūtra, (English) Fasc. 1-14 @ 1/4/ each	...	...

सिकारोऽविद्याऽनवकारशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽनवकार-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्या प्रकृतिशून्येति मनसिकरोति । ताच्च प्रकृतिशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्यासर्वधर्मशून्येति मनसिकरोति । ताच्च सर्वधर्म-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया मन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्या स्खलक्षणशून्येति मनसिकरोति । ताच्च स्खलक्षण-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्याऽनुपलभशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽनुपलभ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्यातो बद्धशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्यास्वभावशून्येति मनसिकरोति । ताच्च स्वभावशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽविद्याऽभावस्वभावशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽ-

सिक्कारः संस्कारः स्वलक्षणशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च
स्वलक्षणशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापरमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभ्युक्तमन-
सिकारः संस्कारोऽनुपलभशून्य इति मनसिकरोति । ताच्चाऽनुप-
लभशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापरमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारजता मतिमयुक्तमन-
सिकारः संस्कारोऽभावशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्चाभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन
सिकारः संस्कारः स्वभावशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारजता प्रतिसंयुक्तम-
सिकारः संस्कारोऽभावस्वभावशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्चाऽ-
भावस्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाञ्चर-
न्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारः विज्ञानमध्यात्मशून्य-
मिति मनसिकरोति । तद्वाऽध्यात्मशून्यतानुपलभते । तथाच
शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपद्ममर्वाकारज्ञता प्रतिभयुक्तमन-
मिकारोविज्ञानं वहिद्वांशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च वहिद्वां-
शून्यतामुपसंभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपसंभयोगेन ।

म प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-

सिक्तारो विज्ञानमध्यात्मवहिर्द्वांशून्यमिति मनसिकरोति । ताद्या-
ध्यात्मवहिर्द्वांशून्यतामुपलभते तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं शून्यताशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाशून्यता-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

म प्रज्ञापरमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्तमन-
सिकारोविज्ञानं महाशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च महा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं परमार्थशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च
परमार्थशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं संस्तुतशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च संस्तुत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो विज्ञानं संस्कृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽसंस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
भिकारो विज्ञानमत्यन्तशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽत्यन्त-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यनयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रभिसंयुक्तमन-

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्प्रगतसर्वाकारजता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो नामरूपं संस्कृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च संस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिबंधुकमन-
सिकारो नामरूपमसंस्कृतशून्यमिति मनसिकरोति । ताश्चासंस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभयुक्तमन-
सिकारो नामरूपमत्यन्तशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽत्यन्त-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतमर्वाकारज्ञता प्रतिभ्युक्तम-
सिकारो नामरूपमनवराग्यशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽनव-
राग्यशून्यतासुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो नामरूपमनत्रकारशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽनव-
कारशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतस्वर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तम-
भिकारो नामरूपं प्रकृतिशून्यमिति मनमिकरोति । ताञ्च प्रकृति-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धजोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्वपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो नामरूपं सर्वधर्मशून्यमिति मनश्चिकरोति । ताञ्च सर्व-
धर्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभ्युक्तमन-

शिविकारो नामरूपं स्वलक्षणशून्यमिति मनश्चिकरोति । ताच्च
स्वलक्षणशून्यतामुपलक्षते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलक्ष्ययोगेन ।
स्वलक्षणशून्यतामुपलक्ष्यते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलक्ष्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो नामरूपमनुपलम्भशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽनुप-
लम्भशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो नामरूपमभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो नामरूपं स्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्च स्वभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो नामरूपमभावस्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चा-
भावस्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भ-
योगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाञ्चर-
न्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारः षडायतनमध्यात्मशून्य-
मिति मनसिकरोति । ताञ्चाऽध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथाच
शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

म प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्तमन-
सिकारः षडायतनं बहिर्द्वाशून्यमिति मनसिकरोति । ताश्च बहि-
र्द्वाशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

सिकारः षडायतनं स्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताञ्च स्वभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः षडायतनमभावस्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । ताद्या-
भावस्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्ध-
योगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमिताया-
ञ्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारः स्वर्शाध्यात्मशून्य
इति मनसिकरोति । ताञ्चाध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्य-
तयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिशुभ्युक्तम-
सिकारः स्यर्गा बहिर्द्वाशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च बहिर्द्वा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभ्युक्तमनसि-
कारः स्पर्शाऽध्यात्मबहिर्द्वाशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्चाऽध्यात्म-
बहिर्द्वाशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्मपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः स्पर्शः शून्यताशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च शून्यता-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारजता प्रतिमंयुक्तमन-
सिकारः स्वर्गा महाशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च महाशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः स्वर्गः परमार्थशून्य इति मनमिकरोति । ताञ्च परमार्थ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया मनसि कर्तव्यं । प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्तमन-
सिकारः स्पर्शः संस्कृतशून्य इति मनसिकरोति । ताश्च संस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः स्वर्गोऽसंस्कृतशून्य इति मनसिकरोति । ताच्चाऽसंस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः स्पर्शाऽत्यन्तशून्य इति मनसिकरोति । ताश्चाऽत्यन्तशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः स्वर्णाऽनवराद्यशून्य इति मनसिकरोति । ताच्चाऽनवराद्य-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
भिकारः स्पर्शाऽनवकारशून्य इति मनभिकरोति । ताच्चाऽनवकार-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

म प्रजापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्तमन-
सिकारः स्पर्शः प्रकृतिशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च प्रकृति-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयत्कमन-

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वेदनाऽत्यन्तशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽत्यन्तशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तम-
सिकारो वेदनाऽनवरागशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽनवराग-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वेदनाऽनवकारशून्येति मनसिकरोति । ताञ्चाऽनवकार-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिशुभ्रुक्तमन-
सिकारो वेदनाप्रकृतिशून्येति मनसिकरोति । ताञ्च प्रकृतिशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वेदनासर्वधर्माशून्येति मनसिकरोति । ताञ्च सर्वधर्मा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिशुभ्युक्तमन-
सिकारो वेदना स्वलक्षणशून्येति मनसिकरोति । ताञ्च स्वलक्षण-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वेदनाऽनुपलम्भशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽनुपलम्भ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्प्रपगतसर्वाकारजता प्रतिभ्युक्तमन

षिकारोवेदना भावशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽभाव शून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन । प्रतिमंयुक्त-

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिमंयुक्त-
मनसिकारोवेदना स्वभावशून्येति मनसिकरोति । ताच्च स्वभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्त-
मनसिकारोवेदनाऽभावस्वभावशून्येतिमनसिकरोति । ताश्चाऽभाव-
स्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाञ्च-
रत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसिकारस्तृष्णाऽध्यात्मशून्येति मन-
सिकरोति । ताञ्चाध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया-
मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापरमितायाश्चरत्नपगत सर्व्वाकारशताप्रतिभंयुक्तमनसि
कारसृणावच्छिद्वाशून्येति मनसिकरोति । ताञ्च वच्छिद्वाशून्यता-
मुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्व्वकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसि-
कारस्तृणाऽध्यात्मवहिर्द्वाशून्येति मनसिकरोति । ताश्च वहिर्द्वा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपङ्क्तौ सर्वाकारज्ञता प्रतिभयुक्तमनसि-
कारसृष्ट्याऽध्यात्मवहिर्द्व्याशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाध्यात्मवहिर्द्व्या-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

य प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपद्मसर्व्वकारजता प्रतिमं युक्तमनमि-

गतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसिकार उपादानमथात्मशून्यमिति
मनसिकरोति । ताच्चाध्योत्मशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया-
मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कार उपादानं वहिर्द्वाशून्यमिति मनसि करोति । ताच्च वशिर्द्वा-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्व्वकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसि-
कार उपपादानमथात्मवद्दिद्वाशून्यमिति मनसि करोति । ताच्चा-
ध्यात्मवद्दिद्वाशून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभ-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिबंधमनसि-
कार उपादानशून्यताशून्यमिति मनसि करोति । ताच्च शून्यता-
शून्यतामुपभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिबन्धुक्कमनसि
कार उपादानं महाशून्यमिति मनसि करोति । ताच्च महाशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिबन्धुक्रम-
धिकार उपादानं परमार्थशून्यमिति मनसि करोति । ताच्च पर-
मार्थशून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

च प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिबंधकमनसि-
कारउपादानं संस्कृतशून्यमिति मनसि करोति । ताच्च संस्कृतशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

च प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिभंयुक्तमनसि-
कार उपादानमसंस्कृतशून्यमिति मनसि करोति । तांश्च संस्कृत-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभ्ययोगेन ।
प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिभंयुक्त

मनसिकार उपादानमयन्तशून्यमिति मनसि करोति । ताच्चात्यन्त-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

च प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कार उपादानमनवरागशून्यमिति मनसि करोति । ताश्चाऽनवराग-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोपादानमनवकारशून्यमिति मनसि करोति । ताश्चाऽनवकार-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिभयुक्तमनसि-
कार उपादानं प्रकृतिशून्यमिति मनसि करोति । ताश्च प्रकृति-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वकारज्ञताप्रतिषेद्युक्तमनसि-
कार उपादानं सर्वधर्मं शून्यमिति मनसि करोति । ताच्च सर्वधर्म-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतमर्वाकारज्ञताप्रतिभंयुक्तमनमि-
कार उपादानं स्खलचणशून्यमिति करोति। ताञ्च स्खलचण-
शून्यतामुपलभते। तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन।

स प्रज्ञापारमितायाश्चर्यपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-

कार उपादानमनुपलम्बशून्यमिति मनसि करोति । ताव्दानुपलम्ब-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलम्बयोगेन ।

स प्रज्ञापरमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कार उपादानमभावशून्यमिति मनसिकरोति ताच्चाऽभावशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वकारज्ञताप्रतिभयुक्तमनसि-
कार उपादानं स्वभावशून्यमिति मनसि करोति । ताश्च स्वभाव-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कार उपादानमभावस्वभावशून्यमिति मनसि करोति । तादृशाभा-
वस्वभावशून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाश्चर्य-
पगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसिकारोभवोऽध्यात्म शून्य इति
मनसि करोति । ताञ्चाऽध्यात्मशून्यतामुपलभते । तथा च शून्य-
तयामन्यते उपलम्बयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारो भवो वहिर्द्वांशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च वहिर्द्वां-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारजताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोभवोऽध्यात्मवद्दिङ्माशून्य इति मनसि करोति । ताच्चाध्यात्म-
वद्दिङ्माशून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

५ प्रजापारमितायाश्चरत्नपद्मसर्वाकारज्ञताप्रतिमंयुक्त-मनसि

कारोभवः शून्यताशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च शून्यताशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

सुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।
 स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
 कारोभव महाशून्य इति मनसि करोति । ताच्च महाशून्यता-
 सुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।
 स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोभवः परमार्थं शून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च परमार्थं
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोभवः संस्कृतशून्यइति मनसिकरोति । ताश्च संस्कृतशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि
कारोभवोऽसंस्कृतशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्चाऽसंस्कृतशून्यता
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमिताश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोभवोऽत्यन्तशून्य इति मनसिकरोति । ताच्चाऽत्यन्तशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापरमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि
कारोभवोऽनवरागशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्चानवरागशून्य-
तामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञताप्रतिन्युक्तमनसि-
कारोभवोऽनवकार शून्य इति मनसिकरोति । ताश्चाऽनवकार-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिषंयुक्तमनपि-
कारोभवःप्रकृतिशून्य इति मनसि करोति । ताच्च प्रकृति-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोभवः सर्वधर्माशून्य इति मनसि करोति । ताश्च सर्वधर्माशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चर्यपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि
कारोभवः स्वलक्षणशून्य इति मनसि करोति । ताच्च स्वलक्षण
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोभवोऽनुपलम्भशून्य इति मनसि करोति । ताश्चाऽनुपलम्भ-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोभवोऽभावशून्य इति मनसि करोति । ताच्चाऽभावशून्यता-
मुपलभते । ताच्चाऽभाव शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया
मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरत्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिबंधकमनसि
कारोभवः स्वभावशून्य इति मनसिकरोति । ताच्च स्वभावशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चर्यपगतसर्वाकारजताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोभवोऽभावश्च इति मनसि करोति । ताच्चाऽभावस्वभाव-
श्चान्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिमत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाश्चरन्-
पगतसर्वार्थाकारज्ञताप्रतिभङ्गमनसिकारोजातिरध्यात्मशून्येति मनसि
करोति । तादृशाऽध्यात्मशून्यतासुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते
उपलब्धयोगेन ।

उपलब्धयोगेन ।
 स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिमं युक्तमनसि
 कारो जातिवह्निर्द्वा शून्य इति मनसि करोति । ताश्च वह्निर्द्वा-
 शून्यताभुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिरध्यात्मवह्निर्द्वाशून्य इति मनसिकरोति । ताच्चाऽध्यात्म
वह्निर्द्वाशून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारो जातिशून्यताशून्य इति मनसिकरोति । ताञ्च शून्यता-
शून्यतामुपलभते । तथा शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वाकारज्ञताप्रतिभंयुक्तमनसि-
कारो जातिमहाशून्य इति मनसि करोति । ताञ्च महाशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमिताद्वयपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिः परमार्थशून्य इति मनसि करोति । ताच्च परमार्थ-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाञ्चरन्पगतसर्वाकारजताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोणातिः संकृतशून्यता मनसिकरोति । ताञ्च संकृतशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलब्धयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारो जातिरसंस्कृतशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽसंस्कृतशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिरत्यन्तशून्येति मनसि करोति । ताच्चात्यन्तशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिरनवरागशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽनवरागशून्य-
तामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिरनवकार शून्येति मनसि करोति । ताच्चाऽनवकार-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिः प्रकृतिशून्येति मनसिकरोति । ताच्च प्रकृतिशून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिः सर्वधर्मशून्येति मनसिकरोति । ताच्च सर्वधर्म-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिः स्वलक्षणशून्येति मनसि करोति । ताच्च स्वलक्षण-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-

कारोजातिरनुपलम्भशून्येति मनसि करोति । ताच्चाऽनुपलम्भ-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतयामन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिरभावशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽभाव शून्यता-
मुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिः स्वभावशून्येति मनसि करोति । ताच्च स्वभाव-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजातिरभावस्वभावशून्येति मनसिकरोति । ताच्चाऽभावस्वभाव-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्वो महासत्त्वः स्युः वेदना दृष्ट्या उपा-
दानं भवं जातिः जरामरणं सृत्युपस्थानानि भावयति । तानि च
सृत्युपस्थानान्युपलभते । तैश्च सृत्युपस्थानैर्मन्यते उपलम्भयोगेन ।
एवं, सत्यक् प्रहणानि च्छेद्विपादान् इन्द्रियाणि बलानि । बोध्य-
ज्ञानि आर्याष्टाङ्गमार्गं आर्यसत्यानि ध्यानानि अप्रमाणानि
आर्यसमापत्तौः विमोचान् अनुपूर्वविचारसमापत्तौः शून्यता-
निमित्ताप्रणिहितविमोचम् स्वानि अभिज्ञाः समाधीन् धारणी-
मुखानि तथागतबलानि वैशारद्यानि प्रतिसम्बिदः महाकरुणां
आवेणिकयुद्धधर्मान् ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसि-
कारोजरामरणमध्यात्मशून्यमिति मनसिकरोति । ताच्चाऽध्यात्म-
शून्यतामुपलभते । तथा च शून्यतया मन्यते उपलम्भयोगेन ।

सिकारो जरामरणमभावशून्यमिति मनसिकरोति । तास्माभाव-
शून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो जरामरणं स्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । तास्व-
स्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो जरामरणमभावस्वभावशून्यमिति मनसिकरोति । तास्वा-
भावस्वभावशून्यतामुपलभते । तथाच शून्यतयामन्यते उपलभ्य-
योगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाश्चर-
न्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमनसिकारः स्मृत्युपस्थानानि भाव-
यति । तानि च स्मृत्युपस्थानान्युपलभते । तैश्च स्मृत्युपस्थानैर्मन्यते
उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः सम्यक्प्रहाणानि भावयति । तानि च सम्यक्प्रहाणान्युप-
लभते । तैश्च सम्यक्प्रहाणैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः च्छद्विपादान् भावयति । तानि च च्छद्विपादान्युपलभते ।
तैश्च च्छद्विपादैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः इन्द्रियाणि भावयति । तानि चेन्द्रियान्युपलभते । तैश्च
न्द्रियैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो बलानि भावयति । तानि च बलान्युपलभते । तैश्च बलै-
र्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो बोध्यङ्गानि भावयति । तानि च बोध्यङ्गान्युपलभते । तैश्च
बोध्यङ्गैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकार आर्याष्टाङ्गमार्गं भावयति । तैश्चाऽर्याष्टाङ्गमार्गमुपलभते ।
तेन चाऽर्याष्टमार्गेन मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकार आर्यसत्यानि भावयति । तानि च आर्यसत्यान्युपलभते ।
तैश्च आर्यसत्यैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो ध्यानानि भावयति । तानि च ध्यानान्युपलभते । तैश्च
ध्यानेन मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽप्रमाणानि भावयति । तानि चाप्रमाणान्युपलभते ।
तैश्चाऽप्रमाणैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकार आरूप्यसमापत्तीर्भावयति । तास्वाऽरूप्यसमापत्तीरुपलभते ।
ताभिश्चाऽरूप्यसमापत्तिभिर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्नपगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-

सिकारो विमोक्षान् भावयति । ताञ्च विमोक्षानुपलभते । तैश्च विमोक्षैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽनुपूर्वविहारसमापत्तीर्भावयति । ताञ्चानुपूर्वविहारसमा-
पत्तीरुपलभते । ताभिश्चानुपूर्वविहारसमापत्तिभिर्मन्यते उपलभ्य-
योगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि भावयति । तानि
च शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोक्षमुखानुपलभते । तैश्च शून्यता-
निमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारोऽभिज्ञाः भावयति । ताञ्चाऽभिज्ञा उपलभते । ताभिश्चाभि-
ज्ञाभिर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः समाधीन् भावयति । तांश्च समाधीनुपलभते । तैश्च
समाधिभिर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो धारणीमुखानि भावयति । तानि च धारणीमुखानुप-
लभते । तैश्च धारणीमुखैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारस्तथागतबलानि भावयति । तानि च तथागतबलानुप-
लभते । तैश्च तथागतबलैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो वैशारद्यानि भावयति । तानि च वैशारद्यान्युपलभते ।
तैश्च वैशारद्यैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारः प्रतिसम्बिदो भावयति । ताश्च प्रतिसम्बिद उपलभते ।
ताभिश्च प्रतिसम्बिद्धैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकारो महाकरुणाम्भावयति । ताञ्च महाकरुणामुपलभते ।
तथाच महाकरुणयामन्यते उपलभ्ययोगेन ।

स प्रज्ञापारमितायाश्चरन्पगतसर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तमन-
सिकार आत्रेणिकबुद्धधर्मान् भावयति । तांश्च बुद्धधर्मानुपलभते ।
तैश्च बुद्धधर्मैर्मन्यते उपलभ्ययोगेन ।

एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाश्चरन्-
नुपायकुशल इमं प्रज्ञापारमितानिर्देशात् शुलोत्तस्यति सन्तस्यति
सन्तासमापद्यते । आह । कथम्भगवन् बोधिसत्त्वो महासत्त्वः पाप-
मित्रहस्तगतो भवति । येन पापमित्रेण परिगृहीत इमं प्रज्ञा-
पारमितानिर्देशं शुलोत्तस्यति सन्तस्यति सन्तासमापद्यते । भग-
वानाह । इह सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं यः प्रज्ञा-
पारमितायां चरन्तं विरेचयति विह्वलयति । ध्यानपारमिताया-
श्चरन्तं विरेचयति विह्वलयति । वीर्यपारमितायां चरन्तं विरे-
चयति विह्वलयति । क्षान्तिपारमितायां चरन्तं विरेचयति
विह्वलयति । शीलपारमितायाश्चरन्तं विरेचयति विह्वलयति ।

दानपारमितायाञ्चरन्तं विरेष्यति विकन्दयति । नाऽत्र शिष्य-
तयं । नैतत्तथागतभाषितं नैषधर्मो न विनयः । कुवित्कां एते
सूचान्ताः नैते श्रोतव्याः नोद्गहीतव्याः न धारयितव्याः न वाचयि-
तव्याः न पर्यवाप्तव्याः । न योनिशो मनसि कर्त्तव्याः नैतेपरेभ्यो
देशयितव्याः । इत्ययं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं
वेदितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं योऽसौ
नमारकर्माण्युपदिशति । नमारदोषानाचष्टे इति । मारः पापीयान्
बुद्धवेषेनोपसंक्रम्य बोधिसत्त्वं महासत्त्वं षड्भ्यः पारमिताभ्यो विरे-
ष्यति विकन्दयति । किन्ते कुलपुत्र प्रज्ञापारमितया भाषितया ।
किन्ते ध्यानपारमितया भाषितया । किन्ते वीर्यपारमितया
भाषितया । किन्ते चान्तिपारमितया भाषितया । किन्ते शील-
पारमितया भाषिताया । किन्ते दानपारमितया भाषितया ।
इत्येवं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं वेदितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते मारः पापीयान् बुद्धरूपेण बोधिसत्त्वं महा-
सत्त्वमुपसंक्रम्य आवक प्रतिसंयुक्तसूत्रं गेयं व्याकरणं गायो दान-
निदानत्युक्तकजातकवैपुल्याद्भूतधर्मावदानोपदेशं देशयति । विष्ट-
णोति विभजते उत्तानीकरोति सम्यकाश्रयति । य इमान्येवं
रूपाणि मारकर्माणि नाचष्टे न बोधयत्ययं सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य पापमित्रं वेदितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते मारः पापीयान् बुद्धवेषेण बोधिसत्त्वं महा-
सत्त्वमुपसंक्रम्येवं वदति । न ते किञ्चित् कुलपुत्र बोधिचित्तं नापि

तमवैवर्त्तिको न त्वं शक्यस्यनुत्तरां सम्यक्सम्बोधिमभिसम्बोद्धुम् ।
य इमान्येवं रूपाणि मारकर्माणि नाचष्टे न बोधयति । अयं
सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं बोधितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते मारः पापीयान् बुद्धवेषेण बोधिसत्त्वं महा-
सत्त्वमुपसंक्रम्येवं वदति । चक्षुः कुलपुत्र शून्यमात्मनात्मीयेन वा ।
श्रोत्रं शून्यमात्मनात्मीयेन वा । घ्राणं शून्यमात्मनात्मीयेन वा ।
जिह्वा शून्यमात्मनात्मीयेन वा । कायः शून्य आत्मनात्मीयेन वा ।
मनः शून्यमात्मनात्मीयेन वा । रूपं शून्यमात्मनात्मीयेन वा । शब्दः
शून्य आत्मनात्मीयेन वा । गन्धः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । रसः
शून्य आत्मनात्मीयेन वा । स्पर्शः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । धर्मः
शून्य आत्मनात्मीयेन वा । चक्षुर्विज्ञानं शून्यमात्मनात्मीयेन वा ।
श्रोत्रविज्ञानं शून्यमात्मनात्मीयेन वा । घ्राणविज्ञानं शून्यमात्मना-
त्मीयेन वा । जिह्वाविज्ञानं शून्यमात्मनात्मीयेन वा । कायविज्ञानं
शून्यमात्मनात्मीयेन वा । मनोविज्ञानं शून्यमात्मनात्मीयेन वा ।
चक्षुः संस्पर्शः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । श्रोत्रसंस्पर्शः शून्य आत्म-
नात्मीयेन वा । घ्राणसंस्पर्शः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । जिह्वा-
संस्पर्शः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । कायसंस्पर्शः शून्य आत्मनात्मीयेन
वा । मनः संस्पर्शः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । चक्षुः संस्पर्शप्रत्यय-
वेदनाशून्यमात्मनात्मीयेन वा । श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यमात्मनात्मी-
येन वा । घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यमात्मनात्मीयेन वा । जिह्वा-
संस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यमात्मनात्मीयेन वा । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना-
शून्यमात्मनात्मीयेन वा । मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यमात्मनात्मीयेन वा ।

पृथिवीधातुः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । अध्यातुः शून्य आत्म-
नात्मीयेन वा । तेजो धातुः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । वायु-
धातुः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । आकाशधातुः शून्य आत्म-
नात्मीयेन वा । विज्ञानधातुः शून्य आत्मनात्मीयेन वा । अविज्ञा-
शून्यात्मनात्मीयेन वा । संस्काराः शून्या आत्मनात्मीयेन वा ।
विज्ञानं शून्यमात्मनात्मीयेन वा । नामरूपं शून्यमात्मनात्मीयेन
वा । षड्भूततनं शून्यमात्मनात्मीयेन वा । स्पर्शः शून्य आत्मनात्मी-
येन वा । वेदनाशून्यात्मनात्मीयेन वा । तृष्णाशून्यात्मनात्मीयेन
वा । उपादानशून्यमात्मनात्मीयेन वा । भवः शून्य आत्मनात्मी-
येन वा । जातिरशून्यात्मनात्मीयेन वा । जरामरणं शून्यमात्म-
नात्मीयेन वा ।

दानपारमिताशून्यात्मनात्मीयेन वा । शीलपारमिताशून्यात्म-
नात्मीयेन वा । चान्तिपारमिताशून्यात्मनात्मीयेन वा । वीर्य-
पारमिताशून्यात्मनात्मीयेन वा । ध्यानपारमिताशून्यात्मनात्मी-
येन वा । प्रज्ञापारमिताशून्यात्मनात्मीयेन वा ।

अध्यात्मशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा । बहिर्द्वारशून्यताशून्यात्म-
नात्मीयेन वा । अध्यात्मबहिर्द्वारशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा । शून्यता-
शून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा । महाशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा ।
परमार्थशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा । संस्कृतशून्यताशून्यात्मनात्मी-
येन वा । असंस्कृतशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा । अत्यन्तशून्यता-
शून्यात्मनात्मीयेन वा । अनवरागशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा ।
अनवकारशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा । प्रकृतिशून्यताशून्यात्मना-

त्मीयेन वा सर्वधर्मशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा । स्वलक्षणशून्यता-
शून्यात्मनात्मीयेन वा । अनुपलम्भशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा ।
अभावशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा । स्वभावशून्यताशून्यात्मनात्मी-
येन वा । स्वभावशून्यताशून्यात्मनात्मीयेन वा ।

सृष्ट्युपाख्यानानि शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन वा । सम्यक्प्रहाणानि
शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन वा । च्छद्विपादाः शून्या आत्मनात्मीयेन वा ।
इन्द्रियाणि शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन वा । बलानि शून्यान्त्यात्मनात्मी-
येन वा । बोध्यज्ञानि शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन वा । आर्याष्टाङ्गमार्गः
शून्य आत्मनात्मीयेन वा । आर्यसत्यानि शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन
वा । ध्यानानि शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन वा । अप्रमाणानि शून्या-
न्त्यात्मनात्मीयेन वा । आरूप्यसमापत्तयः शून्या आत्मनात्मीयेन वा ।
विमोक्षाः शून्या आत्मनात्मीयेन वा । अनुपूर्वविहारसमापत्तयः
शून्या आत्मनात्मीयेन वा । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोच-
मुखानि शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन वा । अभिज्ञाः शून्या आत्मनात्मी-
येन वा । समाधायः शून्या आत्मनात्मीयेन वा । धारणीमुखानि
शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन वा । तथागतबलानि शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन
वा । वैशारद्यानि शून्यान्त्यात्मनात्मीयेन वा । प्रतिसम्बिदः शून्या
आत्मनात्मीयेन वा । महाकरुणाशून्यात्मनात्मीयेन वा । आवे-
णिकबुद्धधर्माः शून्या आत्मनात्मीयेन वा । किं करिष्यनुत्तरां
सम्यक्सम्बोधिमभिसम्बुध्य ।

य इमान्येवं रूपाणि मारकक्षाणि नाचष्टे नोपदिशत्ययं
सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं वेदितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते मारः पापीयान् बुद्धवेषेण नोपसंक्रम्य बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेवं वदति । शून्या कुलपुत्रपूर्वादिबुद्धैर्भगवद्भिर्विधि-
सत्त्वैः आवकैश्च । वात्र बुद्धाः न बोधिसत्त्वाः न आवकाः ।
एवं शून्या दक्षिणादिक् पश्चिमा उत्तरा अधस्तादुपरिष्ठात् यावत्
समन्ताद्दिशः शून्या बुद्धैर्भगवद्भिर्विधि-
सत्त्वैः आवकैश्च । नात्र बुद्धा न बोधिसत्त्वा न आवकाः । य इमान्येवं रूपाणि मार-
कर्माणि नाचष्टे नोपदिशत्ययं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं वेदितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते मारः पापीयान् आवकवेषेणोपसंक्रम्य बोधि-
सत्त्वं महासत्त्वं सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमनसिकारेभ्यो विरेचयति ।
आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तमनसिकारैरवदत्यनुशास्ति । य एवं
रूपाणि मारकर्माणि नाचष्टे नोपदिशत्ययं बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य पापमित्रं वेदितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते मारः पापीयानुपाध्यायाचार्यवेषेणोपसंक्रम्य
बोधिसत्त्वं महासत्त्वं बोधिसत्त्वचर्याया विरेचयोः सर्वाकारज्ञता-
प्रतिसंयुक्तमनसिकारेभ्यो विरेचयति । स्मृत्युपस्थानेषु नियोजयति ।
सम्यक्प्रहाणेषु नियोजयति । च्छद्धिपादेषु नियोजयति । बलेषु
नियोजयति । बोध्यङ्गेषु नियोजयति । आर्याष्टाङ्गमार्गेषु नियो-
जयति । आर्य्यसत्त्वेषु नियोजयति । ध्यानेषु नियोजयति । अप्र-
माणेषु नियोजयति । आरूप्यसमापत्तिषु नियोजयति । विमो-
क्षेषु नियोजयति । अनुपूर्वविचारसमापत्तिषु नियोजयति ।
शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखेषु नियोजयति । एवं त्वं कुल-

पुत्रेमान् धर्मान् भाषित्वा आवकभूमिं साक्षात् कुरु किं करिष्य-
स्यनुत्तरया सम्यक्सम्बोधा । य एवं रूपाणि मारकर्माणि नाचष्टे
नोपदिशत्ययं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं वेदि-
तव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते मारः पापीयान् मातापितृवेषेणोपसंक्रम्य
बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेवं वदति यत्र कुलपुत्र श्रोत आपत्तिफल
साक्षात्क्रिया । सकृदागामिफल साक्षात्क्रिया । अनागामिफल
साक्षात्क्रिया । अर्हत्त्व साक्षात्क्रिया । प्रत्येकबुद्धसाक्षात्क्रिया ।
तत्र योगमापद्यत । किन्तेऽनुत्तरया सम्यक्सम्बोधाऽभिसम्बुद्धया ।
यस्याः कृतेऽप्रमेया संख्येयान् कल्पान् संश्रवणपरिमाणान् हस्तपाद-
शिरश्चेदाननुभविव्यसि । य इमान्येवं रूपाणि मारकर्माणि न
बोधयति नाचष्टे नोपदिशत्ययं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
पापमित्रं वेदितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते मारः पापीयान् भिक्षुवेषेणो बोधिसत्त्वं महा-
सत्त्वमुपक्रम्य* अनात्मेति शान्तमिति शून्यमिति । अनिमित्तमिति
अप्रणिहितमित्यनभिसंस्कारं इति विविक्तमित्युपलम्भयोगेनोपदि-
शति । वेदनाऽनित्येत्यनुपलम्भयोगेनोपदिशति । वेदनादुःखेत्य-
नात्मेति शान्तेति शून्येति अनिमित्तेति । अप्रणिहितेति अनभि-
संस्कारेति विविक्तेति उपलम्भयोगेनोपदिशति । संज्ञा अनित्ये-

* रूपमनित्यमित्युपलम्भयोगेनोपदिशति रूपदुःखमिति उपलम्भ-
योगेनोपदिशतीति वाक्यभागः सर्वत्र प्रयोक्तव्यः आदर्शपुस्तके न तथा
लिखितमस्ति । आदर्शानुरूपमत्र लिखितम् ।

त्युपलभयोगेनोपदिशति । संज्ञा दुःखेति अनात्मेति शान्तेति
शून्येति अनिमित्तेति अप्रणिहितेति अनभिसंस्कारेति विविक्तेति
उपलभयोगेनोपदिशति । संस्कारा अनित्या इति उपलभयोगे-
नोपदिशति । संस्कारा दुःखा इति अनात्मा न इति शान्ता
इति शून्या इति अनिमित्ता इति अप्रणिहिता इति अनभि-
संस्कारा इति विविक्ता इत्युपलभयोगेनोपदिशति । विज्ञान-
मनित्यमित्युपलभयोगेनोपदिशति । विज्ञानं दुःखमित्यनात्मेति
शास्त्रमिति शून्यमिति अनिमित्तमिति अप्रणिहितमिति अनभि-
संस्कार इति विविक्तमित्युपलभयोगेनोपदिशति ।

चक्षुरनित्यमिति दुःखमित्यनात्मेति शान्तमिति शून्यमिति अन-
भिज्ञमिति अप्रणिहितमिति अनभिसंस्कार इति विविक्तमित्युप-
लभयोगेनोपदिशति । घ्राणमनित्यमिति । अथायुष्मान् सुभूतिर्भग-
वत्तामेतदवोचत् । बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति भगवन्नुच्यते । कोऽस्य
पदार्थः । एवमुक्ते भगवानायुष्मान् सुभूतिमेतदवोचत् । अपदार्थः
सुभूते बोधिसत्त्वपदार्थः । तत्कस्य हेतोरनुत्पादा बोधिरनुत्पादः
सत्त्वः । न हि सुभूते बोधौपदमस्ति न सत्त्वे तस्मादपदार्थो बोधि-
सत्त्वपदार्थः । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशेशकुनेः पदं न
विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
सुभूते स्वप्नेपदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूते मायायाः पदं न विद्यते एवमेव बोधिसत्त्व-
पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम मरीच्याः पदं न विद्यते
एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते

उदकचन्द्रस्य पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम प्रतिश्रुत्वायाः पदं न विद्यते । एवमेव बोधि-
सत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते प्रतिभासस्य पदं
न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि
नाम सुभूते प्रतिविम्बस्य पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो
न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते तथागतनिर्म्मितस्य पदं न
विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
सुभूते भूतकोट्याः पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न
विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते । तथतायाः पदं न विद्यते ।
एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते
अवितथतायाः पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न
विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते अनन्यतथतायाः पदं न
विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
सुभूते धर्मतायाः पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न
विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते धर्मधातोः पदं न विद्यते ।
एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते
धर्मस्मितितायाः पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न
विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते धर्मनियामतायाः पदं न विद्यते ।
एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते
मायापुरुषस्य रूपे पदं न विद्यते । वेदनायां पदं न विद्यते
संज्ञायां पदं न विद्यते संस्कारेषु पदं न विद्यते विज्ञाने पदं न
विद्यते संस्कारेषु पदं न विद्यते विज्ञानेपदं न विद्यते ।

शून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते
 मायापुरुषस्य शून्यताशून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि
 नाम सुभूते मायापुरुषस्य महाशून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते ।
 तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य परमार्थ शून्यतायाञ्चरतः
 पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य संस्कृत-
 शून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते
 मायापुरुषस्यासंस्कृत शून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि
 नाम सुभूते मायापुरुषस्यात्यन्तशून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते ।
 तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्यानवराग शून्यतायाञ्चरतः
 पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्यानवकार-
 शून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते माया-
 पुरुषस्य प्रकृतिशून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
 सुभूते मायापुरुषस्य सर्वधर्मशून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते ।
 तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य स्वलक्षणशून्यतायाञ्चरतः
 पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्याऽनुप-
 लब्धशून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते
 मायापुरुषस्याभाव शून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि
 नाम सुभूते मायापुरुषस्य स्वभाव शून्यतायाञ्चरतः पदार्थो न
 विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्याभावस्वभावशून्य-
 तायाञ्चरतः पदार्थो न विद्यते ।

एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो
 बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते माया-

पुरुषस्य स्मृत्युपस्थानेषु चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
 सुभूते मायापुरुषस्य सम्यक् प्रज्ञाणेषु चरतः पदार्थो न विद्यते ।
 तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्यार्द्धपादेषु चरतः पदार्थो न
 विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्येन्द्रियेषु चरतः पदार्थो
 न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य बलेषु चरतः
 पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य बोध्य-
 ज्ञेषु चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरु-
 षस्यार्थाष्टाङ्गमार्गे चरतः पदार्थो न विद्यते ।

एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो
 बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते माया-
 पुरुषस्यार्थसत्येषु चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते
 मायापुरुषस्य ध्यानेषु चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
 सुभूते मायापुरुषस्याप्रमाणेषु चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्य-
 थापि नाम सुभूते मायापुरुषस्यारूपसमापत्तिषु चरतः पदार्थो न
 विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्याष्टसु विमोक्षेषु
 चरतः पदा दुःखमित्यनात्मेति शान्तमिति शून्यमित्यनिमित्त-
 मित्यप्रणिहितमित्यनभिसंस्कार इति विविक्तमित्युपलम्भयोगेनोप-
 दिशति । जिज्ञाऽनित्येति दुःखेत्यनात्मेति शान्तेति शून्येत्यनिमित्ते-
 त्यप्रणिहितेत्यनभिसंस्कार इति विविक्तमित्युपलम्भयोगेनोपदिशति ।
 कायोऽनित्य इति दुःख इत्यनात्मेति शान्त इति शून्य इत्यनि-
 मित्त इत्यप्रणिहित इत्यनभिसंस्कार इति विविक्त इत्युपलम्भ-
 योगेनोपदिशति । मनोऽनित्यमिति दुःखमित्यनात्मेति शान्तमिति

शून्यमित्यनिमित्तमित्यप्रणिहितमित्यनभिसंस्कार इति विवक्षित-
मित्युपलक्षयोगेनोपदिशति ।

रूपमनित्यमिति दुःखमित्यनात्मेति शान्तमिति शून्यमित्यनि-
मित्तमित्यप्रणिहितमित्यनभिसंस्कार इति विविक्तमित्युपलभ्यो-
गेनोपदिशति । शब्द*मनित्यमिति दुःखमित्यनात्मेति शान्तमिति
शून्यमित्यनिमित्तमित्यप्रणिहितमित्यनभिसंस्कार इति विविक्तमि-
त्युपलभ्योगेनोपदिशति । गन्धोऽनित्य इति दुःख इत्यनात्मेति
शान्त इति शून्य इत्यनिमित्त इत्यप्रणिहित इत्यनभिसंस्कार इति
विविक्त इत्युपलभ्योगेनोपदिशति । रसोऽनित्य इति दुःख इति
अनात्मेति शान्त इति शून्य इति अनिमित्त इत्यप्रणिहित इत्य-
भिसंस्कार इति विविक्त इत्युपलभ्योगेनोपदिशति । स्पर्शोऽनित्य
इति दुःख इति अनात्मेति शान्त इति शून्य इति अनिमित्त
इति अप्रणिहित इति अनभिसंस्कारा इति विविक्ता इत्युपलभ्यो-
गेनोपदिशति । धर्मा अनित्या इति दुःखा इति अनात्मान इति
शान्ता इति शून्या इति अनिमित्ता इति अप्रणिहिता इति अन-
भिसंस्कारा इति विविक्ता इत्युपलभ्योगेनोपदिशति ।

चक्षुर्विज्ञानमनित्यमिति दुःखमिति अनात्मेति शान्तमिति
 शून्यमिति अनिमित्तमिति अप्रणिहितमिति अनभिभङ्गकार
 इति विविक्तमित्युपलम्भयोगेनोपदिशति । ओचविज्ञानमनित्यमिति
 दुःखमिति अनात्मेति शान्तमिति शून्यमिति अनिमित्तमिति ।
 अप्रणिहितमिति अनभिभङ्गकार इति विविक्तमित्युपलम्भयोगेनोप-

दिशति । घ्राणविज्ञानमनित्यमिति दुःखमिति अनात्मेति शान्तमिति
शून्यमिति अनिमित्तमिति अप्रणिहितमिति । अनभिसंस्कार इति
विविक्तमित्युपलभ्ययोगेनोपदिशति । जिह्वाविज्ञानमनित्यमिति
दुःखमिति अनात्मेति शान्तमिति शून्यमिति अनिमित्तमिति
अप्रणिहितमिति अनभिसंस्कार इति विविक्तमित्युपलभ्ययोगेनोप-
दिशति । कायविज्ञानमनित्यमिति दुःखमिति अनात्मेति शान्त-
मिति शून्यमिति अप्रणिहितमिति अनभिसंस्कार इति विविक्त-
मित्युपलभ्ययोगेनोपदिशति मनोविज्ञानमनित्यमिति दुःखमिति
अनात्मेति शान्तमिति शून्यमिति अनिमित्तमिति अप्रणिहितमिति
अनभिसंस्कार इति विविक्तमित्युपलभ्ययोगेनोपदिशति ।

चक्षुःसंस्पर्शोऽनित्य इति दुःख इति अनात्मेति शान्त इति
शून्य इति अनिमित्त इति अप्रणिहित इति । अनभिसंस्कार इति
विविक्त इत्युपलम्भयोगेनोपदिशति । ओचसंस्पर्शोऽनित्य इति दुःख
इति । अनात्मेति शान्त इति शून्य इति अनिमित्त इति अप्रणिहित
इति अनभिसंस्कार इति विविक्त इत्युपलम्भयोगेनोपदिशति ।
घ्राणसंस्पर्शोऽनित्य इति दुःख इति । अनात्मेति शान्त इति शून्य
इति निमित्त इति अप्रणिहित इति अनभिसंस्कार इति विविक्त
इत्युपलम्भयोगेनोपदिशति ।

जिज्ञासंस्पर्शोऽनित्य इति दुःख इति अनात्मेति शान्त इति
 शून्य इति अनिमित्त इति अप्रणिहित इति अनभिः संस्कार इति ।
 विविक्त इत्युपलभ्ययोगेनोपदिशति । कायसंस्पर्शोऽनित्य इति दुःख
 इति अनात्मा इति शान्त इति शून्य इति अनिमित्त इति

* शब्दशब्दस्य पुल्लिङ्गे प्रयोगो युक्तः आदर्शपुस्तके गणुसकेन निर्दिष्टः।

[illegible]

विविक्तेति उपलम्भयोगेनोपदिशति । स्वलक्षणशून्यता अनित्येति
दुःखेति अनात्मेति शान्तेति शून्येति अनिमित्तेति अप्रणिहितेति
अनभिसंस्कारा इति विविक्तेति उपलम्भयोगेनोपदिशति । अनुप-
लम्भशून्यता अनित्येति दुःखेति अनात्मेति शान्तेति शून्येति
अनिमित्तेति अप्रणिहितेति अनभिसंस्कारा इति विविक्तेति
उपलम्भयोगेनोपदिशति । अभावशून्यता अनित्येति दुःखेति
अनात्मेति शान्तेति शून्येति अनिमित्तेति अप्रणिहितेति अनभि-
संस्कारा इति विविक्तेति उपलम्भयोगेनोपदिशति । स्वभाव शून्यता
अनित्येति दुःखेति अनात्मेति शान्तेति शून्येति अनिमित्तेति
अनभिसंस्कारा इति विविक्तेति उपलम्भयोगेनोपदिशति । अभाव-
स्वभावशून्यता अनित्येति दुःखेति अनात्मेति शान्तेति शून्येति
अनिमित्तेति अप्रणिहितेति अनभिसंस्कारा इति विविक्तेति
उपलम्भयोगेनोपदिशति ।

सत्युपस्थानानि अनित्यानीति दुःखानीति अनात्मानीति
शान्तानीति शून्यानीति अनिमित्तानीति अप्रणिहितानीति
अनभिसंस्कारा इति विविक्तानीति उपलम्भयोगेनोपदिशति ।
सम्यक् प्रज्ञाणान्यनित्यानीति दुःखानीति अनात्मानीति शान्ता-
नीति शून्यानीति अनिमित्तानीति अप्रणिहितानीति अनभि-
संस्कारा इति विविक्तानीति उपलम्भयोगेनोपदिशति । ऋद्धिपादा
अनित्या इति दुःखाइति अनात्मान इति शान्ता इति शून्या
इति अनिमित्ता इति अप्रणिहिता इति अनभिसंस्कारा इति
विविक्ता इति उपलम्भयोगेनोपदिशति । इन्द्रियान्यनित्यानीति

दुःखानीति अनात्मानीति शान्तानीति शून्यानीति अनिमित्तानीति अप्रणिहितानीति अनभिसंस्कारानीति विविक्तानीति उपलम्भयोगेनोपदिशति । प्रतिषम्बिदोऽनित्या इति दुःखा इति अनात्मान इति शान्ता इति शून्या इति अनिमित्ता इति अप्रणिहिता इति अनभिसंस्कारा इति विविक्ता इति उपलम्भयोगेनोपदिशति । महामैत्री अनित्या इति दुःखा इति अनात्मान इति शान्तेति शून्येति अनिमित्तेति अप्रणिहितेति अनभिसंस्कारेति विविक्तेति उपलम्भयोगेनोपदिशति । महाकरुणा अनित्येति दुःखेति अनात्मान इति शान्तेति शून्येति अनिमित्तेति अप्रणिहितेति अनभिसंस्कारेति विविक्तेति उपलम्भयोगेनोपदिशति । आवेष्टिकबुद्धधर्मा अनित्या इति दुःखा इति अनात्मान इति शान्ता इति शून्या इति अनिमित्ता इति अप्रणिहिता इति अनभिसंस्कारा इति विविक्ता इति उपलम्भयोगेनोपदिशति । य एकहोपाणि मारकर्माणि नाचष्टे नोपदिशत्ययं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पापमित्रं वेदितव्यं । एवं हि सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन पापमित्राणि वेदितव्यानि । विदित्वा च परिवर्ज्यितव्यानि ॥ ० ॥

शतसाहस्रिका प्रज्ञापारमितायाः षष्ठः परिवर्तः ॥

अथ सप्तमः परिवर्तः ।

अथायुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत् । बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति भगवत्युच्यते, कोऽस्य पदार्थः । एवमुक्ते भगवानायुष्मानं सुभूतिमेतदवोचत् । अपदार्थः सुभूते बोधिसत्त्वपदार्थः । तत्कस्य हेतोरनुत्पादो बोधिरनुत्पादः सत्त्वः । नहि सुभूते बोधौपदमस्ति नवासत्त्वे तस्मादपदार्थो बोधिसत्त्वपदार्थः तद्यथापि नाम सुभूते आकाशेशकुनेः पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम स्वप्नेपदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायायाः पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मरीच्याः पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते उदकचन्द्रस्य पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते प्रतिश्रुत्कायाः पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते प्रतिभासस्य पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते विम्बस्य पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते तथागतनिर्मितस्य पदं न विद्यते । एवमेव बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्यार्थाष्टाङ्गमार्गचरतः पदार्थो न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य

प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि
नाम सुभूते मायापुरुषस्थार्यसत्त्वेषु चरतः पदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य ध्यानेषु चरतः पदार्थो
न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्याऽप्रमाणेषु
चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते माया-
पुरुषस्थार्यसमापत्तिषु चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
सुभूते मायापुरुषस्याष्टसुविमोक्षेषु चरतः पदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु
चरतः पदं न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य
शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोक्षेषु चरतः पदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्याऽभिज्ञासु चरतः पदार्थो न
विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य समाधिषु चरतः
पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते मायापुरुषस्य धारणी-
मुखेषु चरतः पदार्थो न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभृते मायापुरुषस्य तथागतवलेषु चरतः
पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभृते मायापुरुषस्य वैशार-
द्येषु चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभृते माया-
पुरुषस्य प्रतियम्बित्सु चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
सुभृते मायापुरुषस्य महात्मैश्यां चरतः पदार्थो न विद्यते । तद्य-
थापि नाम सुभृते मायापुरुषस्य महाकरुणायां चरतः पदार्थो न
विद्यते । तद्यथापि नाम सुभृते मायापुरुषस्यावेणिक बुद्धधर्मेषु

चरतः पदार्थो न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महास-
त्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक् सम्बुद्धस्य रूपेपदं
विद्यते । तद्वत्तथा च बोधिसत्त्वस्य रूपस्य । एवमेव सुभूते

एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक् समुद्भूतस्य विज्ञानेपदं न विद्यते । तत्कस्य हेतोरविद्यमानत्वात्तस्य विज्ञानस्य । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः समुद्भूतस्य चक्षुषिपदं न विद्यते । तत्कस्य हेतोरविद्यमानत्वात्तस्य चक्षुषः । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो

न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक् समु-
द्धस्य महाकरुणायां पदं न विद्यते । तत्कस्य हेतोरविद्यमानत्वा-
त्तस्या महाकरुणायाः । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि
नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक् समुद्धस्याष्टादशावेणिकबुद्ध-
धर्म्मेषु पदं न विद्यते । तत्कस्य हेतोरविद्यमानत्वात्तेषामावेणिक-
बुद्धधर्म्माणां । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमि-
तायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूतेऽसंस्कृतधातौ संस्कृतधातु पदं न विद्यते ।
संस्कृतधातवसंस्कृतधातुपदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो
न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते ऽनिरोधेपदा न विद्यते ।
एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो
बोधिसत्त्वपदं न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूतेऽसंक्तेशाऽव्यवदाते
पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञा-
पारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
सुभूतेऽनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूतेऽप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो

न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूतेऽनुपलब्धे पदं न विद्यते ।
एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाश्चरतो
बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
आह । कस्य भगवन्ननुत्पादे पदं न विद्यते । कस्यापिरोधे
पदं न विद्यते । कस्यासंक्षेपाव्यवदाने पदं न विद्यते । कस्या-
ऽप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । कस्याऽनभिसंस्कारे पदं न विद्यते ।
कस्याऽनुपलम्भे पदं न विद्यते । भगवानाह । रूपस्य सुभूतेऽनु-
त्पादे पदं न विद्यते । रूपस्याऽनिरोधे पदं न विद्यते । रूपस्या-
ऽसंक्षेपाव्यवदाने पदं न विद्यते । रूपस्याऽनभिसंस्कारे पदं न
विद्यते । रूपस्याऽप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । रूपस्याऽनुपलम्भे पदं
न विद्यते । वेदनायाः सुभूते अनुत्पादे पदं न विद्यते ।
वेदनाया अनिरोधे पदं न विद्यते । वेदनाया असंक्षेपा व्यवदाने
पदं न विद्यते । वेदनाया अनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । वेद-
नाया अप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । वेदनाया अनुपलम्भे पदं न
विद्यते । संज्ञायाः सुभूतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । संज्ञाया अनि-
रोधे पदं न विद्यते । संज्ञाया असंक्षेपाव्यवदाने पदं न विद्यते ।
संज्ञाया अनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । संज्ञाया अप्रादुर्भावे पदं
न विद्यते । संज्ञाया अनुपलम्भे पदं न विद्यते । संस्काराणां
सुभूतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । संस्काराणामनिरोधे पदं न
विद्यते । संस्काराणामसंक्षेपाव्यवदाने पदं न विद्यते । संस्कारा-
णामनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । संस्काराणामप्रादुर्भावे पदं
न विद्यते । संस्काराणामनुपलम्भे पदं न विद्यते । विज्ञानस्य

स्थाऽभक्तेऽव्यवदाने पदं न विद्यते । जिह्वासंस्पर्शस्यानभिप्रेक्ष्यते
पदं न विद्यते । जिह्वासंस्पर्शस्याऽप्रादुर्भावे पदं न विद्यते ।
जिह्वासंस्पर्शस्याऽनुपलब्धे पदं न विद्यते ।

कायसंस्पर्शस्य सुभृतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । कायसंस्पर्शस्याऽनिरोधे पदं न विद्यते । कायसंस्पर्शस्याऽसंक्लेशाव्यवदाने पदं न विद्यते । कायसंस्पर्शस्याऽनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । कायसंस्पर्शस्याऽप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । कायसंस्पर्शस्याऽनुपलब्धे पदं न विद्यते । मनःसंस्पर्शस्य सुभृतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । मनःसंस्पर्शस्याऽनिरोधे पदं न विद्यते । मनःसंस्पर्शस्याऽसंक्लेशाव्यवदाने पदं न विद्यते । मनःसंस्पर्शस्याऽनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । मनःसंस्पर्शस्याऽप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । मनःसंस्पर्शस्याऽनुपलब्धे पदं न विद्यते ।

चचुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदितस्य सुभृतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते ।
चचुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदितस्याऽनिरोधे पदं न विद्यते । चचुःसंस्पर्श-
प्रत्ययवेदितस्याऽसंक्षेपाव्यवदाने पदं न विद्यते । चचुःसंस्पर्शप्रत्यय-
वेदितस्याऽनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । चचुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदितस्या-
ऽप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । चचुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदितस्याऽनुपलभ्ये
पदं न विद्यते । ओचसंस्पर्शप्रत्ययवेदितस्य सुभृतेऽनुत्पादे पदं न
विद्यते । ओचसंस्पर्शप्रत्ययवेदितस्याऽनिरोधे पदं न विद्यते ।
ओचसंस्पर्शप्रत्ययवेदितस्याऽसंक्षेपाव्यवदाने पदं न विद्यते । ओच-
संस्पर्शप्रत्ययवेदितस्याऽनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । ओचसंस्पर्श-
प्रत्ययवेदितस्याऽप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । ओचसंस्पर्शस्याऽनुपलभ्ये

[illegible]

पृथिवीधातोः सुभृतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । पृथिवीधातो-

अनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । असंस्कृतशून्यताया अप्रादुर्भावे पदं
न विद्यते । असंस्कृतशून्यताया अनुपलम्भे पदं न विद्यते ।
अत्यन्तशून्यतायाः सुभूतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । अत्यन्तशून्य-
ताया अनिरोधे पदं न विद्यते । अत्यन्तशून्यताया असंक्षेत्राव्यव-
दाने पदं न विद्यते । अत्यन्तशून्यताया अनभिसंस्कारे पदं न
विद्यते । अत्यन्तशून्यताया अप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । अत्यन्त-
शून्यताया अनुपलम्भे पदं न विद्यते । अनवरागशून्यतायाः सुभू-
तेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । अनवरागशून्यताया अनिरोधे पदं न
विद्यते । अनवरागशून्यताया असंक्षेत्राव्यवदाने पदं न विद्यते ।
अनवरागशून्यतायाः अनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । अनवराग-
शून्यताया अप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । अनवरागशून्यताया अनुप-
लम्भे पदं न विद्यते । अनवकारशून्यतायाः सुभूतेऽनुत्पादे पदं न
विद्यते । अनवकारशून्यताया अनिरोधे पदं न विद्यते । अनवकार
शून्यताया असंक्षेत्राव्यवदाने पदं न विद्यते । अनवकारशून्यताया
अनभिसंस्कारे पदं न विद्यते । अनवकारशून्यताया अप्रादुर्भावे
पदं न विद्यते । अनवकार शून्यताया अनुपलम्भे पदं न विद्यते ।
प्रकृतिशून्यतायाः सुभूतेऽनुत्पादे पदं न विद्यते । प्रकृतिशून्यताया
अनिरोधे पदं न विद्यते । प्रकृतिशून्यताया असंक्षेत्राव्यवदाने पदं
न विद्यते । प्रकृतिशून्यताया अनभिसंस्कारे पदं न विद्यते ।
प्रकृतिशून्यताया अप्रादुर्भावे पदं न विद्यते । प्रकृतिशून्यताया
अनुपलम्भे पदं न विद्यते । सर्वधर्मशून्यतायाः सुभूतेऽनुत्पादे
पदं न विद्यते । सर्वधर्मशून्यताया अनिरोधे पदं न विद्यते । सर्व-

[illegible]

विशुद्धौ पदं न विद्यते । कायसंस्पर्शविज्ञानस्यात्यन्तविशुद्धौ पदं न विद्यते । मनःसंस्पर्शस्यात्यन्तविशुद्धौ पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाया अत्यन्तविशुद्धौ पदं न विद्यते । घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनाया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदनाया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते पृथिवौधातोरत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अस्मात्तोरत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । तेजोधातोरत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । वायुधातोरत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । आकाशधातोरत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । विज्ञानधातोरत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते अविद्याया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । संस्काराणामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । विज्ञानस्यात्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । नामरूपस्यात्यन्त-

BIBLIOTHECA INDICA: A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1242.

शतसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता ।
ŚATASAHASRIKĀ-PRAJÑĀ-PĀRAMITĀ:
A
THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE
OF
BUDDHA WITH HIS DISCIPLES
(IN A HUNDRED-THOUSAND STANZAS).

EDITED BY
PRATAPACANDRA GHOSH
PART I. FAS. XIV.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1910.

The Society's Agents—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, Grafton Street, New Bond Street, London, W.
AND MR. OTTO HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, Leipzig, Germany.

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—
of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

*Advaita Brahma Siddhi, Fasc. 2, 4 @ /10/ each	Rs. 1
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1
*Agni Purāṇa, Fasc. 6-14 @ /10/ each	5
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	14
Aitareyalocana	2
*Anu Bhāṣya, Fasc. 2-5 @ /10/ each	2
Aphorisms of Sāṅdilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	1
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ /10/ each	3
*Atharvāna Upaniṣad, Fasc. 4-5 @ /10/ each	1
Atmatattvaviveka, Fasc. I	1
Açavāidyaka, Fasc. 1-5 @ /10/ each	0
Avadāna Kalpalatā, (Sansk. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-7. Vol. II, Fasc. 1-6 @ 1/ each	3
Bālam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1 @ /10/ each	12
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1
*Bhāmatī, Fasc. 4-8 @ /10/ each	3
Bhāṭṭa Dipikā, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	3
Baudhyostatrasangraha	4
Brahma Sūtra, Fasc. 1 @ /10/ each	0
Brhaddevatā, Fasc. 1-4 @ /10/ each	2
Brhadharma Purāṇa, Fasc. 1-6 @ /10/ each	2
Bodhicaryāvatāra of Śāntideva, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Cri Cantinatha Charita, Fasc. 1-2	3
Çatadūṣaṇī, Fasc. 1-2 @ /10/ each	1
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	8
Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 Vol. III, Fasc. 1-7; Vol. V, Fasc. 1-4 @ /10/ each	14
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3; Vol. VII, Fasc. 1-3 @ 1/4 each	3
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-3 @ /10/	1
*Çaṭasāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1-13 @ /10/ each	8
*Çaturvarga Chintāmaṇī, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ /10/ each	36
Ditto Vol. IV, Fasc. 7-8, @ 1/4 each	1
Ditto Vol. IV, Fasc. 8-9 @ /10/	1
*Çlokavartika, (English), Fasc. 1-7 @ 1/4 each	8
*Çrānta Sūtra of Āpastamba, Fasc. 12-17 @ /10/ each	3
Ditto Çāṅkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. 4, Fasc. 1 @ /10/ each	10
*Çri Bhāṣyam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1
Çāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ /10/ each	1
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol. I, Fasc. 1-7 @ /10/ each	4
Ditto Ācārasāra, Vol. II, Fasc. 1-4	3
Gobhalla Gṛhya Sūtra, Vol. I, @ /10/ each	3
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 1/4 each	2
Ditto (Appendix) Gobhalla Parivāṣṭa	2
Ditto Gṛhya Sangraha	0
Haralāṭa	1
Karmapradīpī, Fasc. 1	1
Kāla Viveka, Fasc. 1-7 @ /10/ each	1

सप्तमपरिवर्तः ।

१२४६

विशुद्धौ पदं न विद्यते । षडायतनस्यात्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । स्पर्शस्यात्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । वेदनाया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । दृष्ट्याया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । उपादानस्यात्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । भवस्यात्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । जातेरत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । जरामरणस्यात्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते दानपारमिताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । शौचपारमिताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । चान्तिपारमिताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । वीर्यपारमिताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । ध्यानपारमिताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । प्रज्ञापारमिताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते अध्यात्मशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । वहिर्दृष्टशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अध्यात्मवह्निर्दृष्टशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । शून्यताशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । महाशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । परमार्थशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं

न विद्यते । संस्कृतशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । असंस्कृतशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अत्यन्तशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अनवरागशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अनवकारशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । प्रकृतिशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । सर्वधर्माशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । स्वलक्षणशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अनुपलम्भशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अभावशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । स्वभावशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अभावस्वभावशून्यताया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते स्रत्युपस्थानानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते
पदं न विद्यते । सम्यक्प्रहाणानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न
विद्यते । अद्धिपादानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते ।
इन्द्रियाणामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । बलानामत्य-
न्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । बोध्यज्ञानामत्यन्तविशुद्धौ
निमित्ते पदं न विद्यते । आर्याष्टाङ्गमार्गस्यात्यन्तविशुद्धौ निमित्ते
पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञा-
पारमितायाश्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभृते आर्यसत्यानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते
पदं न विद्यते । ध्यानानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते ।
अप्रमाणानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । आरूप्यसमा-
पत्तीनामत्यन्तविशुद्धौ पदं न विद्यते । विमोचनानामत्यन्तविशुद्धौ
निमित्ते पदं न विद्यते । अनुपूर्वविहारसमापत्तीनामत्यन्तविशुद्धौ
निमित्ते पदं न विद्यते । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोचमुखाना-
मत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । अभिज्ञानामत्यन्तविशुद्धौ
निमित्ते पदं न विद्यते । समाधीनामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते
पदं न विद्यते । धारणीमुखानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न
विद्यते । एवमेव सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमिता-
याञ्चरत बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते तथागतबल्लानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते
पदं न विद्यते । वैशारद्यानामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न
विद्यते । प्रतिमम्बिदामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते ।
महामैत्र्या अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । महाकरु-
णाया अत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । आवेणिकबुद्धधर्मा-
णामत्यन्तविशुद्धौ निमित्ते पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधि-
मत्त्वस्य महामत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाच्चरतो बोधिमत्त्वपदार्थो न
विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते आत्मात्यन्तविशुद्धौ पदं न विद्यते ।
एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो
बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते सत्त्वात्यन्त-

[illegible]

वेदकात्यन्तविशुद्धौ पदं न विद्यते । वेदकासत्तामुपादाय । एवमेव
सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्व-
पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते जानकात्यन्तविशुद्धौ
पदं न विद्यते । जानकसत्तामुपादाय । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूते पश्यकात्यन्तविशुद्धौ पदं न विद्यते । पश्य-
कासत्तामुपादाय । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञा-
पारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम
सुभूते सूर्यमण्डलेऽभ्युदगच्छति अन्धकारे पदं न विद्यते । एवमेव
सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्व-
पदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते कन्योद्वाहेवर्त्तमाने
सर्व्वसंस्कारगतानां पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक् समुद्भूत्य शीलदौः
शीले पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि
नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक् समुद्भूत्य समाधौ विमोक्षे
पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापार-
मितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते
तथागतस्यार्हतः सम्यक् समुद्भूत्य प्रज्ञायां दौष्प्रज्ञे पदं न विद्यते ।
एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो
बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः

सम्यक् समुद्भूतस्य विमुक्तौ पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।
तद्यथापि नाम सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक् समुद्भूतस्य विमुक्तिज्ञान-
दर्शने पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि
नाम सुभूते सूर्याचन्द्रमसोः प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो
न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते ग्रहमणिरत्नविद्युज्ज्योतिषां
प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते चातुर्महाराजकायिकानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते त्रायस्त्रिंशानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते यामानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते तुषितानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाञ्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते निर्वाणरतीनां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधि-

[illegible]

विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते अभास्वराणां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाश्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न भवति । तद्यथापि नाम सुभूते शुभानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायाश्चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते परीक्षितशुभानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते प्रमाणशुभानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते वृक्षाणां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते परीक्षितवृक्षाणां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते प्रमाणवृक्षानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते वृक्षत्फलानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते

बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते शुद्धावासकायिकानां देवानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तद्यथापि नाम सुभूते तथागतानामर्हतां सम्यक् समुद्भूतानां प्रभायाः पदं न विद्यते । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो बोधिसत्त्वपदार्थो न विद्यते । तत्कस्य हेतोः तथाहि या च बोधिर्यस्य बोधिसत्त्वा यस्य बोधिसत्त्वापदार्थः सर्वत्र ते धर्मा न संयुक्ताः परिसंयुक्ताः अरूपिणोऽनिर्दर्शना अप्रतिघातकलचणा । यदुताऽलचणाः । सर्वधर्माणां सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनासङ्गततायां शिचित्वं । सर्वधर्मांश्च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाऽवबोद्धव्याः । आह । कतमे भगवन् सर्वधर्माः । कथं भगवन् बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाऽसङ्गततायां शिचित्वं । कथञ्च बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सर्वधर्मा अवबोद्धव्याः । भगवानाह । सर्वधर्माः सुभूते उच्यन्ते कुशलाश्चकुशलाश्चाकृता व्याकृताश्च लौकिकाश्च लोकोत्तराश्च साश्रवाश्चानाश्रवाश्च । संस्कृताश्चासंस्कृताश्च सावद्याश्चाऽनावद्याश्च । साधारणाश्चासाधारणाश्च । इमे सुभूते उच्यन्ते कुशलाधर्माः । एषां बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सर्वधर्माणामसत्तायां शिचित्वं । इमे सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सर्वधर्मा अवबोद्धव्याः ।

आह कतमे भगवन् कुशलाधर्मा लौकिकाः । भगवानाह ।
 कुशलाः सुभूते लौकिकाधर्मा उच्यन्ते मातृजता पित्रजता
 आमण्यता ब्राह्मण्यता कुलज्येष्ठानुपालिता । दानमयं पुण्यक्रिया-
 वन्तु, शीलमयं पुण्यक्रियावन्तु, भावनामयं पुण्यक्रियावन्तु, वैद्या-
 वृत्तसहगतमौषधिकं दशकुशलाः कर्मपथाः लौकिकानवसंज्ञाः ।
 यदुत्थाघतिकसंज्ञा, निरुत्तमकसंज्ञा, विपूतिकसंज्ञा । विन्नो-
 र्तकसंज्ञा, विलीनकसंज्ञा, विवादिकसंज्ञा, विचित्रकसंज्ञा, अस्मि-
 संज्ञा, विदग्गकसंज्ञा, लौकिकानिचत्वारिध्यानानि । चत्वार्यप्रमा-
 णानि । चतस्र आरूप्यसमापत्तयः । पञ्चाऽभिज्ञाः लौकिकादश-
 नुसृतयः । यदुत्तबुद्धाऽनुसृतिः, धर्माऽनुसृतिः, संघाऽनुसृतिः,
 शीलाऽनुसृतिः, त्यागाऽनुसृतिः, देवाऽनुसृतिः, आनापानाऽनु-
 सृतिः । कायगतानुसृतिः । उद्देगाऽनुसृतिः । मरणाऽनुसृतिः ।
 इमे उच्यन्ते सुभूते कुशललौकिकाधर्माः । आह । कतमे भगव-
 न्कुशललौकिकाधर्माः । भगवानाह । दशाऽकुशलाः कर्मपथाः ।
 यदुत्तप्राणातिपातः सुभूतेऽकुशललौकिको धर्मः । अदत्तादानं
 सुभूतेऽकुशललौकिको धर्मः । काममिथ्यावादः सुभूतेऽकुशल-
 लौकिको धर्मः । मृषावादः सुभूतेऽकुशललौकिको धर्मः । पारुष्यं
 सुभूतेऽकुशललौकिको धर्मः । अभिधा सुभूतेऽकुशललौकिको-
 धर्मः । व्यापादं सुभूतेऽकुशललौकिको धर्मः । मिथ्यादृष्टिः सुभूते
 ऽकुशललौकिको धर्मः । क्रोध उपनाहोप्रत्ययः प्रदोशोविहिंसा ईर्ष्या-
 मात्सर्यं मदो मिथ्यामानः । इमे उच्यन्ते सुभूते ऽकुशललौकि-
 काधर्माः । आह कतमे भगवन्नव्याकृताधर्माः । भगवानाह ।

अव्याकृतं कायकर्म, अव्याकृतं वाक्कर्म । अव्याकृतं मनस्कर्म ।
 अव्याकृतानि चत्वारि महाभूतानि । अव्याकृतानि पञ्चेन्द्रियाणि ।
 अव्याकृतं वडायतनं । अव्याकृताश्चतस्र आरूप्यसमापत्तयः ।
 अव्याकृताः स्कन्धाः । अव्याकृताधातवः । अव्याकृतान्यायतनानि ।
 अव्याकृतः सर्वो विपाकः । इमे उच्यन्ते अव्याकृताधर्माः । आह ।
 कतमे भगवन् लौकिकाधर्माः । भगवानाह । लौकिकाधर्माः
 सुभूते उच्यन्ते । पञ्चस्कन्धा द्वादशायतनानि । अष्टादशधातवः ।
 दशकुशलाः कर्मपथाः । चत्वारिध्यानानि । चत्वार्यप्रमाणानि ।
 चतस्र आरूप्यसमापत्तयः । पञ्चाऽभिज्ञाः । लोकोत्तराश्च धर्मान्
 स्थापयित्वा ये तदन्ये धर्माः । इमे उच्यन्ते लौकिकाधर्माः । आह ।
 कतमे भगवन् लोकोत्तराधर्माः । भगवानाह । लोकोत्तराधर्माः
 सुभूते उच्यन्ते चत्वारिस्मृत्युपस्थानानि । चत्वार्यप्रमाणानि ।
 चत्वार ऋद्धिपादाः । पञ्चेन्द्रियाणि । पञ्चरसानि सप्तबोध्यङ्गानि ।
 आर्याष्टाङ्गो मार्गः । शून्यताविमोचमुखत्वानिमित्तविमोचमुखमप्रणि-
 हितविमोचमुखं । अनाज्ञातमाज्ञास्यामौतीन्द्रियं । आज्ञेन्द्रियं ।
 आज्ञातावीन्द्रियं । सवितर्कः सविचारः समाधिः । अवितर्को-
 ऽविचारः समाधिः । विद्याविमुक्तिसंप्रजन्यं योनिशो मनसिकारः ।
 अष्टोविमोचाः । कतमेऽष्टौ रूपोरूपाणि पश्यत्ययं प्रथमो विमोचः ।
 अध्यात्मरूपं संजीवहिर्द्धारूपाणि पश्यत्ययं द्वितीयो विमोचः ।
 शुभवचाविमुक्तो भवत्ययं तृतीयो विमोचः । स सर्वशोरूपसंज्ञानां
 समतिक्रमान् प्रतिपद्यसंज्ञानामन्तंगमाज्ञानात्संज्ञानाममनसिकारा-
 दनन्तमाकाशमित्याकाशानन्यायतनमुपसम्पद्य विहरत्ययं चतुर्थो-

विमोचः । स सर्वज्ञाकाशापन्यायनं समतिक्रमादनन्तं विज्ञान-
मिति विज्ञानानन्त्यायतनमुपसम्पद्य विहरतीत्यर्थं पञ्चमोविमोचः ।
स सर्वज्ञोविज्ञानानन्त्यायतनसमभिक्रमा नास्ति किञ्चिदित्याकिञ्च-
न्यायतनमुपसम्पद्य विहरतीत्यर्थं षष्ठोविमोचः । स सर्वज्ञ आकिञ्च-
न्यायतनसमतिक्रमानैव संज्ञानासंज्ञायतनमुपसम्पद्य विहरतीत्यर्थं
सप्तमोविमोचः । स सर्वज्ञानैवसंज्ञानासंज्ञायतनसमतिक्रमासंज्ञावेद-
नायितनिरोधमुपसम्पद्य विहरतीत्यर्थमष्टमोविमोचः । इमेऽष्टौ
विमोचाः ।

नवानुपूर्वविहारसमापत्तयः । कतमा नव । स विविक्तं कामैः
विविक्तं पापैकैरकुशलधर्मैः । सवितर्कं सविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं
प्रथमं ध्यानमुपसम्पद्य विहरति । सवितर्कं स विचाराणां व्युत्प-
न्नादध्यात्मसम्यमादाश्चेत स एकोतीभावादवितर्कमविचारं समाधिजं
प्रीतिसुखं द्वितीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । सप्रीतेर्विरागादुपेक्षको-
विहरति । स्मृतिमान् संप्रजानः सुखञ्च कायेन प्रतिसंवेदयति ।
यत्तदार्था आचक्षते । उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारौ तृतीयं
ध्यानमुपसम्पद्य विहरति । स सुखस्य च प्रहाणात् दुःखस्य च
प्रहाणात् पूर्वमेव च शौमनस्य दौर्मनस्यानामस्तङ्गमाददुःखासुख-
मुपेक्षा स्मृतिपरिशुद्धिस्तुर्थध्यानमुपसम्पद्य विहरति । स सर्वज्ञो
रूपसंज्ञानां समतिक्रमान् प्रतिपद्य संज्ञानामस्तङ्गमान्नात्वंसंज्ञानाम-
मनसिकारादनन्ताकाशमित्याकाशानन्त्यायतनमुपसम्पद्य विहरति ।
स सर्वज्ञ आकाशानन्त्यायतनसमतिक्रमादनन्तरिकज्ञानमिति
विज्ञानानन्त्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । स सर्वज्ञो विज्ञाना-

नन्त्यायतनसमतिक्रमाज्जास्ति किञ्चिदित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्य
विहरति । स सर्वज्ञ आकिञ्चन्यायतनसमतिक्रमानैव संज्ञाना-
संज्ञायतनमुपसम्पद्य विहरति । स सर्वज्ञानैव संज्ञानासंज्ञायतन-
समतिक्रमात् संज्ञावेदयति निरोधमुपसम्पद्य विहरति । एता
नवानुपूर्वविहार समापत्तयः ।

अध्यात्मशून्यता वहिर्दृशशून्यता अध्यात्मवह्निर्दृशशून्यता शून्यता-
शून्यता महाशून्यता परमार्थशून्यता संस्कृतशून्यता असंस्कृतशून्यता
अत्यन्तशून्यता अनवरागशून्यता अनवकारशून्यता प्रकृतिशून्यता
सर्वधर्मशून्यता स्वलक्षणशून्यता अनुपलम्भशून्यता अभावशून्यता
स्वभावशून्यता अभावस्वभावशून्यता । दशतथागतवल्लानि चत्वारि-
वैशारद्यानि चतस्रः प्रतिसम्बिदोऽष्टादशावेणिकाबुद्धधर्माः इमे
उच्यन्ते लोकोत्तराः धर्माः ।

भगवानाह । साश्रवाधर्मा इति सुभूते यदुत्पञ्चस्कन्धाः
दादशायतनानि । अष्टादशधातवः । चत्वारि ध्यानानि । चत्वार्य-
प्रमाणानि । चतस्र आरूप्य समापत्तयः । पञ्चाऽभिज्ञाः । इमे
उच्यन्ते साश्रवाधर्माः । भगवानाह । चत्वारि स्मृत्युपस्थानानि ।
चत्वारि सम्यक् ग्रहाणानि । चत्वारि च्छिद्रिपादाः । पञ्चेन्द्रियाणि ।
पञ्चरसानि । सप्तबोध्यज्ञानि । आर्याष्टाङ्गमार्गः । चत्वार्यार्य-
सत्यानि । चत्वारिध्यानानि । अष्टौ विमोचाः । नवानुपूर्वविहार-
समापत्तयः । शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोचसुखानि । दशतथा-
गतवल्लानि । चत्वारि वैशारद्यानि । चतस्रः प्रतिसम्बिदः । महा-
मैत्री । महाकरुणा । अष्टादशावेणिकाबुद्धधर्माः । इमे उच्यन्ते

अनाश्रवाधर्माः । आह । कतमे भगवन् संस्कृताधर्माः । भगवानाह ।
संस्कृताधर्माः सुभूते उच्यन्ते कामधातु रूपधातुरारूपधातुः ।
येऽपि तदस्य केचित् संस्कृतधातुपर्यापन्नाधर्माः । आन्यपि चत्वारि
स्मृत्युपस्थानानि । चत्वारि सम्यक् प्रहाणानि । चत्वार ऋद्धिपादाः ।
पञ्चेन्द्रियाणि । पञ्चबलानि । सप्तबोध्यज्ञानि । आर्याष्टाङ्गमार्गः ।
चत्वार्यार्यसत्यानि । चत्वारि ध्यानानि । चत्वार्यप्रमाणानि । चतस्र
आरूप्य समापत्तयः । अष्टौविमोक्षाः । नवाऽनुपूर्वविहारसमापत्तयः ।
शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोक्षमुखानि । पञ्चाऽभिज्ञाः । षट्-
पारमिताः । सर्वशून्यताः । सर्वसमाधयः । सर्वधारणीमुखानि ।
दशतथागतबलानि । चत्वारि वैशारद्यानि । चतस्रः प्रतिमस्मिदः ।
महामैत्री । महाकरुणा । अष्टादशावेणिकाबुद्धधर्माः । इमे उच्यन्ते
संस्कृताधर्माः ।

आह । कतमे भगवन्नसंस्कृताधर्माः । भगवानाह । असंस्कृता-
धर्मा उच्यन्ते । यस्य नोत्पादोनव्याया न स्थितेरन्यथात्वं रागद्वयो
द्वेषद्वयो मोहद्वयः । तथता वितथताऽनन्यतथता धर्मता । धर्म-
धातुः । धर्मस्थितिता । धर्मनियामता । अचिन्त्यधातुर्भूतकोटि-
रयमुच्यतेऽसंस्कृतोधर्मः । आह । कतमे भगवन् साधारणा-
धर्माः । भगवानाह । चत्वार्य प्रमाणानि । चतस्र आरूप्यसम-
पत्तयः । पञ्चाऽभिज्ञाः । इमे उच्यन्ते साधारणाधर्मा पृथग्जनैः ।

आह । कतमे भगवन्साधारणाः । भगवानाह । चत्वारिस्म-
ृत्युपस्थानानि । चत्वारिसम्यक् प्रहाणानि । चत्वार ऋद्धिपादाः ।
पञ्चेन्द्रियाणि । पञ्चबलानि । सप्तबोध्यज्ञानि । आर्याष्टाङ्गमार्गः ।

चत्वार्यार्यसत्यानि । अष्टौविमोक्षाः । नवाऽनुपूर्वविहारसमापत्तयः ।
शून्यता अनिमित्तमप्रणिहितं सर्वसमाधयः । सर्वधारणीमुखानि ।
दशतथागतबलानि । चत्वारिवैशारद्यानि । चतस्रः प्रतिमस्मिदः ।
महामैत्री । महाकरुणा । अष्टादशावेणिकाबुद्धधर्माः । इमे उच्यन्ते
असाधारणाधर्माः ।

तत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन प्रज्ञापारमितायाञ्चरता स्वस्ववर्ण-
शून्यतानुसर्वधर्मेषु न सज्जितव्यमकल्पनतया सर्वधर्माणामद्वययो-
गेन सर्वधर्मा अवबोद्धव्याः । अकल्पनाविकल्पनातामुपादाय ।
अथायुष्मान् सुभूति भगवन्तमेतदवोचत् । यत् पुनरिदं भगवन्नु-
च्यते बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति केन कारणेन भगवन् बोधिसत्त्वो
महासत्त्व इत्युच्यते । भगवानाह । महतः सुभूते सत्त्वराश्रणियत-
न्यायोतां कारयिष्यति तेनार्येन बोधिसत्त्वो महासत्त्वो इत्युच्यते ।
आह । कर्त्तव्यं भगवन् महासत्त्वराश्रेनियतः । यस्य बोधिसत्त्वो
महासत्त्वोऽश्रुतां कारयिष्यते । भगवानाह । महासत्त्वराश्रिरिति
सुभूते गोचरभूरष्टमकः श्रोत आपन्नः सकृदागम्यर्हन् प्रत्येकबुद्धः
प्रथमचित्तोत्पादिको बोधिसत्त्वो महासत्त्वो यावदवैवर्त्यभूमि-
स्थितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽयमुच्यते सुभूते महासत्त्वराश्रिनि-
यतः । यस्य बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽश्रुतां कारयिष्यति । यत्र
बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन वज्रोपमचित्तमुत्पाद्य महतः सत्त्वराश्रेणि-
यतस्याऽश्रुतां कारयितव्या । आह । कतमो भगवन् वज्रोपमचि-
त्तोत्पादः । भगवानाह । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो एवं
चित्तमुत्पादय । परिमिते मया संसारेमन्नाहः सम्बुद्धयः । सर्व-

सत्त्वानां कृते सर्वस्वत्यापिनामया भवितव्यं । सर्वसत्त्वानामन्तिके-
मया समचित्तमुत्पादयितव्यं । सर्वसत्त्वा मया त्रिभिर्गुणैः परि-
निर्वापयितव्याः । सर्वसत्त्वानपि परिनिर्वाप्यनकश्चित्तसत्त्वः परि-
निर्वापितो भवत्यनुत्पादो निरोधो मया सर्वधर्मानामवबोद्धव्यः ।
अथकीर्णं मया सर्वाकारज्ञता चित्तेन षट्पारमितासुचरितव्यं ।
सर्वत्रानुगतायाधर्माप्रतिबेधनिष्पत्त्यां मया शिञ्चितव्यं । एकनि-
यतनिर्हारोमयाधर्माणां प्रतिबोद्धव्यः । यावदपरिमितनिर्हार-
प्रतिबोधाय मया धर्माणां शिञ्चितव्यं । अथं सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य वज्रोपमश्चित्तोत्पादः । यत्र स्थित्वा बोधिसत्त्वो महा-
सत्त्वो महतः सत्त्वराशेर्नियतस्याश्रतां कारयिष्यति । तच्चाऽनुपलम्भ-
योगेन । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः एकचित्तमुत्पाद-
यति । यावन्तः सत्त्वानैरयिका वा तैर्यग्योनिका वा यामलौ-
किका वा दुःखवेदनां वेदयन्ति । तेषामर्थायाहं ता दुःखावेदना
वेदयेयं । तत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनात्तर्यवं* चित्तमुत्पादयितव्यं ।
एकैकस्याहं सत्त्वस्य कृते कल्पकोटीनियुतशतसहस्राणि तन्नैवयिक-
दुःखमनुभवेयं । यावन्नसत्त्वोऽनुपरिशेषनिर्वाणधातौ परिनिर्वा-
पितो भवेत् । एवमेवोपायेन सर्वसत्त्वानां कृते तन्निरयिकं दुःख-
मनुभवेयं । यावन्न सर्वसत्त्वा अनुपविशेषे निर्वाणधातौ परिनिर्वा-
पयिताभवेयुः । पश्चादहमात्मनः कृते कुशलमूलान्यवरोष्य कल्प-
कोटीनियुतशतसहस्रैरनेकान् बोधिसंस्कारान् सम्भृत्याऽनुत्तरां

* आत्तार्जवमिति पाठोयुक्तः प्रतिभाति ।

सम्यक् सम्योधिमभिसम्बुध्येयं । अथं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
वज्रोपमश्चित्तोत्पादः । यत्र स्थित्वा बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महतः
सत्त्वराशेर्नियतस्याश्रतां कारयिष्यति ।

तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन
सततसमितमुदारचित्तेन भवितव्यं । येनोदारचित्तेन सर्वसत्त्वा
नामश्रतां कारयिष्यति । तत्रेयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्योदारचि-
त्तता । यत् पूर्वमचित्तोत्पादाय । न रागचित्तमुत्पादयति ।
न द्वेषचित्तमुत्पादयति । न मोहचित्तमुत्पादयति । न विहिंसा-
चित्तमुत्पादयति । न हिंसाचित्तमुत्पादयति । न श्रावकचित्त-
मुत्पादयति । न प्रत्येकबुद्धचित्तमुत्पादयति । इयं बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्योदारचित्तता । यथा सर्वसत्त्वानामश्रतां कारयिष्य-
यितव्या । तथाचोदारचित्ततयानमन्तव्यं । पुनरपरं सुभूते बोधि-
सत्त्वेन महासत्त्वेनाऽप्रकम्प्यचित्तेन भवितव्यं । तत्रेयं बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्याप्रकम्प्यचित्तता । योऽयं सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तमन-
सिकारस्तेनचामनता । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याप्रकम्प्यचित्तता ।
यथा सर्वसत्त्वानामश्रतां कारयिष्यति । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सर्वसत्त्वानामन्तिके
हितसुखचित्तोत्पादयितव्या । तत्रेयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
हितसुखचित्तता । या सर्वसत्त्वानाचाणता सर्वसत्त्वानां परित्या-
गिता तथाचामनता । इयं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
हितसुखचित्तता यथा सर्वसत्त्वानामश्रतां कारयिष्यति । तच्चा-
ऽनुपलम्भयोगेन । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सततस-

मितधर्मकामेन भवितव्यं । धर्मरतेन धर्मरामेण धर्मरामतायो-
गानुयुक्तेन भवितव्यं । तत्र कतमो धर्मो यः सर्वधर्माणामसकम्पदः ।
अयमुच्यते धर्मः । तत्र कतमाधर्मकामता या धर्मच्छाभिलाषः ।
इयमुच्यते धर्मकामता । तत्र कतमाधर्मरतिः । यात्र धर्मरति-
रभिरतिरियमुच्यते धर्मरतिः । तत्र कतमाधर्मरामता । यद्वर्ण-
गुणानुशंसोद्दर्शनमियमुच्यते धर्मरामता । तत्र कतमाधर्मरामता-
योगमनुयुक्ता । यस्यैव धर्मस्य भावनावज्जलीकरणा इयमुच्यते
धर्मरामतायोगमनुयुक्ता । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वेन महा-
सत्त्वेन प्रज्ञापारमितायाञ्चरता महतः सत्त्वराग्रेरन्यता कारयि-
तव्या । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन प्रज्ञापारमिताया-
ञ्चरताऽथात्मशून्यतायां स्थित्वा बहिर्द्वाशून्यतायां स्थित्वा अथा-
त्मबहिर्द्वाशून्यतायां स्थित्वा शून्यताशून्यतायां स्थित्वा महाशून्य-
तायां स्थित्वा परमार्थशून्यतायां स्थित्वा संस्कृतशून्यतायां स्थित्वा
असंस्कृतशून्यतायां स्थित्वा अत्यन्तशून्यतायां स्थित्वा अनवराशून्य-
तायां स्थित्वा अनवकारशून्यतायां स्थित्वा प्रकृतिशून्यतायां स्थित्वा
सर्वधर्मशून्यतायां स्थित्वा स्वलक्षणशून्यतायां स्थित्वा अनुपलम्भ-
शून्यतायां स्थित्वा अभावशून्यतायां स्थित्वा स्वभावशून्यतायां स्थित्वा
अभावस्वभावशून्यतायां स्थित्वा महतः सत्त्वराग्रेरन्यता कारयितव्या ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन प्रज्ञापारमिताया-
ञ्चरता सत्युपस्थानेषु स्थित्वा सम्यक् प्रज्ञाणेषु स्थित्वा अद्विपदेषु

स्थित्वा इन्द्रियेषु स्थित्वा बलेषु स्थित्वा बोध्यज्ञेषु स्थित्वा आर्या-
ष्टाङ्गमार्गे स्थित्वा अन्यसत्येषु स्थित्वा ध्यानेषु स्थित्वा अप्रमाणेषु
स्थित्वा आरूप्यसमापत्तिषु स्थित्वा विमोक्षेषु स्थित्वा अनुपूर्ववि-
हारसमापत्तिषु स्थित्वा शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखेषु
स्थित्वा समाधिषु स्थित्वा धारणीमुखेषु स्थित्वा तथागतबलेषु
स्थित्वा वैशारद्येषु स्थित्वा प्रतिसम्बित्सु स्थित्वा महामैत्र्यां स्थित्वा
महाकरुणायां स्थित्वा अष्टादशावेणिकबुद्धधर्मेषु स्थित्वा महतः
सत्त्वराग्रेरन्यतस्यान्यता कारयितव्या । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन प्रज्ञापारमिताया-
ञ्चरता शूरङ्गमसमाधौ स्थित्वा रत्नमुद्रायां समाधौ स्थित्वा सिंह-
विक्रीडिते समाधौ स्थित्वा सुचन्द्रसमाधौ स्थित्वा चन्द्रध्वजसमाधौ
स्थित्वा सर्वधर्मोद्भूतेसमाधौ स्थित्वा सर्वधर्ममुद्रायां समाधौ स्थित्वा
विश्लोकितमूर्ध्नि समाधौ स्थित्वा धर्मधातुनियतेसमाधौ स्थित्वा
नियतध्वजकेतौ समाधौ स्थित्वा वज्रोपमे समाधौ स्थित्वा सर्वधर्म-
प्रवेशमुद्रायां समाधौ स्थित्वा समाधिराजमुप्रतिष्ठिते समाधौ
स्थित्वा बलव्यूहसमाधौ स्थित्वा समुद्रते समाधौ स्थित्वा निरुक्तिनि-
यतप्रवेशे समाधौ स्थित्वा अधिवचनसं प्रवेशे समाधौ स्थित्वा दिग्वि-
लोकिते समाधौ स्थित्वा आधारमुद्रायां समाधौ स्थित्वा असम्प्रमोषे
समाधौ स्थित्वा सर्वधर्मसमवसरणसागरमुद्रायां समाधौ स्थित्वा
आकाशस्फुरणे समाधौ स्थित्वा वज्रमण्डले समाधौ स्थित्वा ध्वजाय-
केयूरे समाधौ स्थित्वा इन्द्रकेतुसमाधौ स्थित्वा ओतोऽनुगते समाधौ
स्थित्वा सिंहविक्रीडिते समाधौ स्थित्वा व्यक्तन्ते समाधौ स्थित्वा

रणंजहे समाधौ स्थित्वा वैरोचने समाधौ स्थित्वा अनिसेषसमाधौ
 स्थित्वा अनिकेतस्थिते समाधौ स्थित्वा निश्चेते समाधौ स्थित्वा विम-
 लप्रदीपे समाधौ स्थित्वा अनन्तप्रभे समाधौ स्थित्वा प्रभाकरे समाधौ
 स्थित्वा समन्तावभासे समाधौ स्थित्वा शुद्धावभासे समाधौ स्थित्वा
 विमलप्रभे समाधौ स्थित्वा रतिकरे समाधौ स्थित्वा विद्युत्प्रदीपे
 समाधौ स्थित्वा अचये समाधौ स्थित्वा अजये समाधौ स्थित्वा तेजो-
 रत्यां समाधौ स्थित्वा जयाद्यगतसमाधौ स्थित्वा अनिसेषसमाधौ
 स्थित्वा विवर्णे समाधौ स्थित्वा सूर्यप्रदीपे समाधौ स्थित्वा चन्द्रवि-
 मले समाधौ स्थित्वा प्रज्ञाप्रदीपे समाधौ स्थित्वा शुद्धाप्रतिभासे
 समाधौ स्थित्वा आलोककरे समाधौ स्थित्वा काराकारे समाधौ
 स्थित्वा ज्ञानकेतुसमाधौ स्थित्वा वज्रोपमे समाधौ स्थित्वा चित्त-
 स्थितिसमाधौ स्थित्वा समन्तालोके समाधौ स्थित्वा सुप्रतिष्ठिते
 समाधौ स्थित्वा रत्नकोटिसमाधौ स्थित्वा वरधर्ममुद्रायां समाधौ
 स्थित्वा सर्वधर्मसभायां समाधौ स्थित्वा रतिञ्जहेसमाधौ स्थित्वा
 धर्मोद्भूते समाधौ स्थित्वा विकिरणे समाधौ स्थित्वा सर्वधर्मपदप्रभेदे
 समाधौ स्थित्वा समाचरावकारे समाधौ स्थित्वा अचरापगते समाधौ
 स्थित्वा आवरणच्छेदने समाधौ स्थित्वा अविकारे समाधौ स्थित्वा
 अप्रकारे समाधौ स्थित्वा नामनियतप्रवेशे समाधौ स्थित्वा अनिके-
 तचारिणि समाधौ स्थित्वा तिमिरापगते समाधौ स्थित्वा चारिव-
 वतिसमाधौ स्थित्वा अवले समाधौ स्थित्वा विषयतीर्णे समाधौ
 स्थित्वा सर्वगुणसञ्चयगते समाधौ स्थित्वा स्थितनिश्चितसमाधौ
 स्थित्वा शुभपुष्पितशुद्धिसमाधौ स्थित्वा बोध्यज्ञवत्यां समाधौ

स्थित्वा अनन्तप्रतिभानेसमाधौ स्थित्वा असमसमसमाधौ स्थित्वा
 सर्वधर्मातिक्रमणे समाधौ स्थित्वा परिच्छेदकरे समाधौ स्थित्वा
 विमतिविकरणे समाधौ स्थित्वा निरधिचे समाधौ स्थित्वा एकव्यूहे
 समाधौ स्थित्वा आकाराभिनिर्हारे समाधौ स्थित्वा एकाकार
 समाधौ स्थित्वा आकारानवकारे समाधौ स्थित्वा नैर्व्यधिसर्वभवव-
 चापगते समाधौ स्थित्वा सङ्केतरूपप्रवेशे समाधौ स्थित्वा गौर्घोषाचर
 समाधौ स्थित्वा ज्वलनोत्कासमाधौ स्थित्वा लक्षणपरिशोधन
 समाधौ स्थित्वा अनभिलक्षिते समाधौ स्थित्वा सर्वाकार वरोपेते
 समाधौ स्थित्वा सर्वसुखदुःखनिरभिनन्दिसमाधौ स्थित्वा अच-
 कण्डेसमाधौ स्थित्वा धारणीमतिसमाधौ स्थित्वा सम्य-
 क्कमिथ्यात्वसंयसनसमाधौ स्थित्वा सर्वरोषनिरोधसंप्रशमनसमाधौ
 स्थित्वा अनुरोधाप्रतिरोधे समाधौ स्थित्वा सारवति समाधौ
 स्थित्वा परिपूर्णचन्द्रविमलप्रभे समाधौ स्थित्वा विद्युत्प्रभे
 समाधौ स्थित्वा महाव्यूहसमाधौ स्थित्वा सर्वाकारप्रभा-
 कारसमाधौ स्थित्वा समाधिसमतासमाधौ स्थित्वा अरजो-
 विरजोनययुक्तौ समाधौ स्थित्वा अरणसर्वसमरसरणे समाधौ
 स्थित्वा अनिलभ्रानिकेतनिरते समाधौ स्थित्वा तथतास्थित-
 निश्चिन्ने समाधौ स्थित्वा कायकलिसम्यमयनसमाधौ स्थित्वा
 वाककलिविध्वंसनगणकल्पे समाधौ स्थित्वा आकाशासङ्ग-
 विसुक्तिनिरूपलेपसमाधौ स्थित्वा महतः सत्त्वराशेर्नियतस्याश्रयतां
 कारयितव्या ।

तच्चानुपलभ्ययोगेन । इह सुभूते धर्मेषु स्थित्वा बोधिसत्त्वो

महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाञ्चरन् महतः सत्त्वरागेर्निधतस्याऽप्यतः
कारयिष्यति । तेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यते ।

अथायुष्माञ्छारदतीपुत्रोभगवन्तमेतदवोचत् । ममाऽपि भगवन्
प्रतिभाति । येनार्थेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यते । भगवानाह ।
प्रतिभातु ते शारदतीपुत्र येनार्थेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्यु-
च्यते । शारदतीपुत्र आह । आत्मदृष्टेर्भगवन् प्रहाणाय सत्त्वभ्यो-
धर्मं देशयति । सत्त्वदृष्टेः प्रहाणाय । जीवदृष्टेः प्रहाणाय । पोष-
दृष्टेः प्रहाणाय । पुङ्गलदृष्टेः प्रहाणाय । पुरुषदृष्टेः प्रहाणाय ।
मनुजदृष्टेः प्रहाणाय । मानवदृष्टेः प्रहाणाय । कारकदृष्टेः प्रहा-
णाय । कारापकदृष्टेः प्रहाणाय । उत्पापकदृष्टेः प्रहाणाय ।
समुत्पापकदृष्टेः प्रहाणाय । वेदकदृष्टेः प्रहाणाय । वेदयितुकदृष्टेः
प्रहाणाय । ज्ञानकदृष्टेः प्रहाणाय । पश्यकदृष्टेः प्रहाणाय ।
उच्छेददृष्टेः प्रहाणाय । शास्त्रतदृष्टेः प्रहाणाय । अस्तिदृष्टेः प्रहा-
णाय । नास्तिदृष्टेः प्रहाणाय । स्कन्धदृष्टेः प्रहाणाय । धातुदृष्टेः
प्रहाणाय । आयतनदृष्टेः प्रहाणाय । प्रतीत्यसमुत्पादनदृष्टेः प्रहाणाय ।
सत्यदृष्टेः प्रहाणाय । पारमितादृष्टेः प्रहाणाय । शून्यतादृष्टेः प्रहा-
णाय । स्मृत्युपस्थानदृष्टेः प्रहाणाय । सम्यक्प्रहाणदृष्टेः प्रहाणाय ।
अद्विपाददृष्टेः प्रहाणाय । इन्द्रियदृष्टेः प्रहाणाय । बलदृष्टेः प्रहा-
णाय । बोध्यङ्गदृष्टेः प्रहाणाय । आर्याष्टाङ्गमार्गदृष्टेः प्रहाणाय ।
आर्यसत्यदृष्टेः प्रहाणाय । ध्यानदृष्टेः प्रहाणाय । अप्रमाणदृष्टेः
प्रहाणाय । आरूप्यसमापत्तिदृष्टेः प्रहाणाय । विमोचदृष्टेः प्रहा-
णाय । अनुपूर्वविहारसमापत्तिदृष्टेः प्रहाणाय । शून्यतानिमित्ता-

प्रणिहितविमोचमुखदृष्टेः प्रहाणाय । समाधिदृष्टेः प्रहाणाय ।
धारणौमुखदृष्टेः प्रहाणाय । तथागतबलदृष्टेः प्रहाणाय । वैशारद्य-
दृष्टेः प्रहाणाय । प्रतिसम्बिददृष्टेः प्रहाणाय । महामैत्रीदृष्टेः
प्रहाणाय । महाकरुणादृष्टेः प्रहाणाय । आवेणिकबुद्धधर्मदृष्टेः
प्रहाणाय । सत्त्वपरिपाकदृष्टेः प्रहाणाय । बुद्धचेत्रपरिशोधनदृष्टेः
प्रहाणाय । बोधिदृष्टेः प्रहाणाय । बुद्धदृष्टेः प्रहाणाय । धर्मचक्र-
प्रवर्त्तनदृष्टेः प्रहाणाय । परिनिर्वाणदृष्टेः प्रहाणाय । सत्त्वभ्योधर्मं
देशयत्यनुपलभ्ययोगेन । तेनार्थेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यते ।

अथायुष्मान् सुभूतिरायुष्मन्तं शारदतीपुत्रमेतदवोचत् । केन
कारणेनायुष्माञ्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य रूपदृष्टिर्भवति ।
वेदनादृष्टिर्भवति । संज्ञादृष्टिर्भवति । संस्कारदृष्टिर्भवति ।
विज्ञानदृष्टिर्भवति । चक्षुदृष्टिर्भवति । श्रोत्रदृष्टिर्भवति । घ्राण-
दृष्टिर्भवति । जिह्वादृष्टिर्भवति । कायदृष्टिर्भवति । मनोदृष्टि-
र्भवति । रूपदृष्टिर्भवति । शब्ददृष्टिर्भवति । गन्धदृष्टिर्भवति ।
रसदृष्टिर्भवति । स्पर्शदृष्टिर्भवति । धर्मदृष्टिर्भवति । चक्षुर्विज्ञान-
दृष्टिर्भवति । श्रोत्रविज्ञानदृष्टिर्भवति । घ्राणविज्ञानदृष्टिर्भवति ।
जिह्वाविज्ञानदृष्टिर्भवति । कायविज्ञानदृष्टिर्भवति । मनोविज्ञान-
दृष्टिर्भवति । चक्षुःसंस्पर्शदृष्टिर्भवति । श्रोत्रसंस्पर्शदृष्टिर्भवति ।
घ्राणसंस्पर्शदृष्टिर्भवति । जिह्वासंस्पर्शदृष्टिर्भवति । कायसंस्पर्शदृष्टि-
र्भवति । मनःसंस्पर्शदृष्टिर्भवति । चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनादृष्टिर्भवति ।
श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनादृष्टिर्भवति । घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनादृष्टि-
र्भवति । जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनादृष्टिर्भवति । कायसंस्पर्शप्रत्यय-

वेदनादृष्टिर्भवति । मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनादृष्टिर्भवति । पृथिवी-
धातुदृष्टिर्भवति । अग्निधातुदृष्टिर्भवति । तेजोधातुदृष्टिर्भवति ।
वायुधातुदृष्टिर्भवति । आकाशधातुदृष्टिर्भवति । विज्ञानधातु-
दृष्टिर्भवति । अविद्यादृष्टिर्भवति । संस्कारदृष्टिर्भवति । विज्ञान-
दृष्टिर्भवति । नामरूपदृष्टिर्भवति । षडायतनदृष्टिर्भवति । स्पर्श-
दृष्टिर्भवति । वेदनादृष्टिर्भवति । तृष्णादृष्टिर्भवति । उपादान-
दृष्टिर्भवति । भवदृष्टिर्भवति । जातिदृष्टिर्भवति । जरामरण-
दृष्टिर्भवति ।

दानपारमितादृष्टिर्भवति । शीलपारमितादृष्टिर्भवति । क्षान्ति-
पारमितादृष्टिर्भवति । वीर्यपारमितादृष्टिर्भवति । ध्यानपारमि-
तादृष्टिर्भवति । प्रज्ञापारमितादृष्टिर्भवति । अध्यात्मशून्यतादृष्टि-
र्भवति । बहिर्द्विशून्यतादृष्टिर्भवति । अध्यात्मबहिर्द्विशून्यतादृष्टि-
र्भवति । शून्यताशून्यतादृष्टिर्भवति । महाशून्यतादृष्टिर्भवति ।
परमार्थशून्यतादृष्टिर्भवति । संस्कृतशून्यतादृष्टिर्भवति । असंस्कृत-
शून्यतादृष्टिर्भवति । अत्यन्तशून्यतादृष्टिर्भवति । अनवरागशून्यता-
दृष्टिर्भवति । अनवकारशून्यतादृष्टिर्भवति । प्रकृतिशून्यतादृष्टि-
र्भवति । सर्वधर्मशून्यतादृष्टिर्भवति । स्वलक्षणशून्यतादृष्टिर्भवति ।
अभावशून्यतादृष्टिर्भवति । स्वभावशून्यतादृष्टिर्भवति । अभावस्व-
भावशून्यतादृष्टिर्भवति ।

सृष्ट्युपस्थानदृष्टिर्भवति । सम्यक्प्रहाणदृष्टिर्भवति । ऋद्धिपा-
ददृष्टिर्भवति । इन्द्रियदृष्टिर्भवति । बलदृष्टिर्भवति । बोध्य-
दृष्टिर्भवति । आर्याष्टाङ्गमार्गदृष्टिर्भवति । आर्यसत्यदृष्टिर्भवति ।

ध्यानदृष्टिर्भवति । अप्रमाणदृष्टिर्भवति । आरूप्यसमापत्तिदृष्टि-
र्भवति । विमोक्षदृष्टिर्भवति । अनुपूर्वविहारसमापत्तिदृष्टिर्भवति ।
शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखदृष्टिर्भवति । अभिज्ञादृष्टि-
र्भवति । समाधिदृष्टिर्भवति । धारणीमुखदृष्टिर्भवति । तथागत-
बलदृष्टिर्भवति । वैशारद्यदृष्टिर्भवति । प्रतिसंवित्दृष्टिर्भवति ।
महामैत्रादृष्टिर्भवति । महाकरुणादृष्टिर्भवति । आवेणिकबुद्धध-
र्मदृष्टिर्भवति । बुद्धचेतनोधनदृष्टिर्भवति । बोधिदृष्टिर्भवति ।
बुद्धदृष्टिर्भवति । धर्मदृष्टिर्भवति । धर्मचक्रप्रवर्त्तनदृष्टिर्भवति ।
परिनिर्वाणदृष्टिर्भवति ।

आह । इहायुष्मान् सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापार-
मितायाञ्चरन्नुपाय कौशलेन रूपमुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्य-
योगेन । वेदनामुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । संज्ञामुप-
लभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । संस्कारानुपलभ्यदृष्टिमुत्पादय-
त्युपलभ्ययोगेन । विज्ञानमुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन ।
चक्षुरुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । श्रोत्रमुपलभ्यदृष्टिमु-
त्पादयत्युपलभ्ययोगेन । घ्राणमुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन ।
जिह्वामुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । कायमुपलभ्यदृष्टि-
मुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । मन उपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययो-
गेन । रूपमुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । शब्दमुपलभ्यदृ-
ष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । गन्धमुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्य-
योगेन । रसमुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । स्पर्शमुपलभ्य-
दृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्ययोगेन । धर्मानुपलभ्यदृष्टिमुत्पादयत्युपलभ्य-

रक्षात्वबहिर्ज्ञानशून्यतादृष्टिः शून्यताशून्यतादृष्टिर्महाशून्यतादृष्टिः
परमार्थशून्यतादृष्टिः संस्कृतशून्यतादृष्टिरसंस्कृतशून्यतादृष्टिरत्यक्त-
शून्यतादृष्टिरनवराशून्यतादृष्टिरनवकारशून्यतादृष्टिः प्रकृतिशून्य-
तादृष्टिः सर्वधर्मशून्यतादृष्टिः स्वलक्षणशून्यतादृष्टिरनुपलम्भशून्य-
तादृष्टिरभावशून्यतादृष्टिः स्वभावशून्यतादृष्टिरभावस्वभावशून्यता-
दृष्टिर्भवति ।

अनेन कारणेन स्मृत्युपस्थानदृष्टिर्भवति । सम्यक् प्रहाणदृष्टि-
र्चक्षुष्यपाददृष्टिरिन्द्रियदृष्टिर्वलदृष्टिर्बोध्यदृष्टिरार्याष्टाङ्गमार्गदृष्टि-
रार्यसत्यदृष्टिर्धानदृष्टिरप्रमाणदृष्टिरारूप्यसमापत्तिर्दृष्टिर्विमोक्षदृष्टि-
रनुपूर्वविहारदृष्टिः शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोक्षमुखदृष्टि-
भिज्ञादृष्टिः समाधिदृष्टिर्धारणीमुखदृष्टिस्तथागतबलदृष्टिर्वैशारद्य-
दृष्टिः प्रतिसम्बिहृष्टिः महामैत्रीदृष्टिर्महाकरुणादृष्टिरावेणिकबुद्ध-
धर्मदृष्टिः सत्त्वपरिपाकदृष्टिर्बुद्धचेतपरिशोधनदृष्टिर्विधिदृष्टिर्बुद्ध-
दृष्टिर्धर्मदृष्टिर्धर्मचक्रप्रवर्तनदृष्टिः परिनिर्वाणदृष्टिर्भवति ।

तत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्नुपायकौशले-
नैषां दृष्टिगतानां प्रहाणाय धर्मं देशयत्यनुपलम्भयोगेन । अथायु-
ष्मान् सुभूतिर्भगवत्तमेतदवोचत् । समापि भगवान् तत्प्रतिभाति
येनार्थेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यते । भगवानाह । प्रतिभातुते
सुभूते । सुभूतिराह । यदपि भगवान् बोधिचित्तमसमचित्त-
मसाधारणचित्तं सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धैस्तथापि चित्तेऽसक्तस्तेनार्थेन
बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यते । तत्कस्यहेतोः । तथा हि तत्सर्व-
ज्ञताचित्तमनाश्रयमपर्यापन्नं यदपि तत्सर्वज्ञताचित्तमनाश्रयमपर्या-

पन्नं चैधातुके तथापि चित्तेऽसक्तः प्रकृतिशून्यतामुपादाय । तस्मा-
द्बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति संख्यां गच्छति ।

अथायुष्माञ्छारदतीपुत्र आयुष्मन्तं सुभूतिमेतदवोचत् । कत-
मस्तदायुष्मन् सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यासमचित्तमसाधारण-
चित्तं सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धैः । सुभूतिराह । इहायुष्माञ्छारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रथमं चित्तोत्पादमुपादाय । न कस्यचि-
द्धर्मस्योत्पादं न निरोधं समनुपपद्यति । न हानिं न वृद्धिं न गतिं
नागतिं न संक्षेपं न व्यवदानं । यत्र चायुष्मन् शारदतीपुत्र नोत्पादो
न निरोधो न हानिर्न वृद्धिर्न गतिर्नागतिर्न संक्षेपो न व्यवदानं तत्र न
श्रावकचित्तं न प्रत्येकचित्तं न प्रत्येकबुद्धचित्तं न बोधिचित्तं न
सम्यक्समुद्बुद्धचित्तमिदमायुष्माञ्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्या-
समचित्तमसाधारणचित्तं सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धैः । आह । यदायुष्मन्
सुभूते एवं वदसि । यदपि तत्सर्वज्ञताचित्तमनाश्रयमपर्यापन्नं
तथापि चित्तेन सक्त इति । न ह्यायुष्मन् सुभूते रूपमप्यसक्तं वेद-
नापि संज्ञापि संस्कारा अपि विज्ञानमप्यसक्तं चक्षुरप्यसक्तं श्रोत्र-
मप्यसक्तं घ्राणमप्यसक्तं जिह्वाप्यसक्ता कायोप्यसक्तः मनोप्यसक्तः ।
रूपमप्यसक्तं शब्दोप्यसक्तो गन्धोऽप्यसक्तो रसोऽप्यसक्तः स्पर्शोप्यसक्तः
धर्मोऽप्यसक्ताः । चक्षुर्विज्ञानमप्यसक्तं श्रोत्रविज्ञानमप्यसक्तं घ्राण-
विज्ञानमप्यसक्तं जिह्वाविज्ञानमप्यसक्तं कायविज्ञानमप्यसक्तं मनो-
विज्ञानमप्यसक्तं । चक्षुःसंस्पर्शोऽप्यसक्तः श्रोत्रसंस्पर्शोऽप्यसक्तः घ्राणसंस्पर्शो-
ऽप्यसक्तः जिह्वासंस्पर्शोऽप्यसक्तः । कायसंस्पर्शोऽप्यसक्तः मनःसंस्पर्शोऽप्य-
सक्तः । चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽप्यसक्ता श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽप्य-

सक्ता । प्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽप्यसक्ता । जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽप्यसक्ता । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽप्यसक्ता । मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽप्यसक्ता ।

पृथिवीधातुरप्यसक्तः । अग्निधातुरप्यसक्तः । तेजोधातुरप्यसक्तः । वायुधातुरप्यसक्तः । आकाशधातुरप्यसक्तः । विज्ञानधातुरप्यसक्तः । अविद्याऽप्यसक्ता संस्काराऽप्यसक्ताः । विज्ञानमप्यसक्तं । नामरूपमप्यसक्तं । षडायतनमप्यसक्तं । स्पर्शाऽप्यसक्तः । वेदनाऽप्यसक्ता । दृष्ट्याऽप्यसक्ता । उपादानमप्यसक्तं । भावाऽप्यसक्तः । जातिरप्यसक्ता । जरामरणमप्यसक्तं ।

दानपारमिताप्यसक्ता । शीलपारमिताप्यसक्ता । चान्तिपारमिताप्यसक्ता । वीर्यपारमिताप्यसक्ता । ध्यानपारमिताप्यसक्ता । प्रज्ञापारमिताप्यसक्ता ।

अध्यात्मशून्यताप्यसक्ता । बहिर्द्विशून्यताप्यसक्ता । अध्यात्मबहिर्द्विशून्यताप्यसक्ता । शून्यताशून्यताप्यसक्ता । महाशून्यताप्यसक्ता । परमार्थशून्यताप्यसक्ता । संस्कृतशून्यताप्यसक्ता । असंस्कृतशून्यताप्यसक्ता । अत्यन्तशून्यताप्यसक्ता । अनवरागशून्यताप्यसक्ता । अनवकारशून्यताप्यसक्ता । प्रकृतिशून्यताप्यसक्ता । सर्वधर्मशून्यताप्यसक्ता । खलवणशून्यताप्यसक्ता । अनुपलम्भशून्यताप्यसक्ता । अभावशून्यताप्यसक्ता । स्वभावशून्यताप्यसक्ता । अभावस्वभावशून्यताप्यसक्ता ।

सृष्टुपस्थानान्यप्यसक्तानि । सम्यक्प्रहाणान्यप्यसक्तानि । चर्द्धिपादाप्यसक्ताः । इन्द्रियान्यप्यसक्तानि । वशान्यप्यसक्तानि । बोध्यज्ञान्यप्यसक्तानि । आर्याष्टाङ्गमार्गाऽप्यसक्ताः । आर्यसत्यान्यप्यसक्तानि ।

ध्यानान्यप्यसक्तानि । अप्रमाणान्यप्यसक्तानि । आरूप्यसमापन्नयोऽप्यसक्ताः । विमोक्षायसक्ताः । अनुपूर्वविहारसमापन्नयोऽप्यसक्ताः । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखान्यप्यसक्तानि । अभिज्ञायसक्ताः । समाधयोऽप्यसक्ता । धारणीमुखान्यप्यसक्तानि । तथागतबलान्यप्यसक्तानि । वैशारद्यान्यप्यसक्तानि । प्रतिसम्बिदोऽप्यसक्ताः । महामैत्र्यप्यसक्ता । महाकरुणायप्यसक्ता । आवेणिकबुद्धधर्माप्यसक्ताः । सर्वज्ञताप्यसक्ता । मार्गाकारज्ञताप्यसक्ता । सर्वाकारज्ञताप्यसक्ता ।

सुभूतिराह । एवमेतदायुष्मच्छारदतीपुत्ररूपमप्यसक्तं । वेदनाऽप्यसक्ता । संज्ञाप्यसक्ता । संस्काराप्यसक्ताः । विज्ञानमप्यसक्तं । चक्षुरप्यसक्तं । श्रोत्रमप्यसक्तं । घ्राणमप्यसक्तं । जिह्वाप्यसक्तं । कायोऽप्यसक्तः । मनोप्यसक्तं । रूपमप्यसक्तं । शब्दोऽप्यसक्तः । गन्धोऽप्यसक्तः । रसोऽप्यसक्तः । स्पर्शाप्यसक्तः । धर्माप्यसक्ताः । चक्षुर्विज्ञानमप्यसक्तं । श्रोत्रविज्ञानमप्यसक्तं । घ्राणविज्ञानमप्यसक्तं । जिह्वाविज्ञानमप्यसक्तं । कायविज्ञानमप्यसक्तं । मनोविज्ञानमप्यसक्तं । चक्षुःसंस्पर्शाऽप्यसक्तः । श्रोत्रसंस्पर्शाऽप्यसक्तः । घ्राणसंस्पर्शाऽप्यसक्तः । जिह्वासंस्पर्शाऽप्यसक्तः । कायसंस्पर्शाऽप्यसक्तः । मनःसंस्पर्शाऽप्यसक्तः । चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाप्यसक्ता । श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाप्यसक्ता । घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाप्यसक्ता । जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदनाप्यसक्ता । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाप्यसक्ता । मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाप्यसक्ता ।

पृथिवीधातुरप्यसक्तः । अग्निधातुरप्यसक्तः । तेजोधातुरप्यसक्तः । वायुधातुरप्यसक्तः । आकाशधातुरप्यसक्तः । विज्ञानधातुरप्यसक्तः । अविद्याऽप्यसक्ता । संस्काराऽप्यसक्ताः । विज्ञानमप्यसक्तं । नामरूप-

मण्यसक्तः । वडायतनमण्यसक्तः । स्वर्गोऽप्यसक्तः । वेदनाप्यसक्ता ।
हृष्याप्यसक्ता । उपादानमण्यसक्तः । भवोऽप्यसक्तः । जातिरप्यसक्ता ।
जरामरणमण्यसक्तः ।

दानपारमिताप्यसक्ता । शौकपारमिताप्यसक्ता । क्षान्तिपार-
मिताप्यसक्ता । वीर्यपारमिताप्यसक्ता । ध्यानपारमिताप्यसक्ता ।
प्रज्ञापारमिताप्यसक्ता ।

अध्यात्मशून्यताप्यसक्ता । बहिर्द्विशून्यताप्यसक्ता । अध्यात्मबहि-
र्द्विशून्यताप्यसक्ता । शून्यताशून्यताप्यसक्ता । महाशून्यताप्यसक्ता ।
परमार्थशून्यताप्यसक्ता । संस्कृतशून्यताप्यसक्ता । असंस्कृतशून्यताप्य-
सक्ता । अत्यन्तशून्यताप्यसक्ता । अनवरागशून्यताप्यसक्ता । अनव-
कारशून्यताप्यसक्ता । प्रकृतिशून्यताप्यसक्ता । सर्वधर्मशून्यताप्यसक्ता ।
खलक्षणशून्यताप्यसक्ता । अनुपलम्भशून्यताप्यसक्ता । अभावशून्यता-
प्यसक्ता । स्वभावशून्यताप्यसक्ता । अभावस्वभावशून्यताप्यसक्ता ।

मृत्युपस्थानान्यप्यसक्तानि । सम्यक्प्रहाणान्यप्यसक्तानि । च्छि-
दाप्यसक्ताः । इन्द्रियान्यप्यसक्तानि । बलान्यप्यसक्तानि । बोधज्ञा-
न्यप्यसक्तानि । आर्याष्टाङ्गमार्गप्यसक्ताः । आर्यसत्यान्यप्यसक्तानि ।
ध्यानान्यप्यसक्तानि । अप्रमाणान्यप्यसक्तानि । आरूप्यसमापत्तयो-
ऽप्यसक्तानि । विमोक्षाप्यसक्ताः । अनुपूर्वविहारसमापत्तयोऽप्य-
सक्ताः । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोचमुखान्यप्यसक्तानि । अभि-
ज्ञाप्यसक्ताः । समाधयोऽप्यसक्ताः । धारणीमुखान्यप्यसक्तानि ।
तथागतबलान्यप्यसक्तानि । वैशारद्यान्यप्यसक्तानि । प्रतिषन्दि-
त्यसक्ताः । महामेधप्यसक्ता । महाकरुणप्यसक्ता । आवेणिकबुद्धि-

धर्माप्यसक्ताः । सर्वज्ञताप्यसक्ता । मार्गाकारज्ञताप्यसक्ता । सर्व्या-
कारज्ञताप्यसक्ता ।

आह । यदयुष्मान् सुभृतिरेवमाह । तदपि सर्वज्ञताचित्त-
मनाश्रवमर्यापन्नमिति । तत्र आयुष्मान् सुभृते बालपृथग्जनाना-
मपि चित्तमनाश्रवमर्यापन्नं प्रकृतिशून्यतामुपादाय । आवक-
प्रत्येकबुद्धानामपि बुद्धानामपि भगवतामपि चित्तमनाश्रवमर्या-
पन्नं प्रकृतिशून्यतामुपादाय । सुभृतिराह । आयुष्मान् शारदती-
पुत्र बालपृथग्जनानामपि चित्तमनाश्रवमर्यापन्नं प्रकृतिशून्यतामुपा-
दाय । आवकानामपि चित्तमनाश्रवमर्यापन्नं प्रकृतिशून्यतामुपा-
दाय । प्रत्येकबुद्धानामपि चित्तमनाश्रवमर्यापन्नं प्रकृतिशून्यता-
मुपादाय । बुद्धानामपि भगवतां चित्तमनाश्रवमर्यापन्नं प्रकृति-
शून्यतामुपादाय । नत्वायुष्मान् सुभृते रूपमयनाश्रवाऽमर्यापन्नं
प्रकृतिशून्यतामुपादाय । वेदनाऽप्यनाश्रवाऽपर्यापन्ना प्रकृतिशून्यता-
मुपादाय । संज्ञाप्यनाश्रवाऽपर्यापन्ना प्रकृतिशून्यतामुपादाय ।
संस्कारा अप्यनाश्रवा अपर्यापन्नाः प्रकृतिशून्यतामुपादाय ।
विज्ञानमयनाश्रवमपर्यापन्नं प्रकृतिशून्यतामुपादाय । चतुरप्यना-
श्रवमपर्यापन्नं प्रकृतिशून्यतामुपादाय । ओचमयनाश्रवमपर्यापन्नं
प्रकृतिशून्यतामुपादाय । घ्राणमयनाश्रवमपर्यापन्नं प्रकृतिशून्यता-
मुपादाय । जिह्वाऽप्यनाश्रवाऽपर्यापन्ना प्रकृतिशून्यतामुपादाय ।
कायोऽप्यनाश्रवोऽपर्यापन्नः प्रकृतिशून्यतामुपादाय । मनोऽप्यना-
श्रवमपर्यापन्नं प्रकृतिशून्यतामुपादाय । रूपमयनाश्रवमपर्यापन्नं
प्रकृतिशून्यतामुपादाय । शब्दोऽप्यनाश्रवोऽपर्यापन्नः प्रकृतिशून्यता-

प्यनाश्रवाण्यप्यपन्नानि प्रकृतिशून्यतामुपादाय । वैशारद्यान्यप्यना-
श्रवाण्यप्यपन्नानि प्रकृतिशून्यतामुपादाय । प्रतिसम्बिदोऽप्यना-
श्रवाऽप्यपन्नाः प्रकृतिशून्यतामुपादाय । महामैत्र्यप्यनाश्रवाऽप्यपन्ना-
पन्ना प्रकृतिशून्यतामुपादाय । महाकरुणाऽप्यनाश्रवाऽप्यपन्ना-
प्रकृतिशून्यतामुपादाय । आवेणिकबुद्धधर्माऽप्यनाश्रवाऽप्यपन्नाः
प्रकृतिशून्यतामुपादाय । सर्वज्ञताऽप्यनाश्रवाऽप्यपन्ना प्रकृतिशून्यता-
मुपादाय । मार्गाकारज्ञताऽप्यनाश्रवाऽप्यपन्नाः प्रकृतिशून्यतामुपा-
दाय । सर्वाकारज्ञताऽप्यनाश्रवाऽप्यपन्ना प्रकृतिशून्यतामुपादाय ।

आह । यदप्यायुष्मान् सुभूतिरेवमाह । अचित्तत्वात्तत्रापि
चित्तेऽसक्त इति । न त्वायुष्मान् सुभूते रूपमपि रूपेऽसक्तं । श्वेद-
नापि वेदनायामसक्ता । असंज्ञापि संज्ञायामसक्ता । असंस्काराऽपि
संस्कारेष्वसक्ताः । अविज्ञानमपि विज्ञानेऽसक्तं । अचक्षुरपि चक्षु-
ष्यसक्तं । अश्रोत्रमपि श्रोत्रेऽसक्तं । अघ्राणमपि घ्राणेऽसक्तं । अजिह्वापि
जिह्वायामसक्ता । अकायोऽपि कायेऽसक्तः । अमनोऽपि मनस्यसक्तः ।
अरूपमपि रूपेऽसक्तं । अशब्दोऽपि शब्देऽसक्तः । अगन्धोऽपि गन्धे-
ऽसक्तः । अरसोऽपि रसेऽसक्तः । अस्यर्गोऽपि स्पर्शेऽसक्तः । अधर्माऽपि
धर्मेष्वसक्ताः । अचक्षुर्विज्ञानमपि चक्षुर्विज्ञानेऽसक्तं । अश्रोत्रविज्ञान-
मपि श्रोत्रविज्ञानेऽसक्तं । अघ्राणविज्ञानमपि घ्राणविज्ञानेऽसक्तं ।
अजिह्वाविज्ञानमपि जिह्वाविज्ञानेऽसक्तं । अकायविज्ञानमपि
कायविज्ञानेऽसक्तं । अमनोविज्ञानमपि मनोविज्ञानेऽसक्तं । अचक्षुः-
संस्पर्शोऽपि चक्षुःसंस्पर्शेऽसक्तः । अश्रोत्रसंस्पर्शोऽपि श्रोत्रसंस्पर्शेऽसक्तः ।
अघ्राणसंस्पर्शोऽपि घ्राणसंस्पर्शेऽसक्तः । अजिह्वासंस्पर्शोऽपि जिह्वा-

संस्पर्शेऽसक्तः । अकायसंस्पर्शोऽपि कायसंस्पर्शेऽसक्तः । अमनःसंस्पर्शो-
ऽपि मनःसंस्पर्शेऽसक्तः । अचक्षुःसंस्पर्शजावेदनापि चक्षुःसंस्पर्शजावेद-
नायामसक्ता । अश्रोत्रसंस्पर्शजापि वेदनाश्रोत्रसंस्पर्शजावेदनाया-
मसक्ता । अघ्राणसंस्पर्शजापि वेदना घ्राणसंस्पर्शजावेदनायामसक्ता ।
अजिह्वासंस्पर्शजापि वेदनाजिह्वासंस्पर्शजावेदनायामसक्ता । अकाय-
संस्पर्शजापि वेदनाकायसंस्पर्शजावेदनायामसक्ता । अमनःसंस्पर्श-
जापि वेदनामनःसंस्पर्शजावेदनायामसक्ता ।

अपृथिवीधातुरपि पृथिवीधातावसक्तः । अनग्नातुरपि अग्ना-
तावसक्तः । अतेजोधातुरपि तेजोधातावसक्तः । अवायुधातुरपि
वायुधातावसक्तः । अनाकाशधातुरपि आकाशधातावसक्तः । अवि-
ज्ञानधातुरपि विज्ञानधातावसक्तः । अनविद्याप्यविद्यायामसक्ता ।
असंस्कारा अपि संस्कारेष्वसक्ताः । अविज्ञानमपि विज्ञानेऽसक्तं ।
अनामरूपमपि नामरूपेऽसक्तं । अषडायतनमपि षडायतनेऽसक्तं ।
अस्यर्गोऽपि स्पर्शेऽसक्तः । श्वेदनापि वेदनायामसक्ता । अदृष्ट्यापि
दृष्ट्यायामसक्ता । अनुपादानमप्युपादानेऽसक्तं । अभवोऽपि भवेऽसक्तः ।
अजातिरपि जातावसक्ता । अजरामरणमपि जरामरणेऽसक्तः* ।

अदानपारमितापि दानपारमितायामसक्ता । अशीलपार-
मितापि शीलपारमितायामसक्ता । अक्षान्तिपारमितापि क्षान्ति-
पारमितायामसक्ता । अवैर्यपारमितापि वैर्यपारमितायामसक्ता ।
अध्यानपारमितापि ध्यानपारमितायामसक्ता । अप्रज्ञापारमितापि
प्रज्ञापारमितायामसक्ता ।

अनधात्मशून्यताप्यधात्मशून्यतायामसक्ता । अवहिर्द्वांशून्यतापि
बहिर्द्वांशून्यतायामसक्ता । अनधात्मबहिर्द्वांशून्यतापि अधात्म-
बहिर्द्वांशून्यतायामसक्ता । अशून्यताशून्यतापि शून्यताशून्यताया-
मसक्ता । अमहाशून्यतापि महाशून्यतायामसक्ता । अपरमार्थ-
शून्यतापि परमार्थशून्यतायामसक्ता । असंस्कृतशून्यतापि संस्कृत-
शून्यतायामसक्ता । अनसंस्कृतशून्यतापि असंस्कृतशून्यतायामसक्ता ।
अनत्यन्तशून्यताप्यत्यन्तशून्यतायामसक्ता । अननवरागशून्यताप्यनव-
रागशून्यतायामसक्ता । अननवकारशून्यताप्यनवकारशून्यतायाम-
सक्ता । अप्रकृतिशून्यतापि प्रकृतिशून्यतायामसक्ता । असर्वधर्म-
शून्यतापि सर्वधर्मशून्यतायामसक्ता । अखलक्षणशून्यतापि खल-
क्षणशून्यतायामसक्ता । अननुपलम्भशून्यताप्यनुपलम्भशून्यतायाम-
सक्ता । अननभावशून्यताप्यभावशून्यतायामसक्ता । अस्वभावशून्य-
तापि स्वभावशून्यतायामसक्ता । अनभावस्वभावशून्यताप्यभावस्वभाव-
शून्यतायामसक्ता ।

अस्त्युपस्थानान्यपि स्त्युपस्थानेष्वसक्तानि । असम्यक्प्रहाण-
न्यपि सम्यक्प्रहाणेष्वसक्तं । अनृद्धिपादाऽपि ऋद्धिपादेष्वसक्ताः ।
अनिन्द्रियान्यपीन्द्रियेष्वसक्तानि । अबलान्यपि बलेष्वसक्तानि ।
अबोध्यज्ञान्यपि बोध्यज्ञेष्वसक्तानि । अनार्थ्याष्टाङ्गमार्गोऽप्यार्थ्याष्टाङ्ग-
मार्गोऽसक्तः । अनार्थसत्यान्यप्यार्थसत्येष्वसक्तानि । अध्यानान्यपि
ध्यानेष्वसक्तानि । अनप्रमाणान्यप्यप्रमाणेष्वसक्तानि । अनारूप्यसमा-
पत्तयोऽप्यारूप्यसमापत्तिष्वसक्ताः । अविमोक्षाऽपि विमोक्षेष्वसक्ताः ।
अननुपूर्वविहारसमापत्तयोऽप्यनुपूर्वविहारसमापत्तिष्वसक्ताः । अश-

न्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखान्यपि शून्यतानिमित्ताप्रणिहित-
विमोक्षमुखेष्वसक्तानि । अनभिज्ञाप्यभिज्ञास्वसक्ताः । असमाधयो-
रपि समाधिव्यसक्ताः । आधारणीमुखान्यपि धारणीमुखेष्वसक्तानि ।
अतथागतबलान्यपि तथागतबलेष्वसक्तानि । अवैशारद्यान्यपि वैशा-
र्येष्वसक्तानि । अप्रतिसम्बिदोऽपि प्रतिसम्बित्वसक्ताः । अमहा-
मैत्र्यपि महामैत्र्यामसक्ता । अमहाकरुणापि महाकरुणायामसक्ता ।
अनावेणिकबुद्धधर्मा अप्यावेणिकबुद्धधर्मेष्वसक्ताः । असर्वज्ञतापि
सर्वज्ञतायामसक्ता । अमार्गाकारज्ञतापि मार्गाकारज्ञतायामसक्ता ।
असर्वाकारज्ञतापि सर्वाकारज्ञतायामसक्ता ।

आह । एवमेतदायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र । अरूपमपि रूपेऽसक्तं ।
अवेदनापि वेदनायामसक्ता । असंज्ञापि संज्ञायामसक्ता । असंस्का-
राऽपि संस्कारेष्वसक्ताः । अविज्ञानमपि विज्ञानेऽसक्तं । अचक्षुरपि
क्षुरसक्तं । अश्रोत्रमपि श्रोत्रेऽसक्तं । अघ्राणमपि घ्राणेऽसक्तं ।
अजिह्वापि जिह्वायामसक्ता । अकायोऽपि कायेऽसक्तः । अमनोऽपि
मनस्यसक्तं । अरूपमपि रूपेऽसक्तं । अशब्दोऽपि शब्देऽसक्तः । अग-
न्धोऽपि गन्धेऽसक्तः । अरसोऽपि रसेऽसक्तः । अस्यर्शोऽपि स्पर्श-
ेऽसक्तः । अधर्मापि धर्मेष्वसक्ताः । अचक्षुर्विज्ञानमपि चक्षुर्विज्ञाने-
ऽसक्तं । अश्रोत्रविज्ञानमपि श्रोत्रविज्ञानेऽसक्तं । अघ्राणविज्ञानमपि
घ्राणविज्ञानेऽसक्तं । अजिह्वाविज्ञानमपि जिह्वाविज्ञानेऽसक्तं ।
अकायविज्ञानमपि कायविज्ञानेऽसक्तं । अमनोविज्ञानमपि मनो-
विज्ञानेऽसक्तं । अचक्षुःसंस्पर्शोऽपि चक्षुःसंस्पर्शेऽसक्तः । अश्रोत्रसंस्पर्शो-
ऽपि श्रोत्रसंस्पर्शेऽसक्तः । अघ्राणसंस्पर्शोऽपि घ्राणसंस्पर्शेऽसक्तः ।

अजिज्ञासंस्पर्शोऽपि जिज्ञासंस्पर्शोऽसक्तः । अकायसंस्पर्शोऽपि काय-
संस्पर्शोऽसक्तः । अमनःसंस्पर्शोऽपि मनःसंस्पर्शोऽसक्तः । अचक्षुःसंस्पर्श-
जावेदनापि चक्षुःसंस्पर्शजावेदनायामसक्ता । अश्रोत्रसंस्पर्शजावेदनापि
श्रोत्रसंस्पर्शजावेदनायामसक्ता । अघ्राणसंस्पर्शजावेदनापि घ्राणसंस्पर्श-
जावेदनायामसक्ता । अजिज्ञासंस्पर्शजावेदनापि जिज्ञासंस्पर्शजावे-
दनायामसक्ता । अकायसंस्पर्शजावेदनापि कायसंस्पर्शजावेदनायाम-
सक्ता । अमनःसंस्पर्शजावेदनापि मनःसंस्पर्शजावेदनायामसक्ता ।

अपृथिवीधातुरपि पृथिवीधातावसक्तः । अनव्यातुरप्यव्याता-
वसक्तः । अतेजोधातुरपि तेजोधातावसक्तः । अवायुधातुरपि वायु-
धातावसक्तः । अनाकाशधातुरप्याकाशधातावसक्तः । अविज्ञानधातु-
रपि विज्ञानधातावसक्तः । अनविद्याप्यविद्यायामसक्ता । असंस्का-
राऽपि संस्कारेष्वसक्ताः । अविज्ञानमपि विज्ञानेऽसक्तं । अनामरूप-
मपि नामरूपेऽसक्तं । अषडायतनमपि षडायतनेऽसक्तं । अस्पर्शो-
ऽपि स्पर्शेऽसक्तः । अवेदनापि वेदनायामसक्ता । अदृष्ट्यापि दृष्ट्या-
यामसक्ता । अनुपादानमप्युपादानेऽसक्तं । अभवोऽपि भवेऽसक्तः ।
अजातिरपि जातावसक्तः । अजरामरणमपि जरामरणेऽसक्तं* ।

अदानपारमितापि दानपारमितायामसक्ता । अशौलपार-
मिताऽपि शौलपारमितायामसक्ता । अचान्तिपारमिताऽपि चान्ति-
पारमितायामसक्ता । अवैर्यपारमिताऽपि वैर्यपारमितायाम-
सक्ता । अध्यानपारमितापि ध्यानपारमितायामसक्ता । अप्रज्ञापार-
मिताऽपि प्रज्ञापारमितायामसक्ता । अनध्यात्मशून्यतापि अध्यात्म-

* सर्वे आदर्शस्य एवं । Vide p. 1293.

शून्यतायामसक्ता । अवहिर्दृशशून्यतापि बहिर्दृशशून्यतायामसक्ता ।
अनध्यात्मबहिर्दृशशून्यतापि अध्यात्मबहिर्दृशशून्यतायामसक्ता । अशू-
न्यताशून्यतापि शून्यताशून्यतायामसक्ता । अमहाशून्यताऽपि महा-
शून्यतायामसक्ता । अपरमार्थशून्यतापि परमार्थशून्यतायामसक्ता ।
असंस्कृतशून्यताऽपि संस्कृतशून्यतायामसक्ता । अनसंस्कृतशून्यताऽपि
संस्कृतशून्यतायामसक्ता । अनत्यन्तशून्यताऽपि अत्यन्तशून्यतायाम-
सक्ता । अननवरागशून्यताप्यनवरागशून्यतायामसक्ता । अननवकार-
शून्यताप्यनवकारशून्यतायामसक्ता । अप्रकृतिशून्यतापि प्रकृतिशून्य-
तायामसक्ता । असर्वधर्मशून्यतापि सर्वधर्मशून्यतायामसक्ता ।
अस्वल्पलक्षणशून्यतापि स्वल्पलक्षणशून्यतायामसक्ता । अननुपलम्भशून्य-
ताप्यनुपलम्भशून्यतायामसक्ता । अनभावशून्यताप्यभावशून्यतायाम-
सक्ता । अस्वभावशून्यतापि स्वभावशून्यतायामसक्ता । अनभाव-
स्वभावशून्यताप्यभावस्वभावशून्यतायामसक्ता ।

अस्मृत्युपस्थानान्यपि स्मृत्युपस्थानेष्वसक्तानि । असम्यक्प्रहाणा-
न्यपि सम्यक्प्रहाणेष्वसक्तानि । अनृद्धिपादाप्यृद्धिपादेष्वसक्ताः ।
अनीन्द्रियानीन्द्रियेष्वसक्तानि । अवस्तान्यपि वस्तेष्वसक्तानि । अवो-
ध्यज्ञान्यपि बोध्यज्ञेष्वसक्तानि । अनार्याष्टाङ्गमार्गोप्यार्याष्टाङ्गमार्गे-
ऽसक्तः । अनार्यसत्यान्यप्यार्यसत्येष्वसक्तानि । अध्यानान्यपि ध्याने-
ष्वसक्तानि । अनप्रमाणान्यथप्रमाणेष्वसक्तानि । अनारूपसमापत्तयो-
प्यारूपसमापत्तिष्वसक्ताः । अविमोचाऽपि विमोचेष्वसक्ताः । अननु-
पूर्वविहारसमापत्तयोरनुपूर्वविहारसमापत्तिष्वसक्ताः । अशून्यता-
निमित्ताप्रणिहितविमोचमुखान्यपि शून्यतानिमित्ताप्रणिहितवि-

मोक्षमुखेस्वसक्तानि । अनभिज्ञाप्यनभिज्ञास्वसक्ताः । असमाधयोऽपि समाधिस्वसक्ताः । आधारणीमुखान्यपि धारणीमुखेस्वसक्तानि । अतथागतबलान्यपि तथागतबलेस्वसक्तानि । अवैशारद्यान्यपि वैशारदस्वसक्तानि । अप्रतिस्मिदोऽपि प्रतिस्मितस्वसक्ताः । अमहा-
मैत्र्यपि महामैत्र्यामसक्ताः । अमहाकरुणापि महाकरुणायामसक्ता । अनावेणिकबुद्धधर्माप्यावेणिकबुद्धधर्मस्वसक्ताः । असर्वज्ञतापि सर्वज्ञतायामसक्ता । अमार्गाकारज्ञतापि मार्गाकारज्ञतायामसक्ता । असर्वाकारज्ञतापि सर्वाकारज्ञतायामसक्ता ।

एवं खल्वायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाञ्चरन् तेनापि बोधिचित्तेनासमसमचित्तेन सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धैर्नम्यते नाभिनिविशते । अनुपलभ्ययोगेन सर्वधर्माणां तेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यते । अथायुष्मान् पूर्वं मैत्रायणीपुत्रो भगवत्तमेतदवोचत् । ममापि भगवन् प्रतिभाति येनार्थेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यते । भगवानाह । प्रतिभा तु ते पूर्ण । पूर्ण आह । महासत्त्वानुसम्बन्धो वत भगवन् ससत्त्वो महायानसंप्रस्थितः ससत्त्वो महायानसमारूढो भगवन् ससत्त्वः । तेन बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यते । अथायुष्मान् शारदतीपुत्र आयुष्मान् पूर्ण मैत्रायणीपुत्रमवोचत् । कियतायुष्मान् पूर्ण बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासत्त्वानुसम्बन्ध इत्युच्यते । पूर्ण आह । इहायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो न प्रादेशिकानां सत्त्वानां कृते दानपारमितायां स्थित्वा दानं ददात्यपि तु सर्वसत्त्वानां कृते दानपारमितायां चरन् दानं ददाति । न प्रादेशिकानां सत्त्वानां

कृते शीलपारमितायां स्थित्वा शीलं रक्षति । अपि तु सर्वसत्त्वानां कृते शीलपारमितायां चरन् शीलं रक्षति । न प्रादेशिकानां सत्त्वानां कृते चान्तिपारमितायां स्थित्वा चान्तिं भावयति । अपि तु सर्वसत्त्वानां कृते चान्तिपारमितायां चरन् चान्तिं भावयति । न प्रादेशिकानां सत्त्वानां कृते वीर्यपारमितायां स्थित्वा वीर्यमारभते । अपि तु सर्वसत्त्वानां कृते वीर्यपारमितायां चरन् वीर्यमारभते । न प्रादेशिकानां सत्त्वानां कृते ध्यानपारमितायां स्थित्वा ध्यानानुत्पादयति । अपि तु सर्वसत्त्वानां कृते ध्यानपारमितायां चरन् ध्यानानुत्पादयति । न प्रादेशिकानां सत्त्वानां कृते प्रज्ञापारमितायां स्थित्वा प्रज्ञाभावयति । अपि तु सर्वसत्त्वानां कृते प्रज्ञापारमितायां चरन् प्रज्ञाभावयति ।

न सत्त्वपरिच्छेदेन बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्त्वाहं सन्नहति । इयतः सत्त्वान् निरुपधिषे निर्व्वानधातौ परिनिर्व्वपयिष्यामि । इयतः सत्त्वान् परिनिर्व्वपयिष्यामि । इयतः सत्त्वान् बोधौ प्रतिष्ठापयिष्यामि । इयतः सत्त्वान् प्रतिष्ठापयिष्यामि । अपि तु खलु पुनर्व्वो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वसत्त्वानां कृते महासत्त्वाहं सन्नहति । एवञ्चास्य भवत्यात्मना च दानपारमितां परिपूरयिष्यामि । सर्वसत्त्वांश्च दानपारमितायां नियोजयिष्यामि । आत्मना च शीलपारमितां परिपूरयिष्यामि । सर्वसत्त्वांश्च शीलपारमितायां नियोजयिष्यामि । आत्मना च चान्तिपारमितां परिपूरयिष्यामि । सर्वसत्त्वांश्च चान्तिपारमितायां नियोजयिष्यामि । आत्मना च

नियोजयिष्यामि । आत्मना चाऽप्रमाणेषु स्थास्यामि । परांश्चाऽप्रमाणेषु नियोजयिष्यामि । आत्मना चारूप्यसमापत्तिषु स्थास्यामि । परांश्चारूप्यसमापत्तिषु नियोजयिष्यामि । आत्मना चाष्टासु विमोक्षेषु स्थास्यामि । परांश्चाष्टासु विमोक्षेषु नियोजयिष्यामि । आत्मना च नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु स्थास्यामि । परांश्च नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु नियोजयिष्यामि । आत्मना च शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखेषु स्थास्यामि । परांश्च शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखेषु नियोजयिष्यामि । आत्मना चाभिज्ञासु स्थास्यामि । परांश्चाभिज्ञासु नियोजयिष्यामि । आत्मना च समाधिषु स्थास्यामि । परांश्च समाधिषु नियोजयिष्यामि । आत्मना च धारणीमुखेषु स्थास्यामि । परांश्च धारणीमुखेषु नियोजयिष्यामि । आत्मना च तथागतबलेषु स्थास्यामि । परांश्च तथागतबलेषु नियोजयिष्यामि । आत्मना च वैशारद्येषु स्थास्यामि । परांश्च वैशारद्येषु नियोजयिष्यामि । आत्मना च प्रतिस्मितु स्थास्यामि । परांश्च प्रतिस्मितु नियोजयिष्यामि । आत्मना च महामैत्र्यां स्थास्यामि । परांश्च महामैत्र्यां नियोजयिष्यामि । आत्मना च महाकरुणायां स्थास्यामि । परांश्च महाकरुणायां नियोजयिष्यामि । आत्मना चाष्टादशावेणिकबुद्धधर्मेषु स्थास्यामि । अष्टादशावेणिकबुद्धधर्मेषु नियोजयिष्यामि ।

इयतायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासत्त्वसम्पन्न इत्युच्यते । पुनरपरमायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाश्चरन् यद्दानं ददाति । तत्सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तं

मनसिकारैर्न आवक प्रत्येकबुद्धैः प्रतिसंयुक्तैस्तच्च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयत्ययं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो दानपारमितासन्नाहः । पुनरपरमायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दानं ददत् सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवक प्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्भूमौ परिणामयत्ययं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो दानं ददत्ः शीलपारमितासन्नाहः । पुनरपरमायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दानं ददत्ः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्यातेषां धर्माणां चमणता रोचनताऽधिवासनता । अयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो दानं ददत्ः चान्तिपारमितासन्नाहः । पुनरपरमायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दानं ददत्ः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्वीर्याग्रसनता । अयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो दानं ददत्तो वीर्यपारमितासन्नाहः । पुनरपरमायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दानं ददत्तो या चित्तैकाग्रता यदुत्सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवक प्रत्येकबुद्धाप्रतिसंयुक्तानाञ्च चित्तोत्पादनामनवकाशदानं तदेकालम्बनतामुपादाय । अयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो दानं ददत्तो ध्यानपारमितासन्नाहः । पुनरपरमायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो दानं ददत्ः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्मानावज्ञतसंज्ञेयता भवति । स न च दानमुपलभते । न दायकं न प्रतिपादकमुप-

लभते । अयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो दानं ददतः प्रज्ञापारमितामन्त्राहः । यदायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैस्ताः पारमिता न निमित्तौकरोति नोपलभते । एवं खलु बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् महासत्त्वाह सम्बन्धो बोधितव्यः ।

पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः शीलपारमितायां चरन् सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्दानं ददाति तच्च सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयत्ययमनुपलभयोगेन । अयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपारमितायां चरतो दानपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः शीलपारमितायां चरतो या आवकप्रत्येकबुद्धभूम्यसृष्टानताः प्रागेव पृथग्जनभूमयः । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपारमितायां चरतः शीलपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपारमितायां चरतः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्या तेषां धर्माणां क्षमणत्वरौचनताऽधिवासनता । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपारमितायां चरतः चान्तिपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपारमितायां चरतः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्यावीर्यास्मनता नवलीनवीर्यता । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो वीर्यपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपारमितायां चरतः सर्वा-

कारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्विहरतो *या आवकप्रत्येकबुद्धचित्तानामनवकाशदानं तस्य च कुशलमूलस्य सर्वसत्त्वसाधारणीकृतस्याऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपारमितायां चरतो ध्यानपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकप्रतिसंयुक्तैर्या सर्वधर्मेषु मायाकृतसंज्ञा प्रत्युपस्थिता भवति । तेन च शीलेन न मन्यते न तच्छीलमुपलभते प्रकृतिशून्यतामुपादाय । तच्च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपारमितायां चरतः प्रज्ञापारमिता । एवं खलायुष्मन् शारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः शीलपारमितायां चरन् षट्पारमिताः परिगृह्णाति । तेन महासत्त्वाह सन्नद्ध दत्युच्यते ।

पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः चान्तिपारमितायां चरन् यद्दानं ददाति तत्सर्वकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तच्च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चान्तिपारमितायां चरतो दानपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः चान्तिपारमितायाञ्चरन् यच्छीलं रक्षति तत्सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवक

प्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तच्च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं हृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीत्यं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चान्तिपारमितायां चरतः शीलपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चान्तिपारमितायां चरतो या सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तानां मनसिकाराणां चमणतारोचनताऽधिवासनता । इयं चान्तिपारमितायां चरतः चान्तिपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चान्तिपारमितायां चरतः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्या चित्तस्यैकाग्रता इयं चान्तिपारमितायां चरतो ध्यानपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चान्तिपारमितायां चरतः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैः सर्वसत्त्वेषु मायाकृतसंज्ञाप्रत्युपस्थिता भवति । तथा च चान्त्या न मन्यते । न च तां चान्तिमुपलभते । इयं चान्तिपारमितायां चरतः प्रज्ञापारमिता । एवं खत्वायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः चान्तिपारमितायां चरन् सर्वाः षट्पारमिताः परिगृह्णाति । तेन महासत्त्वो सन्न इत्युच्यते ।

पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वीर्यपारमितायां चरन् यद्दानं ददाति । तत्सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तच्च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं हृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयति इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य वीर्यपारमितायां चरतो दानपारमिता । पुन-

रपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वीर्यपारमितायां चरन् शीलं रक्षति सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तच्च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं हृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीत्यं वीर्यपारमितायां चरतः शीलपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य वीर्यपारमितायां चरतः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्या तेषां धर्माणां चमणतारोचनताऽधिवासनता । इयं वीर्यपारमितायां चरतः चान्तिपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य वीर्यपारमितायां चरतः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैः सर्वसत्त्वार्थं या वीर्यासं मनताऽग्रहणता, इयं वीर्यपारमितायां चरतो वीर्यपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य वीर्यपारमितायां चरतः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैरियं वीर्यपारमितायां चरतो ध्यानपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य वीर्यप्रज्ञापारमितायां चरतो या चित्तस्यैकाग्रता सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्या सर्वधर्मेषु मायाकृतसंज्ञाप्रत्युपस्थिता भवति । तेन च वीर्येण न मन्यते न तद्वीर्यमुपलभते । तच्च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं हृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीत्यं वीर्यपारमितायां चरतः प्रज्ञापारमिता । एवं खत्वायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वीर्यपारमितायां चरन्

सर्वाः षट्पारमिताः परिगृह्णाति । तेन महासत्त्वाच्च समग्रं
दृश्यते ।

पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वो ध्यानपार-
मितायां चरन् यद्दानं ददाति तत्सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसि-
कारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तच्च सर्व्वकुशलम् सर्व्वसत्त्व-
साधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीयं बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानपारमितायां चरतो दानपारमिता ।
पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वो ध्यानपारमि-
तायां चरन् यच्छीलं रचति तत्सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसि-
कारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तच्च कुशलमूलं सर्व्वसत्त्वसाधा-
रणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीयं ध्यानपार-
मितायां चरतः शीलपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वोमहासत्त्वो ध्यानपारमितायां चरन् चान्तिं भावयति ।
सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तै-
स्तच्च कुशलमूलं सर्व्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ
परिणामयतीयं ध्यानपारमितायां चरतः चान्तिपारमिता ।
पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानपार-
मितायां चरतः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवक-
प्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैर्या वीर्य्यसंभनता तच्च कुशलमूलं सर्व्वसत्त्वसाधा-
रणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीयं ध्यानपारमि-
तायां चरतो वीर्य्यपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारदतीपुत्र बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानपारमितायां चरतो या सर्वाकारज्ञता

प्रतिबंधयुक्तेषु मनसिकारेषु चित्तस्यैकाग्रताभावकप्रत्येकबुद्धप्रति-
बंधयुक्तानां मनसिकाराणामवकाशदानं तदेकालमनतामुपादाय ।
तच्च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ
परिणामयतीत्यं ध्यानपारमितायां चरतो ध्यानपारमिता । पुनर-
परमायुष्मच्छारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानपारमितायां
चरतः सर्वधर्मेषु मायाकृतसंज्ञा प्रत्युपस्थिता भवति । तेन च
ध्यानेन न मन्यते । न च ध्यानमुपलभते । तच्च कुशलमूलं सर्व-
सत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीत्यं
ध्यानपारमितायां चरतः प्रज्ञापारमिता । एवं खल्वायुष्मच्छारद्वती-
पुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ध्यानपारमितायां चरन् सर्वाः षट्पार-
मिताः परिगृह्णाति तेन महासंज्ञां सन्नद्ध इत्युच्यते ।

पुनरपरमायुश्चकारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापार-
मितायां चरतस्त्रिमण्डलपरिशुद्धं दानं ददाति सर्वाकारज्ञता
प्रतिभयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिभयुक्तैस्तच्च कुशलमूलं
सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीत्यं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो दानपारमिता ।
पुनरपरमायुश्चकारदतीपुत्र बोधितत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापार-
मितायां चरतः शीलं रक्षतः सर्वाकारज्ञता प्रतिभयुक्तैर्मनसि-
कारैर्न आवक प्रत्येकबुद्धप्रतिभयुक्तैस्तस्य च कुशलमूलं सर्वसत्त्व-
साधारणं कृत्वा तस्याऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीत्यं
प्रज्ञापारमितायां चरतः शीलपारमिता । पुनरपरमायुश्चकार-
दतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो या

तेषां धर्माणां चमणता रोचनताऽधिवासनता । सर्वाकारज्ञता
प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तस्य च कुशल-
मूलस्य सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परि-
णामयतीत्यं प्रज्ञापारमितायां चरतः चान्तिपारमिता । पुनरपर-
मायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां
चरतः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्ध-
प्रतिसंयुक्तैर्या वीर्यासंजनता । तस्य च कुशलमूलं सर्वसत्त्वसाधारणं
कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परिणामयतीत्यं प्रज्ञापारमितायां
चरतो वीर्यपारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतो या चित्तस्यैकाग्रतासर्वाकार-
ज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तच्च कुशल-
मूलं सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परि-
णामयतीत्यं प्रज्ञापारमितायां चरतो ध्यानपारमिता । पुनरपर-
मायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां
चरतः सर्वधर्मेषु मायाकृतसंज्ञा प्रत्युपस्थिता भवति । सर्वाकार-
ज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्न आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्तैस्तच्च कुशल-
मूलं सर्वसत्त्वसाधारणं कृत्वाऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ परि-
णामयतीत्यं प्रज्ञापारमितायां चरतः प्रज्ञापारमिता । यदायुष्म-
ञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्ते
चित्तेनैताः पारमिता न सत्त्वास्त्र बोधिं निमित्तीकरोति । नोप-
सभते । अयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमितायां चरतः
षट्पारमिता महामञ्जाहः ।

एवं खल्वायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्व एकैकस्यां
पारमितायां स्थित्वा सर्वाः षट्पारमिताः परिपूरयति ।
पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ध्यानानि
चाऽप्रमाणानि चारूप्यं समापत्तीन् समापद्यते । न च ध्यानाऽप्र-
माणारूप्यसमापत्तीराच्छादयति । न च तैर्ध्यानैरप्रमाणैराक्षय-
समापत्तिभिश्च संद्वियते । न च ध्यानाप्रमाणारूप्यसमापत्तिवशे-
नोपपद्यते । इयमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यो-
पाय कौशलसहगताप्रज्ञापारमिता । पुनरपरमायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र
बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ध्यानानि चाप्रमाणानि चारूप्यसमापत्तीश्च
विवेकदर्शनेन च शून्यतानिमित्ताप्रणिहितदर्शनेन च समापद्यते ।
न च तेषां वाशनोपपद्यते । न च भूतकोटिं साक्षात्करोति ।
सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धांश्च । भवत्ययं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञा-
पारमितायां चरत उपायकौशलमहासन्नाहः । एवं खल्वायुष्म-
ञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासन्नाह सन्नद्ध इत्युच्यते ।
एवं सन्नाह सन्नद्धस्यायुष्मञ्चारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
पूर्वस्थां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्त
उदानमुदानयन्ति । नामधेयश्च कीर्त्तयन्ति शब्दमुदीरयन्ति ।
घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो
महासन्नाह सन्नद्धः सत्त्वांश्च पावयति बुद्धचेत्तश्च परिशोधयति ।
च्छाया च विक्रीडति । दक्षिणस्थां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु
लोकधातुषु बुद्धाभगवन्त उदानमुदानयन्ति नामधेयश्च परि-
कीर्त्तयन्ति । शब्दमुदीरयन्ति । घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन्

विविक्तं पापकैरकुशलैर्धर्मैः सवितर्कं सविचारं विवेकजं प्रीति-
सुखं प्रथमध्यानमुपसम्पद्यविहरति । सवितर्कसविचाराणां व्युप-
शमादध्यात्मसम्पदादश्चेतस एकोतिभावादवितर्कमविचारं समा-
धिजं प्रीतिसुखं द्वितीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । सप्रतीतेर्विरा-
गादुपेक्षको विहरति । स्मृतिमान् संज्ञानन् सुखञ्च कायेन प्रति-
वेदयति । यत्तदार्यां आचक्षते उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारौ
निष्प्रीतिकं तृतीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । ससुखस्य च प्रहा-
णात् दुःखस्य च प्रहाणात् पूर्वमेव च सौमनस्य दौर्मनस्य
शोरसङ्गमाददुःखासुखमुपेक्षस्मृतिपरिसुद्धिं चतुर्थध्यानमुपसम्पद्य-
विहरति । समैचीसहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेना-
प्रमाणेनावैरेणाव्यावधेनाऽसम्पत्तेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्म-
धातुपरमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधि-
मुच्य विहरति । सकलसहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेना-
दयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाव्यावधेनाऽसम्पत्तेन परिपूर्णं सुभावितेन
धर्मधातुपरमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वा-
ऽधिमुच्यविहरति । समुदितासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गते-
नादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाव्यावधेनाऽसम्पत्तेन परिपूर्णं सुभावितेन
धर्मधातुपरमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वा
ऽधिमुच्यविहरति । स उपेक्षासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गते-
नादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाव्यावधेनाऽसम्पत्तेन परिपूर्णं सुभावितेन
धर्मधातुपरमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वा
विहरति । अनुपलभयोगेन । स सर्वशोरूपसंज्ञानामतिक्रमान्

प्रतिपद्यसंज्ञानामस्तज्ज्ञानात्वंसंज्ञानाम् मनसिकारादनन्तमाका-
शानन्त्यायतनमुपसम्पद्य विहरति । स सर्वशः आकाशानन्त्यायतन-
समतिकमादनन्तविज्ञानमिति विज्ञानानन्त्यायतनमुपसम्पद्य विह-
रति । स सर्वशो विज्ञानानन्त्यायतनसमतिकमाज्ञास्ति किञ्चि-
दित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्य विहरति । स सर्वश आकिञ्चन्याय-
तनसमतिकमाज्ञैव संज्ञाना संज्ञायतनमुपसम्पद्य विहरति । अनुप-
लभयोगेन । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानं । यदा बोधि-
सत्त्वोमहासत्त्व एतानि ध्यानान्येतान्यप्रमाणान्येतानि चारूपाण्या-
काशाकारलिङ्गनिमित्तैः समापद्यमानो व्युत्तिष्ठं स सर्वाकारज-
तायां परिणामयतीत्यं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दानपारमिता ।

सशीलपारमितायां चरन् विविक्तं कामैर्विविक्तं पापकै-
रकुशलैर्धर्मैः सवितर्कसविचारजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यानमुप-
सम्पद्यविहरति । स सवितर्क सविचाराणां व्युपशमादध्यात्मसम्प-
सादाश्चेतस एकोतिभावादवितर्कमविचारं समाधिजं प्रीतिसुखं
द्वितीयं ध्यानमुपसम्पद्य विहरति । सप्रतीतेर्विरागादुपेक्षको विह-
रति । स्मृतिमान् संज्ञानान् सुखञ्च कायेन प्रतिसंवेदयति ।
यत्तदार्यां आचक्षते उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारौ निष्प्रीतिकं
तृतीयं ध्यानमुपसम्पद्य विहरति । ससुखस्य च प्रहाणात् दुःखस्य च
प्रहाणात् पूर्वमेव च सौमनस्य दौर्मनस्ययो वस्तुसङ्गमाददुःखासुख-
मुपेक्षा स्मृतिपरिसुद्धिं चतुर्थं ध्यानमुपसम्पद्य विहरति । समैची-
सहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाव्याव-
धेनाऽसम्पत्तेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोके आकाश-

धातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति । सकल-
सहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणाऽव्या-
वधेनासपचेण परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोके
आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति ।
समुदितासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्र-
माणेनाऽवैरेणाऽव्यावधेनासपचेण परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातु-
परमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्य-
विहरति । स उपेक्षासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेना-
प्रमाणेनाऽवैरेणाऽव्यावधेनासपचेण परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातु-
परमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्य-
विहरति । अनुपलभ्ययोगेन । समर्प्यशो रूपसंज्ञानां समतिक्रमान्
प्रतिपद्यसंज्ञानामस्तं गमान्नानात्वसंज्ञानाम मनसिकारादनन्तमा-
काशमित्याकाशानन्त्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । समर्प्यशः आका-
शावन्त्यायतनसमतिक्रमादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञानानन्त्यायतन-
मुपसम्पद्यविहरति । समर्प्यशो रूपविज्ञानानन्त्यायतनसमतिक्रमा-
नास्ति किञ्चिदित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । समर्प्यशः
आकिञ्चन्यायतनसमतिक्रमाच्चैव संज्ञानासंज्ञायतनमुपसम्पद्यविहरति ।
इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानं ।

यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्व एतानि च ध्यानान्येतानि चाप्र-
माणान्येतानि चारूप्यान्याकाशाकार लिङ्गानिमित्तैः समापद्यमानो
युत्तिष्ठंश्च सर्वाकारज्ञतायां परिणामयतीत्यं बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य शौक्यपारमिता ।

स चान्तिपारमितायां चरन् विविक्तं कामैर्विविक्तं पापकै-
रकुशलेर्धर्मैः सवितर्कं सविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यान-
मुपसम्पद्यविहरति । सवितर्कं सविचाराणां व्युपसमादध्यात्मसम्प्र-
सादाच्चेतस एकोति भावादवितर्कमविचारं समाधिजं प्रीतिसुखं
द्वितीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । स प्रीतेर्विरागादुपेक्षकोविह-
रति । स्मृतिमान् संजानन् सुखञ्च कायेन प्रतिभवेदयति । यद-
त्तदार्या आचचते उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारा । निष्प्रीतिकं
तृतीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । समुखस्य च प्रहाणात् दुःखस्य च
प्रहाणात् पूर्वमेव च सौमनस्य दौर्मनस्ययोरस्तं गमाददुःखासुख-
मुपेक्षास्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । समैचीसह-
गतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणाऽव्याव-
धेनासपचेण परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोके आकाश-
धातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति । सकल-
सहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणा-
व्यावधेनासपचेण परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोके
आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति ।
समुदितासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेना-
वैरेणाऽव्यावधेनासपचेण परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे
लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविह-
रति । स उपेक्षासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेना-
प्रमाणेनाऽवैरेणाऽव्यावधेनासपचेण परिपूर्णं सुभावितेन धर्म-
धातुपरमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधि-

सुच्यविहरति । उपलम्भयोगेन । ससर्वशो रूपसंज्ञानां समतिक्रमान् प्रतिपद्य संज्ञानामस्तङ्गमाज्ञानात्वसंज्ञानाम मनसिकारादनन्तमाकाशमित्याकाशानन्त्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । ससर्वशः आकाशानन्त्यायतनसमतिक्रमादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञानानन्त्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । ससर्वशो विज्ञानानन्त्यायतनसमतिक्रमाज्ञास्ति किञ्चिदित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । ससर्वशः आकिञ्चन्यायतनसमतिक्रमाज्ञैव संज्ञानासंज्ञायतनमुपसम्पद्यविहरति । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानं ।

यदा बोधिसत्त्वोमहासत्त्व एतानि च ध्यानान्येतानि चाप्रमाणान्येतानि चारूपाण्याकाशकारलिङ्गानिमित्तैः समापद्यमानो व्युत्तिष्ठंश्च सर्वाकारज्ञतायां परिणामयतीयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चान्तिपारमिता ।

सर्वोर्ध्वपारमितायां चरन् विविक्तं कामैर्विविक्तं पापकैः कुशलैर्धर्मैः सवितर्कं सविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । सवितर्कसविचाराणां व्युपशमादध्यात्मसंप्रसादाच्चेत्स एकोतिभावादवितर्कसविचारं समाधिजं प्रीतिसुखं द्वितीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । सप्रीतेर्विरागादुपेक्षको विहरति । स्मृतिमान् संप्रज्ञानम् सुखञ्च कायेन प्रतिसंवेदयति । यत्तदार्या आचक्षते उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारोनिष्प्रीतिकं तृतीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । ससुखस्य च प्रहाणात् दुःखस्य च प्रहाणात् पूर्वमेव सौमन्यदौर्मन्यस्ययोरस्तङ्गमाददुःखासुखमुपेक्षा स्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । स मैत्रेयसहगतेन चित्तेन विपुलेन

महद्गतेनादयेनाप्रमाणेनावैरेणाव्यावध्येनासपचेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति । सकरूपासहगतेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाप्रमाणेनावैरेणाव्यावध्येनासपचेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति । समुदिता सहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाप्रमाणेनावैरेणाव्यावध्येनासपचेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति । स उपेक्षासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाप्रमाणेनावैरेणाव्यावध्येनासपचेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति । उपलम्भयोगेन । ससर्वशो रूपसंज्ञानां समतिक्रमान् प्रतिपद्यसंज्ञानामस्तङ्गमाज्ञानात्वसंज्ञानाम मनसिकारादनन्तमाकाशमित्याकाशानन्त्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । ससर्वशः आकाशानन्त्यायतनसमतिक्रमादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञानानन्त्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । ससर्वशो विज्ञानानन्त्यायतनसमतिक्रमाज्ञास्ति किञ्चिदित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । ससर्वशः आकिञ्चन्यायतनसमतिक्रमाज्ञैव संज्ञानासंज्ञायतनमुपसम्पद्यविहरति । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानं ।

यदा बोधिसत्त्वोमहासत्त्व एतानि च ध्यानान्येतानि चाप्रमाणान्येतानि चारूपाण्याकाशकार लिङ्गानिमित्तैः समापद्यमानो

युत्तिष्ठन् सर्वाकारज्ञतायां परिणामयतीयं बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य बौद्धपरमिता ।

स ध्यानपारमितायां चरन् विविक्तं कामैर्विविक्तं पापकै-
रकुशलैर्धर्मैः सवितर्कसविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यान-
मुपसम्पद्यविहरति । सवितर्कसविचाराणां व्युपशमादध्यात्म-
सम्यसादाच्चेतस एकोतिभावादवितर्कमविचारं समाधिजं प्रीति-
सुखं द्वितीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । स प्रीतेर्विरागादुपेक्षको
विहरति स्मृतिमान् समजानन् सुखञ्च कायेन प्रतिवेदयति ।
यत्तुदार्या आचक्षते उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारौनिष्प्रीतिकं
तृतीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । स सुखस्य प्रहाणात् दुःखस्य च
प्रहाणात् पूर्वमेव सौमनस्य दौर्मनस्यथोरस्तगमाददुःखासुख-
मुपेक्षास्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । मैत्रैसह-
गतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणाऽव्या-
वध्येनाऽसपन्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक-
आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति । स
करुणासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणा-
व्यावध्येनाऽसपन्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक-
आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति । स
सुदितासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेना-
ऽवैरेणाऽव्यावध्येनाऽसपन्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे
लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति ।
स उपेक्षासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेना-

वैरेणाऽव्यावध्येनाऽसपन्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातु परमे
लोक आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिमुच्यविहरति ।
अनुपलम्भयोगेन । स सर्वशोरूपसंज्ञानां समतिक्रमान् प्रतिपद्य-
संज्ञानामस्तङ्गमानानात्वसंज्ञानामनसिकारादनन्तमाकाशमित्याका-
शानन्यायतनमुपसम्पद्य विहरति । स सर्वश आकाशानन्यायतन-
समतिक्रमादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञानानन्यायतनमुपसम्पद्य-
विहरति । स सर्वशो विज्ञानानन्यायतनसमतिक्रमाश्रान्ति-
किञ्चिदित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । स सर्वश आकिञ्च-
न्यायतनसमतिक्रमानैव संज्ञानासंज्ञायतनमुपसम्पद्यविहरति । इदं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानम् ।

यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्व एतानि ध्यानान्येतानि चाऽप्रमाणा-
न्येतानि चारूपाण्याकाशकारलिङ्गानिमित्तैः समापद्यमानो-
युत्तिष्ठन् सर्वाकारज्ञतायां परिणामयतीयं बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य ध्यानपारमिता ।

स प्रज्ञापारमितायां चरन् विविक्तं कामैर्विविक्तं पापकै-
रकुशलैर्धर्मैः सवितर्क सविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यान-
मुपसम्पद्यविहरति । सवितर्क सविचाराणां व्युपशमादध्यात्म-
सम्यसादाच्चेतस एकोतीभावादवितर्कमविचारं समाधिजं प्रीति-
सुखं द्वितीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । स प्रीतेर्विरागादुपेक्षको-
विहरति । स्मृतिमान् समजानन् सुखञ्च कायेन प्रतिवेदयति ।
यत्तुदार्या आचक्षते उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारौति निष्प्रीतिकं
तृतीयं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । स सुखस्य चापहाणात् दुःखस्य च

सङ्गाणात् पूर्वमेवसौमनस्य दौर्मनस्ययोरस्तङ्गमाददुःखासुखमुपेक्षा-
 स्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं ध्यानमुपसम्पद्यविहरति । समैवीसद्वर्गतेन
 चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभाषितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातु-
 पर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिसुच्यविहरति । स कर्षणासद्वर्गतेन
 चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातु-
 पर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिसुच्यविहरति । समुदितासद्वर्गतेन
 चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातु-
 पर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वाऽधिसुच्यविहरति । स उपेक्षासद्वर्गतेन
 चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने
 दशदिशः स्फुरित्वाऽधिसुच्यविहरति । अनुपलम्भयोगेन । स सर्वशो
 रूपसंज्ञानां समतिक्रमान् प्रतिपद्यसंज्ञानामस्तङ्गमास्त्रानात्वसंज्ञानाम्
 मनसिकारादनन्तमाकाशमित्याकाशानन्त्यायतनमुपसम्पद्यविहरति ।
 स सर्वश आकाशानन्त्यायतनसमतिक्रमादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञा-
 नानन्त्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । स सर्वशो विज्ञानानन्त्यायतन-
 समतिमास्त्रास्ति किञ्चिदित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्यविहरति । स
 सर्वश आकिञ्चन्यायतनसमतिक्रमाच्चैव संज्ञानासंज्ञायतनमुपसम्पद्य-
 विहरति । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानं । यदा बोधिसत्त्वो
 महासत्त्व एतानि च ध्यानान्येतानि चाप्रमाणान्येतानि चारुणाणा-

काशाकारलिङ्गानिमित्तैः समापद्यमानोऽभ्युत्तिष्ठत्य सर्वाकारज्ञतायां
 परिणामयतीत्यं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमिता । एवं खल्व-
 युष्मच्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वोमहायानसंप्रस्थित इत्युच्यते ।
 पुनरपरमायुष्मच्चारदतीपुत्र बोधिसत्त्वोमहासत्त्वो मैवीसद्वर्गतेन
 चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने-
 दशदिशः स्फुरित्वाऽधिसुच्यविहरति । स महाकर्षणासद्वर्गतेन
 चित्तेन विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने
 दशदिशः स्फुरित्वाऽधिसुच्यविहरति । समुदितासद्वर्गतेन चित्तेन
 विपुलेन महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभावितेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने
 दशदिशः स्फुरित्वाऽधिसुच्यविहरति । स उपेक्षासद्वर्गतेन चित्तेन विपुलेन
 महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभावि-
 तेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः
 स्फुरित्वाऽधिसुच्यविहरति । स उपेक्षासद्वर्गतेन चित्तेन विपुलेन
 महद्गतेनादयेनाऽप्रमाणेनावैरेणाऽव्यावधेनाऽप-
 सपत्नेन परिपूर्णं सुभावि-
 तेन धर्मधातुपरमे लोक आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशः स्फुरित्वा
 ऽधिसुच्यविहरति । स विविक्तं कामैर्विविक्तं पापकैरकुशलैर्धर्मैः
 सवितर्कं सविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यानमुपसम्पद्य-
 विहरति । सवितर्कं सविचाराणां व्युपशमादध्यात्मसम्पसादाच्चेतस
 एकोतिभावादवितर्कमविचारं समाधिजं प्रीतिसुखं द्वितीयं ध्यान-
 मुपसम्पद्यविहरति । स प्रीतोऽर्विरागादुपेक्षकोविहरति । स्मृतिमान्
 सम्प्रजानन् सुखञ्चकारेण प्रतिभवेदयति । यत्तदार्था आचक्षते
 उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारति निष्प्रीतिकं तृतीयं ध्यानमुप-

सम्यक्विहरति । समुखस्य च प्रहाणात् दुःखस्य च प्रहाणात् पूर्वमेव
सौमनस्य दौर्मणस्ययोरस्तङ्गमाद् दुःखसुखमुपेक्षास्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं
ध्यानमुपसम्यक्विहरति । स सर्वशो रूपजं ज्ञानां समतिक्रमात्
प्रतिपद्यसंज्ञानामस्तङ्गमानानले संज्ञानाम् मनसिकारादनन्तमाका-
शमित्याकाशानन्त्यायतनमुपसम्यक्विहरति । स सर्वशत्याकाशानन्त्या-
यतनसमतिक्रमादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञानानन्त्यायतनमुपसम्यक्-
विहरति । स सर्वशो विज्ञानानन्त्यायतनसमतिक्रमान्नास्ति किञ्चि-
दित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्यक्विहरति । स सर्वश आकिञ्चन्यायत-
नसमतिक्रमान्नैव संज्ञायतनमुपसम्यक्विहरति । अयं बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य समाधिः ।

स खलु पुनर्व्वो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तेन
चित्तेन महाकरुणापूर्व्वज्जमेन क्लेशप्रहाणाय ध्यानाऽप्रमाणरूप
समापत्तौः परेभ्य आचष्टे देशयति । प्रकाशयति । विसर्जयति ।
उत्तानीकरोति । विवक्षता समान्नादच्चादीनवञ्च निःसरणश्चोप-
दिशति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दानपारमिता । यद्बोधि-
सत्त्वो महासत्त्वस्तैरेव सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्धाना-
प्रमाणरूप्यसमापत्तौः समापद्यमानो व्युत्तिष्ठत्यु नान्येषां चित्तो-
त्पादानामवकाशं ददाति । यदुत आवकचित्तानां वा प्रत्येकबुद्ध-
चित्तानां वा । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य परामृष्टा शीलपार-
मिता । यद्बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मन-
सिकारैर्धानाप्रमाणरूप्यसमापत्तिभिर्व्विहरत* एवं भवति ।

सर्वसत्त्वानां क्लेशक्षयाय धर्म्मं देशयिष्यामीति । या तेषां मन-
सिकाराणां समता, रोचनता, व्युपपरीक्षणताश्रवबोधनता ।
उपरिधायतनता । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य क्षान्तिपार-
मिता । यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तै-
र्मनसिकारैर्धानाप्रमाणरूप्यसमापत्तिभिर्व्विहरति । सर्वसत्त्वार्थञ्च
सर्वाकारज्ञतायां वीर्य्यं नम्रं सयतीयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
वीर्य्यपारमिता । यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञताप्रति-
संयुक्तैर्मनसिकारैः सर्वज्ञता ध्यानविमोक्षसमापत्तौः समापद्यते च
व्युत्तिष्ठते च न च आवकभूमौ वा प्रत्येकबुद्धभूमौ वा परिणामय-
तीयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानपारमिता । यदा बोधिसत्त्वो-
महासत्त्वः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैस्तानि प्रथमध्याना-
ऽङ्गानि द्वितीयध्यानाङ्गानि तृतीयध्यानाङ्गानि चतुर्थध्यानाङ्गानि ।
मैत्रीकरुणामुदितोपेक्षाकाशानन्त्यायतनं विज्ञानानन्त्यायतमाकिञ्च-
न्यायतनं नैव संज्ञानासंज्ञायतनमनित्याकारेण दुःखाकारेणा-
नात्माकारेणाशान्ताकारेण शून्यताकारेणानिमित्ताकारेणाप्रणि-
हिताकारेणाप्रत्यवेक्षमाणस्ता ध्यानाप्रमाणरूप्यसमापत्तौर्नोपलभते ।
ताभिश्च न मन्यते । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमिता ।

इदमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापार-
मितायां चरतो महायानं ।

पुनरपरमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महा-
यानं । यत् सर्वाकारैः चत्वारि स्मृत्युपस्थानानि भावयति ।
सर्वाकारैश्चत्वारि सम्यक्प्रहाणानि भावयति । सर्वाकारैश्चतुर

अहिपादान् भावयति । सर्वाकारैः पञ्चेन्द्रियाणि भावयति । सर्वाकारैः पञ्चवलानि भावयति । सर्वाकारैः सप्तबोधाङ्गानि भावयति । सर्वाकारैराय्याष्टाङ्गमार्गं भावयति । सर्वाकारैरायं सत्यानि भावयति । सर्वाकारैर्ध्यानानि भावयति । सर्वाकारैरप्रमाणानि भावयति । सर्वाकारैरारूप्यसमापत्तीर्भावयति । सर्वाकारैर्विमोक्षान् भावयति । सर्वाकारैरनुपूर्वविहारसमापत्तीर्भावयति । सर्वाकारैः शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि भावयति । सर्वाकारैरभिज्ञा भावयति । सर्वाकारैः समाधिं भावयति । सर्वाकारैर्धारणीमुखानि भावयति । सर्वाकारैस्तथागतबलानि भावयति । सर्वाकारैर्वैशारद्यानि भावयति । सर्वाकारैः प्रतिसम्बिदो भावयति । सर्वाकारैर्महासमैर्भावयति । सर्वाकारैर्महाकरुणां भावयति । सर्वाकारैरेवणिकबुद्धधर्मान् भावयति । सर्वाकारैः सर्वज्ञतां भावयति । सर्वाकारैर्मार्गाकारज्ञतां भावयति । सर्वाकारैः सर्वाकारज्ञतां भावयति । इदमायुष्माञ्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानम् ।

पुनरपरमायुष्माञ्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो मैत्रेयं समाधिं समापद्यते । मया सर्वसत्त्वास्त्रातव्याः इत्यति नामयति करुणाञ्च समाधिं सम्यग्यते । कृपाकरुण्यताञ्च सत्त्वेषु निर्णमयति । सुदिताञ्च समाधिं समापद्यते । अहमेवं समाधायिष्यामीति सत्त्वेषु निर्णमयति । उपेक्षाञ्च समाधिं समापद्यते । आस्रववचयणताञ्च सत्त्वेषु निर्णमयतीत्यं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रमाणेषु

चरतो दानपारमिता । यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ध्यानाप्रमाणाकारलिङ्गनिमित्तानि समापद्यते च व्युत्तिष्ठते च । न च आवकप्रत्येकबुद्धभूमौ परिणामयत्यन्यत्र सर्वाकारज्ञतायाः । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याप्रमाणेषु चरतोऽपरामृष्टा शीलपारमिता । यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्ताभिर्ध्यानाऽप्रमाणारूप्यसमापत्तिभिरव्यवकीर्णं विहरति । आभ्याञ्च द्वाभ्यां भूमिभ्यां आवकभूमये वा प्रत्येकबुद्धभूमये वा न स्पृहेत् । सर्वाकारज्ञतैवास्य क्षमते रोचते चेयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रमाणेषु चरतः चान्तिपारमिता ।

यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैश्चित्तोत्पादैरनिच्छिन्नेधुरो विहरत्यकुशलधर्मप्रहाणाय कुशलधर्माय सम्यदैरियं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याप्रमाणेषु चरतो वीर्यपारमिता । यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्व एतानि च ध्यानान्येताञ्चाऽप्रमाणारूप्यसमापत्तीञ्च समापद्यते । न च ध्यानाप्रमाणारूप्यसमापत्तिवशेनोपपद्यते । न च ता आस्वादयति । न च ताभिः संह्रियते । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याप्रमाणेषु चरतो वीर्यपारमिता । यदा बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैस्ताध्यानाप्रमाणारूप्यसमापत्तीः समापद्यते च व्युत्तिष्ठते च ताञ्चाऽनित्याकारेण दुःखाकारेणानात्माकारेणाशान्ताकारेणाऽशून्यताकारेणाऽनिमित्ताकारेणाऽप्रणिहिताकारेण प्रत्यवेक्षते । न च आवकाणां वा प्रत्येकबुद्धानाम्वाऽवकामति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमिता । इदमायुष्माञ्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानम् ।

पुनरपरमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदध्यात्मशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यद्विद्वद्वाशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यदध्यात्मवहिर्द्वाशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यच्छून्यताशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यन्महाशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यत्परमार्थशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यत्संस्कृतशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यदसंस्कृतशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यदत्यन्तशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यदनवरागशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यदनवकारशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यत्प्रकृतिशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यत्सर्वधर्मशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यत्स्वल्पलक्षणशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यदनुपलम्भशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यदभावशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यत्स्वभावशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । यदभावस्वभावशून्यतायां ज्ञानं न चाऽनुपलम्भयोगेन । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानम् ।

पुनरपरमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यत् सर्वधर्मेषु न विशेयते चित्तं समाहितमिति ज्ञानमिदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

यत्तनित्यमिति ज्ञानं प्रवर्त्तते । नानित्यमिति ज्ञानं प्रवर्त्तते । न सुखमिति ज्ञानं प्रवर्त्तते । न दुःखमिति ज्ञानं प्रवर्त्तते । नास्मेति ज्ञानं प्रवर्त्तते । नाऽनास्मेति ज्ञानं प्रवर्त्तते । न शून्यमिति

ज्ञानं प्रवर्त्तते । नाऽशून्यमिति ज्ञानं प्रवर्त्तते । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदतीतेऽध्वनिज्ञानं प्रवर्त्तते । अनागतेऽध्वनिप्रवर्त्तते । प्रत्युत्पन्नेऽध्वनिप्रवर्त्तते । न चास्य त्रिष्वध्वसुज्ञानमिदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । पुनरपरमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यत्कामधातौ ज्ञानं प्रवर्त्तते । न रूपधातौ । नाऽरूपधातौ ज्ञानं प्रवर्त्तते । न चाऽस्य कामरूपाऽरूपधातुषु ज्ञानमिदमपि बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । पुनरपरमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यत्तैव लौकिकेषु ज्ञानं प्रवर्त्तते । न लोकोत्तरेषु न साश्रवेषु नानाश्रवेषु न संस्कृतेषु धर्मेषु ज्ञानं प्रवर्त्तते । नाऽसंस्कृतेषु । न चास्य लौकिक लोकोत्तरेषु धर्मेषु न साश्रवानाश्रवेषु न संस्कृतासंस्कृतेषु धर्मेषु ज्ञानमिदमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । आह ।

कियतायुष्मन् पूर्णं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानसमालुढ इत्युच्यते । पूर्णं आह । इदमायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् दानपारमितां समारोहति । स नैव दानमुपलभते । न दानपारमितां न बोधिसत्त्वं न प्रतिपादकं न तान् मनसिकारानुपलभते । एवं खलु बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानसमालुढ इत्युच्यते । अनुपलम्भयोगेन । इहायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् शीलपारमितां

समारोहति । स नैव शीलमुपलभते न शीलपारमितां न बोधिसत्त्वं
न तान् मनसिकारानुपलभते । एवं खलु बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
शीलपारमितासमारूढ इत्युच्यते । अनुपलम्भयोगेन । इहायुष्मच्छार-
दतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् चान्तिपार-
मितां समारोहति । स नैव चान्तिमुपलभते न चान्तिपारमितां
न बोधिसत्त्वं न तान् मनसिकारानुपलभते । एवं खलु बोधि-
सत्त्वो महासत्त्वः चान्तिपारमिता समारूढ इत्युच्यते । अनुपलम्भ-
योगेन । इहायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापार-
मितायां चरन् वीर्यपारमितां समारोहति । स नैव वीर्यमुप-
लभते न वीर्यपारमितां न बोधिसत्त्वं न तान् मनसिकारानुप-
लभते । एवं खलु बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वीर्यपारमिता समारूढ
इत्युच्यते । अनुपलम्भयोगेन । इहायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो
महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् ध्यानपारमितां समारोहति ।
स नैव ध्यानमुपलभते न ध्यानपारमितां न बोधिसत्त्वं न तान्
मनसिकारानुपलभते । एवं खलु बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ध्यानपार-
मितां समारूढ इत्युच्यतेऽनुपलम्भयोगेन । इहायुष्मच्छारदतीपुत्र
बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाश्चरन् प्रज्ञापारमितां समा-
रोहति । स नैव कुशलधर्म्ममुपलभते । नाऽकुशलं न लौकिकं
न लोकोत्तरं न संस्कृतं नाऽसंस्कृतं न साश्रवं नाऽनाश्रवं धर्म्म-
मुपलभते । नापि प्रज्ञां न प्रज्ञापारमितामुपलभते न बोधिसत्त्वं
न तान् मनसिकारानुपलभते । एवं खलु बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
प्रज्ञापारमिता समारूढ इत्युच्यते । अनुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरमायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽव्यवकीर्णः
सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरध्यात्मशून्यतां भावयति ।
भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णः सर्वा-
कारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्बहिर्द्वाशून्यतां भावयति । भावना-
विभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णः सर्वाकारज्ञता
प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतां भावयति । भावना-
विभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णः सर्वाकारज्ञता
प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः शून्यताशून्यतां भावयति । भावनाविभा-
वनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णः सर्वाकारज्ञता प्रति-
संयुक्तैर्मनसिकारैर्महाशून्यतां भावयति । भावनाविभावनार्थेन ।
तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मन-
सिकारैः परमार्थशून्यतां भावयति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चा-
ऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैः
संस्कृतशून्यतां भावयति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भ-
योगेन । अव्यवकीर्णः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरसंस्कृत-
शून्यतां भावयति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।
अव्यवकीर्णः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरत्यन्तशून्यतां
भावयति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यव-
कीर्णः सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरनवरागशून्यतां भाव-
यति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णः
सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरनवकारशून्यतां भावयति ।
भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णः सर्वा-

समाधीन् भावयति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।
 अव्यवकीर्णैः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्धारणीमुखानिभाव-
 यति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णैः
 सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैस्तथागतबलानि भावयति ।
 भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णैः
 सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैश्चत्तारिवेशारद्यानि भावयति ।
 भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णैः सर्वा-
 कारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैश्चतस्रः प्रतिसम्बिदो भावयति ।
 भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णैः सर्वाकार-
 ज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैर्महामैत्र्यै भावयति । भावनाविभावनार्थेन ।
 तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । अव्यवकीर्णैः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसि-
 कारैर्महाकरुणं भावयति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुपलम्भ-
 योगेन । अव्यवकीर्णैः सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरष्टादश-
 वेणिकबुद्धधर्मान् भावयति । भावनाविभावनार्थेन । तच्चाऽनुप-
 लम्भयोगेन । एवं खल्वायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो-
 महायानसमारूढ इत्युच्यते ।

पुनरपरमायुष्मच्छारदतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्व एवं जानाति ।
 व्यवहारमात्रं मेतद्यदुत बोधिसत्त्व इति बोधिसत्त्वाऽनुपलब्धिता-
 मुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतरूपं रूपाऽनुपलब्धितामुपादाय ।
 नाममात्रमेतद्यदुतवेदनावेदनाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
 मेतद्यदुतसंज्ञासंज्ञानुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतसंस्कारा-
 संस्काराऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतविज्ञानं विज्ञाना-

ऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतचक्षुश्चक्षुरणुपलब्धिता-
 मुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतश्रोत्रं श्रोत्राऽनुपलब्धितामुपादाय ।
 नाममात्रमेतद्यदुतघ्राणं घ्राणाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
 मेतद्यदुतजिह्वाजिह्वाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतकायः
 कायाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतमनः मनोऽनुपलब्धि-
 तामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतरूपं रूपाऽनुपलब्धितामुपादाय ।
 नाममात्रमेतद्यदुतशब्दः शब्दाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
 द्यदुतगन्धो गन्धाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतरसो-
 रसाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतस्पर्शः स्पर्शाऽनुप-
 लब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतधर्माः धर्माऽनुपलब्धिता-
 मुपादाय ।

नाममात्रमेतद्यदुतचक्षुःर्विज्ञानं चक्षुर्विज्ञानाऽनुपलब्धितामुपा-
 दाय । नाममात्रमेतद्यदुतश्रोत्रविज्ञानं श्रोत्रविज्ञानाऽनुपलब्धिता-
 मुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतघ्राणविज्ञानं घ्राणविज्ञानाऽनुप-
 लब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतजिह्वाविज्ञानं जिह्वाविज्ञाना-
 ऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतकायविज्ञानं कायविज्ञा-
 नाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतमनोविज्ञानं मनो-
 विज्ञानाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतचक्षुःसंस्पर्शश्चक्षुः-
 संस्पर्शाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतश्रोत्रसंस्पर्शः
 श्रोत्रसंस्पर्शाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतघ्राणसंस्पर्शः
 घ्राणसंस्पर्शाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतजिह्वासंस्पर्शः
 जिह्वासंस्पर्शाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतकायसंस्पर्शः

कायसंस्पर्शाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतमनःसंस्पर्शो-
मनःसंस्पर्शाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतचक्षुःसंस्पर्श-
जावेदना चक्षुःसंस्पर्शजावेदनाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुतश्रोत्रसंस्पर्शजावेदनाश्रोत्रसंस्पर्शजावेदनाऽनुपलब्धितामुपादाय ।
नाममात्रमेतद्यदुतघ्राणसंस्पर्शजावेदनाघ्राणसंस्पर्शजावेदनाऽनुपलब्धि-
तामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतजिह्वासंस्पर्शजावेदना जिह्वासंस्पर्श-
जावेदनाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतकायसंस्पर्श-
जावेदनाकायसंस्पर्शजावेदनाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुतमनःसंस्पर्शजावेदनामनःसंस्पर्शजावेदनाऽनुपलब्धितामुपादाय ।

नाममात्रमेतद्यदुतपृथिवीधातुः पृथिवीधातुनुपलब्धितामुपा-
दाय । नाममात्रमेतद्यदुताऽध्यात्मध्यातुनुपलब्धितामुपादाय ।
नाममात्रमेतद्यदुततेजोधातुतेजोधातुनुपलब्धितामुपादाय । नाम-
मात्रमेतद्यदुतवायुधातुवायुधातुनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
मेतद्यदुताकाशधातुराकाशधातुनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
मेतद्यदुतविज्ञानधातुर्विज्ञानधातुनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
मेतद्यदुताविद्या अविद्याऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
संस्काराः संस्काराऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतविज्ञानं
विज्ञानाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतनामरूपं नाम-
रूपाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतषडायतनं षडाय-
तनाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतस्पर्शः स्पर्शाऽनुप-
लब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतवेदनावेदनाऽनुपलब्धिता-
मुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतदृष्टादृष्टाऽनुपलब्धितामुपादाय ।

नाममात्रमेतद्यदुतोपादानमुपादानाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाम-
मात्रमेतद्यदुतभवोभवाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
जातिजात्यनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतजरामरणं
जरामरणाऽनुपलब्धितामुपादाय ।

नाममात्रमेतद्यदुतदानपारमितादानपारमिताऽनुपलब्धिता-
मुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतशीलपारमिताशीलपारमिताऽनुप-
लब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतदानिपारमितादानिपार-
मिताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतवीर्यपारमिता-
वीर्यपारमिताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतध्यानपार-
मिताध्यानपारमिताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
प्रज्ञापारमिताप्रज्ञापारमिताऽनुपलब्धितामुपादाय ।

नाममात्रमेतद्यदुताऽध्यात्मशून्यताऽध्यात्मशून्यताऽनुपलब्धिता-
मुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतबहिर्दृष्टिशून्यताबहिर्दृष्टिशून्यताऽनुप-
लब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुताऽध्यात्मबहिर्दृष्टिशून्यताऽध्यात्म-
बहिर्दृष्टिशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतशून्यता-
शून्यताशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
महाशून्यतामहाशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
परमार्थशून्यतापरमार्थशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
मेतद्यदुतसंस्कृतशून्यतासंस्कृतशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाम-
मात्रमेतद्यदुताऽसंस्कृतशून्यताऽसंस्कृतशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय ।
नाममात्रमेतद्यदुताऽत्यन्तशून्यताऽत्यन्तशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय ।
नाममात्रमेतद्यदुताऽनवरागशून्यताऽनवरागशून्यताऽनुपलब्धितामु-

यादाय । नाममात्रमेतद्यदुताऽनवकारशून्यताऽनवकारशून्यताऽनुप-
लब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतप्रकृतिशून्यताप्रकृतिशून्यता-
ऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतसर्वधर्मशून्यतासर्वधर्म-
शून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतस्वस्वशून्यता-
स्वस्वशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुताऽनुपलब्ध-
शून्यताऽनुपलब्धशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुता-
भावशून्यताऽभावशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
स्वभावशून्यतास्वभावशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुताऽभावस्वभावशून्यताऽभावस्वभावशून्यताऽनुपलब्धितामुपादाय ।

नाममात्रमेतद्यदुतचत्वारिंशत्युपस्थानानि चत्वारिंशत्युपस्थानाऽनुप-
लब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतचत्वारिंशत्सम्यक्प्रहाणानिचत्वा-
रिंशत्सम्यक्प्रहाणाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतचत्वारि-
ंशद्विपादाः चत्वारिंशद्विपादाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
मेतद्यदुतपञ्चेन्द्रियाणीन्द्रियाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुतपञ्चबलानिबलाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतसप्त-
बोधज्ञानिबोधज्ञानाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतार्था-
ष्टाङ्गमार्ग आर्याष्टाङ्गमार्गाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुतार्थसत्यानि आर्यसत्याऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुतध्यानानि ध्यानाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुताऽप्र-
माणान्यप्रमाणाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुताऽरूपसमा-
पत्तय आरूप्यसमापत्त्यनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुताऽष्टौ
विमोक्षाः विमोक्षाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुताऽनु-

पूर्वविहारसमापत्तयोऽनुपूर्वविहारसमापत्त्यनुपलब्धितामुपादाय ।
नाममात्रमेतद्यदुतशून्यतानिमित्ताप्रणिहीतविमोचमुखानिशून्यता-
निमित्ताप्रणिहितविमोचमुखाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुताऽभिज्ञाभिज्ञाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतसमा-
धयः समाधयानुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतधारणीमुखा-
निधारणीमुखानुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतदशतथागत-
बलानि तथागतबलाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
चत्वारिंशद्विपादाः चत्वारिंशद्विपादाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुतचतस्रः प्रतिमन्दिदः प्रतिमन्दिदनुपलब्धितामुपादायः । नाम-
मात्रमेतद्यदुतमहामैत्रीमहामैत्र्यनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
मेतद्यदुतमहाकरुणामहाकरुणाऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्र-
मेतद्यदुताष्टादशावेणिकाबुद्धधर्माः आवेणिकबुद्धधर्मानुपलब्धिता-
मुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुततथतातथतानुपलब्धितामुपादाय ।
नाममात्रमेतद्यदुताऽवितथताऽवितथतानुपलब्धितामुपादाय । नाम-
मात्रमेतद्यदुतधर्मताधर्मताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्य-
दुतधर्मधातुधर्मधातुनपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतधर्म-
स्मितिताधर्मस्मितिताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
धर्मनियामताधर्मनियामताऽनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेत-
द्यदुतभूतकोटिर्भूतकोट्यनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुत-
बोधिर्वोध्यनुपलब्धितामुपादाय । नाममात्रमेतद्यदुतबुद्धो बुद्धानुप-
लब्धितामुपादाय । एवं खल्वायुष्मज्जकारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो
महासत्त्वो महायानसमाहूत इत्युच्यते ।

पुनरपरमायुश्चकारदत्तौ पुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रथमचित्तोत्-
पादमुपादाय बोधिसत्त्व सर्वाभिज्ञां परिपूर्व्यसत्त्वान् परिपाचयति ।
बुद्धचेत्रेण बुद्धचेत्रं संक्रामति । बुद्धानां भगवतां सत्कारेण तापै-
रुत्करणतापै माननतापै पूजनतापै योऽयं जापयिकस्तेषां बुद्धानां
भगवतां पूजासत्कारणविधिस्तेषां बुद्धानां भगवतामन्तिकाद्वर्षे
शृणोति । यदुत एवमेव बोधिसत्त्वयानं । स तद्बोधिसत्त्वयान-
मभिरुह्य बुद्धचेत्रेण बुद्धचेत्रं संक्रामन् बुद्धचेत्रञ्चपरिशोधयति ।
सत्त्वांश्च परिपाचयति । न चाऽस्य बुद्धचेत्रसंज्ञाप्रवर्त्तते । सोऽद्वय-
भूमौ स्त्रितायादृशेनात्मभावेन शक्नोति मर्त्यानामर्थं कर्तुं तादृश-
मात्मभावं सञ्चिन्त्यपरिगृह्णति । स न जातु तेन यानेन विरहितो
भवति । यावत् सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्नोति । स सर्वाकारज्ञतामनु-
प्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति अप्रवर्त्तनीयं आवकप्रत्येकबुद्धैः । सर्वदेव-
नागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगमनुष्यामनुष्येण लोकेन ।
तस्याऽनुत्तरां सम्यक्सम्बोधिमभिसम्बुद्धस्य पूर्वस्थां दिशि
गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यत्र
उद्गीरयन्ति । घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ
बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वा-
कारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति ।
दक्षिणस्थं दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो
वर्णं भाषन्ते यत्र उद्गीरयन्ति । घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन्
लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयान-
मभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं

प्रवर्त्तयति । पश्चिमायां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णभाषन्ते यत्र उद्गीरयन्ति घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति । उत्तरस्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यत्र उद्गीरयन्ति घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति । पूर्वदक्षिणस्यान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यत्र उद्गीरयन्ति घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति । दक्षिणपश्चिमायां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यत्र उद्गीरयन्ति घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति । पश्चिमोत्तरस्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यत्र उद्गीरयन्ति घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति । उत्तरपूर्वस्यां दिशि गङ्गानदी-

वालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यश उद्गीरयन्ति । घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यश उद्गीरयन्ति घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः । सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति । अधस्तादिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यश उद्गीरयन्ति । घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति । उपरिष्ठादिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तो वर्णं भाषन्ते यश उद्गीरयन्ति । घोषमनुश्रावयन्ति । एषोऽमुष्मिन् लोकधातौ बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानमनुत्तरयानं प्रवरयानमभिरुह्य सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्तः सर्वाकारज्ञतामनुप्राप्यधर्मचक्रं प्रवर्त्तयति । एवं खल्वायुष्मञ्छारद्वतीपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानसमाहृष्ट इत्युच्यते ।

अथायुष्मान् सुभृतिर्भगवन्तमेतदवोचत् । महासन्नाह सन्नद्धो महासन्नाह सन्नद्ध इति भगवन्नुच्यते । कियता भगवन् बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासन्नाह सन्नद्ध इत्युच्यते । एवमुक्ते भगवानायुष्मान् सुभृति मेतदवोचत् । इह सुभृते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानसन्नाह सन्नद्धः । यदुत दानपारमितासन्नाहं सन्नद्धं शीलपारमितासन्नाहं सन्नद्धं चान्तिपारमितासन्नाहं सन्नद्धं वीर्यपारमितासन्नाहं सन्नद्धं ध्यानपारमितासन्नाहं सन्नद्धं प्रज्ञापारमितासन्नाहं

सन्नद्धः । अध्यात्मशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं बहिर्द्वाशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं । अध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं शून्यताशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं महाशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं परमार्थशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं संस्कृतशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं असंस्कृतशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं अत्यन्तशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं अनवरागशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं अनवकारशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं प्रकृतिशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं सर्वधर्मशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं स्वलक्षणशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं अनुपलम्भशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं अभावशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं स्वभावशून्यतासन्नाहं सन्नद्धं अभावस्वभावशून्यतासन्नाहं सन्नद्धः । स्मृत्युपस्थानसन्नाहं सन्नद्धं सम्यक्प्रहाणसन्नाहं सन्नद्धं षड्विपादसन्नाहं सन्नद्धं इन्द्रियसन्नाहं सन्नद्धं बलसन्नाहं सन्नद्धं बोध्यङ्गसन्नाहं सन्नद्धं आर्याष्टाङ्गमार्गसन्नाहं सन्नद्धं आर्य्यसत्यसन्नाहं सन्नद्धं ध्यानसन्नाहं सन्नद्धं अप्रमाणसन्नाहं सन्नद्धं आरूप्यसमापत्तिसन्नाहं सन्नद्धं विमोक्षसन्नाहं सन्नद्धं अनुपूर्वविहारसमापत्तिसन्नाहं सन्नद्धं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखसन्नाहं सन्नद्धं समाधिसन्नाहं सन्नद्धं अभिज्ञासन्नाहं सन्नद्धं धारणीमुखसन्नाहं सन्नद्धं तथागतबलसन्नाहं सन्नद्धं वैशारद्यसन्नाहं सन्नद्धं प्रतिसम्बित्सन्नाहं सन्नद्धं महामैत्रीसन्नाहं सन्नद्धं महाकरुणासन्नाहं सन्नद्धं अष्टादशावेणिकबुद्धधर्मसन्नाहं सन्नद्धं सर्वाकारज्ञतासन्नाहं सन्नद्धं बुद्धविग्रहसन्नाहं सन्नद्धः । इयं त्रिसाहस्रं लोकधातूनाभयास्फुरति । पूर्वस्थां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातूनाभयास्फुरति । दक्षिणस्थां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातूनाभयास्फुरति । पश्चिमायां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान्

लोकधातुनाभयास्फुरति । उत्तरस्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान्
लोकधातुनाभयास्फुरति । पूर्वदक्षिणस्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोप-
मान् लोकधातुनाभयास्फुरति । दक्षिणपश्चिमायां दिशि गङ्गा-
नदीवालुकोपमान् लोकधातुनाभयास्फुरति । पश्चिमोत्तरस्यां
दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुनाभयास्फुरति । उत्तर-
पूर्वस्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुनाभयास्फुरति ।
अधस्तादिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुनाभयास्फुरति ।
उपरिष्ठादिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुनाभयास्फुरति ।
इमं विसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुं षड्विकारं प्रकम्प्य पूर्वस्यां
दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुन् षड्विकारान् प्रकम्पयति ।
दक्षिणस्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुन् षड्विकारान्
प्रकम्पयति । पश्चिमायां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुन्
षड्विकारान् प्रकम्पयति । उत्तरस्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान्
लोकधातुन् षड्विकारान् प्रकम्पयति । पूर्वदक्षिणस्यां दिशि गङ्गा-
नदीवालुकोपमान् लोकधातुन् षड्विकारान् प्रकम्पयति । दक्षिण-
पश्चिमायां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुन् षड्विकारान्
प्रकम्पयति । पश्चिमोत्तरस्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोक-
धातुन् षड्विकारान् प्रकम्पयति । उत्तरपूर्वस्यां दिशि गङ्गानदी-
वालुकोपमान् लोकधातुन् षड्विकारान् प्रकम्पयति । अधस्तादिशि
गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुन् षड्विकारान् प्रकम्पयति ।
उपरिष्ठादिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुन् षड्विकारान्
प्रकम्पयति ।

Nyāyavāda, Vol. IV, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	5
*Nirukta, Fasc. 3-5 @ 10/ each	...	10
*Nityācārapaddhati, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	1
Nityācārapaddhati, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-2, @ 10/ each	...	4
Nityācārapaddhati, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-3	...	1
Nyāyabindutīkā, Fasc. 1 @ 10/ each	...	1
*Nyāya Kusumāñjali Prakaraṇa, Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc. 1-3	...	1
@ 10/ each	...	1
Padumāvatī, Fasc. 1-5 @ 2/-	...	1
*Parīṣṭa Parvan, Fasc. 3-5 @ 10/ each	...	3
*Prākṛita-Pāṇḍalām, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	1
Parīkṣā Mukhasūtra	...	1
Prichvirāj Rāsa, Part II, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	1
Ditto (English) Part II, Fasc. 1 @ 1/- each	...	1
Prākṛita Lakṣaṇam, Fasc. 1 @ 1/8 each	...	12
Parācāra Smṛti, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	1
Parācāra, Institutes of (English) @ 1/- each	...	3
Parīkṣasamukha Sūtram	...	2
Prabandhacintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ 1/4 each	...	1
Rasarnavam, Fasc. 1-2	...	19
Saddarśana-Samuccaya, Fasc. 1-2 @ 10/ each	...	1
*Sāma Vēda Saṁhitā, Vols. I, Fasc. 7-10; II, 1-6; III, 1-7; IV, 1-6; V, 1-8 @ 10/ each	...	2
Samaraicca Kaha, Fasc. 1-2, @ 10/ each	...	3
Sāṅkhya Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	1
Ditto (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	3
*Sāṅkhya Vijaya, Fasc. 2-3 @ 10/ each	...	2
Srāddha Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	3
Sragdharā Stotra (Sanskrit and Tibetan)	...	5
*Srānta Sūtra Latyayan, Fasc. 4-9 @ 10/ each	...	1
*Ditto Asbalayana, Fasc. 4-11 @ 10/ each	...	2
Saṅgṛanta Saṁhitā, (Eng.) Fasc. 1 @ 1/- each	...	1
Siddhi Kaumudī, Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	9
Suryya Siddhanta, Fasc. 1	...	1
*Taittreya Brahmana, Fasc. 11-25 @ 10/ each	...	11
Ditto Pratisakhya, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	6
*Taittirīya Saṁhitā, Fasc. 27-45 @ 10/ each	...	7
*Tāndya Brāhmaṇa, Fasc. 10-19 @ 10/ each	...	28
Tantra Vārtika (English) Fasc. 1-6 @ 1/4	...	1
*Tattva Cintāmaṇi, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 2-10; Vol. III, Fasc. 1-12 @ 10/ each	...	1
Tattvārthadhigama Sūtram, Fasc. 1-3 @ 10/	...	3
Trikāṇḍa-Māṇḍanam, Fasc. 1-3 @ 10/	...	6
Tn'is Satsai, Fasc. 1-5 @ 10/	...	0
*Upamita-bhava-prapañca-kathā, Fasc. 1, 5-14 @ 10/ each	...	3
Uṛasagadasāo, (Text and English) Fasc. 1-6 @ 1/-	...	6
Vallāla Carita, Fasc. 1 @ 10/	...	3
Varṇa Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ 10/	...	6
*Vāyu Purāṇa, Vol. I, Fasc. 3-6; Vol. II, Fasc. 1-7; @ 10/ each	...	5
Vidhāna Pārijāta, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1 @ 10/	...	2
Ditto Vol. II, Fasc. 2-3, @ 1/4	...	4
Vivādaratnākara, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	2
Vṛhat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6 @ 10/	...	2
*Yoga Aphorisms of Patanjali, Fasc. 3-5 @ 10/ each	...	1
Yogaśāstra, Fasc. 1-2	...	2
Tibetan Series.		
Bauddhastotrasaṅgraha, Vol. I	...	2
A Lower Ladakhi version of Kesarasaga, Fasc. 1-4, @ 1/- each	...	4
Nyayabinda of Dharmakīrti, Fasc. 1	...	1
Pag-Sum S'hi Tin, Fasc. 1-4 @ 1/- each	...	4
Rtogs brjod āpag hkhri S'hi (Tib. & Sans. Avadāna Kalpalatā) Vol. I, Fasc. 1-7 Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/- each	...	12
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-4 @ 1/ each	...	12

सोऽस्मिन् त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोकधातौ यो नैरयिकोऽस्मिन्-
 स्तन्मत्सं सर्वं निर्वाप्य नमस्तस्मै तथागतायार्हते सम्यक् समुद्भा-
 येति शब्दमुदीरयति । घोषमनुश्रावयति । तदा नैरयिकाः
 सत्त्वास्तं बुद्धशब्दसुखसौमनस्यं प्रतिलभन्ते । ते तेन सुखसौ-
 मनस्येन ततो निरयोभ्यो व्युत्तिष्ठन्तो । ते च ततो निरयोभ्यो
 भृत्या यत्र यत्र लोकधातुषु बुद्धाभगवन्तस्तिष्ठन्ति ध्रियन्ते
 यापयन्ति धर्मञ्च देशयन्ति । ते तत्र तत्रोपपद्यन्ते । सोऽस्मिन्
 त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ तिर्य्यग्योनिकानां सत्त्वानां
 तिर्य्यग्योनिदुःखं प्रशमय्य नमस्तस्मै तथागतायार्हते सम्यक् समु-
 द्भायेति शब्दमुदीरयति । घोषमनुश्रावयति । तदा ते तैर्य्यग्यो-
 निकः सत्त्वास्तं बुद्धशब्दं श्रुत्वा सुखसौमनस्यं प्रतिलभन्ते । ते
 तेन सुखसौमनस्येन ततस्तिर्य्यग्योनिभ्यो व्युत्तिष्ठन्ते । ते ततस्ति-
 र्य्यग्योनेभ्युत्थाय यत्र यत्र बुद्धचेत्रे बुद्धाभगवन्तस्तिष्ठन्ति ध्रियन्ते
 यापयन्ति धर्मञ्च देशयन्ति । तत्र तत्रोपपद्यन्ते । ततोऽस्मिन्
 त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ यामलौकिकानां सत्त्वानां
 यमलोकदुःखं प्रशमय्य नमस्तस्मै तथागतायार्हते सम्यक् समुद्भा-
 येति । शब्दमुदीरयति । घोषमनुश्रावयति । ततो यामलौकिकाः
 सत्त्वास्तञ्च बुद्धशब्दं श्रुत्वा सुखसौमनस्यं प्रतिलभन्ते । ते तेन
 सुखसौमनस्येन ततो यमलोकाव्युत्तिष्ठन्ते । ततो यमलोकाव्यु-
 त्थाय यत्र यत्र बुद्धचेत्रेषु बुद्धाभगवन्तस्तिष्ठन्ति ध्रियन्ते याप-
 यन्ति धर्मञ्च देशयन्ति । तत्र तत्रोपपद्यन्ते । स पूर्व्वस्यां दिशि-
 गङ्गानदीवालुकोपसेषु लोकधातुषु योनैरयिकोऽस्मिन्स्तन्मत्सं सर्वं

बुद्धशब्दं श्रुत्वा सुखसौमनस्यं प्रतिलभन्ते । तेन सुखसौमनस्येन तेभ्यस्तिर्यग्योनियमलोकेभ्यो व्युत्तिष्ठन्ते । तेभ्यस्तिर्यग्योनियमलोकेभ्यो व्युत्थाय यत्र यत्र बुद्धचेत्सेषु बुद्धाभगवन्तस्तिष्ठन्ति प्रियन्ते यापयन्ति धर्म्मञ्च देशयन्ति । तत्र तत्रोपपद्यन्ते । स उपरिष्ठाद्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु तिर्यग्योनियमलोकोपपद्धानां सत्त्वानां तिर्यग्योनियमलोकदुःखं प्रशमय्य नमस्तस्मै तथागतायार्हते सम्यक् समुद्भायेति शब्दमुदीरयति । घोषमनुश्रावयति । तदा ते तिर्यग्योनियमलोकोपपद्दाः सत्त्वान् बुद्धशब्दं श्रुत्वा सुखसौमनस्यं प्रतिलभन्ते । तेन सुखसौमनस्येन तेभ्यस्तिर्यग्योनियमलोकेभ्यो व्युत्तिष्ठन्ते । तेभ्यस्तिर्यग्योनियमलोकेभ्यो व्युत्थाय यत्र यत्र बुद्धाभगवन्तस्तिष्ठन्ते प्रियन्ते यापयन्ति । तत्र तत्रोपपद्यन्ते ।

तद्यथापि नाम सुभूते दत्तोमायाकारोमायाकारान्तवासी वा चतुर्महापथे महतोजननिकारस्य पुरतो नरकास्तिर्यग्योनियमलोकांश्चाभिनिर्माय तेषां मायिकानां सत्त्वानां बुद्धशब्दमुद्घोषयेद्दर्शशब्दमुद्घोषयेत्संघशब्दमुद्घोषयेदत्र तेऽभिनिर्म्मितास्तेन बुद्धशब्देन धर्म्मशब्देन संघशब्देन ततो नरकेभ्यस्तिर्यग्योनियमलोकेभ्यो व्युत्तिष्ठन्ति स्तत्किं मन्यसे सुभूतेऽपि पुतेन मायाकारेण मायाकारान्ते वासिना वा कश्चित्सत्त्वो नरकेभ्यस्तिर्यग्योनियमलोकाद्भुत्तितो भवेत् । आह नोहीदं भगवन् । भगवानाह । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन दशसु दिक्षु अप्रमेयासंख्येषु लोकधातुषु सत्त्वान् तिर्यग्योनियमलोकेभ्यो दुर्गतिभ्यः परिमोचेरन् नरकाद्विमत्तः परिमोचितो

भवति । तत्कस्य हेतोः । धर्म्मतैषा सुभूते धर्म्मानामाया धर्म्मानामुपादाय । एक खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासत्त्वाह सन्नद्ध इत्युच्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दानपारमितायां स्त्विता महासत्त्वाह सद्वृत्तिसार्हस महासाहस्र लोकधातुं वैदूर्यमयमभिनिर्मिमीते वैदूर्यमयमभिनिर्माय चक्रवर्त्तिव्यूहमभिनिर्मिमीते । चक्रवर्त्तिव्यूहमभिनिर्माय असन्नार्थिकेभ्यो ददाति । पानं पानार्थिकेभ्यो ददाति । यानं यानार्थिकेभ्यो ददाति । वस्त्रं वस्त्रार्थिकेभ्यो ददाति । पुष्पं पुष्पार्थिकेभ्यो ददाति । मास्यं मास्यार्थिकेभ्यो ददाति । गन्धं गन्धार्थिकेभ्यो ददाति । विलेपनं विलेपनार्थिकेभ्यो ददाति । शयनमासनं शयनासनार्थिकेभ्यो ददाति । उपाश्रयमुपाश्रयार्थिकेभ्यो ददाति । प्राजीविकं प्राजीविकार्थिकेभ्यो ददाति । उपकरणमुपकरणार्थिकेभ्यो ददाति । ज्ञानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारं ज्ञानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारार्थिकेभ्यो ददाति । मणिमुक्तावैदूर्यशङ्खशिलाप्रवालरजतजातरूपार्थिकेभ्यो मणिमुक्तावैदूर्यशङ्खशिलाप्रवालरजतजातरूपाणि ददाति । यावदन्यतरान्यतरान् मानुषकान् परिष्कारान् ददाति । सोऽनमनार्थिकेभ्यो दत्त्वा पानं पानार्थिकेभ्यो दत्त्वा यानं यानार्थिकेभ्यो दत्त्वा वस्त्रं वस्त्रार्थिकेभ्यः पुष्पं पुष्पार्थिकेभ्यः । मास्यं मास्यार्थिकेभ्यः गन्धं गन्धार्थिकेभ्यः विलेपनं विलेपनार्थिकेभ्यः शयनमासनं शयनासनार्थिकेभ्यः उपाश्रयमुपाश्रयार्थिकेभ्यः प्राजीविकं प्राजीविकार्थिकेभ्यः उपकरणमुपकरणार्थिकेभ्यः ज्ञानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारं

ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारार्थिकेभ्यः मणिमुक्तावैदूर्यशङ्खशिला-
प्रवालरजतजातरूपाणि मुक्तावैदूर्यशङ्खशिलाप्रवालरजतजात-
पार्थिकेभ्यः दत्त्वा यावदन्यतरान्यतरान् मानुषकान् परिष्कारान्
दत्त्वातेभ्यः सत्त्वेभ्यो धर्म्मं देशयति । यदुतेमामेव षट् पारमिताप्रति-
संयुक्तं धर्म्मदेशनां । ते च खलु पुनः सत्त्वास्तां धर्म्मदेशनां श्रुता
न जातुषड्भिः पारमिताभिर्विहरितो भवति । यावदनुत्तरां
सम्यक् समोधिमभिसम्बुध्यन्ते ।

तद्यथापि नाम सुभूते दत्तोमायाकारोमायाकारान्तेवासीवा
चतुर्महापथे महतो जननिकायस्याग्रे महान्तं जननिकायमभिनिर्मा-
यान्नमन्नार्थिकेभ्यो दद्यात्पानं पानार्थिकेभ्यो दद्यात् वस्त्रं वस्त्रार्थि-
केभ्यो दद्यात् पुष्पं पुष्पार्थिकेभ्यो दद्यात् माण्यं माण्यार्थिकेभ्यो
दद्यात् गन्धं गन्धार्थिकेभ्यो दद्यात् विलेपनं विलेपनार्थिकेभ्यो
दद्यात् शयनमासनं शयनासनार्थिकेभ्यो दद्यात् उपाश्रयमुपा-
श्रयार्थिकेभ्यो दद्यात् प्राजीविकं प्राजीविकार्थिकेभ्यो दद्यात् उप-
करणमुपकरणार्थिकेभ्यो दद्यात् ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारान्
ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारार्थिकेभ्यो दद्यात् मणिमुक्तावैदूर्यशङ्ख-
शिलाप्रवालरजतजातरूपाणि मणिमुक्तावैदूर्यशङ्खशिलाप्रवालरजत-
जातरूपार्थिकेभ्यो दद्यात् यावदन्यतरान्यतरान् मानुषकान् परि-
ष्कारान् दद्यात् । तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि नु तेन मायाकारेण
मायाकारान्तेवासिनावाकस्मैचित्सत्त्वाय किञ्चिद्दत्तं भवेत् । आह नो
हौदं भगवन् । भगवानाह । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वेन महा-
सत्त्वेन यावच्चक्रवर्त्तिव्यूहमभिनिर्मायान्नमन्नार्थिकेभ्यो ददता पानं

पानार्थिकेभ्यो ददता धानं धानार्थिकेभ्यो ददता वस्त्रं वस्त्रार्थिकेभ्यो
ददता पुष्पं पुष्पार्थिकेभ्यो ददता माण्यं माण्यार्थिकेभ्यो ददता
गन्धं गन्धार्थिकेभ्यो ददता विलेपनं विलेपनार्थिकेभ्यो ददता
शयनासनं शयनासनार्थिकेभ्यो ददता उपाश्रयमुपाश्रयार्थिकेभ्यो
ददता प्राजीविकं प्राजीविकार्थिकेभ्यो ददता उपकरणमुपकर-
णार्थिकेभ्यो ददता ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारान् ग्लानप्रत्यय-
भैषज्यपरिष्कारार्थिकेभ्यो ददता मणिमुक्तावैदूर्यशङ्खशिलाप्रवाल-
रजतजातरूपाणि मणिमुक्तावैदूर्यशङ्खशिलाप्रवालरजतजातरूपार्थि-
केभ्यो ददता यावदन्यतरान्यतरान् मानुषकान् परिष्कारान् ददता
न कस्मैचित्सत्त्वाय किञ्चिद्दत्तं भवति । तत्कस्य हेतोः धर्म्मतैषा-
सुभूते धर्म्माणां मायाधर्म्मतामुपादाय । एवं खलु सुभूते बोधि-
सत्त्वो महासत्त्वो महासन्नाऽसन्नद्व इत्युच्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः शौलपारमितायां
स्थित्वा सञ्चिन्त्योपपत्तिपरिग्रहेण चक्रवर्त्तिकुले प्रत्याजायते ।
स तत्र चक्रवर्त्तिश्चर्य्यस्थित्वा सत्त्वान् दशकुशलेषु कर्म्मपथेषु प्रतिष्ठा-
पयति । स चतुर्षु ध्यानेष्वप्रमाणेषु चतसृष्वारूपसमापत्तिषु पञ्च-
न्नभिज्ञासु चतुर्षु स्मृत्युपस्थानेषु चतुर्षु सम्यक् प्रज्ञाणेषु चतुर्षु बुद्ध-
पादेषु पञ्चस्त्रिन्द्विषु पञ्चसु वलेषु सप्तसु बोध्यज्ञेषु । आर्याष्टाङ्ग-
मार्गं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोचसुखेषु नवस्वनुपूर्वविहारस-
मापत्तिषु चतुर्ष्वार्य्यसत्त्वेषु सर्व्वसमाधिषु सर्व्वधारणीसुखेषु दशसु
तथागतवलेषु चतुर्षु वैशारद्येषु चतसृषु प्रतिसम्बित्सु महामैश्यां
महाकरुणायां अष्टादशान्नावेणिकबुद्धधर्म्मेषु प्रतिष्ठापयति । ते

सत्त्वा न जातु विरहितो भवति तथा धर्मदेशनया चावस्तु-
त्तरां सम्यक् सम्बोधिमभिसम्बुधन्ते ।

तद्यथापि नाम सुभूते दक्षोमायाकारो मायाकारान्तेवासौ वा-
चतुःपथे महतो जननिकायस्य पुरतो महान्तं जननिकायमभिनि-
र्माय सत्त्वान् दशकुशलेषु कर्मपथेषु प्रतिष्ठापयेत् । चतुर्ध्यानेषु
चतुर्व्यप्रमाणेषु चतसृष्वारूपसमापत्तिषु । पञ्चस्वभिज्ञासु चतु-
र्कृत्युपस्थानेषु चतुर्षु सम्यक् प्रहाणेषु चतुर्वृद्धिपादेषु पञ्चेन्द्रियेषु
पञ्चसु बलेषु सप्तसु बोध्यज्ञेषु आर्याष्टाङ्गमार्गे शून्यतानिमित्ताप्रणि-
हितविमोचमुखेषु नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु चतुर्व्याख्यसत्येषु
सर्वसमाधिषु सर्वधारणीमुखेषु दशसु तथागतबलेषु चतुर्षु वैशार-
द्येषु चतसृषु प्रतिसम्बित्सु महामैत्र्यां महाकरुणायां अष्टादशा-
वैणिकबुद्धधर्मेषु प्रतिष्ठापयेत् । तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि गतेन
मायाकारेण मायाकारान्तेवासिना कश्चित्सत्त्वोदशकुशलेषु कर्म-
पथेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतुर्ध्यानेषु चतुर्व्यप्रमाणेषु चतसृष्वार-
ूपसमापत्तिषु पञ्चस्वभिज्ञासु चतुर्कृत्युपस्थानेषु चतुर्षु सम्यक्
प्रहाणेषु चतुर्वृद्धिपादेषु पञ्चेन्द्रियेषु पञ्चसु बलेषु सप्तबोध्यज्ञेषु
आर्याष्टाङ्गमार्गे शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोचमुखेषु । नवस्वनु-
पूर्वविहारसमापत्तिषु चतुर्व्याख्यसत्येषु सर्वसमाधिषु सर्वधारणी-
मुखेषु दशतथागतबलेषु चतुर्षु वैशारद्येषु चतसृषु प्रतिसम्बित्सु
महामैत्र्यां महाकरुणायां अष्टादशावैणिकबुद्धधर्मेषु प्रतिष्ठापितो
भवति । आह । नो ह्येदं भगवन् । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वेन
महासत्त्वेनाप्रमेयासंख्येयानपि सत्त्वान् दशकुशलेषु कर्मपथेषु प्रति-

ष्ठाप्य चतुर्षु ध्यानेषु चतुर्व्यप्रमाणेषु चतसृष्वारूपसमापत्तिषु
पञ्चस्वभिज्ञासु चतुर्षु कृत्युपस्थानेषु चतुर्षु सम्यक् प्रहाणेषु चतुर्वृ-
द्धिपादेषु पञ्चेन्द्रियेषु पञ्चसु बलेषु सप्तसु बोध्यज्ञेषु आर्याष्टाङ्ग-
मार्गे शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोचमुखेषु अष्टासु विमोचेषु
नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु चतुर्व्याख्यसत्येषु सर्वसमाधिषु सर्व-
धारणीमुखेषु दशसु तथागतबलेषु चतुर्षु वैशारद्येषु चतसृषु
प्रतिसम्बित्सु महामैत्र्यां महाकरुणायां अष्टादशावैणिकबुद्धधर्मेषु
न कश्चित् सत्त्वः प्रतिष्ठापितो भवति । तत्कस्य हेतोः । धर्मतै-
वासुभूते धर्माणां मायाधर्मतामुपादाय । एवं खलु सुभूते
बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासत्त्वां सन्नद्य इत्युच्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः चान्तिपारमितायां
स्थित्वा सर्वसत्त्वान् चान्तिपारमितायां नियोजयति प्रतिष्ठापयति ।
कथञ्च सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः चान्तिपारमितायां स्थित्वा
सर्वसत्त्वान् चान्तिपारमितायां नियोजयति प्रतिष्ठापयति । इह
सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रथमचित्तोत्पादमुपादायैव सत्त्वाहं
सन्नद्यति । स चेत् सर्वसत्त्वा मे लोहदण्डशस्त्रप्रहारान् दद्युस्तत्र
मथैकमपि लोभमहगतं चित्तं नोत्पादयितव्यं । सर्वसत्त्वांश्चैवं
रूपायां चान्तौ प्रतिष्ठापयति ।

तद्यथापि नाम सुभूते दक्षोमायाकारो मायाकारान्तेवासौ वा
चतुर्महापथे महतो जननिकायस्य पुरतो महान्तं जननिकाय-
मभिनिर्माय चान्तिपारमितायां नियोजयेत् प्रतिष्ठापयेत् किं
मन्यसे सुभूतेऽपि तु तेन मायाकारेण मायाकारान्तेवासिना वा

कश्चित् सत्त्वः चान्तिपारमितायां प्रतिष्ठापितो भवेत् आह ।
नोहीदं भगवन् । भगवानाह । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वेन महा-
सत्त्वेनाप्रमेयाऽसंख्येयान् सत्त्वान् चान्तिपारमितायां प्रतिष्ठाप्य न
कश्चित्सत्त्वः चान्तिपारमितायां प्रतिष्ठापितो भवति । तत्कस्य
हेतोः । धर्मातैषा सुभूते धर्माणां मायाधर्मतामुपादाय ।

एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासत्त्वाह सत्त्वः
इत्युच्यते । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वीर्यपारमितायां
स्थित्वा सत्त्वान् वीर्यपारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठा-
पयति । कथञ्च सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वीर्यपारमितायां
स्थित्वा सर्वसत्त्वान् वीर्यपारमितायां समादापयति । निवेशयति
प्रतिष्ठापयति । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञता
प्रतिसंयुक्ते न चित्तोत्पादेन सर्वसत्त्वान् कायिकचेतसिक वीर्यं
समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । तद्यथापि नाम
सुभूते दक्षोमायाकारो मायाकारान्तेवासो वा चतुर्महापथे-
महतो जननिकायस्य पुरतो महान्तं जननिकायमभिनिर्माय
कायिकचेतसिकवीर्यं प्रतिष्ठापयेत् तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि
नु तेन मायाकारेण वा मायाकारान्तेवासिना वा चतुर्महापथे
महतोजननिकायस्य पुरतो महान्ते जननिकायमभिनिर्ममे
कायिकचेतसिकवीर्यं प्रतिष्ठापयेत् । तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि-
नु तेन मायाकारेण वा मायाकारान्तेवासिना वा कश्चित् सत्त्वः
कायिकचेतसिकवीर्यं प्रतिष्ठापितो भवेत् । आह । नो हीदं
भगवन् । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाऽप्रमेयाऽसंख्येयान्

सत्त्वान् कायिकचेतसिकवीर्यं प्रतिष्ठाप्य न कश्चित् सत्त्वः कायि-
कचेतसिकवीर्यं प्रतिष्ठापितो भवति । तत्कस्य हेतोः धर्मातैषा
सुभूते धर्माणां मायाधर्मतामुपादाय । एवं खलु बोधिसत्त्वो
महासत्त्वो महासत्त्वाह सत्त्वः इत्युच्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ध्यानपारमितायां
स्थित्वा सर्वसत्त्वान् ध्यानपारमितायां समादापयति निवेशयति
प्रतिष्ठापयति । कथञ्च सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ध्यानपार-
मितायां स्थित्वा सर्वसत्त्वान् ध्यानपारमितायां समादापयति
निवेशयति प्रतिष्ठापयति । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्व-
धर्मसमतायां स्थित्वा यत्र कस्यचिद्धर्मस्य विक्षेपं वा समनुपश्यत्येवं
ध्यानपारमितायां स्थितो भवति । स तथैव सत्त्वान् ध्यानपारमितायां
समादापयति । निवेशयति । प्रतिष्ठापयति । ते च समादा-
पिता न जातुविरहिता भवन्ति ध्यानपारमितायाः यावदनुत्तरां
सम्यक् सम्बोधेमभिसम्बुध्यते । तद्यथापि नाम सुभूते दक्षोमाया-
कारोमायाकारान्तेवासो वा चतुर्महापथे महतोजननिकायस्य
पुरतो महान्तं जननिकायमभिनिर्माय ध्यानपारमितायां प्रति-
ष्ठापयति । तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि नु तेन मायाकारेण वा
मायाकारान्तेवासिना वा कश्चित्सत्त्वो ध्यानपारमितायां प्रतिष्ठा-
पितो भवेत् । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । एवमेव
सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सर्वसत्त्वान् ध्यानपारमितायां
प्रतिष्ठाप्य न कश्चित्सत्त्वो ध्यानपारमितायां प्रतिष्ठापितो भवति ।
तत्कस्य हेतोः । धर्मातैषा सुभूते धर्माणां माया धर्मतामुपा-

दाय । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासन्नाहं सन्नद्धं इत्युच्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां स्थित्वा सर्वसत्त्वान् प्रज्ञापारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । कथञ्च सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां स्थित्वा सर्वसत्त्वान् प्रज्ञापारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । आह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायाश्चरन् यत् कस्यचिद्धर्मस्योत्पादं वा निरोधं वा संज्ञेयं वा व्यवदानं वा आरं वा पारं वोपलभते । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां स्थितो भवति । स तथैव सर्वसत्त्वान् प्रज्ञापारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । तद्यथापि नाम सुभूते दक्षोमायाकारो मायाकारान्तेवासौ वा चतुर्महापथे महतो जननिकायस्य पुरतो महान्तं जननिकायमभिनिर्माय प्रज्ञापारमितायां समादापयेत् निवेशयेत् प्रतिष्ठापयेत् । तत् किं मन्यसे सुभूतेऽपि नु तेन मायाकारेण वा मायाकारान्तेवासिना वा कश्चित् सत्त्वः प्रज्ञापारमितायां समादापितो निवेशितः प्रतिष्ठापितो भवेत् । आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सर्वसत्त्वान् प्रज्ञापारमितायां प्रतिष्ठाप्य न कश्चित् सत्त्वः प्रज्ञापारमितायां प्रतिष्ठापितो भवेत् । तत्कस्य हेतोः धर्मतैषा सुभूते धर्माणां मायाधर्मतामुपादाय । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासन्नाहं सन्नद्धं इत्युच्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासन्नाहं सन्नद्धं पूर्वस्थान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुन् गत्वा यथैवात्मना दानपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् दानपारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना शीलपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् शीलपारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना चान्तिपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् चान्तिपारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना वीर्यपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् वीर्यपारमितायां समादापयति । निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना ध्यानपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् ध्यानपारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना प्रज्ञापारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् प्रज्ञापारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यदुते या एव षट्पारमितास्ते सत्त्वास्तं धर्म्मं श्रुत्वा न जातुविरहितो भवति षड्भिः पारमिताभिर्यावदनुत्तरां सम्यक् सम्वोधिमभिसम्बुध्यन्ते ।

दक्षिणस्थान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु गत्वा यथैवात्मना दानपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् दानपारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना शीलपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र

षड्भिः पारमिताभिः । यावदनुत्तरां सम्यक् सम्वोधिमभि-
सम्बुध्यन्ते ।

उपरिष्ठादिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातुषु सत्त्वा-
यथैवात्मना दानपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु
ये सत्त्वास्तान् सर्वान् दानपारमितायां समादापयति निवेशयति
प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना शीलपारमितायां तिष्ठति । तथैव
तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् शीलपारमितायां समा-
दापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना चान्तिपारमि-
तायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान्
चान्तिपारमितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति यथै-
वात्मना वीर्यपारमितायां तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये
सत्त्वास्तान् सर्वान् वीर्यपारमितायां समादापयति निवेशयति
प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना ध्यानपारमितायां तिष्ठति । तथैव
तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् ध्यानपारमितायां समादा-
पयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । यथैवात्मना प्रज्ञापारमितायां
तिष्ठति । तथैव तत्र लोकधातुषु ये सत्त्वास्तान् सर्वान् प्रज्ञापार-
मितायां समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति । धर्मश्च
देशयति यदुते या एव षट्पारमिताः । ते सत्त्वास्तं धर्मं श्रुत्वा न
जातुविरहिता भवन्ति षड्भिः पारमिताभिः । यावदनुत्तरां
सम्यक् सम्वोधिमभिसम्बुध्यन्ते ।

तद्यथापि नाम सुभूते दक्षोमायाकारो वा मायाकारान्ते-
वासी वा चतुर्महापथे महतो जनकायस्यापुरतो महान्तं जनकाय-

मभिनिर्माय षट्सु पारमितासु समादापयेन्निवेशयेत् प्रतिष्ठा-
पयेत् । तत् किं मन्यमे सुभूतेऽपि तु तेन मायाकारेण वा
मायाकारान्तेवासिना वा कथितं सत्त्वं षट्सु पारमितासु समा-
दापितो निवेशितः प्रतिष्ठापितो वा भवेत् । आह नोक्षीदं भगवन् ।
भगवानाह । एवमेव बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन पूर्वस्यान्दिशि गङ्गा-
नदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु । दक्षिणस्यान्दिशि गङ्गानदीवालु-
कोपमेषु लोकधातुषु । पश्चिमास्यान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु
लोकधातुषु । उत्तरस्यान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु ।
पूर्वस्यान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु । पूर्व-
दक्षिणस्यान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु । दक्षिण-
पश्चिमास्यान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु । पश्चिमो-
त्तरस्यान्दिशि गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु । अधस्तादिशि
गङ्गानदीवालुकोपमेषु लोकधातुषु । उपरिष्ठादिशि गङ्गानदी-
वालुकोपमेषु लोकधातुषु ये सत्त्वास्ते सर्वे षट्सु पारमितासु
प्रतिष्ठापिता भवन्ति । तत् कस्य हेतोः । धर्मतैषा सुभूते धर्माणां
मायाधर्मता मुपादाय । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो
महासन्नाहतसन्नद्ध इत्युच्यते ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासन्नाहं सन्नद्धं
सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तेन चित्तेन विहरन्नान्येषां चित्तोत्पादा-
नामवकाशं ददाति । इयन्तो मया सत्त्वाः दानपारमितायां
प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया
शीलपारमितायां प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः ।

तथाः । इयन्तो मया सत्त्वाश्चतुर्विधप्रमाणेषु प्रतिष्ठापयितव्याः ।
 इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः विमोक्षेषु
 प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया
 सत्त्वाः नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न
 प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः शून्यतानिभित्ताप्रणिहित-
 विमोक्षेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो
 मया सत्त्वाः पञ्चस्वभिज्ञासु प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठा-
 पयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः सर्वसमाधिषु प्रतिष्ठापयितव्याः ।
 इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः सर्वधारणी-
 मुखेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो
 मया सत्त्वाः दशसु तथागतबलेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न
 प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाश्चतुर्षु वैशारद्येषु प्रतिष्ठा-
 पयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया
 सत्त्वाश्चतसृषु प्रतिस्मितसु प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठा-
 पयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वा महामैत्र्यां प्रतिष्ठापयितव्याः ।
 इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः महाकरुणायां
 प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया
 सत्त्वाः अष्टादशस्त्रावेणिक बुद्धधर्मेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न
 प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः श्रोत आपत्ति फले
 प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया
 सत्त्वाः सकृदागामिफले प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठा-
 पयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः अनागामिफले प्रतिष्ठापयितव्याः ।

इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः अर्हत्वे प्रतिष्ठा-
 पयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः
 प्रत्येकबोधौ प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः ।
 इयन्तो मया सत्त्वाः मार्गाकारज्ञतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो
 न प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो मया सत्त्वाः सर्वकारज्ञतायां
 प्रतिष्ठापयितव्याः । इयन्तो न प्रतिष्ठापयितव्याः ।

अपि तु पुनरस्यैवं भवत्यप्रमेयाऽसंख्येया मया सत्त्वाः दान-
 पारमितायां प्रतिष्ठापयितव्याः । शीलपारमितायां प्रतिष्ठापयि-
 तव्याः । चान्तिपारमितायां प्रतिष्ठापयितव्याः । वीर्यपारमितायां
 प्रतिष्ठापयितव्याः । ध्यानपारमितायां प्रतिष्ठापयितव्याः । प्रज्ञा-
 पारमितायां प्रतिष्ठापयितव्याः । अध्यात्मशून्यतायां प्रतिष्ठापयि-
 तव्याः । वहिर्द्विशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । अध्यात्मवहिर्द्वि-
 शून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । शून्यताशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः ।
 महाशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । परमार्थशून्यतायां प्रतिष्ठापयि-
 तव्याः । संस्कृतशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । असंस्कृतशून्यतायां
 प्रतिष्ठापयितव्याः । अत्यन्तशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । अनवराग-
 शून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । अनवकारशून्यतायां प्रतिष्ठापयि-
 तव्याः । प्रकृतिशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । सर्वधर्मशून्यतायां
 प्रतिष्ठापयितव्याः । स्वलक्षणशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्या । अनुप-
 लब्धशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । अभावशून्यतायां प्रतिष्ठापयि-
 तव्याः । स्वभावशून्यतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । अभावस्वभावशून्यतायां
 प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्षुस्मृत्युपस्थानेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्षु

सम्यक् प्रज्ञाणेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्षु चद्विपादेषु प्रतिष्ठा-
पयितव्याः । पञ्चस्त्रिन्द्विषु प्रतिष्ठापयितव्याः । पञ्चसु बलेषु
प्रतिष्ठापयितव्याः । सप्तसु बोध्यङ्गेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । आर्याष्टाङ्ग-
मार्गे प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्वार्यसत्येषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्षु
ध्यानेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्वर्णप्रमाणेषु प्रतिष्ठापयितव्याः ।
चतसृष्वारूप्यसमापत्तिषु प्रतिष्ठापयितव्याः । अष्टासु विमोक्षेषु
प्रतिष्ठापयितव्याः । नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु प्रतिष्ठापयि-
तव्याः । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखेषु प्रतिष्ठापयितव्याः ।
पञ्चस्त्रिभिज्ञासु प्रतिष्ठापयितव्याः । सर्वसमाधिषु प्रतिष्ठापयि-
तव्याः । सर्वधारणीमुखेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । दशसु तथागतबलेषु
प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्षु वैशारद्येषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतसृषु
प्रतिसम्बित्सु प्रतिष्ठापयितव्याः । महामैत्र्यां प्रतिष्ठापयितव्याः ।
महाकरुणायां प्रतिष्ठापयितव्याः । अष्टादशावेणिकबुद्धधर्मेषु
प्रतिष्ठापयितव्याः । श्रोत आपत्तिफले प्रतिष्ठापयितव्याः । सकृदा-
गामिफले प्रतिष्ठापयितव्याः । अनागामिफले प्रतिष्ठापयितव्याः ।
अर्हत्त्वे प्रतिष्ठापयितव्याः । प्रत्येकबोधौ प्रतिष्ठापयितव्याः ।
मार्गाकारज्ञतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । सर्वाकारज्ञतायां प्रतिष्ठा-
पयितव्याः ।

तद्यथापि नाम सुभृते दक्षोमायाकारो वा मायाकारान्तेवापी
वा चतुर्महापथे महतो जनकारस्य पुरतो महान्तजनकायमभि-
निर्मायैवं चित्तमुत्पादयेत् एते मया अप्रमेयासंख्येयाः सत्त्वाः षट्सु
पारमितासु प्रतिष्ठापयितव्याः । अष्टादशसु शून्यतासु प्रतिष्ठाप-

यितव्याः । चतुर्षु स्मृत्युपस्थानेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्षु सम्यक्
प्रज्ञाणेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्षु चद्विपादेषु प्रतिष्ठापयि-
तव्याः । पञ्चस्त्रिन्द्विषु प्रतिष्ठापयितव्याः । पञ्चसु बलेषु प्रतिष्ठा-
पयितव्याः । सप्तसु बोध्यङ्गेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । आर्याष्टाङ्गमार्गे
प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्वार्यसत्येषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्षु
ध्यानेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतुर्वर्णप्रमाणेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चत-
सृष्वारूप्यसमापत्तिषु प्रतिष्ठापयितव्याः । अष्टासु विमोक्षेषु प्रतिष्ठा-
पयितव्याः । नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु प्रतिष्ठापयितव्याः ।
शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । पञ्चस्त्रि-
भिज्ञासु प्रतिष्ठापयितव्याः । सर्वसमाधिषु प्रतिष्ठापयितव्याः ।
सर्वधारणीमुखेषु प्रतिष्ठापयितव्याः । दशसु तथागतबलेषु प्रति-
ष्ठापयितव्याः । चतुर्षु वैशारद्येषु प्रतिष्ठापयितव्याः । चतसृषु
प्रतिसम्बित्सु प्रतिष्ठापयितव्याः । महामैत्र्यां प्रतिष्ठापयितव्याः ।
महाकरुणायां प्रतिष्ठापयितव्याः । अष्टादशस्त्रावेणिकबुद्धधर्मेषु
प्रतिष्ठापयितव्याः । श्रोत आपत्तिफले प्रतिष्ठापयितव्याः । सकृदा-
गामि फले प्रतिष्ठापयितव्याः । अनागामिफले प्रतिष्ठापयि-
तव्याः । अर्हत्त्वे प्रतिष्ठापयितव्याः । प्रत्येकबोधौ प्रतिष्ठापयि-
तव्याः । मार्गाकारज्ञतायां प्रतिष्ठापयितव्याः । सर्वाकारज्ञतायां
प्रतिष्ठापयितव्याः ।

तत् किं मन्यसे सुभृतेऽपि तु तेन मायाकारेण वा माया-
कारान्तेवामिना वा कश्चित्सत्त्वः षट्सु पारमितासु प्रतिष्ठापितो
भवेत् । अष्टादशसु शून्यतासु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतुर्षु स्मृत्युप-

स्थानेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतुर्षु सम्यक् प्रज्ञाणेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतुर्षु चट्विंशतिपादेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । पञ्चस्त्रिंशद्विंशतिपादेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । पञ्चसु बलेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । सप्तसु बोध्याङ्गेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । आर्याष्टाङ्गमार्गे प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतुर्ध्वार्थसत्येषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतुर्षु ध्यानेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतुर्ध्वप्रमाणेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतसृष्वारूप्यसमापत्तिषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । अष्टासु विमोक्षेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । शून्यतानिमित्तप्रणिहितविमोक्षमुखेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । पञ्चस्त्रिंशद्विंशतिपादेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । सर्वसमाधिषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । सर्वधारणीमुखेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । दशतथागतबलेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतुर्षु वैशारद्येषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । चतसृषु प्रतिसम्बित्सु प्रतिष्ठापितो भवेत् । महामैत्र्यां प्रतिष्ठापितो भवेत् । महाकरुणायां प्रतिष्ठापितो भवेत् । अष्टादशस्वावेणिकबुद्धधर्मेषु प्रतिष्ठापितो भवेत् । श्रोत आपत्तिफले प्रतिष्ठापितो भवेत् । सकृदागामिफले प्रतिष्ठापितो भवेत् । अनागामिफले प्रतिष्ठापितो भवेत् । अर्हत्वे प्रतिष्ठापितो भवेत् । प्रत्येकबोधौ प्रतिष्ठापितो भवेत् । मार्गाकारज्ञतायां प्रतिष्ठापितो भवेत् । सर्वाकारज्ञतायां प्रतिष्ठापितो भवेत् ।

आह । नोहीदं भगवन् । भगवानाह । एव मेव सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाऽप्रमेयाऽसंख्येयानां सत्त्वानां षट्सु पारमितासु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । अष्टादशसु शून्यतासु प्रतिष्ठापनाय

चित्तमुत्पाद्य । चतुर्षु कृत्युपस्थानेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । चतुर्षु सम्यक् प्रज्ञाणेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । चतुर्ध्विंशतिपादेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । पञ्चस्त्रिंशद्विंशतिपादेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । पञ्चसु बलेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । सप्तसु बोध्याङ्गेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । आर्याष्टाङ्गमार्गे प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । चतुर्ध्वार्थसत्येषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । चतुर्षु ध्यानेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । चतुर्ध्वप्रमाणेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । चतसृष्वारूप्यसमापत्तिषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । अष्टासु विमोक्षेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोक्षमुखेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । पञ्चस्त्रिंशद्विंशतिपादेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । सर्वसमाधिषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । सर्वधारणीमुखेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । दशतथागतबलेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । चतुर्षु वैशारद्येषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । चतसृषु प्रतिसम्बित्सु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । महामैत्र्यां प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । महाकरुणायां प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । अष्टादशस्वावेणिकेषु बुद्धधर्मेषु प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । श्रोत्र आपत्तिफले प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । सकृदागामिफले प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । अनागामिफले प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । अर्हत्वे प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । प्रत्येकबोधौ प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । मार्गाकारज्ञतायां प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य । सर्वाकारज्ञतायां प्रतिष्ठापनाय चित्तमुत्पाद्य ।

न कस्य चित्सत्त्वस्थार्थाय चित्तमुत्पादितं भवति । तत्कस्य हेतोः । धर्मतेषां सुभूते धर्माणां मायाधर्मतामुपादाय । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासत्त्वाऽसन्नद्ध इत्युच्यते ।

सुभूतिराह । यथाहं भगवन् भवतो भावितस्थार्थमाजानामि । असत्त्वाह सन्नद्धोवताऽयं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वेदितव्यः । खलु-
क्षणं शून्यतामुपादाय । तत्कस्य हेतोस्तथाहि । रूपं भगवन् रूपेण शून्यं । वेदना वेदनया शून्या । संज्ञासंज्ञया शून्या । संस्कारः संस्कारैः शून्या । विज्ञानं विज्ञानेन शून्यं । चक्षुश्चक्षुषा शून्यं । श्रोत्रं श्रोत्रेण शून्यं । घ्राणं घ्राणेन शून्यं । जिह्वाजिह्वया शून्या । कायः कायेन शून्यः । मनो मनसा शून्यं । रूपं रूपेण शून्यं । शब्दः शब्देन शून्यः । गन्धो गन्धेन शून्यः । रसो रसेन शून्यः । स्पर्शः स्पर्शेन शून्यः । धर्मो धर्मेन शून्यः । चक्षुर्विज्ञानं चक्षुर्विज्ञानेन शून्यं । श्रोत्रं विज्ञानं श्रोत्रविज्ञानेन शून्यं । घ्राणविज्ञानं घ्राणविज्ञानेन शून्यं । जिह्वा-
विज्ञानं जिह्वाविज्ञानेन शून्यं । कायविज्ञानं कायविज्ञानेन शून्यं । मनोविज्ञानं मनोविज्ञानेन शून्यं । चक्षुःसंस्पर्शश्चक्षुःसंस्पर्शेन शून्यः । श्रोत्रसंस्पर्शः श्रोत्रसंस्पर्शेन शून्यः । घ्राणसंस्पर्शः घ्राणसंस्पर्शेन शून्यः । जिह्वासंस्पर्शः जिह्वासंस्पर्शेन शून्यः । कायसंस्पर्शः कायसंस्पर्शेन शून्यः । मनःसंस्पर्शः मनःसंस्पर्शेन शून्यः । चक्षुः संस्पर्शप्रत्ययवेदना चक्षुः-
संस्पर्शप्रत्ययवेदनया शून्या । श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदना श्रोत्रसंस्पर्श-
प्रत्ययवेदनया शून्या । घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदना घ्राणसंस्पर्शप्रत्यय-
वेदनया शून्या । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदनया
शून्या । मनः संस्पर्शप्रत्ययवेदना मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनया शून्या ।

पृथिवीधातुः पृथिवीधातुना शून्या । अथातुराधातुना शून्या ।
तेजोधातुस्तेजोधातुना शून्या । वायुधातुर्वायुधातुना शून्या ।
आकाशधातुराकाशधातुना शून्या । विज्ञानधातुर्विज्ञानधातुना
शून्या । अविद्या अविद्यया शून्या । संस्काराः संस्कारैः शून्या ।
विज्ञानं विज्ञानेन शून्यं । नामरूपं नामरूपेण शून्यं । षडायतनं
षडायतनेन शून्यं । स्पर्शः स्पर्शेन शून्यः । वेदना वेदनया शून्या ।
दृष्ट्या दृष्ट्या शून्या । उपादानमुपादानेन शून्यं । भवो भवेन
शून्यः । जातिर्जात्या शून्या । जरामरणं जरामरणेन शून्यं ।

दानपारमिता दानपारमितया शून्या । शीलपारमिता शील-
पारमितया शून्या । चान्तिपारमिता चान्तिपारमितया शून्या ।
वीर्यपारमिता वीर्यपारमितया शून्या । ध्यानपारमिता ध्यानपा-
रमितया शून्या । प्रज्ञापारमिता प्रज्ञापारमितया शून्या ।

अध्यात्मशून्यता अध्यात्मशून्यतया शून्या । वहिर्द्वीशून्यता वहि-
र्द्वीशून्यतया शून्या । अध्यात्मवह्निर्द्वीशून्यता अध्यात्मवह्निर्द्वीशून्यतया
शून्या । शून्यताशून्यता शून्यताशून्यतया शून्या । महाशून्यता महा-
शून्यतया शून्या । परमार्थशून्यता परमार्थशून्यतया शून्या ।
संस्कृतशून्यता संस्कृतशून्यतया शून्या । असंस्कृतशून्यता असंस्कृतशून्य-
तया शून्या । अत्यन्तशून्यता अत्यन्तशून्यतया शून्या । अनवरागशू-
न्यता अनवरागशून्यतया शून्या । अनवकारशून्यता अनवकारशून्य-
तया शून्या । प्रकृतिशून्यता प्रकृतिशून्यतया शून्या । सर्वधर्मशून्यता
सर्वधर्मशून्यतया शून्या । खलक्षणशून्यता खलक्षणशून्यतया शून्या ।
अनुपलम्भशून्यता अनुपलम्भशून्यतया शून्या । अभावशून्यता अभा-

वशून्यतया शून्या । स्वभावशून्यता स्वभावशून्यतया शून्या । अभाव-
स्वभावशून्यता अभावस्वभावशून्यतया शून्या ।

स्मृत्युपस्थानानि स्मृत्युपस्थानैः शून्यानि । सम्यक् प्रज्ञाणानि
सम्यक्प्रज्ञाणैः शून्यानि । चट्टिपादा चट्टिपादैः शून्याः । रश्मि-
याणीन्द्रियैः शून्यानि । बलानिबलैः शून्यानि । बोध्यज्ञानि बोध्यज्ञे-
शून्यानि । आर्याष्टाङ्गमार्ग आर्याष्टाङ्गमार्गैः शून्यः । आर्यसत्यानि
आर्यसत्यैः शून्यानि । ध्यानानि ध्यानैः शून्यानि । अप्रमाणानि
अप्रमाणैः शून्यानि । आरूप्यसमापत्तय आरूप्यसमापत्तिभिः शून्याः ।
विमोक्षाविमोचैः शून्याः । अणुपूर्वविहारसमापत्तयोऽणुपूर्वविहा-
रसमापत्तिभिः शून्याः । शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोचमुखानि
शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोचमुखैः शून्यानि । अभिज्ञा अभि-
ज्ञाभिः शून्याः । समाधयः समाधिभिः शून्याः । धारणीमुखानि
धारणीमुखैः शून्यानि । तथागतबलानि तथागतबलैः शून्यानि ।
वैशारद्यानि वैशारद्यैः शून्यानि । प्रतिसम्बिद्ः प्रतिसम्बिद्धिः
शून्यानि । महामैत्री महामैत्र्या शून्या । महाकरुणा महाकरुणया
शून्या । आवेणिकबुद्धधर्मा आवेणिकबुद्धधर्मैः शून्याः । बोधिसत्त्वो
बोधिसत्त्वेन शून्याः । महासन्नाहो महासन्नाहेन शून्यः । अनेन भग-
वन् पर्यायेन सन्नाह सन्नद्धो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो वेदितव्यः ।
भगवानाह । एवमेव सुभूते एवमेतत् तथायथावदसि । तत्कस्य
हेतोः । अकृताहि सुभूते सर्वाकारजता । अविहता अनभिसंस्कृता ।
येषां कृते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन महासन्नाहः सन्नद्धः । आह केन
कारणेन भगवन् सर्वाकारजता अकृता अविहता अनभिसंस्कृता

येषां कृते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन महासन्नाहः सन्नद्धः । भगवा-
नाह । कारकानुपलब्धितामुपादाय सुभूते सर्वाकारजता अकृता
अविहता अनभिसंस्कृता । तेषां सत्त्वा अकृता अविहता अनभि-
संस्कृताः येषां कृते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन महासन्नाहः सन्नद्धः ।
तत्कस्य हेतोः । तथाहि सुभूते रूपं न करोति न विकरोति ।
नाऽभिसंस्करोति । वेदना न करोति न विकरोति नाभिसंस्क-
रोति । संज्ञा न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति ।
संस्कारा न कुर्वन्ति न विकुर्वन्ति नाऽभिसंस्कृवन्ति । विज्ञानं
न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । चक्षुः सुभूते न
करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । श्रोत्रं न करोति न
विकरोति नाभिसंस्करोति । घ्राणं न करोति न विकरोति
नाऽभिसंस्करोति । जिह्वा न करोति न विकरोति नाऽभि-
संस्करोति । कायो न करोति न विकरोति नाभिसंस्करोति ।
मनो न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । रूपं सुभूते
न करोति न विकरोति नाभिसंस्करोति । शब्दो न करोति न
विकरोति नाऽभिसंस्करोति । गन्धो न करोति न विकरोति
नाऽभिसंस्करोति । रसो न करोति न विकरोति नाभिसंस्क-
रोति । स्पर्शो न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । धर्मा
न कुर्वन्ति न विकुर्वन्ति नाऽभिसंस्कृवन्ति । चक्षुर्विज्ञानं
सुभूते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । श्रोत्रविज्ञानं
न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । घ्राणविज्ञानं न
करोति न विकरोति नाभिसंस्करोति । जिह्वाविज्ञानं न

करोति न विकरोति नाऽभिसंस्कारोति । कायविज्ञानं न करोति
न विकरोति नाऽभिसंस्कारोति । मनोविज्ञानं न करोति न
विकरोति नाऽभिसंस्कारोति । चक्षुःसंस्पर्शं न करोति न विक-
रोति नाऽभिसंस्कारोति । श्रोत्रसंस्पर्शं न करोति न विकरोति
नाऽभिसंस्कारोति । घ्राणसंस्पर्शं न करोति न विकरोति नाऽ-
भिसंस्कारोति । जिह्वासंस्पर्शं न करोति न विकरोति नाऽभि-
संस्कारोति । कायसंस्पर्शं न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्क-
रोति । मनःसंस्पर्शं न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्कारोति ।
चक्षुःसंस्पर्शप्रत्ययवेदना न करोति न विकरोति नाभिसंस्कारोति ।
श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदना न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्कारोति ।
घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदना न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्कारोति ।
जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदना न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्क-
रोति । कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना न करोति न विकरोति नाऽभि-
संस्कारोति । मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदना न करोति न विकरोति
नाऽभिसंस्कारोति ।

आत्मा सुभृते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्क्रोति ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । जीवः सन्
सुभृते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्क्रोति । तत्कस्य
हेतोः । तथाहि सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । जीवः सुभृते न
करोति न विकरोति नाऽभिसंस्क्रोति । तत्कस्य हेतोः । तथाहि
सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । जन्तुः सुभृते न करोति न विक-
रोति नाऽभिसंस्क्रोति । तत्कस्य हेतोः । तथाहि सोऽत्यन्ततया

[illegible]

नोपलभ्यते । प्रतिविम्बं सुभूते न करोति न विकरोति नाभि-
संस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते ।
मरीचिका सुभूते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि साऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । निर्मितः सुभूते
न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि
सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । अविद्या सुभूते न करोति न विक-
रोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि साऽत्यन्ततया
नोपलभ्यते । संस्कारा सुभूते न कुर्वन्ति न विकुर्वन्ति नाभि-
संस्कृवन्ति । तत्कस्य हेतोस्तथा हि *सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते ।
विज्ञानं सुभूते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य
हेतोस्तथा हि सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । नामरूपं सुभूते न
करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथा हि
सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । षडायतनं सुभूते न करोति न
विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथा हि सोऽत्यन्ततया
नोपलभ्यते । स्पर्शः सुभूते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्क-
रोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । वेदना
सुभूते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य
हेतोस्तथाहि साऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । दृष्ट्या सुभूते न करोति
न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथा हि साऽत्यन्त-

* तेऽत्यन्ततया नोपलभ्यन्ते-इति पाठो युक्तः ।

† तदत्यन्ततया नोपलभ्यते-इति युक्तं एवं परत्रापि क्लीबलिङ्गाद्यपरा-
मर्शस्थले ।

तथा नोपलभ्यते । उपादानं सुभूते न करोति न विकरोति
नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सोऽत्यन्ततया नोपल-
भ्यते । भवः सुभूते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि । सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । जातिः सुभूते
न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि
सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । जरामरणं सुभूते न करोति न
विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सोऽत्यन्ततया
नोपलभ्यते ।

दानपारमिता* न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि साऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । शीलपारमिता
न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि
साऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । चान्तिपारमिता न करोति न
विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि साऽत्यन्ततया
नोपलभ्यते । वीर्यपारमिता न करोति न विकरोति नाऽभिसं-
स्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि साऽत्यन्ततया नोपलभ्यते ।
ध्यानपारमिता न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति ।
तत्कस्य हेतोस्तथा हि साऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । प्रज्ञापारमिता न
करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि
साऽत्यन्ततया नोपलभ्यते ।

* पारमिताशब्दात् परं सुभूते-इति पदं षट्पारमितास्थलेऽस्तीति
प्रतीयते पूर्वपरस्थलेषु तत्प्रयोगदर्शनात् ।

भिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते ।
अचिन्त्यधातुः सुभूते न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि सोऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । बोधिः सुभूते
न करोति न विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथा-
हि साऽत्यन्ततया नोपलभ्यते । सर्वज्ञता सुभूते न करोति न
विकरोति नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि साऽत्यन्ततया
नोपलभ्यते । सर्वाकारज्ञता सुभूते न करोति न विकरोति
नाऽभिसंस्करोति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि साऽत्यन्ततया नोपल-
भ्यते । तदनेन सुभूते पर्यावैणिकं वेदितव्यं यथा अज्ञता सर्वका-
रज्ञता अविज्ञता अनभिसंस्कृता । तेऽपि सत्त्वा अज्ञता अविज्ञता
अनभिसंस्कृता । येषां कृते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन महासत्त्वाः
सन्नद्धः । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासत्त्वाश्च सन्नद्ध-
इत्युच्यते ।

आह । यथाहं भगवन् भगवताभावितस्याऽर्थमाजानामि ।
रूपं भगवन्नवद्वममुक्तं । वेदना अवद्धा अमुक्ता । संज्ञा अवद्धा
अमुक्ता । संस्कारा अवद्धा अमुक्ताः । विज्ञानमवद्धममुक्तं ।

अथायुष्मान् पूर्णमैत्रायणीपुत्रो आयुष्मान् सुभूतिमेतद-
वोचत् । रूपमायुष्मान् सुभूते अवद्धममुक्तं । वेदना अवद्धा
अमुक्ता । संज्ञा अवद्धा अमुक्ता । संस्कारा अवद्धा अमुक्ताः ।
विज्ञानमवद्धममुक्तं । आहैवमेतदायुष्मान् पूर्णवमेतत् । रूपमायु-
ष्मान् पूर्णवद्धममुक्तं । वेदनाऽवद्धाऽमुक्ता । संज्ञाऽवद्धाऽमुक्ता ।
संस्कारा अवद्धा अमुक्ताः । विज्ञानमवद्धममुक्तं । पूर्ण आह ।

कतमन्तावदायुष्मान् सुभूते यदवद्धममुक्तं । कतमामावेदनायाऽव-
द्धाऽमुक्ता । कतमामासंज्ञायाऽवद्धाऽमुक्ता । कतमेते संस्कारा ये
अवद्धाऽमुक्ताः । कतमन्तद्विज्ञानं यदवद्धममुक्तं । आह यदेतदायु-
ष्मान् पूर्णस्वप्नोपमं रूपं तदवद्धममुक्तं । येयं स्वप्नोपमावेदनामाऽव-
द्धाऽमुक्ता । येयं स्वप्नोपमासंज्ञायाऽवद्धाऽमुक्ता । य इमे स्वप्नोपमाः
संस्काराः तेऽवद्धा अमुक्ताः । यदेतत् स्वप्नोपमं विज्ञानं तदव-
द्धममुक्तं । यदेतन्माथोपमं रूपं तदवद्धममुक्तं । येयं माथोपमा
वेदनायाऽवद्धाऽमुक्ता । येयं माथोपमासंज्ञायाऽवद्धाऽमुक्ता । य इमे
माथोपमाः संस्काराः तेऽवद्धा अमुक्ताः । यदिदं माथोपमं
विज्ञानं तदवद्धममुक्तं ।

यदेतत् प्रतिश्रुत्कोपमं रूपं तदवद्धममुक्तं । येयं प्रतिश्रुत्-
कोपमावेदनायाऽवद्धाऽमुक्ता । येयं प्रतिश्रुत्कोपमासंज्ञायाऽव-
द्धाऽमुक्ता । य इमे प्रतिश्रुत्कोपमाः संस्कारास्तेऽवद्धा अमुक्ताः ।
यदेतत्प्रतिश्रुत्कोपमं विज्ञानं तदवद्धममुक्तं । यदेतत्प्रतिभासोपमं
रूपं तदवद्धममुक्तं । येयं प्रतिभासोपमावेदनायाऽवद्धाऽमुक्ता ।
येयं प्रतिभासोपमासंज्ञायाऽवद्धाऽमुक्ता । य इमे प्रतिभासोपमाः
संस्कारास्तेऽवद्धा अमुक्ताः । यदेतत्प्रतिभासोपमं विज्ञानं तदवद्ध-
ममुक्तं । यदेतत्प्रतिविम्बोपमं रूपं तदवद्धममुक्तं । येयं प्रतिवि-
म्बोपमा वेदनायाऽवद्धाऽमुक्ता । येयं प्रतिविम्बोपमासंज्ञायाऽवद्धा-
ऽमुक्ता । य इमे प्रतिविम्बोपमाः संस्कारास्तेऽवद्धा अमुक्ताः ।
यदेतत्प्रतिविम्बोपमं विज्ञानं तदवद्धममुक्तं । यदेतत्मरीच्युपमं
रूपं तदवद्धममुक्तं । येयं मरीच्युपमावेदनायाऽवद्धाऽमुक्ता । येयं

मरीच्युपमासंज्ञायाऽवद्वाऽमुक्ता । य इमे मरीच्युपमाः संस्कारा-
ऽवद्वाऽमुक्ता । यदेतन्मरीच्युपमं विज्ञानं तदवद्भूममुक्तं । यदे-
तन्निर्मितोपमं रूपं तदवद्भूममुक्तं । येयं निर्मितोपमा वेदना
याऽवद्वाऽमुक्ता । येयं निर्मितोपमासंज्ञायाऽवद्वाऽमुक्ता । य इमे
निर्मितोपमाः संस्कारास्तेऽवद्वाऽमुक्ताः । यदेतन्निर्मितोपमं
विज्ञानं तदवद्भूममुक्तं ।

अतीतमायुषन् पूर्णरूपमवद्भूममुक्तं । अतीतावेदनाऽवद्वा-
ऽमुक्ता । अतीतासंज्ञाऽवद्वाऽमुक्ता । अतीताः संस्काराः अवद्वा
अमुक्ताः । अतीतं विज्ञानमवद्भूममुक्तं । प्रत्युत्पन्नमायुषन् पूर्ण-
रूपमवद्भूममुक्तं । प्रत्युत्पन्नावेदनाऽवद्वाऽमुक्ता । प्रत्युत्पन्नासंज्ञाऽवद्वा-
ऽमुक्ता । प्रत्युत्पन्नाः संस्काराः अवद्वा अमुक्ताः । प्रत्युत्पन्नं विज्ञान-
मवद्भूममुक्तं । तत्कस्य हेतोस्तथाहि । असत्त्वादायुषन् पूर्णरूप-
रूपमवद्भूममुक्तं । असत्त्वादेदनायावेदनाऽवद्वाऽमुक्ता । असत्त्वात्
ज्ञायाः संज्ञाऽवद्वाऽमुक्ता । असत्त्वात् संस्काराणां संस्काराः अवद्वा
अमुक्ताः । असत्त्वादिज्ञानस्य विज्ञानमवद्भूममुक्तं । विविक्तत्वाद्वृष-
रूपमवद्भूममुक्तं । विविक्तत्वात्संज्ञायाः संज्ञाऽवद्वाऽमुक्ता । विवि-
क्तत्वात्संस्काराणां संस्काराः अवद्वा अमुक्ताः । विविक्तत्वादिज्ञानस्य
विज्ञानमवद्भूममुक्तं । अनुत्पन्नात्वाद्वृष रूपमवद्भूममुक्तं । अनुत्प-
न्नादेदनाया वेदनाऽवद्वाऽमुक्ता । अनुत्पन्नात्संज्ञायाः संज्ञाऽवद्वा-
ऽमुक्ता । अनुत्पन्नात्संस्काराणां संस्काराः अवद्वा अमुक्ताः । अनु-
त्पन्नादिज्ञानस्य विज्ञानमवद्भूममुक्तं ।

कुशलायुषन् पूर्णरूपमवद्भूममुक्तं । कुशलावेदनाऽवद्वाऽमुक्ता ।

कुशलसंज्ञाऽवद्वाऽमुक्ता । कुशलाः संस्काराः अवद्वा अमुक्ता ।
कुशलं विज्ञानमवद्भूममुक्तं । अकुशलमायुषन् पूर्णरूपमवद्भूममुक्तं ।
अकुशलं वेदनाऽवद्वाऽमुक्ता । अकुशलसंज्ञा अवद्वा अमुक्ता ।
अकुशलाः संस्काराः अवद्वा अमुक्ताः । अकुशलं विज्ञानमवद्भूम-
मुक्तं । अव्याकृतमायुषन् पूर्णरूपमवद्भूममुक्तं । अव्याकृतावेदना-
ऽवद्वाऽमुक्ता । अव्याकृतासंज्ञाऽवद्वाऽमुक्ता । अव्याकृताः संस्काराः
अवद्वा अमुक्ताः । अव्याकृतं विज्ञानमवद्भूममुक्तं । लौकिकमा-
युषन् पूर्णरूपमवद्भूममुक्तं । लौकिका वेदनाऽवद्वाऽमुक्ता । लौकि-
कासंज्ञा अवद्वा अमुक्ता । लौकिकाः संस्काराः अवद्वा अमुक्ताः ।
लौकिकं विज्ञानमवद्भूममुक्तं । लोकोत्तरमायुषन् पूर्णरूपमवद्भूम-
मुक्तं । लोकोत्तरा वेदनावद्वाऽमुक्ता । लोकोत्तरासंज्ञाऽवद्वाऽमुक्ता ।
लोकोत्तराः संस्काराः अवद्वा अमुक्ताः । लोकोत्तरं विज्ञानमवद्भूम-
मुक्तं । साश्रवमायुषन् पूर्णरूपमवद्भूममुक्तं । साश्रवा वेदनाऽवद्वा-
ऽमुक्ता । साश्रवासंज्ञाऽवद्वाऽमुक्ता । साश्रवाः संस्काराः अवद्वा
अमुक्ताः । साश्रवं विज्ञानमवद्भूममुक्तं । अनाश्रवमायुषन् पूर्णरूप-
मवद्भूममुक्तं । अनाश्रवा वेदनाऽवद्वाऽमुक्ता । अनाश्रवासंज्ञाऽवद्वा-
ऽमुक्ता । अनाश्रवाः संस्काराः अवद्वाऽमुक्ताः । अनाश्रवं विज्ञान-
मवद्भूममुक्तं । तत्कस्य हेतोः । असत्त्वाद्वृष रूपमवद्भूममुक्तं ।
असत्त्वादेदनायाः वेदनाऽवद्वाऽमुक्ता । असत्त्वात् संज्ञायाः संज्ञाऽवद्वा-
ऽमुक्ता । असत्त्वात् संस्काराणां संस्काराः अवद्वा अमुक्ताः । असत्त्वा-
दिज्ञानस्य विज्ञानमवद्भूममुक्तं । विविक्तत्वाद्वृष रूपमवद्भूममुक्तं ।
विविक्तत्वादेदनायाः वेदनाऽवद्वाऽमुक्ता । विविक्तत्वात् संज्ञायाः

[illegible]

सत्यपस्थानान्यायुक्तान् पूर्णाऽवद्वान्यमुक्तानि । सम्यक्प्रज्ञानान्

ष्यायुष्मन् पूर्णावद्भान्यमुक्तानि । अद्विपादा ऋष्यायुष्मन् पूर्णावद्भान्यमुक्तानि । इन्द्रियाण्युष्मन् पूर्णावद्भान्यमुक्तानि । बोध्यज्ञान्युष्मन् पूर्णावद्भान्यमुक्तानि । आर्याष्टाङ्गमार्गायुष्मन् पूर्णावद्भान्यमुक्तः ।

असत्त्वात् सृत्युपस्थानान्यवद्धान्यमुक्तानि । विविक्तत्वात् सृत्युप-
स्थानान्यवद्धान्यमुक्तानि । अनुत्पन्नत्वात् सृत्युपस्थानान्यवद्धान्य-
मुक्तानि । असत्त्वात् सम्यक्प्रदानान्यवद्धान्यमुक्तानि । विविक्तत्वात्
सम्यक् प्रदानान्यवद्धान्यमुक्तानि । अनुत्पन्नत्वात् सम्यक् प्रदानान्य-
वद्धान्यमुक्तानि । असत्त्वादृद्धिपादा अवद्धा अमुक्ताः । विविक्तत्वा-
दृद्धिपादा अवद्धा अमुक्ताः । अनुत्पन्नत्वादृद्धिपादा अवद्धा
अमुक्ताः । असत्त्वादिन्द्रियान्यवद्धान्यमुक्तानि । विविक्तत्वादिन्द्रि-
याण्यवद्धान्यमुक्तानि । अनुत्पन्नत्वादिन्द्रियाण्यवद्धान्यमुक्तानि ।
असत्त्वादलान्यवद्धान्यमुक्तानि । विविक्तत्वादलान्यवद्धान्यमुक्तानि ।
अनुत्पन्नत्वादलान्यवद्धान्यमुक्तानि । असत्त्वादोध्यङ्गान्यवद्धान्यमुक्तानि ।
विविक्तत्वादोध्यङ्गान्यवद्धान्यमुक्तानि । अनुत्पन्नत्वादोध्यङ्गान्यवद्धान्य-
मुक्तानि । असत्त्वादार्थाष्टाङ्गामार्गोऽवद्धोऽमुक्तः । विविक्तत्वादार्था-
ष्टाङ्गामार्गोऽवद्धोऽमुक्तः । अनुत्पन्नत्वादार्थाष्टाङ्गामार्गोऽवद्धोऽमुक्तः ।

आर्थसत्त्वान्याय्यायुगन् पूर्णावद्भान्यमुक्तानि । ध्यानान्यप्यायुगन्
पूर्णावद्भान्यमुक्तानि । अप्रमाणान्यायुगन् पूर्णावद्भान्यमुक्तानि ।
आरुण्यसमापत्तयोऽप्यायुगन् पूर्णावद्भा अमुक्ताः । विमोक्षा अप्या-
युगन् पूर्णावद्भा अमुक्ताः । अनुपूर्वविहारसमापत्तयोऽप्यायुगन्
पूर्णावद्भा अमुक्ताः । शून्यतानिमित्ता प्रणिहितविमोक्षमुखान्या-

ऽमुक्ता । अनूपलम्भशून्यताऽवद्वाऽमुक्ता । अभावशून्यताऽवद्वाऽमुक्ता ।
 स्वभावशून्यताऽवद्वाऽमुक्ता । अभावस्वभावशून्यताऽवद्वाऽमुक्ता ।
 सत्युपस्थानान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि । सम्यक्प्रहाणान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि ।
 चङ्घिपादा अवद्वाऽमुक्ताः । इन्द्रियाण्यवद्वाऽन्यमुक्तानि । बलान्य-
 वद्वाऽन्यमुक्तानि । बोध्यज्ञान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि । आर्याष्टाङ्गमार्गो-
 ऽवद्वाऽमुक्तः । आर्यसत्यान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि । ध्यानान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि ।
 अप्रमाणान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि । आरूप्यसमापत्तयोऽवद्वाऽमुक्ताः ।
 विमोक्षा अवद्वाऽमुक्ताः । अनुपूर्वविहारसमापत्तयोऽवद्वाऽमुक्ताः ।
 शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि । अभिज्ञा
 अवद्वाऽमुक्ता । समाधयोऽवद्वाऽमुक्ताः । धारणीमुखान्यवद्वाऽन्य-
 मुक्तानि । तथागतबलान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि । वैशारद्यान्यवद्वाऽन्यमुक्तानि ।
 प्रतिसम्बिदोऽवद्वाऽमुक्ताः । महामैत्र्यवद्वाऽमुक्ता । महाकरुणा-
 ऽवद्वाऽमुक्ता । आवेणिकबुद्धधर्मा अवद्वाऽमुक्ताः । बोधिरवद्वा-
 ऽमुक्ता । सर्वज्ञताऽवद्वाऽमुक्ता । मार्गाकारज्ञताऽवद्वाऽमुक्ता ।
 सर्वाकारज्ञताऽवद्वाऽमुक्ता । बोधिसत्वोऽवद्वाऽमुक्तः । बुद्धोऽवद्वा-
 ऽमुक्तः । तथताऽवद्वाऽमुक्ता । अवितथताऽवद्वाऽमुक्ता । अनन्यतथता-
 ऽवद्वाऽमुक्ता । धर्मताऽवद्वाऽमुक्ता । धर्मधातुरवद्वाऽमुक्तः । धर्म-
 स्थितिताऽवद्वाऽमुक्ता । धर्मनियामताऽवद्वाऽमुक्ता । भूतकोटि-
 रवद्वाऽमुक्तः । असंस्कृतताऽवद्वाऽमुक्ता ।

सोऽवद्वाऽमुक्तायां दानपारमितायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां
 शीलपारमितायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां चान्तिपारमितायां
 स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां वीर्यपारमितायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां

ध्यानपारमितायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां प्रज्ञापारमितायां
 स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायामध्यात्मशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां
 बहिर्द्वाशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायामध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतायां
 स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां शून्यताशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां
 महाशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां परमार्थशून्यतायां स्थित्वा ।
 अवद्वाऽमुक्तायां संस्कृतशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायामसंस्कृत-
 शून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायामत्यन्तशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वा-
 ऽमुक्तायामनवरागशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायामनवकारशून्य-
 तायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां प्रकृतिशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वा-
 ऽमुक्तायां सर्वधर्मशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां स्वलक्षणशून्य-
 तायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायामनुपलम्भशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वा-
 ऽमुक्तायामभावशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायां स्वभावशून्यतायां
 स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तायामभावस्वभावशून्यतायां स्थित्वा । अवद्वा-
 ऽमुक्तेषु चतुर्षु सत्युपस्थानेषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तेषु चतुर्षु सम्यक्
 प्रहाणेषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तेषु चतुर्षु चङ्घिपादेषु स्थित्वा । अवद्वा-
 ऽमुक्तेषु पञ्चस्त्रिन्द्वेषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तेषु पञ्चसु बलेषु स्थित्वा ।
 अवद्वाऽमुक्तेषु सप्तसु बोध्यङ्गेषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्ते आर्याष्टाङ्गमार्गे
 स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तेष्वार्यसत्येषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तेषु चतुर्षु ध्यानेषु
 स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तेषु चतुर्व्यप्रमाणेषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तासु चतुर्व्या-
 रूप्यसमापत्तिषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तेषु अष्टासु विमोक्षेषु स्थित्वा ।
 अवद्वाऽमुक्तासु नवस्वनुपूर्वविहारसमापत्तिषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तेषु
 शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखेषु स्थित्वा । अवद्वाऽमुक्तास्वभि-

ज्ञासु स्थिता । अवद्धासुक्तेषु समाधिषु स्थिता । अवद्धासुक्तेषु धारणी-
मुखेषु स्थिता । अवद्धासुक्तेषु दशसु तथागतबलेषु स्थिता । अवद्धा-
सुक्तेषु चतुर्षु वैशारद्येषु स्थिता । अवद्धासुक्तासु चतसृषु प्रतिमभिषु
स्थिता । अवद्धासुक्तायां महामैत्र्यां स्थिता । अवद्धासुक्तायां महा-
कल्याणां स्थिता । अवद्धासुक्तेष्ववेणिकबुद्धधर्मेषु स्थिता । अवद्धा-
सुक्तायां बोधौ स्थिता । अवद्धासुक्तायां सर्वज्ञतायां स्थिता । अवद्धा-
सुक्तायां मार्गाकारजतायां स्थिता । अवद्धासुक्तायां सर्वाकारजतायां
स्थिता । अवद्धासुक्तायां तथतायां स्थिता । अवद्धासुक्तायामवि-
तथतायां स्थिता । अवद्धासुक्तायामनन्यतथतायां स्थिता । अवद्धा-
सुक्तायां धर्मतायां स्थिता । अवद्धासुक्ते धर्मधातौ स्थिता । अवद्धा-
सुक्तायां धर्मस्थितितायां स्थिता । अवद्धासुक्तायां धर्मनियामतायां
स्थिता । अवद्धासुक्तायां भूतकोटौ स्थिता । अवद्धासुक्तेऽमंज्जते
स्थिता । अवद्धासुक्तेऽवद्धासुक्तान् सत्त्वान् परिमोचयिष्यति ।

अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्तं बुद्धचेत्रं परिशोधयिष्यति । अवद्धा-
सुक्तोऽवद्धासुक्तान् बुद्धान् भगवतः पर्युपासिष्यति । अवद्धासुक्तो-
ऽवद्धासुक्तान् धर्मान् ओष्यति । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्तैर्बुद्धैर्भगव-
द्भिर्न जातुविरहितो भविष्यति । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्ताभिरभिज्ञा-
भिर्न जातुविरहितो भविष्यति । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्तैः पञ्चभिश्च-
तुर्भिर्न जातुविरहितो भवति । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्ताभिर्धारणी-
भिर्न जातुविरहितो भविष्यति । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्तैः समाधि-
भिर्न जातुविरहितो भविष्यति । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्तां मार्गा-
कारजतामुत्पादयिष्यति । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्तां सर्वज्ञतां सर्वा-

कारजतामभिममोक्ष्यते । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्तं धर्माचक्रं प्रवर्त्त-
यिष्यति । अवद्धासुक्तोऽवद्धासुक्तान् सत्त्वां स्त्रिषु धानेषु नियो-
जयिष्यति । एवं खल्वायुष्मन् पूर्ण बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽवद्धासुक्तो
ऽवद्धासुक्ताभिः षड्भिः पारमिताभिः सर्वधर्मा ननु भोक्ष्यते ।
असत्तापु पादाय विव्रितामुपादाय । अनुत्पादतामुपादय ।

एवं खल्वायुष्मन् पूर्ण बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽवद्धासुक्तो महा-
यान सन्नाह सकृद्भू इति वेदितव्यः ।

अथायुष्मन् सुभृतिर्भगवन्तमेतदवोचत् । कतमद्भगवन् बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । कियन्तो भगवन् बोधिसत्त्वो
महासत्त्वो महायानसंप्रस्थिता वेदितव्याः । कुतस्तद्यानं निर्यास्यति ।
क्वातद्यानं स्यास्यति । को वा तेन यानेन निर्यास्यति । एवमुक्ते
भगवानायुष्मन् सुभृतिमेतदवोचत् । यत्सुभृते एवं वदसि । कत-
मदोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । षट्पारमिता सुभृते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । कतमे षट् । दानपारमिता,
शीलपारमिता, चान्तिपारमिता, वीर्यपारमिता, ध्यानपार-
मिता, प्रज्ञापारमिता ।

इह सुभृते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारजता प्रतिसंयुक्तै
र्मनसिकारैर्दानमर्थिभ्यो ददाति यदुताऽध्यात्मिकवाह्यानि वस्त्रानि
तच्च सर्वसत्त्वैः सार्द्धं साधारणं कृत्वा अनुत्तरायां सम्यक् सम्बोधौ
परिणामयत्यनुपलम्भयोगेन । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दान-
पारमिता । आह । कतमा भगवन् बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
शीलपारमिता । भगवानाह । इह सुभृते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः

सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैश्चित्तोत्पादैरात्मना च दशकुशलेषु कर्मपथेषु समा-
 कर्षपथान् समादाय वर्तते । परांश्च दशकुशलेषु कर्मपथेषु समा-
 दापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति अनुपलम्भयोगेन । इह
 बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य परामृष्टा शीलपारमिता । आह ।
 कतमा भगवन् बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चान्तिपारमिता । भग-
 वानाह । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञता प्रति-
 संयुक्तैर्मनसिकारैरात्मनाचचान्तिसम्पन्नो भवति । परांश्च चान्तौ
 समादापयत्यनुपलम्भयोगेन । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
 चान्तिपारमिता । आह । कतमा भगवन् बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
 वीर्यपारमिता । भगवानाह । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
 सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरात्मना च पञ्चसु पार-
 मितास्त्रनिक्षिप्रधुरो भवति । परांश्च पञ्चसु पारमितासु नियोज-
 यत्यनुपलम्भयोगेन । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य वीर्यपारमिता ।
 आह । कतमा भगवन् बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ध्यानपारमिता ।
 भगवानाह । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाकारज्ञता
 प्रतिसंयुक्तैर्मनसिकारैरुपाय कौशलेन ध्यानानि समापद्यते ।
 परांश्च ध्यानेषु समादापयत्यनुपलम्भयोगेन । इयं बोधिसत्त्वस्य
 महासत्त्वस्य ध्यानपारमिता । आह । कतमा भगवन् बोधिसत्त्वस्य
 महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमिता । भगवानाह । इह सुभूते बोधिसत्त्वस्य
 महासत्त्वस्य सर्वाकारज्ञता प्रतिसंयुक्तैश्चित्तोत्पादैरात्मना च
 सर्वधर्माणां निनिविशते । सर्वधर्मानाञ्च प्रकृतिं प्रत्यवेक्षते
 अनुपलम्भयोगेन । सर्वधर्मानननिनिविश्य सर्वधर्माप्रकृतिप्रत्यवे-

क्षणतायां सत्त्वान् समादापयति निवेशयति प्रतिष्ठापयति अनुप-
 लम्भयोगेन । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापारमिता । इदं
 सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुता-
 ऽध्यात्मशून्यता, वहिर्द्विशून्यता, अध्यात्मवहिर्द्विशून्यता, शून्यता-
 शून्यता महाशून्यता, परमार्थशून्यता, संस्कृतशून्यता, असंस्कृत-
 शून्यता । अत्यन्तशून्यता, अनवरागशून्यता, अनवकारशून्यता,
 प्रकृतिशून्यता, सर्वधर्मशून्यता, स्वलक्षणशून्यता, अनुपलम्भशून्यता,
 अभावशून्यता, स्वभावशून्यता, अभावस्वभावशून्यता ।

तत्र कतमाऽध्यात्मशून्यता, आध्यात्मिकाधर्मा उच्यन्ते । चक्षुः
 श्रोत्रं घ्राणं जिह्वाकायोमनः । तत्र चक्षुश्चक्षुषाशून्यमकूटस्थाऽविना-
 शितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । श्रोत्रं श्रोत्रेण शून्य-
 मकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा ।
 घ्राणं घ्राणेन शून्यमकूटस्थाविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः
 प्रकृतिरस्यैषा । जिह्वा जिह्वया शून्याऽकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय ।
 तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । कायः कायेन शून्योऽकूटस्थाऽविना-
 शितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । मनोमनसा शून्य-
 मकूटस्थाविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा ।
 इयमुच्यतेऽध्यात्मशून्यता ।

तत्र कतमा वहिर्द्विशून्यता, बाह्याधर्मा उच्यन्ते रूपशब्दगन्ध-
 रसस्पर्शधर्मा । तत्र रूपं रूपेण शून्यमकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय ।
 तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । शब्दः शब्देन शून्योऽकूटस्थाऽविना-

शितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । गन्धो गन्धेन शून्योऽकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । रसो रसेन शून्योऽकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । स्पर्शः स्पर्शेन शून्योऽकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । धर्माधर्मैः शून्या अकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यते वहिर्द्विशून्यता ।

तत्र कतमाऽध्यात्मवहिरद्विशून्यता, षडाध्यात्मिकान्यायतनानि, इमे उच्यन्ते आध्यात्मिकवाह्यधर्माः । तत्राध्यात्मिकाधर्मा वाक्-धर्मैः शून्याः अकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इमे वाह्याधर्माः आध्यात्मिकैधर्मैः शून्याः अकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यते अध्यात्मवहिरद्विशून्यता । तत्र कतमाऽशून्यताशून्यता । या सर्वधर्माणां शून्यता तथा शून्यतया शून्या शून्यताऽकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यते शून्यताशून्यता । तत्र कतमामहाशून्यता, पूर्वादिक् पूर्वयादिशा शून्या, दक्षिणादिग्दक्षिणयादिशा शून्या । पश्चिमादिक् पश्चिमयादिशा शून्या । उत्तरादिगूत्तरयादिशा शून्या । अधस्ताद्दिग्धस्तादिशा शून्या । उपरिष्ठाद्दिगूपरिष्ठादिशा शून्या । एवं विदिशोविदिशिः शून्या । अकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यते महाशून्यता । तत्र कतमा परमार्थशून्यता । परमार्था उच्यन्ते ये निर्वाणं निर्वाणेन शून्यमकूटस्थाविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा ।

इयमुच्यते परमार्थशून्यता । तत्र कतमा संस्कृतशून्यता । संस्कृतमुच्यते । कामधातुः रूपधातुः आरूप्यधातुः तत्र कामधातुः कामधातुना शून्यः । रूपधातुरूपधातुना शून्यः । आरूप्यधातुरारूप्यधातुना शून्यः अकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यते संस्कृतशून्यता । तत्र कतमाऽसंस्कृतशून्यता । असंस्कृतमुच्यते यस्य नोत्पादो न निरोधो न स्थितिरन्यथात्मिदमुच्यते । संस्कृतं । तच्चाऽसंस्कृतमसंस्कृतेन शून्यमकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यतेऽसंस्कृतशून्यता । तत्र कतमाऽत्यन्तशून्यता । यस्यान्तो नोपलभ्यते तदत्यन्तं । अत्यन्तमत्यन्तेन शून्यमकूटस्थाविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यतेऽत्यन्तशून्यता । तत्र कतमाऽनवरागशून्यता । यस्याऽवरं नोपलभ्यते । नाऽयं तस्यागतिर्नोपलभ्यते नोगतिः । अनवरागमनवरागेण शून्यमकूटस्थाविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यतेऽनवरागशून्यता । तत्र कतमाऽनवकारशून्यता । यत्र न कस्यचिद्धर्मस्य च्छोरणमस्ति, अनवकारोऽनवकारेण शून्योऽकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यतेऽनवकारशून्यता । तत्र कतमाऽप्रकृतिशून्यता, या सर्वधर्माणां प्रकृतिः संस्कृतानां वाऽसंस्कृतानां वा, सा न आवकैः कृता न प्रत्येकबुद्धैः न बोधिसत्त्वैः महासत्त्वैः न तथागतैरर्हद्भिः सम्यक् समुद्भूतैः कृता प्रकृतिः प्रकृत्याशून्याऽकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यते प्रकृतिशून्यता । तत्र कतमाऽसर्वधर्मशून्यता ।

सर्वधर्मा उच्यन्ते । रूपं वेदनासंज्ञासंस्काराविज्ञानं चक्षुःश्रोत्र-
घ्राणं जिह्वा कायमनः । रूपं शब्दोगन्धोरसः स्पर्शधर्माः । चक्षु-
र्विज्ञानं श्रोत्रविज्ञानं घ्राणविज्ञानं जिह्वाविज्ञानं कायविज्ञानं
मनोविज्ञानं । चक्षुःसंस्पर्शः श्रोत्रसंस्पर्शः घ्राणसंस्पर्शः जिह्वासंस्पर्शः
कायसंस्पर्श मनःसंस्पर्शः । चक्षुःसंस्पर्शजावेदना, श्रोत्रसंस्पर्शजावेदना,
घ्राणसंस्पर्शजावेदना, जिह्वासंस्पर्शजावेदना, कायसंस्पर्शजावेदना, मनः-
संस्पर्शजावेदना । रूपिणोधर्माः । अरूपिणोधर्माः । संस्कृताधर्माः,
असंस्कृताधर्माः । इमे उच्यन्ते सर्वधर्माः । सर्वधर्माः सर्वधर्म-
शून्याः अकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरे-
षामियं । इयमुच्यते सर्वधर्मशून्यता । तत्र कतमा खलचणशून्यता ।
रूपलक्षणं रूपमनुपलम्भनामलक्षणावेदना । उद्ग्रहणलक्षणासंज्ञा ।
अभिज्ञासंस्कारलक्षणाः संस्काराः । विज्ञानलक्षणं विज्ञानं । दुःख-
लक्षणाः स्कन्धाः । आशीविषलक्षणाधातवः । आपद्धारलक्षणान्या-
यतनानि । सामग्रीलक्षणः । प्रतीत्यसमुत्पादः । परित्यागलक्षण-
दानपारमिताः । अनुदाहलक्षणा शीलपारमिता । अकोपनालक्षणा
चान्तिपारमिताः । अनवमद्यलक्षणा वीर्यपारमिता । संग्रहलक्षणा
ध्यानपारमिता । असङ्गलक्षणा प्रज्ञापारमिता । अकोपनालक्षणानि
चत्वारि ध्यानानि, चत्वार्यप्रमाणानि चतस्र आरूप्यसमापत्तयः ।
नैर्यानिक्लक्षणाः सप्तचिंशद्विधपक्षाधर्माः । विविक्कलक्षणं शून्यता-
विमोक्षमुखं । शान्तलक्षणमानिमित्तविमोक्षमुखं । दुःखामोहलक्षण-
मप्रणिहितविमोक्षमुखं । विमोचनालक्षणा विमोक्षाः । सुनिश्चित-
लक्षणानि बलानि । सुप्रतिष्ठितलक्षणानि वैशारद्यानि । अना-

स्वेदलक्षणाः प्रतिसम्भिदः । हितोपसंहारलक्षणा महामैत्री ।
चाणक्यलक्षणा महाकरुणा । प्रामोद्यलक्षणा महामुदिता । असंकीर्ण-
लक्षणा महोपेक्षा । असंसार्यलक्षणा अष्टादशावेणिका बुद्धधर्माः ।
प्रत्यक्षलक्षणा सर्वाकारज्ञताज्ञानं । यच्च संस्कृतानां धर्माणां लक्षणं
यच्चाऽसंस्कृतानां धर्माणां लक्षणं । स्वेनस्वेनलक्षणेन सर्व एते धर्माः
शून्याः अकूटस्थाऽविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरे-
षामियं । इयमुच्यते खलचण शून्यता । तत्र कतमा अनुपलम्भ-
शून्यता । यच्चाऽतीतं नोपलभ्यते । अनागतं नोपलभ्यते । प्रत्युत्पन्नस्य
स्थितिर्नोपलभ्यते । अनुपलम्भोऽनुपलम्भेन शून्योऽकूटस्थाविनाशिता-
मुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इयमुच्यतेऽनुपलम्भ-
शून्यता । तत्र कतमा । *भावस्वभावशून्यता । नास्ति सांयोगिकः
स्वभावः प्रतीत्यसमुपपन्नात् सर्वधर्माणां । संयोगः संयोगेन शून्यो
ऽकूटस्थाविनाशितामुपादाय । तत्कस्य हेतोः प्रकृतिरस्यैषा । इय-
मुच्यतेऽभावस्वभावशून्यता । पुनरपरं सुभृते भावोभावेन शून्याः ।
अभावोऽभावेन शून्यः । स्वभावः स्वभावेन शून्यः । परभावः परभावेन
शून्यः । तत्र कतमाभावः । भाव उच्यते पञ्चस्कन्धाः । पञ्चस्कन्धाः
पञ्चस्कन्धैः शून्याः । एवं भावोभावेन शून्यः । कतमभावः स्वभावेन
शून्यः । अभाव उच्यतेऽसंस्कृतं । तच्चाऽसंस्कृतमसंस्कृतेन शून्यं ।
अभावोऽभावेन शून्यः । स्वभावः स्वभावेन शून्यः । परभावः पर-
भावेन शून्यः । स्वभाव उच्यते प्रकृतिरविपरीतं । तत्र या शून्यता

* आदर्शपुस्तके ऽभावशून्यता स्वभावशून्यतयोरत्र निर्देशो नास्ति किन्तु
पञ्चात्तयोर्विवरणं दृश्यते ।

मानजानेन कृता न दर्शनेन । इयमुच्यते स्वभावशून्यता । तत्र
कतमापरभावः शून्यता । या उत्पादाद्वा तथागतानामनुत्पादाद्वा
तथागतानां स्थितैरेष धर्मस्थितिता, धर्मता धर्मधातु धर्मनिरा-
मता । तथता अवितथता, अनन्य तथता, भूतकोटिः । इति वि-
येषां धर्माणां परेण शून्यता । इयमुच्यते परभावशून्यता । १२
सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदूत-
शूरङ्गमोनाम समाधिः । रत्नमुद्रानाम समाधिः । सिंहविकीर्ति-
तोनाम समाधिः । सुचन्द्रोनाम समाधिः । चन्द्रध्वजकेतुनाम
समाधिः । सर्वधर्मोद्गतोनाम समाधिः । अधिवचनसंप्रवेशोनाम
समाधिः । विलोकितमूर्द्धोनाम समाधिः । धर्मधातुनियतोनाम
समाधिः । नियतध्वजकेतुनाम समाधिः । वज्रोनाम समाधिः ।
सर्वधर्मप्रवेशमुद्रानाम समाधिः । समाधिराजसुप्रतिष्ठितोनाम
समाधिः । रश्मिप्रसक्तोनाम समाधिः । बलव्यूहोनाम समाधिः ।
समुद्रतोनाम समाधिः । निरुक्तानियतप्रवेशोनाम समाधिः ।
अधिवचनसंप्रवेशोनाम समाधिः । दिग्विलोकितोनाम समाधिः ।
आधारमुद्रानाम समाधिः । असम्प्रमोषोनाम समाधिः । सर्व-
धर्मसमवसरणसागरसमुद्रानाम समाधिः । आकाशस्फुरणोनाम
समाधिः । वज्रमण्डलोनाम समाधिः । ध्वजायकेयूरोनाम
समाधिः । इन्द्रकेतुनाम समाधिः । ओतोऽनुगतोनाम समाधिः ।
सिंहविजृम्भितोनाम समाधिः । व्यस्तलोनाम समाधिः । रणञ्ज-
नाम समाधिः । वैरोचनोनाम समाधिः । अनद्योनाम समाधिः ।

अनिकेतस्थितोनाम समाधिः । निश्चितोनाम समाधिः । विमल-
प्रदीपोनाम समाधिः । अनन्तप्रभोनाम समाधिः । प्रभाकरोनाम
समाधिः । समन्तावभासोनाम समाधिः । शुद्धसारोनाम समाधिः ।
विमलप्रभोनाम समाधिः । रतिङ्करोनाम समाधिः । विद्युत्प्रदीपो-
नाम समाधिः । अक्षयोनाम समाधिः । अजेयोनाम समाधिः ।
तेजोवतीनाम समाधिः । ज्ञापगतोनाम समाधिः । अनिच्छोनाम
समाधिः । अविवर्त्तोनाम समाधिः । सूर्यप्रदीपोनाम समाधिः ।
चन्द्रविमलोनाम समाधिः । प्रज्ञाप्रदीपोनाम समाधिः । शुद्ध-
प्रतिभासोनाम समाधिः । आलोककरोनाम समाधिः । कारा-
कारोनाम समाधिः । ज्ञानकेतुनाम समाधिः । वज्रोपमोनाम
समाधिः । चित्तस्थितिनाम समाधिः । समन्तालोकोनाम समाधिः ।
सुप्रतिष्ठितोनाम समाधिः । रत्नकोटिनाम समाधिः । वरधर्म-
मुद्रानाम समाधिः । सर्वधर्मसमतानाम समाधिः । रतिजहोनाम
समाधिः । धर्मोद्गतोनाम समाधिः । विकिरणोनाम समाधिः ।
सर्वधर्मपदप्रभेदोनाम समाधिः । समाचारावकारोनाम समाधिः ।
अचरापगतोनाम समाधिः । अरम्बरणच्छेदोनाम समाधिः ।
अविकारोनाम समाधिः । प्रभाकरोनाम समाधिः । नामनियत-
प्रवेशोनाम समाधिः । अनिकेतचारीनाम समाधिः । तिमिरापगतो-
नाम समाधिः । चारित्रवतीनाम समाधिः । अवल्लानाम समाधिः ।
विषयतीर्णोनाम समाधिः । सर्वगुणसञ्चयोनाम समाधिः । स्थित-
निश्चितोनाम समाधिः । शुभपुष्पितशुद्धिनाम समाधिः । बोध्यङ्ग-
वतीनाम समाधिः । अनन्तप्रतिभावोनाम समाधिः । असमसमो-

नाम समाधिः । सर्वधर्मातिक्रमणोनाम समाधिः । परिच्छेदको-
 नाम समाधिः । विमतिविकरणोनाम समाधिः । निरधिष्ठानो-
 नाम समाधिः । एकव्यूहोनाम समाधिः । आकाराभिनिर्माणो-
 नाम समाधिः । एकाकारोनाम समाधिः । सर्वसुखदुःखनिरभि-
 नन्दीनाम समाधिः । सर्वाकारवरोपेतोनाम समाधिः । आकारा-
 नवकारोनाम समाधिः । नैर्वधिकसर्वभवतलापगतोनाम समाधिः ।
 संकेतवृत्तप्रवेशोनाम समाधिः । गौर्धोषाचरविमुक्तोनाम समाधिः ।
 ज्वलनोल्कानाम समाधिः । लक्षणपरिशोधनोनाम समाधिः ।
 अनभिलक्षितोनाम समाधिः । सर्वाकारवरोपेतोनाम समाधिः ।
 सर्वसुखदुःखनिरभिनन्दीनाम समाधिः । अचयकरणोनाम
 समाधिः । धारणीमतिर्नाम समाधिः । सम्यक्त्वमिथ्यात्वसंप्रशमोनाम
 समाधिः । सर्वरोधनिरोधसंप्रशमनोनाम समाधिः । अनुधोधा-
 प्रतिरोधोनाम समाधिः । विमरप्रभोनाम समाधिः । सारवतीनाम
 समाधिः । परिपूर्णचन्द्रविमलोनाम समाधिः । विद्युत्प्रभोनाम
 समाधिः । महाव्यूहोनाम समाधिः । सर्वलोकप्रभाकरोनाम
 समाधिः । समाधिषमतानाम समाधिः । अरजोविरजोनयुक्तोनाम
 समाधिः । अरणसरणसमवसरणोनाम समाधिः । अरणसरणसर्व-
 समवसरणोनाम समाधिः । अनिलशानिकेतनिरतोनाम समाधिः ।
 तथताम्यतनिश्चितोनाम समाधिः । कायकलिसंप्रमथनोनाम
 समाधिः । वक्त्रलिविध्वंसनगणकल्पोनाम समाधिः । आकाशा-
 सङ्गविमुक्तिनिरूपणेनाम समाधिः ॥ ० ॥

प्रतसाहस्यः प्रज्ञापारमितायाः सप्तमः परिवर्तः ॥

अथ अष्टमः परिवर्तः ।

तत्र कतमः शूरङ्गमोनाम समाधिः । यः समाधिः सर्वसमा-
 धीनां गोचरमनुभवत्ययमुच्यते शूरङ्गमोनाम समाधिः । तत्र
 कतमा रत्नमुद्रानाम समाधिः । येन समाधिना सर्वसमाधयो-
 मुद्रिता भवन्ति । अयमुच्यते रत्नमुद्रानाम समाधिः । तत्र कतमः
 सिंहविक्रीडितोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधि-
 भिरविक्रीडयत्ययमुच्यते सिंहविक्रीडितोनाम समाधिः ।

तत्र कतमः सुचन्द्रोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा
 सर्वसमाधीनवभासयति । अयमुच्यते सुचन्द्रनाम समाधिः । तत्र
 कतमश्चन्द्रध्वजकेतुर्नाम समाधिः । यः समाधिः सर्वसमाधीनां
 ध्वजं धारयति । अयमुच्यते चन्द्रध्वजकेतुर्नाम समाधिः । तत्र
 कतमः सर्वधर्माद्गतोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
 समाधिभिरभ्युद्गच्छति । अयमुच्यते सर्वधर्माद्गतोनाम समाधिः ।
 तत्र कतमो विलोकितमूर्द्धोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा
 सर्वसमाधीनां मूर्द्धानं विलोकयति । अयमुच्यते विलोकितमूर्द्धो-
 नाम समाधिः । तत्र कतमो धर्मधातुनियतोनाम समाधिः ।
 यत्र समाधौ स्थित्वा धर्मधातौ निश्चयं गच्छति । अयमुच्यते
 धर्मधातुनियतोनाम समाधिः । तत्र कतमोनियत ध्वजकेतुर्नाम
 समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां नियतं ध्वजं
 धारयति । अयमुच्यते नियतध्वजकेतुर्नाम समाधिः । तत्र कतमो

वज्रोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा न भिद्यते । अयमुच्यते
 वज्रोनाम समाधिः । तत्र कतमः सर्वधर्मप्रवेशमुद्रानाम समाधिः ।
 यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां मुद्रां प्रतिशत्ययमुच्यते सर्वधर्म-
 प्रवेशमुद्रानाम समाधिः । तत्र कतमः समाधिराजसु प्रतिष्ठितो-
 नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधिषु राजसु
 प्रतिष्ठानेन प्रतितिष्ठति । अयमुच्यते समाधिराजसु प्रतिष्ठितोनाम
 समाधिः । तत्र कतमोरश्मिप्रसुक्तोनाम समाधिः । यत्र समाधौ
 स्थित्वा सर्वसमाधीनां रश्मीनवद्भजति । अयमुच्यते रश्मिप्रसुक्तो-
 नाम समाधिः । तत्र कतमोवलव्यूहोनाम समाधिः । यत्र समाधौ
 स्थित्वा सर्वसमाधीनां वलव्यूहतां कारयति । अयमुच्यते वल-
 व्यूहोनाम समाधिः । तत्र कतमः समुद्रतोनाम समाधिः । यत्र
 समाधौ स्थितस्य सर्वे समाधयः समुद्रच्छन्ति । अयमुच्यते
 समुद्रतोनाम समाधिः । तत्र कतमोनिरुक्ति नियतप्रवेशोनाम
 समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां निरुक्तिनिर्देशान्
 प्रवेशयति । अयमुच्यते निरुक्तिनियतप्रवेशोनाम समाधिः । तत्र
 कतमोवचनसंप्रवेशोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
 समाधीनामधिवचनानि प्रवेशयति । अयमुच्यते अधिवचनसंप्रवेशो-
 नाम समाधिः । तत्र कतमोदिग्विलोकितोनाम समाधिः । यत्र
 समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां दिशो विलोकयति अयमुच्यते
 दिग्विलोकितोनाम समाधिः । तत्र कतम आधारमुद्रानाम
 समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां मुद्राधारयति ।
 अयमुच्यते आधारमुद्रानाम समाधिः । तत्र कतमोऽसंप्रमोदोनाम

समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा तस्य समाधयो न मुञ्चन्ति ।
 अयमुच्यते ऽसंप्रमोदोनाम समाधिः । तत्र कतमः सर्वधर्मसमवशरण
 सागरमुद्रा नामसमाधिः । यत्र समाधौ स्थितस्य सर्वे समाधयः
 संपदं समवशरणं गच्छन्ति । अयमुच्यते सर्वधर्मसमवशरण
 सागरमुद्रा नामसमाधिः । तत्र कतम आकाशस्फुरणोनाम
 समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनामाकाशस्फुरणतया
 स्फुरति । अयमुच्यते आकाशस्फुरणोनाम समाधिः । तत्र कतमो
 वज्रमण्डलोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां
 मण्डलानि धारयति । अयमुच्यते वज्रमण्डलोनाम समाधिः । तत्र
 कतमोरणजहोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वक्लेशमलान्
 शोषयति । अयमुच्यते रणजहोनाम समाधिः । तत्र कतमो-
 वैरोचनोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीन-
 वभासयति तपति विरोचते । अयमुच्यते वैरोचनोनाम समाधिः ।
 तत्र कतमो ऽनेषोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा न
 कश्चिद्वर्त्ममेषते । अयमुच्यते ऽनेषोनाम समाधिः । तत्र कतमो-
 ऽनिकेतस्थितोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा न कश्चिद्वर्त्म
 निकेतस्थितं समनुपश्यति । अयमुच्यते ऽनिकेतस्थितोनाम समाधिः ।
 तत्र कतमोनिश्चितोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थितस्य न
 चित्तं न चेतसिकाधर्माप्रवर्तन्ते । अयमुच्यते निश्चितोनाम
 समाधिः । तत्र कतमो विमलप्रदीपोनाम समाधिः । यत्र समाधौ
 स्थित्वा सर्वसमाधीनां विमलप्रदीपं करोति । अयमुच्यते विमल-
 प्रदीपोनाम समाधिः । तत्र कतमोऽनन्तप्रभोनाम समाधिः ।

यत्र समाधौ स्थित्वा ऽनन्तां प्रभां करोति । अयमुच्यते ऽनन्त-
प्रभोनाम समाधिः । तत्र कतमः प्रभाकरोनाम समाधिः । यत्र
समाधेः सहप्रतिलम्भात् सर्वसमाधीनां प्रभां करोति । अयमुच्यते
प्रभाकरोनाम समाधिः । तत्र कतमः समन्तावभासोनाम समाधिः ।
यत्र समाधेः सहप्रतिलम्भात् सर्वसमाधिमुखान्यवभासयति ।
अयमुच्यते समन्तावभासोनाम समाधिः । तत्र कतमः शुद्धसारो-
नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा समाधीनां शुद्धसमन्ता-
मनुप्राप्नोति । अयमुच्यते शुद्धसारोनाम समाधिः । तत्र कतमो
विमलप्रभोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां
मलमपकर्षति । सर्वसमाधींश्च प्रतिभासयति । अयमुच्यते विमल-
प्रभोनाम समाधिः । तत्र कतमोरतिकरोनाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां रतिमनुभवति । अयमुच्यते
रतिकरोनाम समाधिः । तत्र कतमो विद्युत् प्रदीपोनाम समाधिः ।
यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां प्रदीपं करोति । अयमुच्यते
विद्युत्प्रदीपोनाम समाधिः । तत्र कतमो ऽक्षयोनाम समाधिः ।
यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां नैव क्षयं नाक्षयं समनुपश्यति ।
अयमुच्यते ऽक्षयोनाम समाधिः । तत्र कतम स्तेजोवतीनाम
समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीं स्तेजसाश्रया व
ज्वलयति । अयमुच्यते तेजोवतीनाम समाधिः । तत्र कतम
क्षयापगतोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधी व
क्षयाननुपश्यति । तथा च पश्यति यथापि न समनुपश्यति ।
अयमुच्यते क्षयापगतोनाम समाधिः । तत्र कतमो ऽनिञ्जोनाम

समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनञ्जति न मन्यते न
क्षन्दते न प्रपद्यति ते नोच्यते ऽनिञ्जोनाम समाधिः । तत्र कतमो
ऽविवर्त्तोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां
विवर्त्तनं न समनुपश्यति । अयमुच्यते ऽविवर्त्तोनाम समाधिः । तत्र
कतमः सूर्यप्रदीपोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमा-
धीनां मुखमवभासयति । अयमुच्यते सूर्यप्रदीपोनाम समाधिः ।
तत्र कतमश्चन्द्रविमलोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा
सर्वसमाधीनामनन्दाकारं करोति । अयमुच्यते चन्द्रविमलोनाम
समाधिः । तत्र कतमः शुद्धप्रतिभासोनाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां चतस्रः प्रतिसम्बिद्ः प्रतिलभते
ऽयमुच्यते शुद्धप्रतिभासोनाम समाधिः । तत्र कतम आलोक-
करोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधिमुखानामा-
लोकं करोति । अयमुच्यते आलोककरोनाम समाधिः । तत्र
कतमः काराकारोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
समाधीनां कारगतां क्रियां करोति । अयमुच्यते काराकारोनाम
समाधिः । तत्र कतमो ज्ञानकेतुर्नाम समाधिः । यत्र समाधौ
स्थित्वा सर्वसमाधीनां ज्ञानकेतुं समनुपश्यति । अयमुच्यते
ज्ञानकेतुर्नाम समाधिः । तत्र कतमो वज्रोपमोनाम समाधिः ।
यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां निर्व्वेधिकं करोति । यत्
समाधिमपि न समनुपश्यति । अयमुच्यते वज्रोपमोनाम
समाधिः । तत्र कतमश्चित्तस्थितिर्नाम समाधिः । यत्र समाधौ
स्थित्वा ऽस्य चित्तं न विचलति । न विवर्त्तते न परिचक्षति न

विषातमापद्यते । न वा ऽस्येवं भवति चित्तमिदमिति । अय-
मुच्यते चित्तस्थितिर्नाम समाधिः । तत्र कतमः समन्तालोकोनाम
समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा समन्तादालोकं समनुपश्यति ।
अयमुच्यते समन्तालोकोनाम समाधिः । तत्र कतमः सुप्रतिष्ठि-
तोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधिषु सुप्रतिष्ठितो
भवति । अयमुच्यते सुप्रतिष्ठितो नाम समाधिः । तत्र कतमो
रत्नकोटिर्नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधयः समन्ता-
द्रत्नकोटिरिव संदृश्यते । अयमुच्यते रत्नकोटिर्नाम समाधिः । तत्र
कतमो वरधर्मसुद्रानाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
समाधयोऽसुद्रिता भवन्ति । असुद्राकोटिसुद्रिततामुपादाय । अय-
मुच्यते वरधर्मसुद्रानाम समाधिः । तत्र कतमा सर्वधर्मसमतानाम
समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा न कञ्चिद्धर्मं समतानिर्मुक्तं
समनुपश्यति । अयमुच्यते सर्वधर्म समतानाम समाधिः । तत्र
कतमो रतिञ्जहोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमा-
धीनां सर्वधर्मानाञ्च रतिञ्जहाति । अयमुच्यते रतिञ्जहोनाम
समाधिः । तत्र कतमो धर्मोद्गतोनाम समाधिः । यत्र समाधौ
स्थित्वा सर्वधर्माणां तमोविधर्मात् सर्वसमाधिभिश्चोद्गच्छति ।
अयमुच्यते धर्मोद्गतोनाम समाधिः । तत्र कतमो विकिरणोनाम
समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधिभिः सर्वधर्मान् विकि-
रयति । अयमुच्यते विकिरणोनाम समाधिः । तत्र कतमः
सर्वधर्मपदप्रमेदोनाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमा-
धीनां सर्वधर्मानाञ्च पदानि प्रमिनन्ति । अयमुच्यते सर्वधर्मपद

प्रमेदोनाम समाधिः । तत्र कतमः समाचराकारोनाम समाधिः ।
यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां समाचरतां प्रतिलभते । अय-
मुच्यते समाचराकारोनाम समाधिः । तत्र कतमो ऽचरापगतो-
नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनामेकाचरमपि
नोपलभते । अयमुच्यते ऽचरापगतो नाम समाधिः । तत्र कतम
आरम्भणच्छेदनो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
समाधीनामारम्भणच्छेदो भवति । अयमुच्यते आरम्भणच्छेदनो
नाम समाधिः । तत्र कतमः अविकारो नाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां विकारान् नोपलभते । अयमुच्यते
अविकारो नाम समाधिः । तत्र कतमो ऽप्रकारो नाम समाधिः ।
यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां प्रकारमपि नोपलभते । अय-
मुच्यते ऽप्रकारो नाम समाधिः । तत्र कतमः अनिकेतचारौ नाम
समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां निकेतं नोपलभते ।
अयमुच्यते अनिकेतचारौ नाम समाधिः । तत्र कतमस्तिमिरा-
पगतो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां तिमिरं
विशोधयति । अयमुच्यते तिमिरापगतो नाम समाधिः । तत्र
कतमश्चारिचवती नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
समाधीनाञ्चरन्तं समनुपश्यति । अयमुच्यते चारिचवती नाम
समाधिः । तत्र कतमः अचलो नाम समाधिः । यत्र समाधौ
स्थित्वा सर्वसमाधीञ्चचलान् समनुपश्यति । अयमुच्यते अचलो
नाम समाधिः । तत्र कतमो विषयतीर्णो नाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां विषयं समतिक्रामति । अयमुच्यते

विषयतीर्णो नाम समाधिः । तत्र कतमः सर्वगुणसञ्चयगो-
 नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां सर्वसमाधौ-
 नाञ्च गुणसञ्चयमनुप्राप्नोति । अयमुच्यते सर्वगुणसञ्चयगतो नाम
 समाधिः । तत्र कतमः स्थितनिश्चितो नाम समाधिः । यत्र
 समाधौ स्थितस्य सर्वसमाधिषु चित्तं न प्रवर्तते । अयमुच्यते
 स्थितनिश्चितो नाम समाधिः । तत्र कतमः शुभपुष्पितशुद्धि-
 नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां शुभपुष्पित
 शुद्धिं प्रतिलभते अयमुच्यते शुभपुष्पितशुद्धिनाम समाधिः ।
 तत्र कतमो बोध्यङ्गवती नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा
 सर्वसमाधीनां सप्तबोध्यङ्गानि प्रतिलभते । अयमुच्यते बोध्यङ्गवती
 नाम समाधिः । तत्र कतमो अनन्तप्रतिभानो नाम समाधिः ।
 यत्र समाधौ स्थित्वा समाधिष्वनन्तं प्रतिलभते । अयमुच्यते
 अनन्तप्रतिभानो नाम समाधिः । तत्र कतमो असमसमो नाम
 समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधिष्वसमसमतां प्रतिलभते ।
 अयमुच्यते असमसमो नाम समाधिः । तत्र कतमः सर्वधर्माति-
 क्रमणो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वधर्मातिक्रमं
 क्रामति । अयमुच्यते सर्वधर्मातिक्रमणो नाम समाधिः । तत्र
 कतमः परिच्छेदकरो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
 धर्माणां सर्वसमाधीनाञ्च परिच्छेदं पश्यति । अयमुच्यते परिच्छे-
 दकरो नाम समाधिः । तत्र कतमो विमतिविकिरणो नाम
 समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां सर्वधर्माणाञ्च
 विमतिविकिरणतामनुप्राप्नोति । अयमुच्यते विमतिविकिरणो

नाम समाधिः । तत्र कतमो निरधिष्ठानो नाम समाधिः । यत्र
 समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां स्थानं न समनुपश्यति । अयमुच्यते
 निरधिष्ठानो नाम समाधिः । तत्र कतम एकव्यूहो नाम समाधिः ।
 यत्र समाधौ स्थित्वा न कस्यचिद्बुद्धेर्द्वयतां समनुपश्यति ।
 अयमुच्यते एकव्यूहो नाम समाधिः । तत्र कतम आकाराऽभि-
 निर्हारो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां सर्व-
 समाधीनाञ्चाकाराऽभिनिर्हारं समनुपश्यति । अयमुच्यते आका-
 राभिनिर्हारो नाम समाधिः । तत्र कतम एकाकारो नाम
 समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनामाकारं न समनु-
 पश्यति । अयमुच्यते एकाकारो नाम समाधिः । तत्र कतम
 आकारानवकारो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
 समाधीनामद्वयतां समनुपश्यति । अयमुच्यते आकारानवकारो नाम
 समाधिः । तत्र कतमो नैर्वैधिकसर्वभवतलविगतो नाम समाधिः ।
 यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां नैर्वैधिकज्ञानमनुपविशति ।
 यस्याऽनुप्रवेशाच्च किञ्चिन्न प्रतिविध्यति । अयमुच्यते नैर्वैधिक-
 सर्वभवतलविगतो नाम समाधिः । तत्र कतमः सङ्केतरुतप्रवेशो
 नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां सङ्केतरुतानि
 प्रवेशयति । अयमुच्यते सङ्केतरुतप्रवेशो नाम समाधिः । तत्र
 कतमो गौर्घोषाक्षरविमुक्तो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा
 सर्वसमाधीनां गौर्घोषाक्षरविमुक्तान् समनुपश्यति । अयमुच्यते
 गौर्घोषाऽक्षरविमुक्तो नाम समाधिः । तत्र कतमो ज्वलनोत्का
 नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां ज्वलनोत्का

यति । अयमुच्यते ज्वलनोल्का नाम समाधिः । तत्र कतमो लक्षण-
परिशोधनो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थितस्य सर्वसमाधीनां
लक्षणानि परिशुध्यन्ते । अयमुच्यते लक्षणपरिशोधनो नाम
समाधिः । तत्र कतमो ऽनभिलक्षितो नाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनभिलक्षितान् समनुपश्यति । अय-
मुच्यते अनभिलक्षितो नाम समाधिः । तत्र कतमः सर्वाकारवरो-
पेतो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थितस्य सर्वसमाधयः सर्वा-
कारवरोपेता भवन्ति । अयमुच्यते सर्वाकारवरपेतो नाम समाधिः ।
तत्र कतमः सर्वसुखदुःखनिरभिनन्दी नाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां सुखदुःखानि नानुपश्यति ।
अयमुच्यते सर्वसुखदुःखनिरभिनन्दी नाम समाधिः । तत्र कतमो-
ऽक्षयकरण्डो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां
क्षयं न समनुपश्यति । अयमुच्यते ऽक्षयकरण्डो नाम समाधिः ।
तत्र कतमाधारणीमतिर्नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा
सर्वधारणी न्वारयति । अयमुच्यते धारणीमतिर्नाम समाधिः ।
तत्र कतमः सम्यक्त्वमिथ्यात्व सर्वसंग्रसनो नाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां सम्यक्त्वमिथ्यात्वं न समनुपश्यति ।
अयमुच्यते सम्यक्त्वमिथ्यात्व सर्वसंग्रसनो नाम समाधिः । तत्र
कतमः सर्वरोधप्रतिरोध प्रशमनो नाम समाधिः । यत्र समाधौ
स्थित्वा सर्वसमाधीनां रोधं विरोधं समनुपश्यति । अयमुच्यते
सर्वरोधविरोधप्रशमनो नाम समाधिः । तत्र कतमो ऽनुरोधाप्रति-
रोधो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां सर्वस-

माधीनाञ्चानुरोधाप्रतिरोधं न समनुपश्यति । अयमुच्यते ऽनु-
रोधाप्रतिरोधो नाम समाधिः । तत्र कतमो विमलप्रभो नाम
समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां प्रभामण्डलं नोप-
लभते । अयमुच्यते विमलप्रभो नाम समाधिः । तत्र कतमः
सारवती नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां
सारं समनुपश्यति । अयमुच्यते सारवती नाम समाधिः ।
तत्र कतमः परिपूर्णचन्द्राभविमलो नाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थितस्य सर्वसमाधयः परिपूर्णा भवन्ति । तद्यथापि
नाम पौर्णमास्यां चन्द्रमण्डलं । अयमुच्यते परिपूर्णचन्द्राभविमलो
नाम समाधिः । तत्र कतमो महाब्यूहो नाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधि महाब्यूहसमन्वागतो भवति । अय-
मुच्यते महाब्यूहो नाम समाधिः । तत्र कतमः सर्वाकारप्रभाकरो
नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीन् सर्वधर्मांश्चाव-
भासयति । अयमुच्यते सर्वाकारप्रभाकरो नाम समाधिः । तत्र
कतमः समाधिसमता नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्व-
समाधीनामनुविलेपमेकाग्रतामुपलभते । अयमुच्यते समाधि-
समतानाम समाधिः । तत्र कतमो ऽरणसरणसमवसरणो नाम
समाधिः । यत्र समाधौ स्थितस्य सर्वसमाधयो नरणन्ति । अयमुच्यते
ऽरणसरणसमवसरणो नाम समाधिः । तत्र कतमो ऽरणसरण
सर्वसमवसरणो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा अरणसरण
सर्वसमवसरणतामनुप्राप्नोति । अयमुच्यते अरणसरण सर्वसमवसरणो
नाम समाधिः । तत्र कतमो ऽनिलम्बनिकेतनिरतो नाम समाधिः

यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनामालयं नोपैति । अयमुच्यते
अनिलम्भनिकेतनिरतो नाम समाधिः । तत्र कतमः तथतास्थित-
निश्चितो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधितय-
ताया न विबद्भते । अयमुच्यते तथतास्थितनिश्चितो नाम
समाधिः । तत्र कतमः कायकलिसंप्रमथनो नाम समाधिः । यत्र
समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधिकायं नोपलभते । अयमुच्यते काय-
कलिसंप्रमथनो नाम समाधिः । तत्र कतमो वाक्कलिविध्वंसन-
गगणकल्पो नाम समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वसमाधीनां
वाक्कर्मनोपलभते । अयमुच्यते वाक्कलिविध्वंसनगगणकल्पो नाम
समाधिः । तत्र कतम आकाशाऽसङ्गविमुक्तिनिरूपलोपो नाम
समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा सर्वधर्माणां आकाशाऽसङ्गनिरूप-
लेपतामनुप्राप्नोति । अयमुच्यते आकाशाऽसङ्गविमुक्तिनिरूपलोपो
नाम समाधिः । इदं सुभूते बोधसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रज्ञापार-
मितायां श्रुतो महायानं ॥

शतसाहस्रिकाः प्रज्ञापारमिताया अष्टमः परिवर्तः ॥ ० ॥

अथ नवमः परिवर्तः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । चत्वारि-
मृत्युपस्थानानि । कतमानि चत्वारि । कायमृत्युपस्थानं । वेदना-
मृत्युपस्थानं । चित्तमृत्युपस्थानं । धर्ममृत्युपस्थानं । तत्र कतमं
कायमृत्युपस्थानं । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वोऽध्यात्मकाये-
कायाऽनुदर्शी विहरति । न च कायसहगतान् वितर्कान्
वितर्कयत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीय लोकेऽभि-
ध्यादौर्गन्धस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । बहिर्द्वाकायेकायाऽनुदर्शी-
विहरति । न च कायसहगतान् वितर्कान् वितर्कयत्यातापी-
संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्गन्धस्ये तच्चाऽनुपलम्भ-
योगेन । अध्यात्मबहिर्द्वाकायेकायाऽनुदर्शी विहरति । न च
कायसहगतान् वितर्कान् वितर्कयत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान्
विनीयलोकेऽभिध्यादौर्गन्धस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।

अध्यात्मवेदनासुवेदनाऽनुदर्शी विहरति । न च वेदनासहग-
तान् वितर्कान् वितर्कयत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलो-
केऽभिध्यादौर्गन्धस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । बहिर्द्वावेदनासुवेदना-
नुदर्शी विहरति । न च वेदनासहगतान् वितर्कान् वितर्कयत्या-
तापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्गन्धस्ये तच्चाऽनु-
पलम्भयोगेन । अध्यात्मबहिर्द्वावेदनासु वेदनाऽनुदर्शी विहरति ।
न च वेदनासहगतान् वितर्कान् वितर्कयत्यातापी संप्रजानन्

स्मृतिमान् विनीयलोके ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।
अध्यात्मचित्तेचित्ताऽनुदर्शी विहरति । न च चित्तसहगतान्
वितर्कान् वितर्कयत्यातापी संप्रजानान् स्मृतिमान् विनीयलोके
ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । बहिर्द्धां चित्तेचित्ताऽनु-
दर्शी विहरति । न च चित्तसहगतान् वितर्कान् वितर्कयत्यातापी
संप्रजानान् स्मृतिमान् विनीयलोके ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुप-
लम्भयोगेन । अध्यात्मबहिर्द्धां चित्तेचित्ताऽनुदर्शी विहरति । न
च चित्तसहगतान् वितर्कान् वितर्कयत्यातापी संप्रजानान् स्मृति-
मान् विनीयलोके ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।

अध्यात्मधर्मेषु धर्मानुदर्शी विहरति । न च धर्मसहगतान्
वितर्कान् वितर्कयत्यातापी संप्रजानान् स्मृतिमान् विनीयलोके ऽभि-
ध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।

कथं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ऽध्यात्मकाये कायानुदर्शी
विहरति । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वश्चरंश्चरामीति प्रजा-
नातिस्थितः स्थितोऽस्मीति प्रजानाति । निषन्नो निषन्नोऽस्मीति
प्रजानाति । शयानः शयितोऽस्मीति प्रजानाति । यथा यथा
खलु पुनरस्य कायः स्थितो भवति प्रणीतं वा ऽप्रणीतं वा तथा-
गतश्च न प्रजानाति । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो
ऽध्यात्मकाये कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानान् स्मृतिमान्
विनीयलोके ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । पुनरपि
सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ऽध्यात्मकाये कायानुदर्शीविह-
रति । सोऽभिक्राम न वा प्रतिक्राम न वा संप्रजानचारी भवत्या

लोकितं विनीयलोके संप्रजानचारी च भवति । सस्मिन्निते प्रसारिते
संप्रजानचारी भवति । संघाटीयाचचौरधारणे संप्रजानचारी
भवति । अश्रितपीतस्त्रादितास्त्रादितान् संप्रजानचारी भवति ।
श्रितनिद्राक्रमप्रतिविनोदिते संप्रजानचारी भवति । आगत-
गत संप्रजानचारी भवति । स्थिते निषद्यायां संप्रजानचारी भवति ।
स्वप्नजागरिते संप्रजानचारी भवति । भाषिते तृष्णीभावे संप्र-
जानचारी भवति । प्रतिसंलयने संप्रजानचारी भवति । एवं खलु
सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् अध्यात्मकाये
कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानान् स्मृतिमान् विनीयलोके
ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । पुनरपि सुभूते बोधि-
सत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् स्मृत आश्वसन् स्मृत
आश्वसिमीति प्रजानाति । स्मृत प्रश्वसन् स्मृतः प्रश्वसिमीति
प्रजानाति । दीर्घमाश्वसन् दीर्घमाश्वसिमीति प्रजानाति ।
दीर्घं प्रश्वसन् दीर्घं प्रश्वसिमीति प्रजानाति । ह्रस्वमाश्वसन्
ह्रस्वमाश्वसिमीति प्रजानाति । ह्रस्वं प्रश्वसन् ह्रस्वं प्रश्वसिमीति
प्रजानाति । तद्यथापि नाम सुभूते दक्षोभ्रमचक्रवर्ती भ्रमचक्र-
वर्त्तनेवासौ वा दीर्घमाविध्यामीति प्रजानाति । ह्रस्वं प्रविधा-
मीति प्रजानाति । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञा-
पारमितायां चरन् स्मृत आश्वसन् स्मृत आश्वसिमीति प्रजानाति ।
स्मृतः प्रश्वसन् स्मृतः प्रश्वसिमीति प्रजानाति । दीर्घमाश्वसन्
दीर्घमाश्वसिमीति प्रजानाति । दीर्घं प्रश्वसन् दीर्घं प्रश्वसिमीति
प्रजानाति । ह्रस्वमाश्वसन् ह्रस्वमाश्वसिमीति प्रजानामिति ।

हृस्वं प्रश्नसन् हृस्वं प्रश्नसिमीति प्रजानाति । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्नात्मकायाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोके ऽभिधादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायधातुं यथाभूतं प्रत्यवेचते । अस्यस्मिन् काये पृथिवी धातुरभ्यातु स्तेजोधातु र्वायुधातुः । तद्यथापि नाम सुभूते दक्षो गो घातको वा गोघातकान्तेवासी वा तौक्ष्ण्येन शस्त्रेण गां हत्वा चत्वारि फलकानि कुर्यात् चत्वारि फलकानि कृत्वा प्रत्यवेचते स्थितो वा ऽयनिषण्णः । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायधातुं यथाभूतं प्रत्यवेचते । अस्यस्मिन् काये पृथिवीधातुरभ्यातु स्तेजोधातु र्वायुधातुः । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् स्थितो वा निषण्णो ऽध्यात्मकाये कायाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोके ऽभिधादौर्मनस्ये । तच्चाऽनुपलभयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायऽमूर्द्धपादतलादधः केशमस्तकान्खलोमत्वक्षुपर्थ्यन्तं पूर्णं नानाविधस्याऽशुचे यथाभूतं प्रत्यवेचते । सन्त्यस्मिन् काये केशलोमानि नखादन्तास्त्वक् चर्ममांसास्त्रायुर्हृदिरमस्त्रिमज्जावृक् हृदयं यकृत् क्रोमकं श्लीहा फुफ्फुषमात्रा मान्द्रागुणा उदरयकं मूत्रं पुरीषं मश्रुर्मदामदः खटुः सिंहाणकं पृथं पित्तं श्लेष्मावसा-

सीकामला मस्तकं मस्तकं गज्जामच्च पृथकं । तद्यथापि नाम सुभूते कार्षकस्य मृतोच्चिः पूर्णं नानाधान्यजातानां तिलानां सर्षपाणां मुद्गानां माषाणां मसूराणां यवानां गोधूमानां शालीनां ब्रौह्मीणां, तामेनां चतुष्मान् पुरुषामुक्ता प्रत्यवेचमाणः एवं जानीयादिमेतिलाः इमे सर्षपाः इमे मुद्गाः इमे माषाः इमे मसूराः इमे यवाः इमे गोधूमाः इमे शालयः इमे ब्रौह्मयः । एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः इममेव कायमूर्द्ध पादतलादधः केशमस्तकान्खलोमत्वक्षुपर्थ्यन्तं पूर्णं नानाविधस्याऽशुचे । सन्त्यस्मिन् काये केशा लोमानि नखादन्तास्त्वक् चर्ममांसास्त्रायुर्हृदिरमस्त्रिमज्जावृक् हृदयं यकृत् क्रोमकं श्लीहा फुफ्फुष मात्रा मान्द्रागुणा उदरयकं मूत्रं पुरीषमश्रुर्मदामदः खटुः सिंहाणकं पृथं पित्तं श्लेष्मा वसालसीकामलामस्तकं मस्तकं शङ्खमच्च गूयकं कर्णं गूयकं । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्नात्मकाये कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोके ऽभिधादौर्मनस्ये । तच्चाऽनुपलभयोगेन । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदाश्नानगतः पश्यति । नानारूपाणि शिवपथिकायामपविष्टानि शवशयन उद्गीतान्येकाहमृतानि वा द्वाहमृतानि वा त्र्यहमृतानि वा चतुरहमृतानि वा पञ्चाहमृतानि वा व्याघ्रातकानि वा विनीलकानि वा विपूतिकानि वा विखादितकानि वा विलोहितकानि वा विलिप्तकानि वा । स इम मेव कायन्तचोपसंहरत्ययमपि काय एवं धर्मा एवं स्वभाव एतां धर्मतामध्यति वृत्तः ।

एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्द्वाकाये कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोके ऽभिध्यादौर्मनस्ये, तच्चानुपलम्भयोगेन । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदापश्यति शिवपथिकाया मुद्गीतानि मृतशरीराणि घट्टाचमृतानि वा मारुताचमृतानि वा काकै वा खाद्यमानानि कङ्कै वा कुररै वा यथै वा वास्तसै वा शृगालै वा श्वभि वा तदन्ये वा नानाविधैः प्राणकजातैः खाद्यमानानि । स इममेव कायं तत्रोपसंहरत्ययमपि काय एवं धर्मा एवं स्वभाव एतां धर्मतामध्यतिवृत्तः । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्द्वाकाये कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चानुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदापश्यति शिवपथिकायामुद्गीतानि मृतशरीराणि विखादिताव शूचीनि पूतीनि दुर्गन्धानि । स इममेव कायं तत्रोपसंहरत्ययमपि काय एवं धर्मा एवं स्वभाव एतां धर्मतामध्यतिवृत्तः । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्द्वाकाये काया ऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चानुपलम्भयोगेन । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदापश्यति शिवपथिकायामस्थिशकलान् मांसरुधिरचितान् स्नायु विनिवद्धान् स इममेव कायं तत्रोपसंहरत्ययमपि काय एवं धर्मा एवं

स्वभाव एतां धर्मतामध्यतिवृत्तः । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्द्वाकाये कायाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोके ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चानुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यथा शिवपथिकायामस्थिशकलानपगतमांस रुधिरस्नायु बन्धनान् शङ्खनिभान् पश्यति । स इममेव कायं तत्रोपसंहरत्ययमपि काय एवं धर्मा एवं स्वभाव एतां धर्मतामध्यतिवृत्तः । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्द्वाकाये कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोके अभिध्यादौर्मनस्ये । तच्चानुपलम्भयोगेन । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदा पश्यति । शिवपथिकायामस्थि शकलावन्धन विप्रमुक्ता यथाशङ्खाः पृथिव्यां विचित्राः । स इममेव कायं तत्रोपसंहरत्ययमपि काय एवं धर्मा एवं स्वभाव एतां धर्मतामध्यतिवृत्तः । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्द्वाकाये कायाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चानुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीनि पृथिव्यां दिग्बिदिशो विचित्रान्येव पादास्थीन्यनेन जङ्घास्थीन्यनेन नोर्व्वस्थीन्यनेन श्रोणीकटा-हमन्येन पृष्ठवंशान्यनेन पार्श्वकास्थीन्यनेन वाङ्गस्थीन्यनेन शीवा-

स्थीन्यन्येन शिरः कपालास्थीनि । स इममेव कायं तत्रोपसंहर-
त्ययमपि काय एवं धर्मा एवं स्वभाव एतां धर्मतामध्यतिष्ठतः ।
एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
बहिर्द्वाकाये कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान्
विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । पुनरपि
सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदा पश्यति
शिवपथिकायामस्थीन्यनेक वार्षिकानि चातपपरितापितानि श्वेतानि
शङ्खनिभानि । स इममेव कायं तत्रोपसंहरत्ययमपि काय एवं
धर्मा एवं स्वभाव एतां धर्मतामध्यतिष्ठतः । एवं खलु सुभूते
बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्द्वाकाये
कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोके-
ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।

पुनरपि सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां
चरन् यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीन्यनेक वार्षिकानि
तिरोभूतानि नीलानि कपोतवर्णानि पूतीनि चूर्णजातानि पृथिक्कां
पाण्डुनासमममीभूतानि । स इममेव कायं तत्रोपसंहरत्यय-
मपि काय एवं धर्मा एवं स्वभाव एतां धर्मतामध्यतिष्ठतः ।
एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
अध्यात्मकाये कायानुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान्
विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।

बहिर्द्वाकाये कायाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन्
स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।

अध्यात्मबहिर्द्वाकाये कायाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन्
स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।

अध्यात्मवेदनासुवेदनाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृति-
मान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । बहिर्द्वा-
वेदना सुवेदनाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान्
विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । अध्यात्म-
बहिर्द्वावेदना सुवेदनाऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृति-
मान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । अध्यात्म-
चित्ते चित्ताऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीय-
लोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । बहिर्द्वाचित्ते चित्ता-
नुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभि-
ध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । अध्यात्मबहिर्द्वा चित्ते चित्ता-
ऽनुदर्शी विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोके
ऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । अध्यात्मधर्मेषु धर्माऽनुदर्शी
विहरत्यातापी संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये
तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । बहिर्द्वाधर्मेषु धर्मानुदर्शी विहरत्यातापी
संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्य-
योगेन । अध्यात्मबहिर्द्वाधर्मेषु धर्माऽनुदर्शी विहरत्यातापी
संप्रजानन् स्मृतिमान् विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये तच्चाऽनुपलभ्य-
योगेन । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत
चत्वारि सम्यक् प्रहाणानि । कतमानि । इदं सुभूते बोधिसत्त्वो

महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्नुत्पन्नानां पापकानामनुश्रव-
धर्माणामनुत्पादाय कन्दं जनयति । व्यायच्छते । वीर्यमारभते ।
चित्तं प्रगृह्णाति । सम्यक् प्रदधाति । उत्पन्नानां पापकानाम-
कुशलधर्माणामनुत्पादाय कन्दं जनयति । व्यायच्छते वीर्यमारभते
चित्तं प्रगृह्णाति । सम्यक् प्रदधाति । अनुत्पन्नानां कुशलधर्माणाम-
नुत्पादाय कन्दं जनयति, व्यायच्छते वीर्यमारभते चित्तं प्रगृह्णाति
सम्यक् प्रदधाति । उत्पन्नानां कुशलानां धर्माणामनुत्पादाय कन्दं
जनयति, व्यायच्छते वीर्यमारभते चित्तं प्रगृह्णाति सम्यक् प्रदधाति ।
तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत-
चत्वार ऋद्धिपादाः । कतमे चत्वारः इह सुभूते बोधिसत्त्वो
महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् कन्दसमाधिं प्रहाणाऽसंस्कारस-
मन्नागतं ऋद्धिपादान् भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं
निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । वीर्यसमाधिप्रहाणां समन्नागतं
ऋद्धिपादान् भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोध-
निःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं चित्तं समाधिप्रहाणाऽसंस्कारसमन्नागत-
ऋद्धिपादान् भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोध-
निःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । समाधिप्रहाणासंस्कारं समन्नागतं ऋद्धि-
पादान् भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं
व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । इदमपि सुभूते बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत
पञ्चेन्द्रियाणि । कतमानि पञ्च । श्रद्धेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं
समाधीन्द्रियं प्रज्ञेन्द्रियमिदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
महायानं । तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत
पञ्चबलानि । कतमानि पञ्च । श्रद्धाबलं वीर्यबलं स्मृतिबलं
समाधिबलं प्रज्ञाबलमिदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
महायानं तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य महायानं । यदुत सप्तबोध्याङ्गानि । कतमानि सप्तस्मृति-
सम्बोध्यङ्गं धर्मप्रविचयसम्बोध्यङ्गं वीर्यसम्बोध्यङ्गं प्रीतिसम्बोध्यङ्गं
ऋद्धिसम्बोध्यङ्गं समाधिसम्बोध्यङ्गं उपेक्षासम्बोध्यङ्गं । तत्र कतमत्
स्मृतिसम्बोध्यङ्गं । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापार-
मितायां चरन् स्मृतिसम्यत्यङ्गं भावयति विवेकनिःश्रितं विराग-
निःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।
कतद्वर्त्मप्रविचय सम्बोध्यङ्गं । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
प्रज्ञापारमितायां चरन् धर्मप्रविचयसम्बोध्यङ्गं भावयति । विवेक-
निःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । तच्चा-
ऽनुपलभ्ययोगेन । कतमद्वीर्यसम्बोध्यङ्गं । इह सुभूते बोधिसत्त्वो
महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् वीर्यसम्बोध्यङ्गं भावयति ।
विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं ।
तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । तत्र कतमप्रीतिसम्बोध्यङ्गं । इह सुभूते
बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां प्रीतिसम्बोध्यङ्गं भावयति ।

विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसंगपरिणतं ।
तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । तच्च कतमप्रसङ्गि सम्बोध्यङ्गम् ।

इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
प्रसङ्गिसम्बोध्यङ्गं भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं
निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । तत्र
कतमसमाधिषम्बोध्यङ्गं । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञा-
पारमितायां चरन् समाधि सम्बोध्यङ्गं भावयति । विवेकनिःश्रितं
विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं तच्चाऽनुपलम्भो-
योगेन । तत्र कतमदुपेक्षासम्बोध्यङ्गं । इह सुभूते बोधिसत्त्वो
महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्नुपेक्षासम्बोध्यङ्गं भावयति विवेक-
निःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं तच्चाऽनुप-
लम्भयोगेन । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं यदुताया-
 ष्टाङ्गोमार्गः । सम्यग्दृष्टिः । सम्यक् सङ्कल्पः । सम्यक् वाक् । सम्यक्
 कर्मान्तः । सम्यगाजीवः । सम्यग्व्यायामः । सम्यक् स्मृतिः । सम्यक्
 समाधिः । तत्र कतमा सम्यग्दृष्टिः । इदं सुभूते बोधिसत्त्वो
 महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् सम्यग्दृष्टिं भावयति ।
 विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं
 तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । तत्र कतमः सम्यक् सङ्कल्पः । इह सुभूते
 बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् सम्यक् सङ्कल्पं
 भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं
 व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन । कतमा सम्यग्वाक् । इह

सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् सम्यग्भावं
भावयति विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं
व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । कतमः सम्यक् कर्मान्तः ।
इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् सम्यक्
कर्मान्तं भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं
व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । कतमः सम्यगाजीवः
इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्
सम्यगाजीवं भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोध-
निःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । कतमः सम्यग्
व्यायामः । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां
चरन् सम्यग् व्यायामं भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं
निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । कतमा
सम्यक् कृतिः । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां
चरन् सम्यक् कृतिं भावयति । विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं
निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । कतमः
सम्यक् समाधिः । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमि-
तायां चरन् सम्यक् समाधिं भावयति । विवेकनिःश्रितं विराग-
निःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।
इदं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपरं सुभृते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत त्रयः
समाधयः । कतमे समाधयस्तथः । शून्यता समाधिरानिमित्त
समाधिप्रणिहितसमाधिः । तत्र कतमः शून्यता समाधिः

स्वस्वक्षणशून्यान् सर्वधर्मान् प्रत्यवेक्षमाणस्य या चित्तस्य स्थितिः
 शून्यता विमोक्षमुखमयमुच्यते शून्यता समाधिः । तत्र कतम
 आनिमित्तसमाधिः । आनिमित्तान् सर्वधर्मान् प्रत्यवेक्षमाणस्य
 या चित्तस्य स्थितिरानिमित्त विमोक्षमुखमयमुच्यते आनिमित्त
 समाधिः । तत्र कतमोऽप्रणिहित समाधिः । सर्वधर्मा अनभि-
 संस्कारा इत्यनभिसंस्कुर्वतोयाचित्तस्य स्थितिरप्रणिहितविमोक्षम-
 यमुच्यते ऽप्रणिहितः समाधिः । इमा विमोक्षमुखेषु कृतयः
 कर्तव्याः । अजह्वीयमाणेन । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महा-
 सत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुक्तैका-
 दशज्ञानानि । कतमान्येकादश । दुःखज्ञानं समुदयज्ञानं निरोध-
 ज्ञानं मार्गज्ञानं चयज्ञानमनुत्पादज्ञानं धर्मज्ञानमन्नयज्ञानं
 संवृत्तिज्ञानं परिचयज्ञानं यथारूतज्ञानं । तत्र कतम दुःखज्ञानं
 यदुःखस्याऽनुत्पादज्ञानं । तत्र कतमत्समुदयज्ञानं यत्समुदयस्य
 प्रहाणज्ञानं । तत्र कतमन्ननिरोधज्ञानं यदुःखनिरोधज्ञानं । तत्र
 कतमत् मार्गज्ञानं यदार्याष्टाङ्गमार्गज्ञानं । तत्र कतमत् चयज्ञानं
 यद्वागदोषमोहचयज्ञानं । तत्र कतमदनुत्पादज्ञानं यद्गवत्यनुत्पाद-
 ज्ञानं । तत्र कतमद्दुर्म्मज्ञानं यत्पञ्चानां स्कन्धानामपरिचि-
 त्तमपरिच्छेदज्ञानं । तत्र कतमदन्नयज्ञानं यच्चतुरनित्यमितिज्ञानं
 श्रोत्रमनित्यमिति ज्ञानं घ्राणमनित्यमिति ज्ञानं जिह्वाऽनित्येति
 ज्ञानं कायोऽनित्य इति ज्ञानं मनोऽनित्यमिति ज्ञानं । रूपमनित्य-
 मिति ज्ञानं शब्दोऽनित्य इति ज्ञानं गन्धोऽनित्य इति ज्ञानं

Fārnāmah-i-Rāshidi, Fasc. 1-14 @ 1/8/ each	...	41
Khrist-i-Tusi, or Tusi's list of Shy'ah Books, Fasc. 1-4 @ 1/- each	...	41
History of Gujarat	...	41
Haft Asmān, History of the Persian Maghawi, Fasc. 1 @ 1/12/ each	...	41
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ 1/4/ each	...	41
Iqānāmāh-i-Jahāngiri, Fasc. 1-3 @ 1/10/ each	...	41
Isābah, with Supplement, 51 Fasc. @ 1/- each	...	41
Ma'sir-i-Rāhimi, Part I, Fasc. 1	...	41
Ma'sir-i-Umārā, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-19	...	41
Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12; Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ 1/ each	...	41
Marhamu 'L-Hālī 'L-Mu'Dila	...	41
Muntakhabu-t-Tawarikh, Fasc. 1-15 @ 10/ each	...	41
Ditto (English), Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 and 3 Indexes; Vol. III, Fasc. 1 @ 1/- each	...	41
Muntakhabu-i-Lubāb, Fasc. 1-19 @ 10/ each	...	41
Ditto Part 3, Fasc. 1	...	41
Nukhbatu-i-Fikr, Fasc. 1 @ 10/	...	41
Nizām's Khiradnāmāh-i-Iskandari, Fasc. 1-2 @ 1/12/ each	...	41
Qawānu 's-Sayyad of Khudā Yar Khan 'Abbāsī, edited in the original Persian with English notes by Lieut.-Col. D. C. Phillott	...	41
Riyāzu-s-Salātin, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	41
Ditto (English) Fasc. 1-5 @ 1/-	...	41
Tadhkirā-i-Khushnavisān	...	41
Tabaqat-i-Nasiri (English), Fasc. 1-14 @ 1/- each	...	41
Ditto Index	...	41
Tarikh-i-Firūz Shāhi of Ziyān-d-dīn Barni, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	41
Tārīkh-i-Firūzshāhi, of Shams-i-Sirāj Aif, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	41
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	...	41
The Mabani 'L Lughat: A Grammar of the Turki Language in Persian	...	41
The Persian and Turki Divans of Bayrān Khan, Khan Khawān	...	41
Tuzuk-i-Jahāngiri (Eng.) Fasc. 1 @ 1/-	...	41
Wis o Rāmin, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	41
Zafarnāmāh, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ 10/ each	...	41

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

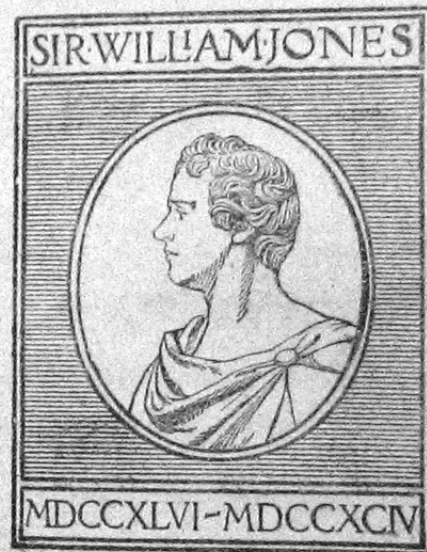
1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/- each ... 20
  2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1870 to 1904 @ 8/ per No.
  3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1870 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), 1904 (16) @ 1/8 per No. to Members and @ 2/- per No. to Non-Members.
- N.B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
4. Journal and Proceedings, N.S., 1905, to date (Nos. 1-4 of 1905 are out of stock), @ 1/8 per No. to Members and Rs. 2 per No. to Non-Members.
  5. Memoirs, 1905, to date. Price varies from number to number. Discount of 25% to Members.
  6. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1888
  7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, 1910
  8. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera. Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to, @ 6/- each
  9. Kāqiracabākūptā, Parts I and II @ 1/8/
  10. Persian Translation of Hājī Bābā of Isfahan, by Hājī Shāikh Ahmad-i-Kirmāsī, and edited with notes by Major D. C. Phillott.

Notice of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1-35 @ 1/- each ... 35
 Nepalese Buddhist Sanskrit Literature ... 6

BIBLIOTHECA INDICA: COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
 ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
 NEW SERIES, No. 1292.

शतसाहसिका प्रज्ञापारमिता ।
 ŚATASĀHASRIKĀ-PRAJÑĀ-PĀRAMITĀ:
 A
 THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE
 OF
 BUDDHA WITH HIS DISCIPLES
 (IN A HUNDRED-THOUSAND STANZAS).

EDITED BY
 PRATĀPACANDRA GHOṢA
 PART I. FAS. XVI.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
 AND PUBLISHED BY THE
 ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
 1911.

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—
 of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	Rs. 1
Aitarāya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	14
Aitareyalocana	2
*Ann Bhāṣya, Fasc. 2-5 @ /10/ each	2
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ /10/ each	3
Atmatattvaviveka, Fasc. I	0
Āgavavāidyaka, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Avadāna Kalpalatā, (Sams. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-8 @ /1/ each	16
Bālam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	1
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-3 @ /10/ each	3
Bhāṭṭa Dipikā, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	4
Bauddhastotrāsaṅgraha	2
Bṛhaddevatā, Fasc. 1-4 @ /10/ each	2
Bṛhadharma Purāṇa, Fasc. 1-6 @ /10/ each	3
Bodhicaryāvatāra of Śāntideva, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Āri Cantinatha Charita, Fasc. 1-3	1
Āṭadūṣaṇi, Fasc. 1-2 @ /10/ each	1
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	8
Āṭapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 Vol. III, Fasc. 1-7; Vol. V, Fasc. 1-4 @ /10/ each	14
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	3
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-5 @ /10/	3
Āṭasāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1-14 @ /10/ each	8
*Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ /10/ each	36
Ditto Vol. IV, Fasc. 7-8, @ 1/4/ each	2
Ditto Vol. IV, Fasc. 8-9 @ /10/	8
Āṭokavartika, (English), Fasc. 1-7 @ 1/4/ each	10
*Āṭanta Sūtra of Āṅkhyāna, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. 4, Fasc. 1 @ /10/ each	1
Āṭi Bhāṣyam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ /10/ each	4
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol. I, Fasc. 1-7 @ /10/ each	3
Ditto Ācārasāra, Vol. II, Fasc. 1-4	3
Gobhiliya Gṛhya Sūtra, Vol. I, @ /10/ each	2
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 1/4/ each	2
Ditto (Appendix) Gobhila Parisista	0
Ditto Gṛhya Saṅgraha	1
Haralata	1
Karmapradīp, Fasc. 1	1
Kāla Viveka, Fasc. 1-7 @ /10/ each	4
Kātantra, Fasc. 1-6 @ /12/ each	17
Kāthā Harit Sāgara, (English) Fasc. 1-14 @ 1/4/ each	6
Madana Pārijāta, Fasc. 1-11 @ /10/ each	10
Mahā-bhāṣya-pradīpodyota, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-12; Vol. III, Fasc. 1-10 @ /10/ each	1

रसोऽनित्य इति ज्ञानं स्पर्शाऽनित्य इति ज्ञानं धर्मा अनित्या इति ज्ञानं। चतुर्धातुरनित्य इति ज्ञानं। रूपधातुरनित्य इति ज्ञानं। चतुर्विज्ञानधातुरनित्य इति ज्ञानं। ओच धातुरनित्य इति ज्ञानं। शब्दधातुरनित्य इति ज्ञानं। ओच विज्ञानधातुरनित्य इति ज्ञानं। घ्राणधातुरनित्य इति ज्ञानं। गन्धधातुरनित्य इति ज्ञानं। घ्राण-विज्ञानधातुरनित्य इति ज्ञानं। जिह्वाधातुरनित्य इति ज्ञानं। रसधातुरनित्य इति ज्ञानं। जिह्वाविज्ञानधातुरनित्य इति ज्ञानं। कायधातुरनित्य इति ज्ञानं। स्पर्शधातुरनित्य इति ज्ञानं। कायविज्ञानधातुरनित्य इति ज्ञानं। मनोधातुरनित्य इति ज्ञानं। धर्मधातुरनित्य इति ज्ञानं। मनोविज्ञानधातुरनित्य इति ज्ञानं। पृथिवीधातुरनित्य इति ज्ञानं। अग्निधातुरनित्य इति ज्ञानं। तेजोधातुरनित्य इति ज्ञानं। वायुधातुरनित्य इति ज्ञानं। आकाशधातुरनित्य इति ज्ञानं। विज्ञानधातुरनित्य इति ज्ञानं। अविद्याऽनित्येति ज्ञानं। संस्कारा अनित्या इति ज्ञानं। विज्ञान-मनित्यमिति ज्ञानं। नामरूपमनित्यमिति ज्ञानं। षडायतनमनित्य-मिति ज्ञानं। स्पर्शाऽनित्य इति ज्ञानं। वेदनाऽनित्येति ज्ञानं। दृष्ट्याऽनित्येति ज्ञानं। उपादानमनित्यमिति ज्ञानं। भवोऽनित्य-इति ज्ञानं। जातिरनित्येति ज्ञानं। जरामरणमनित्यमिति ज्ञानं। तत्र कतमक्षमृत्तिज्ञानं यत्परमत्त्वानां परपुङ्गवानां चेतसैव चेतोज्ञानं। तत्र कतमत्यरिचयज्ञानं। यत्प्रतिपक्षज्ञानं। तत्र कतमशयाकतज्ञानं। यत्तथागतस्य सर्वकारज्ञताज्ञानं। इदमपि सुभूते बोधिमत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं। तच्चाऽनुपपन्नमद्योगेन।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत-
चीणीन्द्रियाणि । कतमानि चीणि । अज्ञातमाज्ञास्थामीतीन्द्रिय-
माज्ञेन्द्रियमाज्ञातावीन्द्रियं । तत्र कतमदज्ञातमाज्ञास्थामीतीन्द्रियं ।
यच्चैषानां पुङ्गलानामनभिषमिता विनामिता सम्पदविनयं श्रद्धे-
न्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधीन्द्रियं प्राज्ञेन्द्रियमिदमुच्यते-
नाज्ञातमाज्ञास्थामीतीन्द्रियं । तत्र कतमदाज्ञेन्द्रियं । यच्चैषाणां
पुङ्गलानामाज्ञातवता श्रद्धेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधीन्द्रियं
प्राज्ञेन्द्रियमिदमुच्यते आज्ञेन्द्रियं । तत्र कतमदाज्ञातावीन्द्रियं ।
यच्चैषाणां पुङ्गलानामर्हतां प्रत्येकबुद्धानां बोधिसत्त्वानां तथा-
गतानां श्रद्धेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधीन्द्रियं
प्राज्ञेन्द्रियमिदमुच्यते आज्ञातावीन्द्रियं । इदमपि सुभूते बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत-
षयः समाधयः । कतमे त्रयः सवितर्कः सविचारः समाधिरवितर्को-
ऽविचारमात्रः समाधिरवितर्कोऽविचारः समाधिः । तत्र कतमः
सवितर्कः सविचारः समाधिः । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो
विविक्तं कामैर्बिर्विक्तं पापकैरकुशलैर्धर्मैः सवितर्कं सविचारं विवे-
कजप्रीतिसुखं प्रथमं ध्यानमुपसम्यद्यविहरति । अयमुच्यते सवितर्कः
सविचारः समाधिः । तत्र कतमोऽवितर्कोऽविचारमात्रः समाधिः । या
प्रथमस्य ध्यानस्य द्वितीयस्य ध्यानस्यान्तरिका । अयमुच्यतेऽवितर्को-
ऽविचारमात्रः समाधिः । तत्र कतमोऽविचारः समाधिः । यत्
द्वितीयं ध्यानं तृतीयं ध्यानं चतुर्थं ध्यानं आकाशानन्यायतन-

समापत्तिः । विज्ञानाऽनन्यायतनसमापत्तिराकिञ्चन्यायतनसमापत्ति-
नैव संज्ञानासंज्ञायतनसमापत्तिः संज्ञावेदयितनिरोधसमापत्तिरय-
मुच्यते अवितर्कः अविचारः समाधिः । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।
यदुत दशानुस्मृतयः । कतमादश, बुद्धाऽनुस्मृतिः धर्माऽनुस्मृतिः
संघाऽनुस्मृतिः शीलऽनुस्मृतिः त्यागाऽनुस्मृतिः देवताऽनुस्मृतिः ।
आनापाऽनुस्मृतिरुद्देगाऽनुस्मृतिर्मरणाऽनुस्मृतिः कायगताऽनुस्मृतिः ।
इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुप-
लभ्ययोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत
चत्वारि ध्यानानि । चत्वार्यप्रमाणानि चतस्र आरूप्यसमापत्तयः ।
अष्टौविमोक्षाः । नवाऽनुपूर्वविहारसमापत्तयः । तत्र कतमानि
चत्वारि ध्यानानि । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापार-
मितायां चरन् विविक्तं कामैर्बिर्विक्तं पापकैरकुशलैर्धर्मैः सवितर्कं
सविचारं विवेकजं प्रीतिसुखं प्रथमं ध्यानमुपसम्यद्यविहरति ।
सवितर्कं सविचाराणां व्युत्पन्नादध्यात्ममममादाच्चेतस एकोती-
भावादवितर्कमविचारं समाधिजं प्रीतिसुखं द्वितीयं ध्यानमुप-
सम्यद्यविहरति । स प्रीतेर्बिर्विरागादुपेक्षकोविहरति । स्मृतिमान्
सम्यजानन् सुखञ्च कायेन प्रतिमन्वेदयति । यत्तदाय्या आचक्षते
उपेक्षकः स्मृतिमान् सुखविहारौनिष्पीतिकं तृतीयं ध्यानमुपसम्यद्य-
विहरति । समुखस्य च प्रहाणात् दुःखस्य च प्रहाणात् पूर्वमेव

स भौमनस्य दौर्धनस्यथोरस्तङ्गमाददुःखाऽमुषसुपेक्षाभृतिपरिग्रहं
चतुर्थं ध्यानमुपसम्पद्य विहरति । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । इमानि
चत्वारि ध्यानानि । तत्र कतमानि चत्वार्यप्रमाणानि इह सुभूते
बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् मैत्रीमहगतेन चित्तेन
विपुलेन महद्गतेनाऽद्वयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणाऽसपत्नेनाऽव्यावधेन
धर्मधातुपरमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशःस्फुरित्वाऽधिमु-
च्योपसम्पद्य विहरति । सकरुणासहगतेन चित्तेन विपुलेन
महद्गतेनाऽद्वयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणाऽसपत्नेनाऽव्यावधेन धर्म-
धातुपरमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशःस्फुरित्वाऽधिमु-
च्योपसम्पद्य विहरति । समुदितासहगतेन चित्तेन विपुलेन
महद्गतेनाऽद्वयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणाऽसपत्नेनाऽव्यावधेन धर्मधातु-
परमे लोके आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशःस्फुरित्वाऽधिमुच्योप-
सम्पद्य विहरति । सउपेक्षासहगतेन चित्तेन विपुलेन महद्गतेना
ऽद्वयेनाऽप्रमाणेनाऽवैरेणाऽसपत्नेनाऽव्यावधेन धर्मधातुपरमे लोके
आकाशधातुपर्यवसाने दशदिशःस्फुरित्वाऽधिमुच्योपसम्पद्य विह-
रति । अनुपलम्भयोगेन । इमानि चत्वार्यप्रमाणानि ।

कतमाश्चतस्र आरूप्यसमापत्तयः । इह सुभूते बोधिसत्त्वो-
महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् सर्वशोरूपसंज्ञानां समतिक्रमात्-
प्रतिषसंज्ञानामस्तङ्गमायानात्वसंज्ञानाम मनसिकारादनन्तमाका-
शमित्याकाशानन्त्यायतनमुपसम्पद्य विहरति । सर्वशो आकाश-
ानन्त्यायतन समक्रमादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञानानन्त्यायतनमु-
पसम्पद्य विहरति । स सर्वशोविज्ञानानन्त्यायतनसमतिक्रमाश्चास्ति

किञ्चिदित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्य विहरति । सर्वशो आकिञ्च-
न्यायतन समतिक्रमाश्चैव संज्ञानामंज्ञायतनमुपसम्पद्य विहरति ।
तच्चाऽनुपलम्भयोगेन । इमाश्चतस्र आरूप्यसमापत्तयः । तत्र कतमे-
ष्टौ विमोचाः । रूपरूपाणि पश्यत्ययं प्रथमो विमोचाः ।
अथात्मारूपसंज्ञीवहिर्द्वांरूपाणि पश्यत्ययं द्वितीयो विमोचाः ।
शून्यताया अधिमुक्तोभवत्ययं तृतीयो विमोचाः । स सर्वशो-
रूपसंज्ञानां समतिक्रमात् प्रतिषसंज्ञानामस्तङ्गमात्वानात्वसंज्ञानाम
मनसिकारादनन्तमाकाशमित्याकाशानन्त्यायतनमुपसम्पद्य विहरति ।
अयं चतुर्थो विमोचः । स सर्वशो आकाशानन्त्यायतन समतिक्र-
मादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञानानन्त्यायतनमुपसम्पद्य विहरति ।
अयं पञ्चमो विमोचः । स सर्वशोविज्ञानानन्त्यायतन समति-
क्रमाश्चास्ति किञ्चिदित्याकिञ्चन्यायतनमुपसम्पद्य विहरति । अयं
षष्ठो विमोचः । स सर्वशो आकिञ्चन्यायतन समतिक्रमाश्चैव
संज्ञानामंज्ञायतनमुपसम्पद्य विहरति । अयं सप्तमो विमोचः ।
स सर्वशो नैव संज्ञानामंज्ञायतनसमतिक्रमात् संज्ञावेदयित
निरोधमुपसम्पद्य विहरति । अयमष्टमोविमोचाः । तच्चाऽनुपलम्भ-
योगेन । इमेऽष्टौ विमोचाः ।

तत्र कतमा नवानुपूर्वाविहारसमापत्तयः । इह सुभूते
बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् विविक्तं कामैर्विविक्तं
पापकैरकुशलैर्धर्मैः, स वितर्कः स विचारं विवेकजं प्रीतिसुखं
प्रथमं ध्यानमुपसम्पद्य विहरति । स वितर्कमविचाराणां
युपसमादध्यात्मसमसादाचेतस एकोतीभावादवितर्कमविचारं

समाधिजं प्रीतिसुखं द्वितीयं ध्यानमुपसम्यद्य विहरति ।
सप्रीतेर्विरागादुपेक्षको विहरति । स्मृतिमान् संप्रज्ञानं सुषुप्त-
कायेन प्रतिसम्बुध्यति । यत्तदार्थं आचक्षते उपेक्षकः स्मृतिमान्
सुखविहारो निष्प्रीतिकं तृतीयं ध्यानमुपसम्यद्य विहरति । समुषुप्त-
च प्रहाणात् दुःखस्य च प्रहाणात् पूर्वमेव सौमनस्य दौर्मनस्यो-
रस्तुङ्गमाददुःखाऽसुखमुपेक्षा स्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं ध्यानमुपसम्यद्य
विहरति । स सर्वशो रूपसंज्ञानां समतिक्रमात् प्रतिघसंज्ञानाम-
स्तुङ्गज्ञानानां संज्ञानाममनसिकारादनन्तमाकाशमनित्याकाशान-
न्त्यायतनमुपसम्यद्य विहरति । स सर्वश आकाशानन्त्यायतन
समतिक्रमादनन्तं विज्ञानमिति विज्ञानानन्त्यायतनमुपसम्यद्य विह-
रति । स सर्वशो विज्ञानानन्त्यायतन समतिक्रमाच्च किञ्चिदित्या
किञ्चन्यायतनमुपसम्यद्य विहरति । स सर्वश आकिञ्च न्यायतन
समतिक्रमान्नैव संज्ञानां संज्ञायतनमुपसम्यद्य विहरति । स सर्वशो नैव
संज्ञानां संज्ञायतन समतिक्रमात् संज्ञा वेदायतिनिरोधमुपसम्यद्य
विहरति । इमान वा ऽनुपूर्वविहारसमापत्तयः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत
दश तथा गतवल्लानि । कतमानि दश । इह सुभूते बोधिसत्त्वो
महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् स्थानञ्च स्थानतः । अस्थानञ्चा-
स्थानता यथाभूतं प्रजानाति । अतीतानागतप्रत्युत्पन्नानां धर्माणां
कर्मसमादानानाञ्च स्थानशो हेतुशः कर्मविपाकं यथाभूतं
प्रजानाति । नानाधातुलोकेऽनेकधातुलोकेऽनेकधातुलोक इति ।
यथाभूतं प्रजानाति । परसत्त्वानां परपुङ्गवानामनेकाधिसुक्तिकानां

नानाधिसुक्तिकानां यथाभूतं प्रजानाति । परसत्त्वानां परपुङ्गवा-
नामिन्द्रियपरापरज्ञतानां यथाभूतं प्रजानाति । सर्वत्र गामिनीं
प्रतिपदं यथाभूतं प्रजानाति । इन्द्रियबलबोध्यङ्गध्यानाविमोक्ष-
समाधिसमापत्तिस्संक्षेपव्यवदानस्थानं यथाभूतं प्रजानाति ।
शोऽनेकविधं पूर्वनिवासमनुस्मरति । एकमपि जातिमनुस्मरति ।
यावज्जातिशतमपि सहस्रमपि दशसहस्रमपि जातिकोटिमपि
जातिकोटिशतमपि जातिकोटिसहस्रमपि जातिकोटिशतसहस्र-
मपि जातिकोटिनियुतशतसहस्रमप्यनुस्मरति । एकमपि कल्पमनु-
स्मरति । यावत् कल्पशतमपि कल्पसहस्रमपि कल्पशतसहस्रमपि
यावदनेकान्यपि कल्पकोटिनियुतशतसहस्राण्यनुस्मरति । अत्राह-
मासमेवं नामैवं गोत्र एवंजातिः । एवमाहारः एवं चिरस्थितिका
एवमायुष्मन्तः । शोऽहं ततश्च्युतः सन्नसुत्रोपपन्नो यावत्ततश्च्युतः इहो
पन्न इति । यावत् साकारं शोदेगं सनिर्देशमनेकविधं पूर्वनिवास-
मनुस्मरति । सदित्येन चक्षुषा विशुद्धेनातिक्रान्त मानुषेण सत्त्वान्
पश्यति । च्यवमानानुत्पद्यमानानुपपन्नानापि सुर्वणान् दुर्वणान्
हीनान् प्रणीतान् सुगतान् दुर्गतान् यावद्यथा कर्मापगान् सत्त्वान्
प्रजानाति । अमी भवन्तः सत्त्वाः कायदुश्चरितेन समत्वागताः
वाक्दुश्चरितेन समत्वागताः । मनोदुश्चरितेन समत्वागताः ।
आर्याणामपवादकामित्यादृष्टयस्तद्धेतोस्तत्प्रत्ययकायस्य भेदाद-
पायदुर्गतिविनिपातं नरकेषूपपद्यन्ते । अमी पुनर्भवन्तः सत्त्वाः
कायसुचरितेन समत्वागताः वाक्सुचरितेन समत्वागताः मनःसु-
चरितेन समत्वागताः । आर्याणामनपवादकाः सम्यग्दृष्टयस्तद्धे-

तोस्तत्प्रत्ययं कायस्य भेदात् सुगतौ स्वर्गलोके देवेषूपपन्नो इति ।
आश्रवाणां चयादनाश्रवचेतोविमुक्तिं प्रज्ञाविमुक्तिं स्वयमभिज्ञाय
साक्षात्कृतोपसम्पद्य विहरन्ति । क्षीणमेजाति रुधिरं ब्रह्मचर्यं कृतं
करणीयं । नापरमिष्टमिति प्रजानाति । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य महायानं । तच्चानुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत
चत्वारि वैशारद्यानि । कतमानि चत्वारि । सम्यक्सम्बुद्धस्य च मे
प्रतिजानते । इमे धर्मा अनभिसम्बुद्धा इति । अत्र वत मे श्रमणो वा
ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा केनचिद्वा पुनर्लोके
सहधर्मेण चोदयेदिति । निमित्तं न समनुपश्याम्यत्र चाहं निमित्त-
मसमनुपश्यन् चेमं प्राप्तो विहराम्यभयं प्राप्तो वैशारद्यप्राप्तः ।
उदारमार्षभं स्थानं प्रजानामि । परिषद्गतः सम्यक्सिंहनादं
नदामि । ब्राह्मं चक्रं प्रवर्त्तयाम्यप्रवर्त्तनीयं श्रमणेन वा ब्राह्मणेन वा
देवेन वा मारेण वा ब्रह्मणा वा केनचिद्वा पुनर्लोके सहधर्मेण
क्षीणाश्रवम्यवत मे प्रतिजानतः । इमे आश्रवाः अपरिक्षीणाः इति ।
अत्र वत मे श्रमणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा
केनचिद्वा पुनर्लोके सहधर्मेण चोदयति । निमित्तमेव न समनु-
पश्याम्यत्र चाहं निमित्तमसमनुपश्यन् चेमप्राप्तो विहराम्यभयप्राप्तो
वैशारद्यप्राप्तः । उदारमार्षभं स्थानं प्रजानामि । परिषद्गतः सम्यक्सिंहनादं
नदामि । ब्राह्मं चक्रं प्रवर्त्तयाम्यप्रवर्त्तनीयं श्रमणेन वा
ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेण वा ब्रह्मणा वा केनचिद्वा पुनर्लोके
सहधर्मेण । ये खलु पुनर्मयान्तराधिकाधर्मा आख्याता । तान्

प्रतिषेवतो नाकमन्तराद्येति नेदं स्थानं विद्यते । अत्र वत मे
श्रमणो वा ब्राह्मणो वा देवो वा मारो वा ब्रह्मा वा केनचिद्वा
पुनर्लोके सहधर्मेण चोदयेदिति । निमित्तमेव न समनुपश्याम्यत्र
चाहं निमित्तमसमनुपश्यन् चेमप्राप्तो विहराम्यभयप्राप्तो वैशारद्य-
प्राप्तः । उदारमार्षभं स्थानं प्रतिजानामि । परिषद्गतः सम्यक्सिंहनादं
नदामि । ब्राह्मं चक्रं प्रवर्त्तयाम्यप्रवर्त्तनीयं श्रमणेन वा ब्राह्मणेन
वा देवेन वा मारेण वा ब्रह्मणा वा केनचिद्वा पुनर्लोके सहधर्मेण ।
याश्चमया प्रतिपद आख्याताः । आर्यनिर्याणिकानैवाधिकास्तत्करस्य
सम्यग्दुःखचयायताः प्रतिपद्यमानो न निर्यायाऽसम्यग्दुःखचयायेति
नेदं स्थानं विद्यते । अत्र वत मे श्रमणो वा ब्राह्मणो वा देवो
वा मारो वा ब्रह्मा वा केनचिद्वा लोके सहधर्मेण चोदयति ।
निमित्तमेव न समनुपश्याम्यत्र चाहं निमित्तमसमनुपश्यन् चोमप्राप्तो
विहराम्यभयप्राप्तो वैशारद्यप्राप्तः । उदारमार्षभं स्थानं प्रजानामि ।
परिषद्गतः सम्यक्सिंहनादं नदामि । ब्राह्मं चक्रं प्रवर्त्तयाम्य-
प्रवर्त्तनीयः श्रमणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेण वा ब्रह्मणा
वा केनचिद्वा पुनर्लोके सहधर्मेण । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य महायानं तच्चानुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं यदुत
चतस्रः प्रतिसम्बिदः । कतमाश्चतस्रः । अर्यप्रतिसम्बिद्धार्थप्रतिसम्बि-
द्विहक्तिप्रतिसम्बिद्विप्रभा न प्रतिसम्बिद्वि । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य महायानं । तच्चानुपलम्भयोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत-

ऽष्टादशावेष्टिकाबुद्धधर्माः । कतमेऽष्टादश । याश्च रात्रिं तथागतो-
ऽनुत्तरां सखोधिमभिसमम्बुद्धो याश्च रात्रिं स देवकं लोकं समारकं
सब्रह्माकं सश्रमणं ब्राह्मणीश्रजं सदेवमानुषासुरां दुःखचयाय
गामिनो मार्गेशानुशाशिस्थानुपधिगेषे निर्वाणधातौ परिनिष्को-
ष्यान्यत्र अत्रान्तरा नास्ति तथागतस्य स्खलितं नास्ति चरितं
नास्ति सुषितस्मृतिर्ना नास्ति नानात्वसंज्ञानास्त्यसमाहितं चित्तं
नास्ति अप्रतिसंख्यायोपेक्षानास्ति क्वन्दपरिहानिर्नास्ति वीर्यपरि-
हानिर्नास्ति स्मृतिपरिहानिर्नास्ति समाधिपरिहानिर्नास्ति प्रज्ञा-
परिहानिर्नास्ति विमुक्तिपरिहानिर्नास्ति विमुक्तिज्ञानदर्शनपरि-
हानिः । सर्वं कायकर्मज्ञानपूर्वङ्गमं ज्ञानानुपरिवर्त्ति । सर्वं
वाक्कर्मज्ञानपूर्वङ्गमं ज्ञानानुपपरिवर्त्ति । सर्वं मनःकर्मज्ञानपूर्वङ्गमं
ज्ञानानुपरिवर्त्ति । अतीतेऽध्वनि अप्रतिहतमसङ्गं ज्ञानं दर्शनं
प्रवर्त्तते । अनागतेऽध्वन्यप्रतिहतमसंज्ञानदर्शनं प्रवर्त्तते । प्रहृत्यके-
ऽध्वान्यप्रतिहतमसंज्ञानदर्शनं प्रवर्त्तते । इदमपि सुभूते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुपलभ्ययोगेन ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं यदुत्-
धारणीमुखानि । कतमानि धारणीमुखानि । अचरसमता भाष-
समता अचरमुखमचरप्रवेशः । तत्र कतमदचरमुखाचरप्रवेशः ।
अकारोमुखं सर्वधर्माणामाद्यनुत्पन्नत्वात् । रकारोमुखं सर्वधर्माणां
रजोपगतत्वात् । यकारोमुखं सर्वधर्माणां परमार्थनिर्देशत्वात् ।
चकारोमुखं सर्वधर्माणां चयनोपपन्नत्वनुपलब्धत्वात् । सर्वधर्माणां
चयन्ते नोपपन्ने । जकारोमुखं सर्वधर्माणां नामापगतत्वात् ।

नामप्रकृत्यानलभ्यं न नष्टं । लकारोमुखं सर्वधर्माणां लोकोत्तीर्ण-
त्वात् दृष्ट्यालताहेतुप्रत्ययसमुत्सादितत्वात् । दकारोमुखं सर्वधर्माणां
दानदमयपरिच्छिन्नत्वात् । वकारोमुखं सर्वधर्माणां बद्धं न
विगतत्वात् । उकारोमुखं सर्वधर्माणां उभयगतत्वात् । सकारोमुखं
सर्वधर्माणां सङ्गाऽनुपलब्धत्वात् । न सज्यते न बध्यते । वकारोमुखं
सर्वधर्माणां वाच्यशेष समुच्छिन्नत्वात् । तकारोमुखं सर्वधर्माणां
तथताऽविचलितत्वात् । थकारोमुखं सर्वधर्माणां यावदनुपलब्धि-
त्वात् । स्तकारोमुखं सर्वधर्माणां स्तम्भानुपलब्धत्वात् । काकारोमुखं
सर्वधर्माणां कारकाऽनुपलब्धत्वात् । सकारोमुखं सर्वधर्माणां
समताऽनुपलब्धत्वात् । समन्तान्न व्यतिवर्त्तते । मकारोमुखं
सर्वधर्माणां मकारानुपलब्धितामुपादाय । गकारोमुखं सर्वधर्माणां
गमनाऽनुपलब्धत्वात् । मकारोमुखं सर्वधर्माणां स्थानाऽनुपलब्धि-
त्वात् । जकारोमुखं सर्वधर्माणां जात्यनुपलब्धत्वात् । शकारोमुखं
सर्वधर्माणां श्वासाऽनुपलब्धत्वात् । धकारोमुखं सर्वधर्माणां
धर्मधावनुपलब्धत्वात् । शकारोमुखं सर्वधर्माणां शमयाऽनुप-
लब्धत्वात् । खकारोमुखं सर्वधर्माणां खसमताऽनुपलब्धत्वात् ।
चकारोमुखं सर्वधर्माणां चयाऽनुपलब्धत्वात् । स्तकारोमुखं सर्व-
धर्माणां स्तवाऽनुपलब्धत्वात् । झकारोमुखं सर्वधर्माणां ज्ञाना-
ऽनुपलब्धत्वात् । तकारोमुखं सर्वधर्माणां मासाऽनुपलब्धत्वात् ।
हकारोमुखं सर्वधर्माणां हेतवनुपलब्धत्वात् । भकारोमुखं सर्व-
धर्माणां भङ्गानुपलब्धितः । ककारोमुखं सर्वधर्माणां क्वेदनाऽनुप-
लब्धितः । खकारोमुखं सर्वधर्माणां क्षरणाऽनुपलब्धितः ।

हकारोमुखं सर्वधर्माणामाज्ञानानुपलब्धितः । झकारोमुखं सर्वधर्माणामुत्साहाऽनुपलब्धितः । घकारोमुखं सर्वधर्माणामघनाऽनुपलब्धितः । ठकारोमुखं सर्वधर्माणामविठयाऽनुपलब्धितः । णकारोमुखं सर्वधर्माणामरणविगतत्वात् । न कश्चिदगच्छति नागच्छति न तिष्ठति नानिमीदिति न शय्यं कल्पयति न विकल्पयति । लकारोमुखं सर्वधर्माणामफलाऽनुपलब्धितत्वात् । स्ककारोमुखं सर्वधर्माणामस्कन्धाऽनुपलब्धितत्वात् । षकारोमुखं सर्वधर्माणामषकाराऽनुपलब्धितत्वात् । शकारोमुखं सर्वधर्माणामश्रयाऽनुपलब्धितत्वात् । ढकारोमुखं सर्वधर्माणामढकारानुपलब्धितत्वात् । हकारोमुखं सर्वधर्माणामहकारानुपलब्धितत्वात् । पर्यन्तनिष्ठास्थानेनच्यवन्तेनोपद्यन्ते । नास्त्यत उत्तर्यचरव्यवहारः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि न कस्यचित् किञ्चिदन्यन्नामव्यवह्रियते येनाऽभिलष्येत । येन निन्द्यते यस्मिंश्चेत दृश्येत वाच्येत । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशमेव सर्वधर्मा अनुगन्तव्याः । अयमुच्यते धारणीमुखप्रवेशः । अकाराद्यक्षरनिर्देशप्रवेशः । यो हि कश्चित् सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः इदमकाराद्यक्षरकौशल्यं ज्ञास्यति । स न कश्चिद्रूपे संवति । सर्वधर्मसमताया संसाधयिष्यति । इतज्ज्ञानकौशल्यं प्रतिपद्यते । योहि कश्चित् सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः । इदमकाराद्यक्षरप्रवेशमुद्रामकाराद्यक्षरप्रवेशमुद्रापदानि श्रोष्यति । श्रुत्वा षोडशहीयति धारयिष्यति वाचयिष्यति पर्यवाप्यति । परेभ्यश्च देशयिष्यति न च प्रतीतयाबुद्ध्या तस्य विंशतिरनुग्रहाः प्रतीकाङ्क्षितव्याः । कतमे विंशतिः । तदुत कृतिमांश्च भविष्यति ।

मतिमांश्च बुद्धिमांश्च धृतिमांश्च ह्रीमांश्च प्रज्ञावांश्च प्रतिभानवांश्च । इदञ्च धारणीमुखमन्त्रकृच्छ्रेण प्रतिपद्यते । न कथं कथीभविष्यति । धिमतिश्चाऽस्य न भविष्यति । न च परम्यान्तिकाच्छ्रुत्वा वाचं श्रुत्वाऽनुनेष्यते । न परुषां वाचं श्रुत्वा प्रतिहंस्यते । नोन्नतोभविष्यति नाऽवनतः । यथास्थित एव भविष्यति । इतकुशलस्य भविष्यति । स्कन्धाकुशलस्य भविष्यति । धातुकुशलस्य भविष्यति । आयतनकुशलस्य भविष्यति । सत्यकुशलः । प्रतीत्य समुत्पादकुशलः । हेतुकुशलः । प्रत्ययकुशलः । धर्मताकुशलः । इन्द्रियपरापरज्ञानकुशलः । च्युतोपपत्तिकुशलः । दिव्यश्रोत्रज्ञानकुशलः । परचित्तज्ञानकुशलः । पूर्वनिर्वाणाऽनुस्मृतिज्ञानकुशलः । अद्विविधिज्ञानकुशलः । आश्रयज्ञानकुशलः । स्थानाऽस्थाननिर्देशकुशलः । अतिक्रमणकुशलः । प्रतिक्रमणकुशलः । ईर्ष्यापथकुशलः । जयत्रायकौशल्यञ्चाऽनुप्राप्यति । इदमपि सुभूते धारणीमुखमकाराद्यक्षरप्रवेशो बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । तच्चाऽनुपलम्भयोगेन ॥ ० ॥

शतसाहस्रां प्रज्ञापारमिताया नवमः परिवर्तः ॥

अथ दशमः परिवर्तः ।

यदपि सुभूतिरेवमाह । कथं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायान-
संप्रस्थितो भवतीति । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः षट्सु
पारमितासु चरन् भूमेर्भूमिं संक्रामति । कथञ्च सुभूते बोधि-
सत्त्वो महासत्त्वः षट्सु पारमितासु चरन् भूमेर्भूमिं संक्रामति ।
यदुत संक्रान्त्या सर्वधर्माणां न हि कश्चिद्धर्म आगच्छति वा
गच्छति वा संक्रामति वा अपसंक्रामति वा । अपि तु या सर्व-
धर्माणां भूमिस्तां स न मन्यते । न चिन्तयति । न भूमिपरिकर्षं
च करोति । न च तां भूमिं समनुपश्यति । तत्र कतमद्वोधिपत्तस्य
महासत्त्वस्य भूमिपरिकर्षः । प्रथमायां सुभूते भूमौ वर्त्तमानेन
बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन दशपरिकर्माणि करणीयानि । कतमानि
दश । अध्याशयादि परिकर्माऽनुपलम्भयोगेन हितवस्तुतापरिकर्ष-
निमित्ताऽनुपलम्भितामुपादाय । सर्वसत्त्वसमचित्ततापरिकर्षसत्ता-
नुपलम्भितामुपादाय । त्यागपरिकर्षदानदायकपरिग्रहाकाऽनुप-
लम्भितामुपादाय । कल्याणमित्रसेवनापरिकर्षतैरमण्यतामुपादाय ।
धर्मपर्यष्टिपरिकर्षसर्वधर्माऽनुपलम्भितामुपादाय । अभीक्ष्णैकस्य
परिकर्षगृहानुपलम्भितामुपादाय । बुद्धकायसृष्ट्यापरिकर्षलक्षणा-
ऽनुपलम्भननिमित्ताऽनुपलम्भितामुपादाय । धर्मविवरणपरिकर्ष-
मेदाऽनुपलम्भितामुपादाय । मानस्तम्भननिर्घातनपरिकर्षमहूतता-

ऽनुपलम्भितामुपादाय । सत्यवचनपरिकर्षवचनाऽनुपलम्भितामुपा-
दाय । इमानि सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन प्रथमायां भूमौ
वर्त्तमानेन दशपरिकर्माणि करणीयानि ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन द्वितीयायां भूमौ
वर्त्तमानेनाष्टौधर्मा अभीक्ष्णं मानसि कर्त्तव्याः । तत्र च प्रतिपत्तव्यं ।
कतमेऽष्टौ । यदुत शीलपरिशुद्धिः कृतज्ञताकृतवेदिता । ज्ञान्ति-
बलप्रतिष्ठानं । प्रामोद्यं । प्रीत्यनुभवनता । सर्वसत्त्वपरित्यागिता ।
महाकल्याणाया आमुखीभावः । गुरुशुश्रूषा । श्रद्धागौरवता ।
पारमिता सूयोगपर्य्यष्टिः । इमे सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन
द्वितीयायां भूमौ वर्त्तमानेनाष्टौ धर्माः अभीक्ष्णं मनसि कर्त्तव्यस्तत्र
च प्रतिपत्तव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन तृतीयायां भूमौ
वर्त्तमानेन पञ्चसुधर्मेषु स्थातव्यं । कतमेषु पञ्चसु । यदुतवाङ्मयश्रुता-
स्तृप्तायां । तत्र चाक्षरानभिनिवेशेन निरामिश्रधर्मविचरणतायां ।
तथाचाऽमन्यतया बुद्धचेत्रे परिशोधनकुशलमूलावरोपणपरिणाम-
नतायां । तथाचाऽमन्यतया अपरिमितसंमारापरिखेदतायां ।
तथाचाऽमन्यतया ह्यपत्राण्यस्थानतायां । तथाचाऽमन्यतया एषु
सुभूते पञ्चसुधर्मेषु बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन तृतीयायां भूमौ
वर्त्तमानेन स्थातव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन च चतुर्थाभूमौ
वर्त्तमानेन दशधर्मान् समादायवर्त्तितव्यं । तेन च परित्यक्तव्याः ।
कतमेदश । श्रण्यवासं । अन्येच्छतया सन्नुष्टिता । घृतगुणमंलेखा-

ऽनुवर्जनता । शिक्षाया अपरित्यागिता । कामगुणजुगुप्सता ।
निर्वृतेसहगतचित्तोत्पादः । सर्वसत्त्वपरित्यागिता । अनवजीन-
वित्तता । सर्ववस्त्वनपेक्षणता । इमे सुभूते दशधर्माः बोधिसत्त्वेन
महासत्त्वेन चतुर्थ्यां भूमौ वर्त्तमानेन न परित्यक्तव्याः । समादाय
च वर्त्तितव्यम् ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन पञ्चम्यां भूमौ वर्त्त-
मानेन षड्धर्माः परिवर्जयितव्याः । कतमे षट् यदुतशृङ्गिभंस्तवः
परिवर्जयितव्यः । भिक्षुणीभंस्तवः । कुलमात्सर्यं । संगणिकास्यानं ।
आत्मोत्कर्षणतापरंपसनता । इमे षट्धर्माः परिवर्जयितव्याः ।
पुनरष्टादशधर्माः परिवर्जयितव्याः । यदुतदशाऽकुशलाः कर्मपथाः
परिवर्जयितव्याः । मानस्तम्भविपर्ययासा, विचिकित्सा, राग, द्वेष,
मोहा, धिवासनता, इमे ऽष्टादशधर्मा बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन
पञ्चम्यां भूमौ वर्त्तमानेन परिवर्जयितव्याः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन षष्ठ्यां भूमौ वर्त्तमानेन
षड्धर्माः परिपूरयितव्याः । यदुत षट्पारमिताः । अपरे षड्धर्माः
परिवर्जयितव्याः । कतमे षट्पारमिताः परिवर्जयितव्यं । प्रत्येक
बुद्धचित्तं परिवर्जयितव्यं । परितर्षणचित्तं परिवर्जयितव्यं । याचनकं
दृष्ट्वाऽनवजीनपरिवर्जयितव्यं । नाऽवजीयितव्यं । सर्ववस्तुनि
परित्यज्यदुर्मनस्कृतापरिवर्जयितव्याः । न दुर्मनस्केन भवितव्यं ।
याचनकं दृष्ट्वा विवेपचित्तं परिवर्जयितव्यं । न याचनकं विवेप-
कत्तव्यः । इमे सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन षष्ठ्यां भूमौ
वर्त्तमानेन षड्धर्माः परिवर्जयितव्याः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सप्तम्यां भूमौ वर्त्त-
मानेन विंशतिधर्मा न कर्त्तव्याः । कतमे विंशतिः । यदुत आत्म-
याहो न कर्त्तव्यः । सत्ययाहो न कर्त्तव्यः । जीवयाहो न कर्त्तव्यः ।
पुङ्गवयाहो न कर्त्तव्यः । उच्छेदयाहो न कर्त्तव्यः । शाश्वतयाहो न
कर्त्तव्यः । निमित्तसंज्ञा न कर्त्तव्या । हेतुदृष्टिः स्तब्धाऽभिनिवेशो
धातुभिनिवेशः । आयतनाऽभिनिवेशः । वैधातुकाऽभिनिवेशः ।
वैधातुकाऽध्यवसानं । वैधातुकालयः । बुद्धनिश्रयदृष्ट्यभिनिवेशः ।
धर्मनिश्रयदृष्ट्यभिनिवेशः । संघनिश्रयदृष्ट्यभिनिवेशः । शीलनिश्रय-
दृष्ट्यभिनिवेशः । शून्याधर्मा इति विषादः । शून्यानिरोधाश्च ।
इमे सुभूते विंशतिधर्मा न कर्त्तव्याः । तेन विंशतिरेव धर्माः
परिपूरयितव्याः । कतमे विंशतिः । यदुत शून्यताप्रतिषेधः ।
आनिमित्तसाक्षात्किंवा । अप्रणिहितज्ञानं । चिमण्डलपरिशुद्धिः ।
क्षपाकारुण्यतासर्वसत्त्वेषु । ते च सत्त्वानाऽवमन्तव्याः । सर्वधर्मा-
समतादर्शनं । तच्च चाऽनभिनिवेशः । भूतनयप्रतिषेधः । तेन
चाऽमनता । अनुत्पादचान्तिः । अनुत्पादज्ञानं । एकनयनिर्देशः ।
सर्वधर्माणां कल्पनासमुद्घातः । संज्ञाविवर्त्तः । दृष्टिविवर्त्तः । क्लेश-
विवर्त्तः । शमत्वपरिपश्यनाभूतिः । दान्तचित्तता । अप्रतिहत-
ज्ञानता । अनूनता । अवसरजता । यवेच्छालेभगमनता । इमे
सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सप्तम्यां भूमौ वर्त्तमानेन विंशति-
धर्माः परिपूरयितव्याः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाष्टम्यां भूमौ वर्त्त-
मानेन चत्वारोधर्माः परिपूरयितव्याः । कतमे चत्वारः । यदुत

सर्वसत्त्वचित्ताऽनुप्रवेशः । अभिज्ञाविकीर्णता । बुद्धचेष्टदर्शना ।
तेषां बुद्धचेष्टाणां यथा वृष्टानां परिनिष्पादनता । बुद्धपथ-
पासनता । बुद्धकाय यथाभूत प्रत्यवेक्षणता । इमे सुभूते चत्वारो धर्माः
परिपूरयितव्याः । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाष्टम्यां
भूमौ वर्तमानेन पञ्चारो धर्माः परिपूरयितव्याः । यदुतैत्रिंश
परापरज्ञानता । बुद्धचेष्टपरिशोधनता । मायोपमसमाधेरभौक्ष-
समापद्यनता । यथायथा सत्त्वानां कुशलमूलानि परिनिष्पद्यन्ते ।
तथा तथात्मभावपरिनिष्पादनता । संचिन्त्य भवोपादानता । इमे
सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाष्टम्यां भूमौ वर्तमानेन चत्वारो धर्माः
परिपूरयितव्याः ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन नवम्यां भूमौ वर्त-
मानेन द्वादशधर्माः परिपूरयितव्याः । कतमे द्वादश । यदुत
अनन्तप्रणिधानपरिग्रहः । स यथायथाप्रणिदधाति तथातथाऽहं
समृध्यति । देवनागयक्षगन्धर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगतजानं ।
परिपूर्णप्रणिधाननिर्देशज्ञानं । गर्भविक्रान्तिरसम्पत् । गोचरसम्पत् ।
परिवारसम्पत् । जन्मसम्पत् । बोधिवृक्षव्यूहसम्पत् । सर्वगुणपरि-
पूरिसम्पत् । इमे सुभूते बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन नवम्यां भूमौ
वर्तमानेन द्वादशधर्माः परिपूरयितव्याः ।

दशम्यां पुनः सुभूते भूमौ वर्तमाने बोधिसत्त्वो न महासत्त्व-
स्तथागत एव वक्तव्यः । एवमुक्त आयुषान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवो-
चत् । कतमद्भगवन् बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याध्याशयादिपरिकर्म ।
भगवानाह । यः सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वकारज्ञताप्रति-

संयुक्तैश्चित्तोत्पादैः कुशलमूलानि समुदानयति । इदं सुभूते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याध्याशयादिपरिकर्म । तत्र कतमद्वोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वसत्त्वसमचित्ततापरिकर्म । सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तै-
श्चित्तोत्पादैश्च आर्य्यप्रमाणान्यभिनिर्हरति । मैत्रीकरुणामुदितो-
पेक्षमिदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वसत्त्वसमचित्ततापरि-
कर्म । तत्र कतमद्वोधि-सत्त्वस्य महासत्त्वस्य त्यागपरिकर्म । यत्सर्व-
सत्त्वभ्योऽविकल्पतस्तद्दानं ददातीदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
त्यागपरिकर्म । तत्र कतमद्वोधि-सत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याणमित्र-
सेवनापरिकर्म । यदुत तानि बोधितत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्याण-
मित्राणि यान्येव सर्वाकारज्ञतायां समादापयन्ति । निवेगयन्ति ।
प्रतिष्ठापयन्ति । तेषां कल्याणमित्राणां या सेवना भजना पर्य्यु-
पासना गुरुशुश्रूषणता । इयमुच्यते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
कल्याणमित्रसेवनापरिकर्म । सत्र कतमद्वोधि-सत्त्वस्य महासत्त्वस्य
धर्मपर्य्येष्टिपरिकर्म । यत् सर्वाकारज्ञताप्रतिसंयुक्तैश्चित्तोत्पादैर्धर्मं
पर्य्येषते । न आवकप्रत्येकबुद्धभूमौ पततीदं बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य धर्मपर्य्येष्टिपरिकर्म । तत्र कतमद्वोधि-सत्त्वस्य महासत्त्वस्या-
ऽभौक्ष्यं नैक्रम्यपरिकर्म । यत् सर्वसत्त्वजातावव्यवकीर्णं निक्रमति ।
तथागत शासने प्रव्रजति । न चाऽस्य कश्चिदन्तरायं करोतीदं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याऽभौक्ष्यं नैक्रम्यपरिकर्म । तत्र कतमद्वोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य बुद्धकायसृष्ट्यापरिकर्म । यदुद्धविग्रहं वृष्ट्या न
कदादिदुद्धमनसिकारेण विरहितो भवति यावत् सर्वकारज्ञता-
मनुप्राप्नोतीदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बुद्धकायसृष्ट्यापरिकर्म ।

तत्र कतमद्वोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धर्मविवरणपरिकर्षः । यद्वोधि-
सत्त्वो महासत्त्वः संमुखीभूत तथागत परिनिर्वृतं सत्त्वस्यो धर्मे
देशयति । आदौ कल्याणं मध्येकल्याणं पर्यवसानेकल्याणं धर्मे
सुव्यञ्जनं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं सम्प्रकाशयति ।
यदुत सूत्रं गेयं व्याकरणं गायोद्दाननिदानत्युक्तकजातकवैपुल्या-
हुतधर्माऽववादोपदेशादिदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धर्मविवरण-
परिकर्षः । तत्र कतमद्वोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य मानस्तम्भनिर्घातन-
परिकर्षः । येन मानस्तम्भनिर्घातेन न जातु नीचकुलेषूप-
पद्यते । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य मानस्तम्भनिर्घातनपरि-
कर्षः । तत्र कतमद्वोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सत्यवचनपरिकर्षः ।
यदुत यथा वादिता तथा कारिता । इदं सुभृते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य सत्यवचनपरिकर्षः । इमानि सुभृते बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य प्रथमायां भूमौ वर्त्तमानस्य दशपरिकर्षाणि । तत्र
कतमद्वोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शीलपरिशुद्धिः । यदुत आवक
प्रत्येकबुद्धचित्तानाम मनसिकारः । येऽपि तदन्यदौःशौच्यकराः ।
बोधिपरिपन्थकराः धर्माः तेषामप्यमनसिकारः । इयं बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य शीलपरिशुद्धिः । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
कृतज्ञता कृतकारिता । यद्वोधिसत्त्वो महासत्त्वो बोधिसत्त्वस्यो
चरन्त्यमपि कृतमीमं सारान्वनासयति । प्रागेव इयं बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य कृतज्ञता कृतकारिता । तत्र कतमद्वोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य क्षान्तिवत्प्रतिष्ठानं । यत् सर्वसत्त्वानामन्तिके व्यापाद
अविहिंसाचिन्तता । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य क्षान्तिवत्-

प्रतिष्ठानं । तत्र कतमद्वोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याप्रामाद्य प्रीत्यनु-
भवनता । यदुत सर्वसत्त्वपरिपाचनता त्रिषु स्थानेषु । इयं बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रामोद्य प्रीत्यनुभवनता । तत्र कतमद्वोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वसत्त्वापरित्यागिता । यदुत सर्वसत्त्वानां
परिचाणता । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वसत्त्वापरि-
त्यागिता । तत्र कतमो बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महाकरुणया
आमुखीभावः । यद्वोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बोधिसत्त्वचारिकाञ्चरत
एवं भवति । एकैकस्याहं सत्त्वस्यार्थाय गङ्गानदीवाङ्मकोपमानं
कल्याणिरयेषु वसन् तत्र छेदनभेदनकुण्डनस्नेदनपचनान्यनुभवेयं
यावत्सत्त्वा बुद्धज्ञानप्रतिष्ठापिता भवेत् । एवं यावत् सर्वसत्त्वानां
कृते यात्युत्सहनता अपरिखेदः । अयमुच्यते बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य महाकरुणया आमुखीभावः । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य गुरुशुश्रूषाश्रद्धागौरवता । यदुत गुरुणामन्तिके शास्त्र-
संज्ञा । इयमुच्यते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य गुरुशुश्रूषाश्रद्धा-
गौरवता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पारमिता
सूयोगपर्येष्टिः । यदुतानन्यकृतकर्म्मतया पारमितानां पर्येषणता
सर्वसत्त्वपरिपाचनतायै । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य पारमिता-
सूयोगपर्येष्टिः । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बाह्यश्रुत्या-
दृप्तता । यत्किञ्चिद्बुद्धैर्भगवद्भिर्भाषितमिदलोकधातौ समन्ताद्दशसु
दिनुलोकधातुषु तत्सर्वमाधारयिष्यामीति यात्यदृप्तता । इयं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बाह्यश्रुत्यादृप्तता । तत्र कतमा बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य निरामिषधर्मादानविवरणता । यद्वोधिसत्त्वो

महासत्त्वो धर्मे देशयत्नेन धर्मादानेनान्तशो बोधिमपि न प्रति-
काङ्क्षति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य निरामिषधर्मादानविव-
रणता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बुद्धचेत्रपरिशोधन-
कुशलमूलावरोपणता । यैः कुशलमूलैर्बुद्धचेत्रं परिशोधयन् नाम-
परचित्तचेत्रं परिशोधयति । तेषां कुशलमूलानां परिणामना ।
इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बुद्धचेत्रपरिशोधनकुशलमूलावरो-
पणपरिणामगता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यापरि-
मितसंसारापरिखेदनता । यदुत कुशलमूलोपस्तम्भनतायै कुशल-
मूलैरुपस्तम्भः सत्त्वांश्च परिपाचयति । बुद्धचेत्रञ्च परिशोधयति ।
न च कदाचित् खेदनोपपद्यते । यावत् सर्वकारजतां परिपूर-
यति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यापरिमितसंसारापरिखेदे-
नता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य ह्यपचायस्थानं ।
यदुत श्रावक प्रत्येकबुद्धचित्तजुगुप्सनता । इदं बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य ह्यपचायस्थानं । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यारण्य-
वासपरित्यागिता । याश्रावकप्रत्येकबुद्धभूमेरतिक्रमणता । इयं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यारण्यवासपरित्यागिता । तत्र कतमा
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याप्येच्छता । यद्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बोधि-
मपि नेच्छतीतीयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याप्येच्छता । तत्र कतमा
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सन्नुष्टिता । यत्सर्वाकारजता प्रतिलभे-
नापि न लभ्यते । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सन्नुष्टिता । तत्र
कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धृतगुणसंलेखेऽनुवर्त्तनता । यदुत
गम्भीरेषु धर्मेषु निर्याण चान्तिरियं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य

धृतगुणसंलेखानुवर्त्तनता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
शिवाया अपरित्यागिता । यत्र सर्वशिक्षानामप्रचारः । इयं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शिवाया अपरित्यागिता । तत्र कतमा-
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कामगुणजुगुप्सनता । कामचित्तस्याऽनु-
त्पादः । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कामगुणजुगुप्सनता । तत्र
कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य निवृत्तिसहगतश्चित्तोत्पादः ।
यदुत सर्वधर्माणामनभिसंस्कारः । अयं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य निवृत्तिसहगतश्चित्तोत्पादः । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य सर्वस्वपरित्यागिता । याध्यात्मिकवाद्धानां धर्माणाम-
ग्रहणता । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वस्वपरित्यागिता ।
तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यावलौनचित्तता । यद्विज्ञान-
चित्तस्य चित्तं न तिष्ठति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याव-
लौनचित्तता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्ववस्तु-
निरपेक्षता । यः सर्ववस्तुनाम मनसिकारः । इयं बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य सर्ववस्तुनिरपेक्षता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य गृहिसंस्तवपरिवर्जनता । यदुत बुद्धचेत्रेण बुद्धचेत्रसंक्रम-
णता । उपपादुकता । प्रादुर्भावमण्डका वायुप्रावरणता । इयं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य गृहिसंस्तवपरिवर्जनता । तत्र कतमा
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य भिक्षुणीसंस्तवपरिवर्जनता । यद्विचुष्ठा-
मार्हसंस्तवसंघातमात्रं न तिष्ठति । न च तन्निदानं परितर्षणा-
चित्तमुत्पादयति । न च तन्निदानं चौरमुपादयति । इयं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य भिक्षुणीसंस्तवपरिवर्जनता । तत्र कतमा

बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कुलेषु मात्सर्यपरिवर्जनता । इह भूयते
बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैकचित्तमुत्पादयितव्यम् । तन्मया सत्त्व-
सत्त्वानां सुखोपधानं कर्तव्यम् । तदेते सत्त्वाः स्वरूपैरेव सुखिता
नाच मया मात्सर्यचित्तमुत्पाद्यम् । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन
कुलमात्सर्यं परिवर्जयितव्यम् । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन
संगणिकास्थानं परिवर्जयितव्यम् । यत्र बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
संगणिकास्थानस्थितस्य आवकप्रत्येकबुद्धा भवेयुः । तत्प्रतिभंयुक्ताः
कथा भवेयुः । तत्प्रतिभंयुक्तावादचित्तोत्पादा उत्पद्येरम् । तत्र
बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन न स्थातव्यम् । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
संगणिस्थानपरिवर्जनता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यो-
त्कर्षणपरिवर्जनता । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन व्यापादः
परिवर्जयितव्यः । यद्वाषाद विचिकित्साचित्तानामवकाशं न
ददाति । कलहचित्तस्य विग्रहचित्तस्य वाऽवकाशं न ददातीतीयं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य व्यापादपरिवर्जनता । या आत्मिकानां
धर्माणामसमनुपपन्नता । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्योत्कर्षण-
परिवर्जनता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य परंपरनापरि-
वर्जनता । यदुत वाद्धानां धर्माणामसमनुपपन्नता । इतीयं बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य परंपरनापरिवर्जनता । तत्र कथं बोधि-
सत्त्वेन महासत्त्वेन दशाऽकुशलाः कर्मपथाः परिवर्जयितव्याः । तथा
ह्येते सुगतेरप्यन्तरायकराः प्रागेवाय्यमार्गस्य प्रागेवानुत्तरायाः
सम्बन्धे । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन दशाऽकुशलाः कर्मपथाः
परिवर्जयितव्याः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाधिमानः

परिवर्जयितव्यः । समं समनुपपद्यति कुतः पुनरधिकं येनाऽधिकमेत
एवमधिमानः परिवर्जयितव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन
क्षमाः परिवर्जयितव्याः । तथाहि स तद्वस्तुन समनुपपद्यति । यथा-
ऽस्य क्षमा उत्पद्येत । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन क्षमाः परि-
वर्जयितव्याः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन विपर्यासाः परि-
वर्जयितव्याः । वस्त्वनुपलब्धितामुपादाय । एवं बोधिसत्त्वेन महा-
सत्त्वेन विपर्यासाः परिवर्जयितव्याः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महा-
सत्त्वेन रागद्वेषमोहानाधिवासयितव्याः । तथा हि सरागद्वेष-
मोहानां वस्तुन समनुपपद्यति । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन राग-
द्वेषमोहानाऽधिवासयितव्याः ।

तत्र कतमे षष्ठ्यां भूमौ षट्धर्माः परिपूरयितव्याः । यदुत
षट्पारमिताः । दानपारमिता, शीलपारमिता, क्षान्तिपारमिता,
वीर्यपारमिता, ध्यानपारमिता, प्रज्ञापारमिता, परिपूरयितव्याः ।
तथा ह्यासु षट्सु पारमितासु, स्थित्वा बुद्धा भगवन्तः आवक
प्रत्येकबुद्धास्य पञ्चविधस्य ज्ञेयार्णवस्य पारङ्गता गच्छन्ति गमि-
यन्ति च । कतमस्य पञ्चविधस्य । यदुताऽतीतस्थानागतस्य प्रत्यु-
त्पन्नस्यावक्तव्यस्याऽसंस्कृतस्य । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन षट्धर्माः
परिपूरयितव्याः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन आवकचित्तं
परिवर्जयितव्यम् । तथा हि नैषमार्गो बोधये । प्रत्येकबुद्धचित्तं
परिवर्जयितव्यम् । तथा हि नैषमार्गो बोधये । परितर्षणचित्तं
नोत्पादयितव्यम् । तथा हि नैषमार्गो बोधये । याचनकं बुद्धाः
नाऽवलीनचित्तमुत्पादयितव्यम् । तत्कस्य हेतोस्तथा हि नैषमार्गो

बोधये । सर्व्ववस्तुनि वरित्यव्यता । न दुर्मनस्केन भवितव्यम् ।
 तत्कस्य हेतोस्तथा हि । नैषमार्गो बोधये । प्रथमचित्तोत्पादमुपा-
 दाय । नित्यं दानं दातव्यम् । न सकचित्ते न भवितव्यम् । तत्र
 कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनात्मग्रहो न कर्त्तव्यः । तथा हि श्रुत्य-
 न्ततया आत्मा न संविद्यते । जीवग्रहो न कर्त्तव्यः । तथा श्रुत्य-
 न्ततया जीवो न संविद्यते । पुद्गलग्रहो न कर्त्तव्यस्तथा श्रुत्यन्त-
 तया पुद्गलो न विद्यते । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन नोच्छे-
 द्यग्रहो न कर्त्तव्यः स्तथा हि न कश्चिद्धर्मो चच्छिद्यतेऽत्यन्ताऽनुप-
 लब्धात् सर्व्वधर्माणां । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन शाश्वत-
 ग्रहो न कर्त्तव्यः । तत्कस्यहेतोस्तथा हि धर्मा नोत्पद्यन्ते न शाश्वतो
 भवति नोच्छेदः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन निमित्तसंज्ञा
 न कर्त्तव्या । तथा श्रुत्यन्ततया संज्ञेशो न संविद्यते । तत्र कथं
 बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन हेतुदृष्टिर्न कर्त्तव्या । तथा हि तां दृष्टिं
 न समनुपपश्यति । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन नामरूपा-
 ऽभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तथा हि सतदस्तुन समनुपपश्यति । तत्र
 कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन स्कन्धाभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तथा
 श्रुत्यन्ततया स्कन्धा न संविद्यते । एवं स्कन्धाभिनिवेशो न
 कर्त्तव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन धात्वभिनिवेशो न
 कर्त्तव्यः । तथा श्रुत्यन्ततया धातवो न संविद्यन्ते । एवं धात्वभि-
 निवेशो न कर्त्तव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनायतनाभि-
 निवेशो न कर्त्तव्यः । तथा श्रुत्यन्ततया आयतनानि न संविद्यन्ते ।
 एवमायतनाऽभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महा-

सत्त्वेन त्रैधातुकाऽभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तथा श्रुत्य स्त्रभावेन
 संविद्यते । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन त्रैधातुकाभिनिवेशो न
 कर्त्तव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन त्रैधातुकाऽध्यवसानं
 न कर्त्तव्यम् । तथा हि तदस्तु न संविद्यते नोपलभ्यते । एवं
 बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन त्रैधातुकाध्यवसानं न कर्त्तव्यम् । तत्र कथं
 बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन त्रैधातुकालयो न कर्त्तव्यः । तथा हि तस्य
 वस्तुन संविद्यते एवं त्रैधातुकालयो न कर्त्तव्यः । तत्र कथं
 बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन त्रैधातुकनिययो न कर्त्तव्यः । तथा हि तस्य
 तदस्तुन संविद्यते । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन त्रैधातुकनिययो
 न कर्त्तव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन बुद्धनिश्रयदृष्ट्याभि-
 निवेशो न कर्त्तव्यः । तथा हि न बुद्धदृष्टिनिश्रयो बुद्धदर्शनम् ।
 एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन बुद्धनिश्रयदृष्ट्याभिनिवेशो न कर्त्तव्यः ।
 तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन धर्मनिश्रयदृष्ट्याभिनिवेशो न
 कर्त्तव्यः । तथा हि न धर्मदृष्टिनिश्रयाद्धर्मदर्शनम् । एवं बोधि-
 सत्त्वेन महासत्त्वेन धर्मनिश्रयदृष्ट्याभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तत्र कथं
 बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सङ्गनिश्रयदृष्ट्याभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तथा
 हि न सङ्गदृष्टिनिश्रयात् सङ्गदर्शनम् । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन
 सङ्गनिश्रयदृष्ट्याभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महा-
 सत्त्वेन शीलनिश्रयदृष्ट्याभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तथा हि न शील-
 दृष्टिनिश्रयाच्छीलपरिशुद्धिरेवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन शील-
 निश्रयदृष्ट्याभिनिवेशो न कर्त्तव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महा-
 सत्त्वेन शून्याधर्मा इति विषादो न कर्त्तव्यः । तथा हि सर्व्वधर्माः

स्वल्पज्ञेन शून्याः न शून्यतया । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन शून्य-
तायां विषादो न कर्त्तव्यः । तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाव-
रोधयितव्या । तथा हि सर्वधर्माः शून्या न शून्यताशून्यतां विरो-
धयति । एवं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन शून्यता न विरोधयितव्या ।
तत्र कथं बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन शून्यतापरिपूरयितव्या । स्वल्पज्ञ-
शून्यतापरिपूर्विर्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शून्यतापरिपूरिः । तत्र
कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यानिमित्त साक्षात्क्रिया । यदुत
सर्वनिमित्तानाममनसिकारः । तत्र कतमद्वोबोधिसत्त्वस्य महासत्त्व-
स्याऽप्रणिहितज्ञानं यत् स त्रैधातुकचित्तं न प्रवर्त्तते । तत्र कतमा
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य त्रिमण्डलपरिशुद्धिः । यदुत दशकुशल-
कर्म्मपथपरिपूरिः । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सत्तेषु
लपाकरुणतापरिपूरिः । यदुत महाकरुणाप्रतिलम्भः । तत्र कथं
बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन सत्त्वानाऽवगन्तव्याः । यदुत मैत्रीपरिपूर्णा ।
तत्र कतमद्वोबोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वधर्माणां समता दर्शनम् ।
यदुतानुत्तेषा प्रचयः । सर्वधर्माणां । तत्र कतमो बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य भूतनय प्रतिबेधः । यः सर्वधर्माणामेकनय प्रति-
बेधः । अप्रतिबेधः । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याऽनु-
त्पाद ज्ञानिः । या सर्वधर्माणामनुत्पादायाऽनिरोधयोऽभि-
संस्काराय ज्ञानिः । तत्र कतमद्वोबोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याऽनुत्पाद-
ज्ञानं । यन्नामरूपाऽनुत्पादज्ञानं । इदं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याऽ-
नुत्पादज्ञानं । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैकनयनिर्देशः ।
यथा अममुदाचरता । अयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैकनय-

निर्देशः । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कल्पताममुदातः ।
या सर्वधर्मा नाम विकल्पनता । तत्र कतमो बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य दृष्टिविवर्त्तः । या आवकभूमेः प्रत्येकबुद्धभूमेः दृष्टिविवर्त्त-
नता । तत्र कतमो बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य क्षेत्रविवर्त्तः । यः
सर्ववासनाऽनुसन्धिकेष्टचयः । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
प्रमथविपश्चनाभूमिः । यदुत सर्वाकारज्ञताज्ञानं । तत्र कतमा
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दान्तचित्तता । यच्च त्रैधातुकैरति-
विन्दति । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य शान्तचित्तता ।
यावन्नामिन्द्रियाणां प्रतिसंहरणता । तत्र कतमद्वोबोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्याऽप्रतिहतज्ञानं । यदुत बुद्धचक्षुः प्रतिलम्भः । तत्र कतमा
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यानूनया च सर्वज्ञतया षडायतनापेक्षा ।
तत्र कतमद्वोबोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य यत्रेच्छाचेतनगमनं । यत्र तत्र
पर्वण्डल आत्मभावदर्शनं । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
सर्वसत्त्वचित्ताऽनुप्रवेशः । यदेकचित्तेन सर्वसत्त्वानां चित्तचैतसि-
कानि प्रतिजानाति । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याऽभिज्ञा
विक्रीडता । याभिराभिज्ञाभिर्विक्रीडन् बुद्धचेचाद्बुद्धचेचं संक्रा-
मति । बुद्धदर्शनाय न चाऽस्य बुद्धसंज्ञा भवति । तत्र कतमद्वोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य बुद्धचेचदर्शनं । यदेकस्मिन्नेव बुद्धचेचे स्थित्वा-
ऽपरिमाणानि बुद्धचेचाणि पश्यति । न चाऽस्य बुद्धचेचसंज्ञा
भवति । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य यथादृष्टि बुद्ध-
चेचपरिनिव्यादनता । यस्मिन्साहस्रमहासाहस्रलोकधातुश्वरचक्र-
वर्त्तिभूमौ स्थित्वा त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातोः परित्यजनं तेन

चासनता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बुद्धपर्युपा-
सनता । या धर्मपर्युपासनता सर्वसत्त्वाऽनुग्रहं प्रति । तत्र कतमा
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बुद्धकाय यथाभूतप्रत्यवेक्षणता । या धर्म-
काययथाभूतप्रत्यवेक्षणता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्येन्द्रिय-
परापरज्ञानता । या दशकुशलेषु स्थित्वा सर्वसत्त्वानामिन्द्रियपरि-
पूरिप्रज्ञाननता । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बुद्धचेतपरि-
शोधनता । या सत्त्वचित्तपरिशोधनताऽनुपलभयोगेन । तत्र कतमो
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य मायोपमः समाधिः । यत्र समाधौ स्थित्वा
बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वाः क्रियाः करोति । न चाऽस्यचित्तं
क्वचिद्दुर्म प्रवर्तते । तत्र कतमो बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याऽभीष्टं
समापद्यनता । यद्बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य विपाकजः समाधिः ।
तत्र कथं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो यथा यथा संज्ञानां कुशलमूलपरि-
निष्पत्तिर्भवति । तथा तथात्मभावं परिनिष्पादयति । इह बोधि-
सत्त्वो महासत्त्वः सञ्चिन्त्यात्मभावं परिगृह्णाति । यथा यथा सत्त्व-
परिपाको भवति । तत्र कथं बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सञ्चिन्त्यात्म-
भावमुपादत्ते । यदुत सर्वसत्त्वपरिपाकः । तत्र कथं बोधिसत्त्वो
महासत्त्वो यथा यथा प्रणिदधाति । तथा तथाऽस्य समृध्यति ।
इदं बोधिसत्त्वो महासत्त्वः घणां पारमितानां परिपूर्णत्वाद्यथा
यथा प्रणिदधाति तथा तथा समृध्यति ।

तत्र कथं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो देवनागयक्षगन्धर्वाऽसुरगण-
किन्नरमहोरगदतज्ञानं प्रतिविध्यति । यदुत निरुक्तिप्रतिमं विदा ।
तत्र कथं बोधिसत्त्वो महासत्त्वः परिपूर्णप्रतिभानिर्देशज्ञानं प्रति-

विध्यति । यदुत प्रतिभानमंविदा । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य गणावक्रान्तिसम्पत् । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
सर्वां जातिषूपपादुक उपपद्यते । इह बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
गणावक्रान्तिसम्पत् । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कुल-
सम्पत् । यद्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महाकुलेषु प्रत्याजायते । इयं
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कुलसम्पत् । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य जातिसम्पत् । यद्बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सत्रियमहासाल-
कुलेषु वा ब्राह्मणमहासालकुलेषु वा प्रत्याजायते । इयं बोधि-
सत्त्वस्य महासत्त्वस्य जातिसम्पत् । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य गोत्रसम्पत् । यद्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो यतो गोत्रात् पौर्वका
बोधिसत्त्वो अभूवन् । तत्र गोत्रे प्रत्याजायते । इयं बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य गोत्रसम्पत् । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
परिस्तरसम्पत् । यद्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो बोधोसत्त्वान् प्रतिष्ठाप्य
बोधिसत्त्वापरिचार एव भवति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
परिचारसम्पत् । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य जन्मसम्पत् ।
यद्बोधिसत्त्वो महासत्त्वो जातमात्र एवाऽसंख्येय लोकधातूनवभासेन
स्फुरति । तांश्च षड्विकारं प्रकल्पयति । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
जन्मसम्पत् । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वाऽभिक्रमणसम्पत् ।
यद्बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रव्रज्यायैणिक्रामति । अनेकैः सत्त्वकोटी-
नियुतशतसहस्रैः सार्द्धं ते च सत्त्वा नियता भवन्ति । त्रिषु यानेषु ।
इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्याऽभिनिष्क्रमणसम्पत् । तत्र कतमा
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बोधितृक्षूहसम्पत् । यद्बोधिसत्त्वो महा-

सत्त्वो बोधिवृत्तमूलं सुवर्णमयं भवति । स्कन्धो वैदूर्यमयः । रत्नमयः शाखाः सर्वरत्नमयानि पञ्चपुष्पाणि यस्य वृत्तस्य पुष्पो गन्धोऽवभासाश्चानन्तलोकधातुन् स्फुरति । इमं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य बोधिवृत्तव्यूहमस्यत् । तत्र कतमा बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वगुणपरिपूरिमस्यत् । या बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सत्त्वपरिपाकविशुद्धिश्च बुद्धचेचपरिशुद्धिश्च । इयं बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वगुणपरिपूरिमस्यत् । तत्र कथं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दशम्यां भूमौ स्थितस्तथागत एव वक्तव्यः । यस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य सर्वपारमिताः परिपूर्णा भवन्ति । दश तथागतबलानि चत्वारि वैशारद्यानि चतस्रः प्रतिसम्बिदः । अष्टादशवेणिका बुद्धधर्माः । सर्वाकारज्ञता ज्ञानं सर्ववासनाऽनुसन्धिक्लेशप्रहानं । महाकरुणा । सर्वबुद्धधर्माश्च परिपूर्णा भवन्ति । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दशम्यां भूमौ स्थितस्तथागत एव वक्तव्यः । तत्र कतमा सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दशभूमयः । इह सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्व उपायकौशलेन दानपारमितायां चरन् शीलपारमितायां चरन् चान्तिपारमितायां चरन् वीर्यपारमितायां चरन् ध्यानपारमितायां चरन् प्रज्ञापारमितायाश्चरन् । अध्यात्मशून्यतायां चरन् बहिर्द्विशून्यतायां चरन् अध्यात्मबहिर्द्विशून्यतायां चरन् शून्यताशून्यतायां चरन् महाशून्यतायां चरन् परमार्थशून्यतायां चरन् संस्कृतशून्यतायां चरन् असंस्कृतशून्यतायां चरन् अत्यन्तशून्यतायां चरन् अनवराशून्यतायां चरन् अनवकारशून्यतायां चरन् प्रकृतिशून्यतायां चरन्

सर्वधर्मा शून्यतायां चरन् स्वस्वक्षणशून्यतायां चरन् अनूपकशून्यतायां चरन् अभावशून्यतायां चरन् स्वभावशून्यतायां चरन् अभावस्वभाव शून्यतायां चरन् स्मृत्युपस्थानेषु चरन् सम्यक्प्रवृत्तेषु चरन् अद्विपादेषु चरन् इन्द्रियेषु चरन् बलेषु चरन् बोध्यक्षेषु चरन् आर्याष्टाङ्गमार्गे चरन् आर्य्यसत्येषु चरन् ध्यानेषु चरन् अप्रमाणेषु चरन् आर्य्यसमापत्तिषु चरन् विमोक्षेषु चरन् अनुपूर्व विहार समापत्तिषु चरन् शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षेषु चरन् अभिज्ञासु चरन् धारणीमुखेषु चरन् समाधिषु चरन् तथागतबलेषु चरन् चतुर्षु वैशारद्येषु चरन् चतुःप्रतिसम्बित्सु चरन् महामैत्रे चरन् महाकरुणायां चरन् अष्टादशवेणिकाबुद्धधर्मेषु चरन् शुक्रविपश्यनाभूमिमतिक्रामति । गोचरभूमिं समतिक्रामति । अष्टमकभूमिं समतिक्रामति । दर्शनभूमिं समतिक्रामति । तनुभूमिं समतिक्रामति । वीतरागभूमिं समतिक्रामति । हताविभूमिं समतिक्रामति । प्रत्येक बुद्धभूमिं समतिक्रामति । बोधिसत्वभूमिं समतिक्रामति । इह सुभूते बोधिसत्वो महासत्त्वो नवभूमिरतिक्रामति । बुद्धभूमौ तिष्ठति । इह सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दशभूमयः । एवं खलु सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महायानं संप्रस्थितो वेदितव्यः ।

यत् पुनः सुभूतिरेव माह । कुतस्तद्यानं निर्यास्यतीति । वैधातुकाच्चिर्यास्यति । येन सर्वाकारज्ञता तेन स्यास्यति । तत् पुनरदययोगेन । तत् कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यच्च महायानं याच सर्वकारज्ञता उभावेतौ धर्मौ न विसंयुक्तौ संयुक्तावदपिणा-

स्वस्वचणशून्यता स्वस्वचणशून्यतया शून्या । अनुपलभशून्यता
 अनुपलभशून्यतया शून्या । अभावशून्यता अभावशून्यतया शून्या ।
 स्वभावशून्यता स्वभावशून्यतया शून्या । अभावस्वभावशून्यता
 अभावस्वभावशून्यतया शून्या ।

कृत्युपस्थानानां सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां
 निर्याणमिच्छेत् । सम्यक्प्रहाणानां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽ-
 लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । च्छिपादानां स सुभूते
 निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां निर्याणमिच्छेत् । इन्द्रियाणां स
 सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् ।
 बलाणां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याण-
 मिच्छेत् । बोध्यज्ञानां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां
 धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । आर्याष्टाङ्गमार्गस्य स सुभूते निर्याण-
 मिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । तत् कस्य हेतो-
 स्तथाहि सुभूते यः स्मृत्युपस्थानानां स्वभावो न स चैधातुका-
 न्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यः सम्यक्प्रहाणानां
 स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायाः तिष्ठति ।
 य च्छिपादानां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वा-
 कारज्ञतायां तिष्ठति । यः इन्द्रियाणां स्वभावो न स चैधातुका-
 न्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यो बलाणां स्वभावो न
 स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यो बोध्य-
 ज्ञानां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां
 तिष्ठति । योमार्गस्य स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न

सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । तत् कस्य हेतोस्तथाहि । स्मृत्युपस्थान-
 स्वभावः स्मृत्युपस्थानस्वभावेन शून्यः । सम्यक्प्रहाणस्वभावः
 सम्यक्प्रहाणस्वभावेन शून्यः । च्छिपादस्वभाव च्छिपादस्वभावेन
 शून्यः । इन्द्रियस्वभावः इन्द्रियस्वभावेन शून्यः । बलस्वभावो
 बलस्वभावेन शून्यः । बोध्यज्ञस्वभावो बोध्यज्ञस्वभावेन शून्यः ।
 मार्गस्वभावो मार्गस्वभावेन शून्यः ।

आर्यसत्यानां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां
 निर्याणमिच्छेत् । ध्यानानां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां
 धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । अप्रमाणानां स सुभूते निर्याणमिच्छे-
 द्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । आरूप्य समापत्तीनां स
 निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । विमोक्षाणां
 स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् ।
 न वाऽनुपूर्वविहार समापत्तीनां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽ-
 लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । शून्यतायाः स सुभूते
 निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । आनिमि-
 त्तस्य स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमि-
 च्छेत् । अप्रणिहितस्य स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां
 धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । तत् कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यः
 आर्यसत्यानां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकार-
 ज्ञतायां तिष्ठति । यो ध्यानानां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति ।
 न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । योऽप्रमाणानां स्वभावो न स
 चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । य आरूप्य

समापत्तीनां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकार-
ज्ञतायां तिष्ठति । योऽष्टानां विमोचणां स्वभावो न स चैधा-
तुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यो नवा-
ऽनुपूर्वविहार समापत्तीनां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति ।
न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यः शून्यतायाः स्वभावो न स
चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यो प्र-
माणहितस्य स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां
तिष्ठति । तत् कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते आर्यसत्यस्य स्वभाव
आर्यसत्यस्वभावेन शून्यः । ध्यानस्वभावो ध्यानस्वभावेन शून्यः ।
अप्रमाणस्वभावो अप्रमाणस्वभावेन शून्यः । आरूप्यसमापत्ति-
स्वभाव आरूप्यसमापत्तिस्वभावेन शून्यः । विमोचस्वभावो
विमोचस्वभावेन शून्यः । नवाऽनुपूर्वविहार स्वभावो नवा-
ऽनुपूर्वविहारस्वभावेन शून्यः । शून्यतास्वभावः शून्यता
स्वभावेन शून्यः । आनिमित्त स्वभाव आनिमित्त स्वभावेन
शून्यः । अप्रणिहितस्वभावो अप्रणिहितस्वभावेन शून्यः ।

अभिज्ञानां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणां धर्माणां
निर्याणमिच्छेत् । समाधीनां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणां
धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । धारणीमुखानां स सुभूते निर्याण-
मिच्छेद्योऽलक्षणां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । तत् कस्य हेतो-
स्तथाहि सुभूते योऽभिज्ञानां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति ।
न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यः समाधीनां स्वभावो न स
चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यो धारणी-

मुखानां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां
तिष्ठति । तत् कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते अभिज्ञास्वभावो
अभिज्ञास्वभावेन शून्यः । समाधिस्वभावः समाधिस्वभावेन शून्यः ।
धारणीमुखस्वभावो धारणीमुखस्वभावेन शून्यः ।

दशानां तथागतबलानां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणां
धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । चतुर्णां वैशारद्यानां स सुभूते
निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । चत-
सृणां प्रतिसम्बिदां स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणां धर्माणां
निर्याणमिच्छेत् । अष्टादशानामावेणिक बुद्धधर्माणां स सुभूते
निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । तत् कस्य
हेतोस्तथाहि सुभूते यो दशानां तथागतबलानां स्वभावो न स
चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यश्चतुर्णां
वैशारद्याणां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकार-
ज्ञतायां तिष्ठति । यश्चतसृणां प्रतिसम्बिदां स्वभावो न स
चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । योऽष्टाद-
शानामावेणिकबुद्धधर्माणां स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति ।
न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । तत् कस्य हेतोस्तथाहि । सुभूते
तथागमबलस्वभावस्तथागतबल स्वभावेन शून्यः । वैशारद्यस्वभावो
वैशारद्यस्वभावेन शून्यः । प्रतिसम्बित्स्वभावः प्रतिसम्बित्स्वभावेन
शून्यः । आवेणिक बुद्धधर्मस्वभाव आवेणिक बुद्धधर्म स्वभावेन
शून्यः ।

अर्हतः सुभूते क्षीणाश्रवस्योत्पत्तिमिच्छेद्योऽलक्षणां धर्माणां

निर्याणमिच्छेत् । प्रत्येकबुद्धस्य स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽल-
पानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य स
सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् ।
तथागतस्यार्हतः सम्यक्सम्बुद्धस्य स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽल-
क्षणां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते
योर्हतः सम्यक् सम्बुद्धस्य स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न
सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यः प्रत्येकबुद्धस्य स्वभावो न स चैधा-
तुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यो बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य स्वभावो न स चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञ-
तायां तिष्ठति । यस्तथागतस्यार्हतः सम्यक्सम्बुद्धस्य स्वभावो न स
चैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । तत्कस्य हेतो-
स्तथा हि सुभूते अर्हत् स्वभावोऽर्हत् स्वभावेन शून्यः । प्रत्येकबुद्ध-
स्वभावः प्रत्येकबुद्धस्वभावेन शून्यः । बोधिसत्त्वस्वभावो बोधिसत्त्व-
स्वभावेन शून्यः । तथागतस्वभावस्तथागतस्वभावेन शून्यः ।

श्रोत आपत्तिफलस्य स सुभृते निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । सकृदागामिफलस्य स सुभृते निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । अनागामिफलस्य स सुभृते निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । अर्हलस्य स सुभृते निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । प्रत्येकबोधेः स सुभृते निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । मार्गाकारज्ञतायाः स सुभृते निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । सर्व्याकारज्ञतायाः

स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छत् ।
तत्कथं हेतोस्तथा हि सुभूते यः श्रुत आपत्तिफलस्य स्वभावो न
स वैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यः सह-
दागामिफलस्य स्वभावो न स वैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकार-
ज्ञतायां तिष्ठति । योऽनागामिफलस्य स्वभावो न स वैधातुका-
न्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । योऽर्हत्वस्य स्वभावो न
स वैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यः प्रत्येक-
बोधः स्वभावो न स वैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां
तिष्ठति । यो मार्गाकारज्ञतायाः स्वभावो न स वैधातुकान्निर्याति ।
न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यः सर्वाकारज्ञतायाः स्वभावो न स
वैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । तत्कथं हेतो-
स्तथा हि सुभूते श्रुत आपत्तिफलस्वभावः श्रुत आपत्तिफल-
स्वभावेन शून्यः । सहदागामिफलस्वभावः सहदागामिफलस्वभावेन
शून्यः । अनागामिफलस्वभावोऽनागामिफलस्वभावेन शून्यः । अर्ह-
त्वस्वभावोऽर्हत्वस्वभावेन शून्यः । प्रत्येकबोधिस्वभावः प्रत्येकबोधि-
स्वभावेन शून्यः । मार्गाकारज्ञतास्वभावो मार्गाकारज्ञतास्वभावेन
शून्यः । सर्वाकारज्ञतास्वभावः सर्वाकारज्ञतास्वभावेन शून्यः ।

शब्दः स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्या-
णमिच्छेत् । निमित्तस्य स सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां
धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । सङ्केतस्य स सुभूते निर्याणमिच्छेद्यो-
ऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । व्यवहारस्य स सुभूते
निर्याणमिच्छेद्योऽल्लक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । पञ्चमेः स

सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् ।
तत्कस्य हेतोस्तथा हि नामशून्यता नामशून्यतास्वभावेन शून्या ।
निमित्तशून्यता निमित्तशून्यतास्वभावेन शून्या । सङ्केतशून्यता
सङ्केतशून्यतास्वभावेन शून्या । व्यवदानशून्यता व्यवदानशून्यता-
स्वभावेन शून्या । प्रज्ञप्तिशून्यता प्रज्ञप्तिशून्यतास्वभावेन शून्या ।

अनुत्पादस्य सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां
निर्याणमिच्छेत् । अनिरोधस्य सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां
धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । संक्षेपस्य सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्ष-
णानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । व्यवदानस्य सुभूते निर्याण-
मिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् । अनभिसंस्कारस्य
सुभूते निर्याणमिच्छेद्योऽलक्षणानां धर्माणां निर्याणमिच्छेत् ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि योऽनुत्पादस्य स्वभावो न स वैधातुका-
न्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । योऽनिरोधस्वभावो न
स वैधातुन्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । यः संक्षेपस्य
स्वभावो न स वैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति ।
यो व्यवदानस्य स्वभावो न स वैधातुकान्निर्याति । न सर्वाकार-
ज्ञतायां तिष्ठति । योऽनभिसंस्कारस्य स्वभावो न स वैधातुका-
न्निर्याति । न सर्वाकारज्ञतायां तिष्ठति । तत्कस्य हेतोस्तथाहि ।
अनुत्पादस्वभावोऽनुत्पादस्वभावेन शून्यः । निरोधस्वभावो निरोध-
स्वभावेन शून्यः । संक्षेपस्वभावः संक्षेपस्वभावेन शून्यः । व्यवदान-
स्वभावो व्यवदानस्वभावेन शून्यः । अनभिसंस्कारस्वभावोऽनभि-
संस्कारस्वभावेन शून्यः ।

तदनेनापि ते सुभूते पर्यायेणैवं वेदितव्यम् । महायानं
वैधातुकान्निर्याति । येन सर्वाकारज्ञता तेन यास्यत्यचान्यतत्
स्थानं । यत्पुनः सुभूतिरेवमाह । क तद्यानं स्थास्यतीति । न
क्वचित्तद्यानं स्थास्यति । तत्कस्य हेतोस्तथा द्यस्थिताः सर्वधर्माः
प्रतिष्ठाऽनुपपन्नमिति । अपि तु खलु पुनः सुभूते अस्थानस्थान-
योगेन तद्यानं स्थास्यति । तद्यथापि नामसुभूते धर्मधातुर्न स्थितो
नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते तद्यानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि
नाम सुभूते तथता न स्थिता नाऽस्थिता । एवमेव सुभूते तद्यानं
न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते भूतकोटिर्न स्थिता
नाऽस्थिता । एवमेव तद्यानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम
सुभूतेऽचिन्त्यधातुर्न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव तद्यानं न स्थितं
नाऽस्थितं । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते धर्मधातुस्वभावः स्थितो
वाऽस्थितो वा । न तथतायाः स्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न
भूतकोटेः स्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । नाऽचिन्त्यधातुस्वभावः
स्थितो वाऽस्थितो वा । तत्कस्य हेतोस्तथा हि सुभूते । धर्मधातु-
स्वभावो धर्मधातुस्वभावेन शून्यः । तथता स्वभावस्तथता स्वभावेन
शून्यः । भूतकोटेः स्वभावो भूतकोटिस्वभावेन शून्यः । अचिन्त्यधातु-
स्वभावोऽचिन्त्यधातुस्वभावेन शून्यः । तद्यथापि नाम सुभूते
आकाशधातुर्न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते तद्यानं न स्थितं
नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते रागचयधातुर्न स्थितो नाऽ-
स्थितः । एवमेव सुभूते तद्यानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि
नाम सुभूते प्रज्ञाणधातुर्न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते

तद्यानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते विरागधातुर्न
स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते यद्यानं न स्थितं नाऽस्थितं ।
तद्यथापि नाम सुभूते निरोधधातुर्न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव
सुभूते तद्यानं न स्थितं नाऽस्थितं । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते ।
आकाशधातुः स्थितो वाऽस्थितो वा । न रागचयधातुस्वभावः
स्थितो वाऽस्थितो वा । न प्रहाणधातुस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा ।
न विरागधातुस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न निरोधधातु-
स्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । तत्कस्य हेतोस्तथा हि सुभूते
आकाशधातुस्वभाव आकाशधातुस्वभावेन शून्यः । रागचयधातु-
स्वभावो रागचयधातुस्वभावेन शून्यः । प्रहाणधातुस्वभावः प्रहाण-
धातुस्वभावेन शून्यः । विरागधातुस्वभावो विरागधातुस्वभावेन
शून्यः । निरोधधातुस्वभावो निरोधधातुस्वभावेन शून्यः ।

तद्यथापि नाम सुभूते रूपशून्यता न स्थिता नाऽस्थिता ।
 एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम
 सुभूते वेदनाशून्यता न स्थिता नाऽस्थिता । एवमेव सुभूते तन्महा-
 यानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते संज्ञाशून्यता न
 स्थिता नाऽस्थिता । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं ।
 तद्यथापि ताम सुभूते संस्कारशून्यता न स्थिता नाऽस्थिता । एव-
 मेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम
 सुभूते विज्ञानशून्यता न स्थिता नाऽस्थिता । एवमेव सुभूते
 तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते न
 रूपस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न वेदनास्वभावः स्थितो

वाऽस्थितो वा । न संज्ञास्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न संस्कार-
स्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न विज्ञानस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो
वा । तत्कस्य हेतोस्तथा हि । रूपं रूपेण शून्यं वेदना वेदनया
शून्या । संज्ञा संज्ञया शून्या । संस्काराः संस्कारैः शून्याः । विज्ञानं
विज्ञानेन शून्यम् ।

माणस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । नारूप्यसमापत्तिस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । नाष्टविमोक्षस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । नाऽनुपूर्वविहारसमापत्तिस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा नाऽभिज्ञास्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न समाधिस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न धारणीमुखस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । तत्कस्य हेतोस्तथा ह्यार्यसत्यान्यार्यसत्यैः शून्यानि । ध्यानानि ध्यानैः शून्यानि । अप्रमाणान्यप्रमाणैः शून्यानि । आरूप्यसमापत्तयः आरूप्यसमापत्तिभिः शून्याः । विमोक्षाः विमोक्षैः शून्याः । अनुपूर्वविहारसमापत्तयोऽनुपूर्वविहारसमापत्तिभिः शून्याः । शून्यतानिमित्ताऽप्रणिहितविमोक्षमुखानि शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखैः शून्यानि । अभिज्ञाः अभिज्ञाभिः शून्याः । समाधयः समाधिभिः शून्याः । धारणीमुखानि धारणीमुखैः शून्यानि ।

तद्यथापि नाम सुभूते दशतथागतबलानि न स्थितानि नाऽस्थितानि । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते चत्वारिवैशारद्यानि न स्थितानि नाऽस्थितानि । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते चतस्रः प्रतिमस्मिदो न स्थिताः नाऽस्थिताः । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते महाकरुणा न स्थिता नाऽस्थिता । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते अष्टादशावेणिकबुद्धधर्मा न स्थिताः नाऽस्थिताः । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं ।

तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते दशतथागतबलानि स्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न वैशारद्यस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न प्रतिमस्मिदस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न महाकरुणास्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । नावेणिकबुद्धधर्मस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । तत्कस्य हेतोस्तथा हि दशतथागतबलानि बलैः शून्यानि । चत्वारिवैशारद्यानि वैशारद्यैः शून्यानि । चतस्रः प्रतिमस्मिदः प्रतिमस्मिदस्वभावैः शून्याः । महाकरुणामहाकरुणया शून्या । अष्टादशावेणिकबुद्धधर्माः आवेणिकबुद्धधर्मैः शून्याः ।

तद्यथापि नाम सुभूतेऽर्हत् चीणाश्रया न स्थिता नाऽस्थिता । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते प्रत्येकबुद्धो न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूतेऽर्हत् चीणाश्रयस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न प्रत्येकबुद्धस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । तत्कस्य हेतोस्तथा हि अर्हत् स्वभावोऽर्हत् स्वभावेन शून्यः । प्रत्येकबुद्धस्वभावः प्रत्येकबुद्धस्वभावेन शून्यः ।

तद्यथापि नाम सुभूते बोधिमत्त्वो न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूते तथागतोऽर्हत् सम्यक्सम्बुद्धो न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते बोधिमत्त्वस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न तथागतस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो । तत्कस्य हेतोस्तथा हि बोधिमत्त्वस्वभावो बोधिमत्त्वस्वभावेन शून्यः । तथागतस्वभावस्तथागतस्वभावेन शून्यः ।

न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि ना सुभूतेऽसंज्ञेनो न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तद्यथापि नाम सुभूतेऽव्यवदानं न स्थितं नाऽस्थितं । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूतेऽनुत्पाद-
स्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । न निरोधस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । नाऽसंज्ञेऽस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । नाऽव्यवदानस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । तत्कस्य हेतोस्तथा हि अनुत्पादस्वभावोऽनुत्पादस्वभावेन शून्यः । अनिरोधस्वभावोऽनि-
रोधस्वभावेन शून्यः । असंज्ञेऽस्वभावोऽसंज्ञेऽस्वभावेन शून्यः । अव्यवदानस्वभावोऽव्यवदानस्वभावेन शून्यः ।

तद्यथापि नाम सुभूतेऽनभिसंस्कारो न स्थितो नाऽस्थितः । एवमेव सुभूते तन्महायानं न स्थितं नाऽस्थितं । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूतेऽनभिसंस्कारस्वभावः स्थितो वाऽस्थितो वा । तत्कस्य हेतोस्तथा हि अनभिसंस्कारस्वभावोऽनभिसंस्कारस्वभावेन शून्यः । अनेन पर्यायेण तद्यानं न कश्चित् स्थास्यत्यस्थितस्थानयोगेन ।

यत् पुनः सुभूतिरेवमाह कस्त्रेण यानेन निर्यास्यतीति । न कश्चित्तेन यानेन निर्यास्यतीति । न कश्चित्तेन यानेन निर्याति । तत्कस्य हेतोस्तथा हि सुभूते यच्च तद्यानं यच्च निर्यायाद्ये न च निर्यायाद्यतश्च निर्यायात् । सर्व्वं ते धर्मा न संविद्यन्ते नोपलभ्यन्ते । एवमभिव्यक्तमानेऽन्यनुपलभ्यमानेषु सर्व्वधर्म्येषु कतमो धर्मः कतमेन धर्म्येण निर्यास्यति । तत्कस्य हेतोस्तथा हि सुभूतेऽत्यन्ततथात्मा-
नोपलभ्यते । सत्त्वो नोपलभ्यते । जीवो नोपलभ्यते । जन्तुर्नोपलभ्यते ।

योषो नोपलभ्यते । पुरुषो नोपलभ्यते । पुद्गलो नोपलभ्यते । मनुजो नोपलभ्यते । मानवो नोपलभ्यते । कारको नोपलभ्यते । वेदको नोपलभ्यते । जानको नोपलभ्यते । पश्यको नोपलभ्यते । अत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । आत्मनोऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । सत्त्वस्यात्यन्तविशुद्धितामुपादाय । जीवस्यात्यन्तविशुद्धितामुपादाय । जन्तोरत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । पोषस्यात्यन्तविशुद्धितामुपादाय । पुरुषस्यात्यन्तविशुद्धितामुपादाय । पुद्गलस्यात्यन्तविशुद्धितामुपा-
दाय । मनुजस्यात्यन्तविशुद्धितामुपादाय । मानवस्यात्यन्तविशुद्धि-
तामुपादाय । कारकस्यात्यन्तविशुद्धितामुपादाय । वेदकस्या-
त्यन्तविशुद्धितामुपादाय । जानकस्यात्यन्तविशुद्धितामुपादाय । पश्यकस्यात्यन्तविशुद्धितामुपादाय । धर्मधातुर्नोपलभ्यतेऽत्यन्त-
विशुद्धितामुपादाय । तथेतानोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । भूतकोटिर्नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अचिन्त्यधातुर्नोप-
लभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । स्कन्धानोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धि-
तामुपादाय । धातवो नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । प्रायतनानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । प्रतीत्य-
समुत्पादो नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । दानपारमिता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । शीलपारमिता नोपलभ्यते-
ऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । चान्तिपारमिता नोपलभ्यतेऽत्यन्त-
विशुद्धितामुपादाय । वीर्य्यपारमिता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धिता-
मुपादाय । ध्यानपारमिता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । प्रज्ञापारमिता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय ।

अध्यात्मशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । वरिद्धा-
 शून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अध्यात्मवरिद्धा-
 शून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । शून्यताशून्यता
 नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । महाशून्यतानोपलभ्यते-
 ऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । परमार्थशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्त-
 विशुद्धितामुपादाय । संस्कृतशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धिता-
 मुपादाय । असंस्कृतशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय ।
 अत्यन्तशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अनवराग-
 शून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अनवकारशून्यता
 नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । प्रकृतिशून्यता नोपलभ्यते-
 ऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । सर्वधर्मशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्त-
 विशुद्धितामुपादाय । स्खलक्षणशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धिता-
 मुपादाय । अनुपलम्भशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय ।
 अभावशून्यता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । स्वभावशून्यता
 नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अभावस्वभावशून्यता नोप-
 लभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय ।

मृत्युपस्थानानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । सम्यक्-
 प्रज्ञाणानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । च्छुद्धिपादा
 नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । इन्द्रियाणि नोपलभ्यन्ते-
 ऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । बलानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धिता-
 मुपादाय । बोध्यज्ञानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय ।
 आर्याष्टाङ्गमार्गा नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । आर्य-

मार्गानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । ध्यानानि नोप-
 लभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अप्रमाणानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्त-
 विशुद्धितामुपादाय । आरूप्यसमापत्तयो नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशु-
 द्धितामुपादाय । अष्टौ विमोक्षा नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धिता-
 मुपादाय । अनुपूर्वविहारसमापत्तयो नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धिता-
 मुपादाय । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि नोपलभ्यन्ते-
 ऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अभिज्ञानोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धिता-
 मुपादाय । समाधयो नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय ।
 धारणीमुखानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । तथागत-
 बलानि नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । वैशारद्यानि नोप-
 लभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । प्रतिसम्बिदो नोपलभ्यन्तेऽत्यन्त-
 विशुद्धितामुपादाय । महाकरुणा नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धिता-
 मुपादाय । आवेणिकबुद्धधर्मानोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय ।
 श्रोत आपत्ती नोपलभ्यन्ते अत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । सकृदा-
 गामिनो नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अनागामिनो
 नोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अर्हन्तो नोपलभ्यन्तेऽत्यन्त-
 विशुद्धितामुपादाय । प्रत्येकबुद्धानोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपा-
 दाय । बोधिसत्त्वानोपलभ्यन्तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । तथागतो-
 ऽर्हन् सम्यक्समुद्भूतो नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । श्रोत
 आपत्तिफलं नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । सकृदागामिफलं
 नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अनागामिफलं नोपलभ्यते-
 ऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अर्हत्वं नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धिता-

मुपादाय । प्रत्येकबोधिर्नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । मार्गा-
कारज्ञता नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । सर्वाकारज्ञता-
नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अनुत्पादो नोपलभ्यतेऽत्यन्त-
विशुद्धितामुपादाय । अनिरोधो नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपा-
दाय । असंक्लेशो नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अव्यवदानं
नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । अनभिसंस्कारो नोपलभ्यते-
ऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । पूर्वान्तो नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धिता-
मुपादाय । अपरान्तो नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय ।
प्रत्युत्पन्नं नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । आगामि नोपलभ्य-
तेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । गतिर्नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपा-
दाय । स्थितिर्नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । च्युतिर्नोपलभ्यते-
ऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । उपपत्तिर्नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धिता-
मुपादाय । हानिर्नोपलभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । वृद्धिर्नोप-
लभ्यतेऽत्यन्तविशुद्धितामुपादाय । कस्याऽनुपलब्ध्यामर्थं नोपलभ्यते ।

धर्मधातनुपलब्ध्या नोपलभ्यते धर्मधातुस्तत्कस्य हेतोर्न हि
सुभूते धर्मधातनुपलब्धिरुपलभ्यते नोपलभ्यते । तथताऽनुपलब्ध्या
नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते तथताऽनुपलब्धिरुपलभ्यते
न नोपलभ्यते । भूतकोट्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यते भूतकोटिस्तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते भूतकोट्यनुपलब्धिरुपलभ्यते नोपलभ्यते ।
अचिन्त्यधातनुपलब्ध्या नोपलभ्यते । अचिन्त्यधातुस्तत्कस्य हेतोर्न हि
सुभूतेऽचिन्त्यधातनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । स्कन्धधाताय-
तनानुपलब्ध्या नोपलभ्यते स्कन्धधातायतनानि । तत्कस्य हेतोर्न हि

सुभूते स्कन्धधातायतनाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । प्रतप्य
समुत्पादानुपलब्ध्या नोपलभ्यते प्रतीत्यमुत्पादः । तत्कस्य हेतोर्न हि
सुभूते प्रतीत्य समुत्पादाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते ।

दानपारमिताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते दानपारमिता । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते दानपारमितानुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते ।
शीलपारमिताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते शीलपारमिता । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते शीलपारमिताऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते ।
ज्ञानपारमिताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते ज्ञानपारमिता । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते ज्ञानपारमिताऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोप-
लभ्यते । वीर्यपारमिताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते वीर्यपारमिता ।
तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते वीर्यपारमिताऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न
नोपलभ्यते । ध्यानपारमिताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते ध्यानपारमिता ।
तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते ध्यानपारमिताऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न
नोपलभ्यते । प्रज्ञापारमिताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते प्रज्ञापारमिता ।
तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते प्रज्ञापारमिताऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न
नोपलभ्यते ।

अध्यात्मशून्यताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते अध्यात्मशून्यता । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते अध्यात्मशून्यताऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोप-
लभ्यते । बहिर्द्वाशून्यताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते बहिर्द्वाशून्यता ।
तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते बहिर्द्वाशून्यताऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न
नोपलभ्यते । अध्यात्मबहिर्द्वाशून्यताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते अध्यात्म-
बहिर्द्वाशून्यता । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते अध्यात्मबहिर्द्वाशून्यता-

सुभूते मार्गाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । आर्यसत्याऽनुप-
लब्ध्या नोपलभ्यन्ते आर्यसत्यानि । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते
आर्यसत्याऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । ध्यानाऽनुपलब्ध्या
नोपलभ्यन्ते ध्यानानि । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते ध्यानाऽनुप-
लब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । अप्रमाणाऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते
ऽप्रमाणानि । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूतेऽप्रमाणाऽनुपलब्धिरुप-
लभ्यते न नोपलभ्यते । आरूप्यसमापत्त्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते
आरूप्यसमापत्तयः । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते आरूप्यसमापत्त्य-
नुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । विमोचाऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते
विमोचाः । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते विमोचाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते
न नोपलभ्यते । अनुपूर्वविहारसमापत्त्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यन्तेऽनु-
पूर्वविहारसमापत्तयः । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते अनुपूर्वविहार-
समापत्त्यनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । शून्यतानिमित्ता-
प्रणिहितविमोचमुखाऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते शून्यतानिमित्ताप्रणि-
हितविमोचमुखानि । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते शून्यता-
निमित्ताप्रणिहितविमोचमुखाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते ।
अभिज्ञाऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यतेऽभिज्ञा । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते
ऽभिज्ञाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । समाधनुपलब्ध्या
नोपलभ्यन्ते समाधयः । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते समाधनुप-
लब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । धारणीमुखानुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते
धारणीमुखानि । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते धारणीमुखाऽनुप-
लब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । तथागतबलानुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते

तथागतबलानि । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते तथागतबलानुप-
लब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । वैशारद्याऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते
वैशारद्यानि । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते वैशारद्याऽनुपलब्धि-
रुपलभ्यते न नोपलभ्यते । प्रतिसम्बिदनुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते प्रति-
सम्बिदः । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते प्रतिसम्बिदनुपलब्धिरुपलभ्यते
न नोपलभ्यते । महाकरुणाऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते महाकरुणा ।
तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते महाकरुणाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न
नोपलभ्यते । अष्टादशवेणिकबुद्धधर्माऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यन्ते
अष्टादशवेणिकबुद्धधर्माः । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते अष्टादश-
वेणिकबुद्धधर्माऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते ।

श्रोत आपन्नाऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते श्रोत आपन्नः । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते श्रोत आपन्नाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते ।
सकृदागम्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यते सकृदागमि । तत्कस्य हेतोर्न हि
सुभूते सकृदागम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । अनागम्य-
नुपलब्ध्या नोपलभ्यतेऽनागमि । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते
अनागम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । अर्हत्त्वाऽनुपलब्ध्या
नोपलभ्यतेऽर्हन् । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूतेऽर्हत्त्वाऽनुपलब्धिरुप-
लभ्यते न नोपलभ्यते । प्रत्येकबुद्धाऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते प्रत्येक-
बुद्धः । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते प्रत्येकबुद्धाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न
नोपलभ्यते । बोधिसत्त्वाऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते बोधिसत्त्वः । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते बोधिसत्त्वाऽनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते ।
तथागताऽनुपलब्ध्या नोपलभ्यते तथागतः । तत्कस्य हेतोर्न हि

भूमिर्भूम्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते
द्वितीयभूम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते । तृतीयाभूमिर्भूम्यनुपलब्ध्या नोप-
लभ्यते । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते तृतीयभूम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते
न नोपलभ्यते । चतुर्थीभूमिर्भूम्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यते । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते चतुर्थभूम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते ।
पञ्चमीभूमिर्भूम्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते
पञ्चमभूम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । षष्ठीभूमिर्भूम्यनुप-
लब्ध्या नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते षष्ठभूम्यनुपलब्धि-
रुपलभ्यते न नोपलभ्यते । सप्तमीभूमिर्भूम्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यते ।
तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते सप्तमभूम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोप-
लभ्यते । अष्टमीभूमिर्भूम्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोर्न
हि सुभूते अष्टमभूम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । नवमी-
भूमिर्भूम्यनुपलब्ध्या नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते नवम-
भूम्यनुपलब्धिरुपलभ्यते न नोपलभ्यते । दशमीभूमिर्भूम्यनुपलब्ध्या
नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते दशमभूम्यनुपलब्धिरुप-
लभ्यते न नोपलभ्यते ।

कतमा प्रथमाभूमिः कतमा द्वितीयाभूमिः कतमा तृतीया-
भूमिः कतमा चतुर्थीभूमिः कतमा पञ्चमीभूमिः कतमा षष्ठी-
भूमिः कतमा सप्तमी भूमिः कतमा अष्टमीभूमिः कतमा नवमी-
भूमिः कतमा दशमीभूमिः । यदुतशुक्लविदर्शनाभूमिर्गोत्रभूमि-
रष्टमकभूमिर्निदर्शनभूमिः स्तनभूमिर्वीतरागभूमिः कृताविभूमिः
प्रत्येकबुद्धभूमिर्व्याधिसत्त्वभूमिर्बुद्धभूमिः ।

अध्यात्मशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । बहिर्द्विशून्यतायाः
प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । अध्यात्मबहिर्द्विशून्यतायाः प्रथमाभूमि-
र्नोपलभ्यते । शून्यताशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । महाशून्य-
तायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । परमार्थशून्यतायाः प्रथमाभूमि-
र्नोपलभ्यते । संस्कृतशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । असंस्कृत-
शून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । अत्यन्तशून्यतायाः प्रथमा-
भूमिर्नोपलभ्यते । अनवरागशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते ।
अनवकारशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । प्रकृतिशून्यतायाः
प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । सर्वधर्मशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते ।
स्वल्पलक्षणशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । अनुपलम्भशून्यतायाः
प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । अभावशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते ।
स्वभावशून्यतायाः प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते । अभावस्वभावशून्यतायाः
प्रथमाभूमिर्नोपलभ्यते ।

अध्यात्मशून्यतायाद्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते । बहिर्द्विशून्यताया-
द्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते । अध्यात्मबहिर्द्विशून्यतायाद्वितीयाभूमि-
र्नोपलभ्यते । शून्यताशून्यतायाद्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते । महाशून्य-
तायाद्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते । परमार्थशून्यतायाद्वितीयाभूमि-
र्नोपलभ्यते । संस्कृतशून्यतायाद्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते । असंस्कृत-
शून्यतायाद्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते । अत्यन्तशून्यतायाद्वितीयाभूमि-
र्नोपलभ्यते । अनवरागशून्यतायाद्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते । अनव-
कारशून्यतायाद्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते । प्रकृतिशून्यतायाद्वितीया-
भूमिर्नोपलभ्यते । सर्वधर्मशून्यतायाद्वितीयाभूमिर्नोपलभ्यते ।

अथ एकादशः परिवर्तः ॥

अथायुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत् । महायानं महायान-
मिति भगवन्नुच्यते सदेवासुरमानुषं लोकमभिभूयनिर्वाण्यति
ते नोच्यते महायानमिति । आकाशसमं भगवंस्तन्महायानं ।
यथाकाशे अप्रमेयानामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । एवमेव
भगवन्नस्मिन् महायाने अप्रमेयानामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः ।
अनेन भगवन् पर्यायेण महायानमिदं बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां ।
न चाऽस्य महायानस्याङ्गमो वा निर्गमो वा स्थानं वा दृश्यते । नापि
पूर्वान्तो नाऽपरान्तो न मध्यः । तद्यथापि नाम भगवन्नाकाशस्य
नैवागमो वा दृश्यते न निर्गमो वा दृश्यते । न स्थानं दृश्यते ।
एवमेव भगवन्नस्य महायानस्य नैवागम उपलभ्यते न निर्गम
उपलभ्यते नास्थानमुपलभ्यते । तद्यथापि नाम भगवन्नाकाशस्य
नैव पूर्वान्त उपलभ्यते नाऽपरान्त उपलभ्यते न मध्य उपलभ्यते ।
अध्वसमतामुपादाय । एवमेव भगवन्नस्य महायानस्य नैव पूर्वान्त
उपलभ्यते नापरान्त उपलभ्यते न मध्य उपलभ्यते । अध्वसमताया न
मिदं भगवन् यदुतमहायानं । तस्मान्महायानं महायानमित्युच्यते ।

भगवानाह । एवमेतत् सुभूते एवमेतन्महायानमिदं बोधिसत्त्वस्य
महासत्त्वस्य षट्पारमिताः । दानपारमिता शीलपारमिता
ज्ञानपारमिता वीर्यपारमिता ध्यानपारमिता प्रज्ञापारमिता ।

इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । पुनरपरं सुभूते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं यदुत सर्वधारणीमुखानि
सर्वसमाधिमुखानि । शूरङ्गम समाधिः । रत्नमुद्रा समाधिः ।
सिंहविक्रीडित समाधिः । सुचन्द्र समाधिः । चन्द्रध्वजकेतु समाधिः ।
सर्वधर्माङ्गम समाधिः । विलोकितमूर्द्ध समाधिः । धर्मधातुनियतः
समाधिः । नियतध्वजकेतुः समाधिः । वज्रः समाधिः । सर्वधर्म-
प्रवेशमुद्रा समाधिः । समाधिराजमुप्रतिष्ठितः समाधिः । रश्मिप्रमुक्तः
समाधिः । बलव्यूहः समाधिः । समुद्रतः समाधिः । निरुक्तिनियत-
प्रवेशः समाधिः । अधिवचनसंप्रवेशः समाधिः । दिग्विलोकितः
समाधिः । साधारणमुद्रा समाधिः । असम्प्रमोषः समाधिः ।
सर्वधर्मसमवसरणसागरमुद्रा समाधिः । आकाशस्फुरणः समाधिः ।
वज्रमण्डलः समाधिः । ध्वजायकेयूरः समाधिः । इन्द्रकेतुः समाधिः ।
श्रोतोऽनुर्गतः समाधिः । सिंहविक्रीडितः समाधिः । व्यम्बस्तः
समाधिः । रणजहः समाधिः । वैरोचनः समाधिः । अशेषः समाधिः ।
अनिकेतस्थितः समाधिः । निश्चितः समाधिः । विमलप्रदीपः
समाधिः । अनन्तप्रभः समाधिः । प्रभाकरः समाधिः । समन्ताव-
भासः समाधिः । शुद्धसारः समाधिः । विमलप्रभः समाधिः ।
रतिकरः समाधिः । विद्युत्प्रदीपः समाधिः । अक्षयः समाधिः ।
अजेयः समाधिः । तेजोवती समाधिः । क्षयापगतः समाधिः ।
अनिजः समाधिः । अवितर्कः समाधिः । सूर्यप्रदीपः समाधिः ।
चन्द्रविमलः समाधिः । प्रज्ञाप्रदीपः समाधिः । शुद्धप्रतिभासः
समाधिः । आलोककरः समाधिः । काराकारः समाधिः ।

ज्ञानकेतुः समाधिः । वज्रोपमः समाधिः । चित्तस्थितिः समाधिः ।
 समन्तालोकः समाधिः । सुप्रतिष्ठितः समाधिः । रत्नकोटिः समाधिः ।
 वरधर्ममुद्रा समाधिः । सर्वधर्मसमता समाधिः । रतिजहः
 समाधिः । धर्मोद्गतः समाधिः । अविकिरणः समाधिः । सर्वधर्म-
 पदप्रभेदः समाधिः । समाचरावकारः समाधिः । अचरापगतः
 समाधिः । आरम्भणच्छेदनः समाधिः । अविकारः समाधिः ।
 अप्रकारः समाधिः । नामनियतप्रवेशः समाधिः । अनिकेतचारी
 समाधिः । तिमिरापगतः समाधिः । चारित्रवती समाधिः ।
 अचलः समाधिः । विषवतीर्णः समाधिः । सर्वगुणसञ्चयगतः
 समाधिः । स्थितनिश्चितः समाधिः । शुभपुष्पितशुद्धिः समाधिः ।
 अनन्तप्रतिभानः समाधिः । असमसमः समाधिः । सर्वधर्मातिक्रमणः
 समाधिः । परिच्छेदकरः समाधिः । विमतिविकिरणः समाधिः ।
 निरधिष्ठानः समाधिः । एकव्यूहः समाधिः । आकाशाभिनिर्हारः
 समाधिः । एकाकारः समाधिः । आकारानवकारः समाधिः ।
 नैर्वैधिकसर्वभवतलापगतः समाधिः । सङ्केतरुतप्रवेशः समाधिः ।
 गिरिघोषाचरविमुक्तः समाधिः । ज्वलनोक्ता समाधिः । लवण-
 परिशोधनः समाधिः । अनभिलक्षितः समाधिः । सर्वाकारवरो-
 पेतः समाधिः । सर्वदुःखनिरभिनन्दी समाधिः । अलयकरणः
 समाधिः । धारणीमतिः समाधिः । सम्यक्कमिथ्यात्वसंग्रसनः समाधिः ।
 सर्वरोधविरोधासंग्रसनः समाधिः । विमलप्रभः समाधिः ।
 सारवती समाधिः । परिपूर्णचन्द्रविमलप्रभः समाधिः । विद्युत्प्रभः
 समाधिः । महाव्यूहः समाधिः । सर्वाकारप्रभाकरः समाधिः ।

समाधिसमता समाधिः । अरजोधिरजोनययुक्तः समाधिः ।
 अरणसमवसरणः समाधिः । अरणसरण सर्वसमवसरणः समाधिः ।
 अनिलमनिकेतनिरतः समाधिः । तथतास्थितनिश्चितः समाधिः ।
 कायकलिसंप्रमथनः समाधिः । वाक्कलिविध्वंसनगगनकल्पः समाधिः ।
 आकाशासङ्गविमुक्तिनिरूपणोपः समाधिः । इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य
 महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुता-
 ध्यात्मशून्यता । बहिर्द्धाशून्यता । अध्यात्मबहिर्द्धाशून्यता । शून्यता-
 शून्यता । महाशून्यता । परमार्थशून्यता । संस्कृतशून्यता । असंस्कृत-
 शून्यता । अत्यन्तशून्यता । अनवरागशून्यता । अनवकारशून्यता ।
 प्रकृतिशून्यता । सर्वधर्मशून्यता । स्वलक्षणशून्यता । अनुपलम्भ-
 शून्यता । अभावशून्यता । स्वभावशून्यता । अभावस्वभावशून्यता ।
 इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं ।

पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यदुत
 चत्वारि स्मृत्युपस्थानानि । चत्वारि सम्यक्प्रहाणानि । चत्वार
 च्छद्धिपादाः । पञ्चेन्द्रियाणि । पञ्चबलानि । सप्तबोध्यङ्गानि ।
 आर्याष्टाङ्गमार्गः । आर्यसत्यानि । ध्यानानि । अप्रमाणानि ।
 आरूप्यसमापत्तयः । अष्टौ विमोक्षाः । न वा ऽनुपूर्वविहारसमा-
 पत्तयः । शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि । अभिज्ञाः समा-
 धयः । धारणीमुखानि । दशतथागतबलानि । चत्वारि वैशारद्यानि ।
 चतस्रः प्रतिसम्बिद्ः । महाकरुणा । अष्टादशावेणिकबुद्धधर्माः ।
 इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य महायानं । यत् पुनः सुभूति-

रेवमाह । सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयतन्महायानं निर्यास्य-
तीति । कतमस्य सदेवमानुषासुरलोकः । यदुतकामधातुः ।
रूपधातुः । आरूप्यधातुः स चेत् सुभूते कामधातुस्तथा
भविष्यदवितथता अनन्यतथताऽविपरीतो भूतं सत्यं यथावन्नित्यो-
ध्रुवः शाश्वतः । अविपरिणामधर्माभावोभविष्यत्नेदं महायानं
सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते
कामधातुः कल्पितो विठयितः सन्दर्भितः । अनित्योऽध्रुवोऽशाश्वतो
विपरिणामधर्मा अभावः । तस्मात्तन्महायानं सदेवमानुषासुरं
लोकमभिभूयनिर्यास्यति । स चेत् सुभूते रूपधातुस्तथाऽभविष्यत्
अवितथता अनन्यतथता विपरीतो भूतं सत्यं यथावन्नित्योध्रुवः
शाश्वतः अविपरिणामधर्माभावोऽभविष्यत् । नेदं महायानं सदेव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते रूपधातुः
कल्पितो विठयितः सन्दर्भितः । अनित्योऽध्रुवोऽशाश्वतो विपरि-
णामधर्माऽभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूय-
निर्यास्यति । स चेत् सुभूते आरूप्यधातुस्तथाऽभविष्यत् ।
अवितथता अनन्यतथताऽविपरितं भूतं सत्यं यथावन्नित्यो ध्रुवः
शाश्वतोऽविपरिणामधर्माभावोऽभविष्यत् । नेदं महायानं सदेव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्यास्यत् । तस्मात्तर्हि सुभूते रूपं
कल्पितं विठयितं सन्दर्भितं । इदं सर्वमनित्यमध्रुवमशाश्वतं
विपरिणामधर्मा अभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभि-
भूयनिर्यास्यति । स चेत् सुभूते वेदनातथताऽभविष्यदवितथता-
ऽनन्यतथता अविपरीताभूता सत्यायथावन्नित्याध्रुवाशाश्वता अवि-

परिणामधर्माणी न खल्वभावोऽभविष्यत् नेदं महायानं सदेव-
मानुषासुरलोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते वेदना-
कल्पिता विठयिता सन्दर्भिता । इदं सर्वमनित्यमध्रुवमशाश्वतं
विपरिणामधर्माऽभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरलोकमभि-
भूयनिर्याति । स चेत् सुभूते संज्ञातथताऽभविष्यदवितथताऽनन्य-
तथताऽविपरीताभूतासत्या यथावन्नित्याध्रुवाशाश्वताऽविपरिणाम-
धर्माणी न खल्वभावोऽभविष्यत्नेदं महायानं सदेवमानुषासुरं
लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते संज्ञाकल्पिता विठयिता
सन्दर्भिता । इदं सर्वमनित्यमध्रुवमशाश्वतं विपरिणामधर्माभाव-
स्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत्
सुभूते संस्कारास्तथाऽभविष्यन्नवितथा अनन्यतथा अविपरिभूता-
सत्या यथावन्नित्याध्रुवाः शाश्वता अविपरिणामधर्माः । न खल्व-
भावोऽभविष्यत्नेदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूय-
निरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते संस्काराः कल्पिता विठयिताः
सन्दर्भिताः । इदं सर्वमनित्यमध्रुवमशाश्वतं विपरिणामधर्माऽभाव-
स्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत्
सुभूते विज्ञानं तथाऽभविष्यदवितथाऽनन्यतथाऽविपरीतं भूतं सत्यं
यथावन्नित्यं ध्रुवमशाश्वतमविपरिणामधर्मा न खल्वभावोऽभविष्यत्नेदं
महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि
सुभूते विज्ञानं कल्पितं विठयितं सन्दर्भितं इदं सर्वमनित्यमध्रुव-
मशाश्वतं विपरिणामधर्माऽभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं
लोकमभिभूयनिर्याति ।

स चेत् सुभूते चतुस्तथाऽभविष्यदवितथाऽनन्यतथाऽविपरीतं
भूतं सत्यं यथावन्नित्यं ध्रुवं शाश्वतमपरिणामधर्मम् । न खल्वभावो-
ऽभविष्यन्नेदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् ।
यस्मात्तर्हि सुभूते चतुः कल्पितं विठयितं सन्दर्भितं । इदं सर्व-
मनित्यमध्रुवमशाश्वतं विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेव-
मानुषासुरं लोकमभिनिर्याति । स चेत् सुभूते श्रोत्रं तथा-
ऽभविष्यदवितथाऽनन्यतथाऽविपरीतं भूतं सत्यं यथावन्नित्यं ध्रुवं
शाश्वतमविपरिणामधर्मं न खल्वर्भावाऽभविष्यन्नेदं महायानं सदेव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते श्रोत्रं
कल्पितं विठयितं सन्दर्भितं । इदं सर्वमनित्यमध्रुवमशाश्वतं
विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभि-
भूयनिर्याति । स चेत् सुभूते घ्राणस्तथाऽभविष्यदवितथाऽनन्यतथा
ऽविपरितं भूतं सत्यं यथावन्नित्यं ध्रुवं शाश्वतमविपरिणामधर्मं
न खल्वभावोऽभविष्यन्नेदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभि-
भूयनिर्यास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते घ्राणं कल्पितं विठयितं
सन्दर्भितं । इदं सर्वमनित्यमध्रुवमशाश्वतं विपरिणामधर्माभाव-
स्तस्मात् सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते
जिह्वा तथाऽभविष्यदवितथाऽनन्यतथाऽविपरीताभूतासत्यायथाव-
न्नित्याध्रुवाशाश्वताऽविपरिणामधर्मिणी न खल्वभावोऽभविष्यन्नेदं
महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । तस्मात्तर्हि
सुभूते जिह्वा कल्पिता विठयिता सन्दर्भिता । इदं सर्वमनित्यम-
ध्रुवमशाश्वतं विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं

Nyaya Sastra	...	4	6
Nyayasarah	Fasc. 1-5 @ 2/-	...	1
Padmasawati	Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	1
Prakṛita-Paṅgalam	Fasc. 1 @ 1/8 each	...	12
Prakṛita Lakṣaṇam	Fasc. 1 @ 1/8 each	...	1
Prakṛita Smṛti	Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	1
Parasara	Institutes of (English) @ 1/- each	...	3
Parikṣamukha Sūtram	...	...	3
Prabandhaśāntīmanī	(English) Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	...	1
Rasarnavam	Fasc. 1-3 ...	...	1
Saddarsana-Samuccaya	Fasc. 1-2 @ 10/ each	...	2
Samaraloca Kāha	Fasc. 1-3, @ 10/	...	3
Sāṅkhyā Sūtra Vṛtti	Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	0
Sāṅkhyā Sūtra	(English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	3
Six Buddhist Nyaya Tracts	...	...	2
Sraddha Kriyā Kaumudī	Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	1
Sragdhara Stotra	(Sanskrit and Tibetan)	...	2
Sūtrata Samhitā	(Eng.) Fasc. 1 @ 1/- each	...	1
Suddhi Kaumudī	Fasc. 1-4 @ 10/ each	...	1
Sundaranandam Kavyam	...	...	1
Suryya Siddhanta	Fasc. 1	...	3
Syaṅika Sastra	...	...	11
*Taittiriya Brahmana	Fasc., 11-25 @ 10/ each	...	6
*Taittiriya Samhitā	Fasc. 27-45 @ 10/ each	...	10
*Tāṇḍya Brāhmaṇa	Fasc. 10-19 @ 10/ each	...	0
Tantra Vārtika	(English) Fasc. 1-3 @ 1/4	...	24
Tattva Cintāmaṇi	Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-10; Vol. III, Fasc. 1-2; Vol. IV, Fasc. 1; Vol. V, Fasc. 1-5; Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ 10/ each	...	0
Tattva Cintāmaṇi	Didhiti Vivṛiti, Fasc. 1, @ 10/ each	...	1
Ditto	Prakas, Fasc. 1-3, @ 10/ each	...	1
Tattvārthadhigama Sūtram	Fasc. 1-3 @ 10/	...	0
Tirthacintāmaṇi	Fasc. 1, @ 10/ each	...	1
Trikāṇḍa-Maṇḍanam	Fasc. 1-3 @ 10/	...	3
Tul'si Satsai	Fasc. 1-5 @ 10/	...	6
*Upamita-bhava-prapañca-kathā	Fasc. 1-2, 5-13 @ 10/ each	...	6
Uvāṣagadaśo	(Text and English) Fasc. 1-6 @ 1/-	...	0
Vallāla Carita	Fasc. 1 @ 10/	...	3
Varaṇa Kriyā-Kaumudī	Fasc. 1-6 @ 10/	...	6
*Vāyu Purāṇa	Vol. I, Fasc. 3-6; Vol. II, Fasc. 1-7; @ 10/ each	...	5
Vidhāna Pārijāta	Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1 @ 10/	...	3
Ditto	Vol. II, Fasc. 2-4, @ 1/4	...	4
Vivādaratnākara	Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	3
Vṛhat Svayambhū Purāṇa	Fasc. 1-6 @ 10/	...	3
Yogaśāstra	Fasc. 1-3 ...	...	...

Tibetan Series.

Bandhasatrasaṅgraha	Vol. I	...	2	0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga	Fasc. 1-4, @ 1/- each	...	4	0
Nyayabindu of Dharmakīrti	Fasc. 1	...	1	0
Pag-Sam S'hi Tin	Fasc. 1-4 @ 1/- each	...	4	0
Rtogs bried dpag lkhri S'hi	(Tib. & Sans. Avadāṣa Kalpalatā) Vol. I, Fasc. 1-8 Vol. II, Fasc. 1-8 @ 1/- each	...	16	0
Sher-Phyin	Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 1/ each	...	14	0

Arabic and Persian Series.

Al-Muqaddasī	(English) Vol. I, Fasc. 1-4 @ 1/-	...	4	0
Am-i-Akbari	Fasc. 1-22 @ 1/8/ each	...	33	0
Ditto	(English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-5, Index to Vol. II, @ 2/- each	...	36	0
Akbarnāmah	with Index, Fasc. 1-37 @ 1/8/ each	...	55	0
Akbarnāmah	English Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-7; Vol. III, Fasc. 1, @ 1/4/ each	...	20	0
Arabic Bibliography	by Dr. A Sprenger @ 10/	...	0	10
Conquest of Syria	Fasc. 1-9 @ 10/ each	...	9	10
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts	1-2 @ 1/- each	...	2	0

Fara Name	...	1.21	0
Farnang-i-Rashidi, Fasc. 1-14 @ 1/8/ each	...	41	0
Fihrist-i-Tusi, or Tusi's list of Shy'ah Books, Fasc. 1-4 @ 1/4/ each	...	21	0
History of Gujarat	...	...	...
Haft Asman, History of the Persian Masnawi, Fasc. 1 @ 1/12/ each	...	1	0
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ 1/4/ each	...	0	0
Iqbalnamah-i-Jahangiri, Fasc. 1-3 @ 1/10/ each	...	7	12
Isbah, with Supplement, 51 Fasc. @ 1/- each	...	51	18
Ma'agir-i-Rahimi, Part I, Fasc. 1	...	...	...
Maasir-ul-Umarā, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12; Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ 1/1/ each	...	...	...
Marhamu 'L-Ilali 'L-Mu'Dila	...	...	...
Muntakhabu-t-Tawarikh, Fasc. 1-15 @ 10/ each	...	36	0
Ditto (English), Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 and 8 Indexes; Vol. III, Fasc. 1 @ 1/- each	...	1	0
Muntakhabu-l-Lubab, Fasc. 1-19 @ 10/ each	...	16	0
Ditto Part 3, Fasc. 1	...	11	14
Nukhbatu-l-Fikr, Fasc. 1 @ 10/	...	1	0
Nizami's Khiradnamah-i-Iskandari, Fasc. 1-2 @ 1/12/ each	...	0	10
Qawānu 's-Sayyad of Khuda Yar Khan 'Abbasi, edited in the original Persian with English notes by Lieut.-Col. D. C. Phillott	...	1	9
Riyāzu-s-Salātīn, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	5	0
Ditto (English) Fasc. 1-5 @ 1/-	...	3	2
Tadhkira-i-Khushnavisān	...	5	0
Tabaqat-i-Nasiri (English), Fasc. 1-14 @ 1/- each	...	1	0
Ditto Index	...	14	0
Tarikh-i-Firūz Shāhi of Ziyān-d-dīn Barni, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	1	0
Tarikh-i-Firūzshāhi, of Shams-i-Sirāj Aif, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	4	0
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	...	3	12
The Mabani 'L Lughat: A Grammar of the Turki Language in Persian	...	3	0
The Persian and Turki Divans of Bayran Khan, Khan Khanan	...	1	0
Tuzuk-i-Jahangiri (Eng.) Fasc. 1 @ 1/-	...	1	0
Wis o Rāmin, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	3	2
Zafarnamah, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ 10/ each	...	10	10

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/- each ... 20 0
  2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1870 to 1904 @ 8/ per No.
  3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1870 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (9), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), 1904 (16) @ 1/8 per No. to Members and @ 2/- per No. to Non-Members.
- N.B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
4. Journal and Proceedings, N.S., 1905, to date (Nos. 1-4 of 1905 are out of stock), @ 1-8 per No. to Members and Rs. 2 per No. to Non-Members.
  5. Memoirs, 1905, to date. Price varies from number to number. Discount of 25% to Members.
  6. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883 ... 3 0
  7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, 1910 ... 8 0
  8. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to, @ 6/- each ... 18 0
  9. Kāsmirāśāstra, Parts I and II @ 1/8/ ... 3 0
  10. Persian Translation of Hajī Baba of Isfahan, by Hajī Shaikh Ahmad-i-Kirmāsi, and edited with notes by Major D. C. Phillott. ... 10 0

Notice of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1-35 @ 1/- each ... 35 0

Nepalish Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R. L. Mitra ... 6 0

N.B.—All Cheques, Money Orders

BIBLIOTHECA INDICA: A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1330.

शतसाहसिका प्रज्ञापारमिता ।
ŚATASĀHASRIKĀ-PRAJÑĀ-PĀRAMITĀ:
A
THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE
OF
BUDDHA WITH HIS DISCIPLES
(IN A HUNDRED-THOUSAND STANZAS).

EDITED BY
PRATAPACANDRA GHOSH
PART I. FAS. XVII.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET
1912.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	Rs. 1	14
Aitarāya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	...	...
Aitareyalocana	...	...	...
Amarakosha, Fasc. I	...	14	6
*Anu Bhāṣya, Fasc. 2-5 @ /10/ each	...	2	0
Anumana Dīpikā Prasārini, Fasc. I, @ /10/	...	2	0
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	0	8
Ātmatattvavivēka, Fasc. I	...	3	10
Aṣṭavaiḍyaka, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	0	12
Avadāna Kalpalatā, (Sans. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-9. Vol. II, Fasc. 1-9 @ 1/ each	...	3	2
Bālam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	...	18	0
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	1	14
Bhāṭṭa Dīpikā, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	...	4	6
Bauddhastotrasaṅgraha	...	4	6
Bṛhaddevatā, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	2	0
Bṛhadharma Purāṇa, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	2	8
Bodhicaryāvatāra of Śāntideva, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3	12
Śrī Cāntinātha Charita, Fasc. 1-3	...	3	2
Qatadūṣaṇi, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	1	14
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	...	1	4
*Qatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 Vol. III, Fasc. 1-7; Vol. V, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	8	0
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	...	14	6
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-5 @ /10/	...	3	2
Qatasaṣṭhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1-16 @ /10/ each	...	3	2
*Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	10	0
Ditto Vol. IV, Fasc. 7-8, @ 1/4/ each	...	36	14
Ditto Vol. IV, Fasc. 9-10 @ /10/	...	2	8
Qlokavartika, (English), Fasc. 1-7 @ 1/4/ each	...	1	4
*Qranta Sūtra of Qāṅkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. 4, Fasc. 1 @ /10/ each	...	8	12
Qrī Bhāṣyam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	10	0
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	1	14
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol. I, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	1	4
Ditto Aśārasūtra, Vol. II, Fasc. 1-4	...	4	6
Gobhīliya Gṛhya Sūtra, Vol. I, @ /10/ each	...	3	2
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 1/4/ each	...	3	2
Ditto (Appendix) Gobhīla Parisista	...	2	8
Ditto Gṛhya Saṅgraha	...	2	0
Haralata	...	0	10
Karmapradīp, Fasc. 1	...	1	14
Kāla Vivēka, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	1	4
Kātantra, Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	1	6
Kāthā Śarit Saṅgṛha, (English) Fasc. 1-14 @ 1/4/ each	...	4	8
Kurma Purāṇa, Fasc. 1-9 @ /10/ each	...	17	10
Kīrtanavali, Fasc. I, @ /10/	...	5	19
Madana Pārijāta, Fasc. 1-11 @ /10/ each	...	0	14
Mahā-bhāṣya-pradīpodyota, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-12; Vol. III, Fasc. 1-10 @ /10/ each	...	6	6
Ditto Vol. IV, Fasc. 1-2 @ 1/4/ each	...	19	8
Maṇḍikā Saṅgraha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	2	14
Merkandeya Purāṇa	...	1	1

लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते कायस्तथाऽभविष्यदवितथा-
जन्यतथाऽविपरीताभूतः सत्या यथावन्नित्याध्रुवः शाश्वतोऽविपरि-
णाम धर्मा खल्वभावोऽभविष्येदं महायानं सदेवमानुषासुरं
लोकमभिभूयनिरयास्यत् । तस्मात्तर्हि सुभूते कायः कल्पितो
विठयितः सन्दर्भितः । इदं सर्वमनित्यमध्रुवमशाश्वतं विपरिणाम-
धर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति ।
स चेत् सुभूते मनस्तथाऽभविष्यदवितथाऽजन्यतथाऽविपरीतं भूतं
सत्यं यथावन्नित्यं ध्रुवं शाश्वतमविपरिणामधर्मा न खल्वभावो-
ऽभविष्येदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् ।
तस्मात्तर्हि सुभूते मनः कल्पितं विठयितं सन्दर्भितमिदं सर्वम-
नित्यमध्रुवमशाश्वतं विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति ।

स चेत् सुभूते रूपस्तथाऽभविष्यदवितथाऽजन्यतथाऽविपरीतं
भूतं सत्यं यथावन्नित्यं ध्रुवं शाश्वतमविपरिणामधर्मा न खल्वभावो-
ऽभविष्येदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् ।
यस्मात्तर्हि सुभूते रूप कल्पितं विठयितं सन्दर्भितमिदं सर्व-
मनित्यमध्रुवमशाश्वतं विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते शब्दस्तथा-
ऽभविष्यदवितथाऽजन्यतथाऽविपरीतं भूतः सत्यः यथावन्नित्याध्रुवः
शाश्वतोऽविपरिणामधर्मा न खल्वभावोऽभविष्येदं महायानं सदेव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते शब्दः
कल्पितो विठयितः सन्दर्भितः इदं सर्वमनित्यमध्रुवमशाश्वतं

क्षेदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । तस्मा-
त्तर्हि सुभूतेऽध्यातुः कल्पितो विठयितः सन्दर्भितोऽनित्योऽध्रुवो-
ऽग्राश्वतो विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं
लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते तेजोधातुस्तथाऽभविष्यद्वि-
तथानन्यतथाऽविपरीतो भूतः सत्यो यथावन्नित्योऽध्रुवः ग्राश्वतो-
ऽविपरिणामधर्मा न खल्वभावोऽभविष्यक्षेदं महायानं सदेवमानुषा-
सुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते तेजो धातुः
कल्पितो विठयितः सन्दर्भितोऽनित्योऽध्रुवोऽग्राश्वतो विपरिणाम-
धर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति ।
स चेत् सुभूते वायुधातुस्तथाऽभविष्यद्वितथाऽनन्यतथाऽविपरीतो
भूतः सत्यो यथावन्नित्यो ध्रुवः ग्राश्वतोऽविपरिणामधर्मा न
खल्वभावोऽभविष्यक्षेदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूय-
निरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते वायुधातुः कल्पितो विठयितः
सन्दर्भितोऽनित्योऽध्रुवोऽग्राश्वतो विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महायानं
सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते
आकाशधातुस्तथाऽभविष्यद्वितथाऽनन्यतथाऽविपरीतो भूतः सत्यो
यथावन्नित्यो ध्रुवः ग्राश्वतोऽविपरिणामधर्मा न खल्वभावो-
ऽभविष्यक्षेदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् ।
यस्मात्तर्हि सुभूते आकाशधातुः कल्पितो विठयितः सन्दर्भितो-
ऽनित्योऽध्रुवोऽग्राश्वतो विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महायानं सदेव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति ।

स चेत् सुभूते विज्ञानधातुस्तथाऽभविष्यद्वितथाऽनन्यतथा-

ऽविपरीतो भूतः सत्यो यथावन्नित्यो ध्रुवः ग्राश्वतोऽविपरिणामधर्मा
न खल्वभावोऽभविष्यक्षेदं महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभि-
भूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते विज्ञानधातुः कल्पितो विठयितः
सन्दर्भितोऽनित्योऽध्रुवोऽग्राश्वतो विपरिणामधर्माभावस्तस्मान्महा-
यानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते
अविद्यातथाऽभविष्यद्वितथाऽनन्यतथाऽविपरीतो भूता सत्यायथा-
वन्नित्याध्रुवाग्राश्वताऽविपरिणामधर्मा न खल्वभावोऽभविष्यक्षेदं
महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि
सुभूते अविद्या कल्पिता विठयिता सन्दर्भिताऽनित्याऽध्रुवा-
ग्राश्वताविपरिणामधर्माणी अभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषा-
सुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते संस्कारास्तथा-
भविष्यद्वितथाऽनन्यतथाऽविपरीताभूताः सत्यायथावन्नित्याध्रुवाः
ग्राश्वता अविपरिणामधर्माणो न खल्वभावोऽभविष्यक्षेदं महायानं
सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते
संस्काराः कल्पिता विठयिताः सन्दर्भिताः अनित्याऽध्रुवाग्राश्वता
विपरिणामधर्माणोऽभावस्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोक-
मभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते विज्ञानं तथाऽभविष्यद्वितथा-
ऽनन्यतथाऽविपरीतं भूतं सत्यं यथावन्नित्यं ध्रुवं ग्राश्वतमविपरि-
णामधर्मं न खल्वभावोऽभविष्यक्षेदं महायानं सदेवमानुषासुरं
लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते विज्ञानं कल्पितं
विठयितं सन्दर्भितमनित्यमध्रुवमग्राश्वतं विपरिणामधर्माभाव-
स्तस्मान्महायानं सदेवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत्

देवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते
तथागतोऽर्हन् सम्यक्सम्बुद्धोऽभावो न भावस्तस्मान्महायानं स देव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते धर्मधातुर्भावो
ऽभविष्यन्नाभावो नेदं महायानं स देवमानुषासुरं लोकमभि-
भूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते धर्मधातुरभावो न भाव-
स्तस्मान्महायानं स देवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स
चेत् सुभूते तथताभावोऽभविष्यन्नाभावो नेदं महायानं स देव-
मानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते तथता
ऽभावो न भावस्तस्मान्महायानं स देवमानुषासुरं लोकमभिभूय-
निर्याति । स चेत् सुभूते भूतकोटिर्भावोऽभविष्यन्नाभावो नेदं
महायानं स देवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि
सुभूते भूतकोटिरभावो न भावस्तस्मान्महायानं स देवमानुषासुरं
लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते अचिन्त्यधातुर्भावोऽभविष्य-
न्नाभावो नेदं महायानं स देवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरया-
स्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूतेऽचिन्त्यधातुरभावो न भावस्तस्मान्महायानं
स देवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते स
देवमानुषासुरो लोको भावोऽभविष्यन्नाभावो नेदं महायानं स
देवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते स
देवमानुषासुरो लोकोऽभावो न भावस्तस्मान्महायानं स देवमानु-
षासुरं लोकमभिभूयनिर्याति ।

स चेत् सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रथमचित्तोत्पाद-
मुपादाय यावद्बोधिमण्ड एतस्मिन्नन्तरे ये चित्तोत्पादास्ते भावो

ऽभविष्यन्नाभावो नेदं महायानं स देवमानुषासुरं लोकमभिभूय-
निरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य प्रथम-
चित्तोत्पादनमुपादाय यावद्बोधिमण्ड एतस्मिन्नन्तरे ये चित्तो-
त्पादास्तेऽभावो न भावस्तस्मान्महायानं स देवमानुषासुरं लोक-
मभिभूयनिर्याति । स चेत् सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य वज्रो-
पमं ज्ञानं भावोऽभविष्यन्नाभावो नेदं बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः सर्व-
वासनाऽनुसन्धिकेश न भावं विदित्वा सर्वाकारज्ञतामुनुप्राप्यत् ।
स देवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिरयास्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य वज्रोपमं ज्ञानमभावो न भावस्तस्मा-
द्बोधिसत्त्वोमहासत्त्वः सर्ववासनाऽनुसन्धिकेशमभावं विदित्वा सर्वा-
कारज्ञतामुनुप्राप्नोति । स देवमानुषासुरं लोकमभिभूयनिर्याति ।
स चेत् सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक्सम्बुद्धस्य द्वात्रिंशन्महापुरुष-
लक्षणानि भावोऽभविष्यन्नाभावो नेदं तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
सम्बुद्धः स देवमानुषासुरं लोकमभिभूय तेजसा श्रिया चाभा-
विष्यता तस्यत् राजिष्यत् । तस्मात्तर्हि सुभूते तथागतस्यार्हतः
सम्यक्सम्बुद्धस्य द्वात्रिंशन्महापुरुष लक्षणान्यभावो न भावस्तस्मा-
त्तथागतोऽर्हन् सम्यक्सम्बुद्धः स देवमानुषासुरं लोकमभिभूयतेजसा
श्रिया च भासते तपति विराजते । स चेत् सुभूते तथागत-
स्यार्हतः सम्यक्सम्बुद्धस्य भावोऽभविष्यन्नाभावो नेदं तथागतोऽर्हन्
सम्यक्सम्बुद्धो गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातूना भयाऽस्फुरि-
ष्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक्सम्बुद्धस्याभावो न
भावस्तस्मात्तथागतोऽर्हन् सम्यक्सम्बुद्धो गङ्गानदीवालुकोपमान्

लोकधातुना भयास्फुरति । स चेत् सुभूते तथागतस्यार्हतः
सम्यक्सम्बुद्धस्य षष्णुजोपेतः स्वरो भावोऽभविष्यन्नाभावो नेदं तथा-
गतोऽर्हन् सम्यक्सम्बुद्धो दशसु दिक्षु अप्रमेयाऽसंख्येयान् लोकधातून्
स्वरेणाऽभिव्यञ्जयिष्यत् । यस्मात्तर्हि सुभूते तथागतस्यार्हतः
सम्यक्सम्बुद्धस्य षष्णुजोपेतः स्वरोऽभावो न भावस्तस्मात्तथागतोऽर्हन्
सम्यक्सम्बुद्धो दशसु दिक्षु अप्रमेयासंख्येयान् लोकधातून् स्वरे-
णाऽभिव्यञ्जयति । स चेत् सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक्सम्बु-
द्धस्य धर्मचक्रं भावोऽभविष्यन्नाभावो नेदं तथागतोऽर्हन् सम्यक्-
सम्बुद्धो धर्मचक्रं प्रवर्त्तयिष्यत् । अप्रवर्त्तनीयं अमणेन वा ब्राह्मणेन
वा देवेन वा मारेण वा ब्रह्मणा वा केनचिदा पुनर्लौके सहधर्मेण ।
यस्मात्तर्हि सुभूते तथागतस्यार्हतः सम्यक्सम्बुद्धस्य धर्मचक्रमभावो
न भावस्तस्मात्तथागतोऽर्हन् सम्यक्सम्बुद्धो धर्मचक्रं प्रवर्त्तय-
प्रवर्त्तनीयं अमणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन मारेण वा केनचिदा
पुनर्लौके सहधर्मेण । स चेत् सुभूते सत्त्वाभावोऽभविष्यन्नाभावो
येषां कृते तथागतेनार्हता सम्यक्सम्बुद्धेन धर्मचक्रं प्रवर्त्तितं नेह
ते सत्त्वा अनुपधिगेषे निर्वाणधातौ परिणिरवापयिष्यत् । यस्मा-
त्तर्हि सुभूते सत्त्वा अभावो न भाव वा येषां कृते तथागते-
नार्हता सम्यक्सम्बुद्धेन धर्मचक्रं प्रवर्त्तितं । तस्मात् सत्त्वा अनुपधि-
गेषे निर्वाणधातौ परिनिर्हतास्तु परिनिर्वाणं च परिनिर्वा-
स्यति च ।

यत्पुनः सुभूतिरेवमाह । आकाशसमं तद्यानमिति । एवमेतत्
सुभूते एवमेतत् आकाशसमं तद्यानं तद्यथापि नाम सुभूते

आकाशस्य न पूर्वादिक् प्रज्ञायते न दक्षिणं न पश्चिमा नोत्तरा
नोर्द्धा नाधो नानुविदिशः प्रज्ञायन्ते । एवमेव सुभूते तस्य महा-
यानस्य न पूर्वादिक् प्रज्ञायते न दक्षिणं न पश्चिमानोत्तरा
नानुविदिशः प्रज्ञायन्ते । तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं ।
तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं न नीलं न पीतं न लोहितं
नावदातं नास्त्रिष्टं न स्फटिकरजतवर्णमेव मेव सुभूते तन्महायानं
न नीलं न पीतं न लोहितं नावदातं नास्त्रिष्टं न स्फटिकरजत-
वर्णं तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते
आकाशं नातीतं नानागतं न प्रत्युत्पन्नमेव मेव सुभूते तन्महायानं
नातीतं नानागतं न प्रत्युत्पन्नं तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं ।
तद्यथापि नाम सुभूते आकाशस्य न हानिर्नवृद्धिर्नपरिहाणिः
एवमेव तस्य महायानस्य न हानिर्नवृद्धिर्नपरिहाणिस्तेनोच्यते
आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशस्य न संक्लेशो
न व्यवदानमेव मेव सुभूते तस्य महायानस्य न संक्लेशो न व्यवदानं
तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशस्य
नोत्पादो न विरोधो न स्थितिर्नविष्टिति न स्थितेरण्णयात्वं
प्रज्ञायते । एवमेव सुभूते तस्य महायानस्य नोत्पादो न निरोधो न
स्थितिर्नविष्टितिर्नस्थितेरण्णयात्वं प्रज्ञायते । तेनोच्यते आकाशसमं
तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं न कुशलं नाऽकुशलं
न व्याकृतमेव मेव सुभूते तन्महायानं न कुशलं नाऽकुशलं न व्याकृतं
तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं
न दृष्टं न श्रुतं न मतं न विज्ञातमेवमेव सुभूते तन्महायानं

न दृष्टं न श्रुतं न मतं न विज्ञातं तेनोच्यते आकाशसमं
 तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं न ज्ञेयं नाज्ञेयं न
 विज्ञेयं न परिज्ञेयं न साक्षात्कर्त्तव्यं न प्रहातव्यं न भावयितव्य-
 मेवमेव सुभूते तन्महायानं न ज्ञेयं नाऽज्ञेयं न विज्ञेयं न परिज्ञेयं
 न साक्षात्कर्त्तव्यं न प्रहातव्यं न भावयितव्यं तेनोच्यते आकाशसमं
 तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं न विपाको न विपाक-
 धर्म एवमेव सुभूते तन्महायानं न विपाको न विपाकधर्म तेनो-
 च्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं न
 कामधातुपर्यापन्नं न रूपधातुपर्यापन्नं नारूप्यधातुपर्यापन्नमेवमेव
 सुभूते तन्महायानं न कामधातुपर्यापन्नं न रूपधातुपर्यापन्नं नारूप्य-
 धातुपर्यापन्नं तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम
 सुभूते आकाशं न सरागं न विरागं न सदेष्टं न विगतदेष्टं न समोहं
 न विगतमोहं । एवमेव सुभूते तन्महायानं न सरागं न विरागं न
 सदेष्टं न विगतदेष्टं न समोहं विगतमोहं । तेनोच्यते आकाशसमं
 तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशे न प्रथम चित्तोत्पादो
 न द्वितीयो न तृतीयो न चतुर्थो न पञ्चमो न षष्ठो न सप्तमो
 नाष्टमो न नवमो न दशमश्चित्तोत्पादः । एवमेव सुभूते तत्र
 महायाने न प्रथमश्चित्तोत्पादो न द्वितीयो न तृतीयो न चतुर्थो
 न पञ्चमो न षष्ठो न सप्तमो नाऽष्टमो न नवमो न दशम-
 श्चित्तोत्पादः । तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम
 सुभूते आकाशे न शुक्लविदर्शनाभूमिर्नगोचरभूमिर्नाष्टमकभूमिर्न-
 दर्शनभूमिर्नतनुभूमिर्नवीतरागभूमिर्नकृताविभूमिरेवमेव सुभूते तत्र

महायाने न शुक्लविदर्शनाभूमिर्नगोचरभूमिर्नाष्टमकभूमिर्नदर्शनभूमिर्न-
 तनुभूमिर्नकृताविभूमिस्तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि
 नाम सुभूते आकाशे न श्रोतापत्तिफलं न सहदागामिफलं
 नाऽनागामिफलं नार्हत्त्वमेवमेव सुभूते तत्र महायाने न श्रोत
 आपत्तिफलं न सहदागामिफलं नाऽनागामिफलं तेनोच्यते आकाश-
 समं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशे न आवकभूमिर्न-
 प्रत्येकबुद्धभूमिर्नबोधिसत्त्वभूमिर्नसम्यक्सम्युद्धभूमिरेवमेव सुभूते तत्र
 महायाने न आवकभूमिर्नप्रत्येकबुद्धभूमिर्नबोधिसत्त्वभूमिर्नसम्यक्-
 सम्युद्धभूमिस्तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते
 आकाशं न रूपि नारूपि न सनिदर्शनं नानिदर्शनं न प्रतिघं
 नाऽप्रतिघं न संयुक्तं न वियुक्तमेवमेव सुभूते तन्महायानं न रूपि
 नारूपि न सनिदर्शनं नाऽनिदर्शनं न प्रतिघं नाऽप्रतिघं न संयुक्तं
 न वियुक्तं तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते
 आकाशं न नित्यं नाऽनित्यं न सुखं न दुःखं नात्मा नाऽनात्मा
 न शुभं नाऽशुभं । एवमेव सुभूते तन्महायानं न नित्यं नाऽनित्यं
 न सुखं न दुःखं नात्मा नाऽनात्मा न शुभं नाऽशुभं तेनोच्यते
 आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं न शून्यं
 नाऽशून्यं न निमित्तं नाऽनिमित्तं न प्रणिहितं नाऽप्रणिहितमेव-
 मेव तन्महायानं न शून्यं नाऽशून्यं न निमित्तं नाऽनिमित्तं न
 प्रणिहितं नाऽप्रणिहितं तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि
 नाम सुभूते आकाशं न शान्तं नाऽशान्तं न विविक्तं नाऽविविक्तं ।
 एवमेव सुभूते तन्महायानं न शान्तं नाऽशान्तं न विविक्तं नाऽविविक्तं

तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं
नालोको न तमः एवमेव सुभूते तन्महायानं नालोको न तमः
तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं
नोपलभ्यते । एवमेव तन्महायानं नोपलभ्यते । तेनोच्यते
आकाशसमं तद्यानं । तद्यथापि नाम सुभूते आकाशं न प्रव्याहारो
नाऽप्रव्याहारः । एवमेव सुभूते तन्महायानं न प्रव्याहारो नाऽप्र-
व्याहारः । तेनोच्यते आकाशसमं तद्यानं । अनेन सुभूते
पर्यायेणाकाशसमं तद्यानं यदुत महायानम् ।

यदपि सुभूतिरेवमाह । यथाकाशेऽप्रमेयानामसंख्येयानां
सत्त्वानामवकाशः । एवमेव तस्मिन् महायानेऽप्रमेयानामसंख्येयानां
सत्त्वानामवकाश इति । एवमेतत् सुभूते एवमेतत् यथाकाशे-
ऽप्रमेयानामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । एवमेतस्मिन् महायाने-
ऽप्रमेयानामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोः सत्तासत्तया
हि सुभूते आकाशासत्तावेदितव्या । आकाशासत्तया महायानासत्ता
वेदितव्या । अनेनापि पर्यायेण तस्मिन् महायाने अप्रमेयानाम-
संख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथा हि सुभूते ये च
सत्ता यच्चाकाशं यच्च महायानं सर्वं तन्नोपलभ्यते । पुनरपरं सुभूते
सत्ताप्रमाणतया आकाशप्रमाणतावेदितव्या । आकाशप्रमाणतया
महायानप्रमाणतावेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन्
महायाने अप्रमेयानामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतो-
स्तथाहि सुभूते ये च सत्तायच्चाकाशं यच्च महायानं सर्वं तन्नोप-
लभ्यते । पुनरपरं सुभूते सत्तापरिमाणतया आकाशापरिमाणता-

वेदिता । आकाशापरिमाणतया महायानाऽपरिमाणतावेदिता ।
अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयानामसंख्येयानां
सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते ये च यच्चाकाशं
यच्च महायानं सर्वमेतन्नोपलभ्यते । पुनरपरं सुभूते सत्तासत्तया-
धर्मधात्वसत्तावेदितव्या । धर्मधात्वसत्तया आकाशासत्तावेदितव्या ।
आकाशासत्तया महायानासत्तावेदितव्या । महायानासत्तया
अप्रमेयासत्तावेदितव्या । अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदितव्या ।
असंख्येयासत्तयाऽपरिमाणसत्तावेदितव्या । अनेनापि सुभूते
पर्यायेण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयानामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते ये च सत्ता यच्च धर्मधातुर्यच्चाकाशं
यच्च महायानं यच्चाऽप्रमेयं यच्चाऽसंख्येयं यच्चापरिमाणं सर्वमेत-
न्नोपलभ्यते । पुनरपरं सुभूते सत्तासत्तया तथताऽसत्तावेदितव्या ।
तथताऽसत्तया आकाशाऽसत्तावेदितव्या । आकाशासत्तयामहा-
यानाऽसत्तावेदितव्या । महायानाऽसत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या ।
अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदितव्या । असंख्येयासत्तयाऽपरि-
माणसत्तयासर्वधर्मासत्तावेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण
तस्मिन् महायानेऽप्रमेयानामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य
हेतोस्तथाहि सुभूते ये च सत्तायच्चधर्मधातुर्यच्चाकाशं यच्च महा-
यानं यच्चाप्रमेयं यच्चाऽसंख्येयं यच्चाऽपरिमाणं सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।
पुनरपरं सुभूते सत्ताऽसत्तया तथताऽसत्तावेदितव्या । तथता-
ऽसत्तया आकाशासत्तावेदितव्या । आकाशाऽसत्तया महायाना-
सत्तावेदितव्या । महायानासत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या । अप्रमेया-

ऽसत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदितया । असंख्येयासत्तयाऽपरिमाणसत्ता-
वेदितया । अपरिमाणसत्तयासर्वधर्माऽसत्तावेदितया । अनेनापि
सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्ता-
नामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते ये च सत्ताया च
तथता यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाऽप्रमेयं यच्चाऽसंख्येयं
यच्चाऽपरिमाणं ये च सर्वधर्माः सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मसत्तयासत्ताऽसत्तावेदितया । सत्ता-
ऽसत्तयाजीवाऽसत्तावेदितया । जीवाऽसत्तयाजन्वसत्तावेदितया ।
जन्वसत्तयापोषाऽसत्तावेदितया । पोषासत्तयापुरुषासत्तावेदि-
तया । पुरुषाऽसत्तयापुङ्गलासत्तावेदितया । पुङ्गलासत्तयामनुजा-
सत्तावेदितया । अनुजाऽसत्तयामानवासत्तावेदितया । मानवा-
ऽसत्तयाकारकासत्तावेदितया । कारकासत्तयावेदकासत्तावेदि-
तया । वेदकासत्तयाजानकासत्तावेदितया । जानकाऽसत्तया-
पश्यकाऽसत्तावेदितया । पश्यकाऽसत्तयाभूतकोट्यसत्तयावेदितया ।
भूतकोट्यसत्तया आकाशासत्तावेदितया । आकाशासत्तयामहा-
यानाऽसत्तावेदितया । महायानाऽसत्तयाऽप्रमेयाऽसत्तावेदितया ।
अप्रमेयाऽसत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदितया । असंख्येयाऽसत्तयाऽपरि-
माणसत्तावेदितया । अपरिमाणसत्तयासर्वधर्माऽसत्तावेदितया ।
अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्ता-
नामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यस्यात्मा यश्च सत्त्वो
यश्च जीवो यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च
मनुजो यश्च मानवो । यश्च कारकोऽकारको यश्च जानको यश्च

पश्यको या च भूतकोटि यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाऽप्रमेयं
यच्चाऽसंख्येयं यच्चाऽपरिमाणं ये च सर्वधर्माः सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।
पुनरपरं सुभूते आत्मसत्तया सत्ताऽसत्तावेदितया । सत्ताऽसत्तया
जीवाऽसत्तावेदितया । जीवाऽसत्तया जन्वसत्तावेदितया । जन्व-
सत्तया पोषाऽसत्तावेदितया । पोषाऽसत्तया पुरुषासत्तावेदितया ।
पुरुषाऽसत्तया पुङ्गलासत्तावेदितया । पुङ्गलासत्तया मनुजासत्ता-
वेदितया । मनुजाऽसत्तया मानवासत्तावेदितया । मानवासत्तया
कारकासत्तावेदितया । कारकाऽसत्तया वेदकाऽसत्तावेदितया ।
वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितया । जानकाऽसत्तया पश्यका-
सत्तावेदितया । पश्यकासत्तयाऽचिन्त्यधात्वसत्तावेदितया । अचिन्त्य-
धात्वसत्तया रूपाऽसत्तावेदितया । रूपासत्तया वेदनासत्तावेदितया ।
वेदनासत्तया संज्ञाऽसत्तावेदितया । संज्ञासत्तया संस्काराऽसत्ता-
वेदितया । संस्काराऽसत्तया विज्ञानाऽसत्तावेदितया । विज्ञाना-
सत्तया आकाशासत्तावेदितया । आकाशासत्तया महायानासत्ता-
वेदितया । महायानासत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितया । अप्रमेया-
सत्तयाऽसंख्येयाऽसत्तावेदितया । असंख्येयाऽसत्तयाऽपरिमाणसत्त-
वेदितया । अपरिमाणसत्तया सर्वधर्मासत्तावेदितया । अनेनापि
सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्ता-
नामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यस्यात्मा यश्च सत्त्वो
यश्च जीवो यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च
मनुजो यश्च मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको
यश्च पश्यको यश्चाऽचिन्त्यधातुर्यश्च रूपं या च वेदनाया च संज्ञा

ये च संस्कारा यच्च विज्ञानं यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चा-
 ऽप्रमेयं यच्चाऽसंख्येयं यच्चाऽपरिमाणं ये च सर्वधर्माः सर्वमेतन्मोप-
 ज्ञायते । पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्तावेदितव्या ।
 सत्त्वासत्तया जीवासत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या ।
 जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्तावेदितव्या ।
 पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्तावेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनुजासत्ता-
 वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवाऽसत्तावेदितव्या । मानवासत्तया-
 कारकासत्तावेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्तावेदितव्या ।
 वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितव्या । जानकासत्तया पश्यासत्ता-
 वेदितव्या । पश्यासत्तया चक्षुरसत्तावेदितव्या । चक्षुरसत्तया
 श्रोत्रासत्तावेदितव्या । श्रोत्रासत्तया घ्राणासत्तावेदितव्या । घ्राणा-
 सत्तया जिह्वासत्तावेदितव्या । जिह्वासत्तया कायासत्तावेदितव्या ।
 कायासत्तया मनोऽसत्तावेदितव्या । मनोऽसत्तया आकाशसत्ता-
 वेदितव्या । आकाशसत्तया महायानासत्तावेदितव्या । महायाना-
 सत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या । अप्रमेयाऽसत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदि-
 तव्या । असंख्येयसत्तयाऽपरिमाणसत्तावेदितव्या । अपरिमाण-
 ऽसत्तया सर्वधर्माऽसत्तावेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण
 तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कथं
 हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च
 जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो यश्च
 मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पश्याको
 यश्च चक्षुर्यश्च श्रोत्रं यश्च घ्राणं यश्च जिह्वा यश्च कायः यश्च मनः

यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाऽप्रमेयं यच्चाऽसंख्येयं यच्चापरिमाणं
 ये च सर्वधर्माः । तत्सर्वं नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्तावेदितव्या । सत्त्वा-
 सत्तया जीवाऽसत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या ।
 जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्तावेदि-
 तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्तावेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनुजा-
 सत्तावेदितव्या । मनुजासत्तया मानवाऽसत्तावेदितव्या । मानवा-
 सत्तया कारकासत्तावेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्तावेदि-
 तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितव्या । जानकासत्तया पश्या-
 कासत्तावेदितव्या । पश्यासत्तया रूपासत्तावेदितव्या । रूपा-
 सत्तया शब्दासत्तावेदितव्या । शब्दासत्तया गन्धासत्तावेदितव्या ।
 गन्धासत्तया रसासत्तावेदितव्या । रसासत्तया स्पर्शासत्तावेदितव्या ।
 स्पर्शासत्तया धर्मासत्तावेदितव्या । धर्मासत्तया आकाशसत्ता-
 वेदितव्या । आकाशसत्तया महायानसत्तावेदितव्या । महायान-
 सत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या । अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदि-
 तव्या । असंख्येयसत्तयाऽपरिमाणसत्तावेदितव्या । अपरिमाण-
 सत्तया सर्वधर्मासत्तावेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण
 तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयाणां सत्त्वानामवकाशः । तत्-
 कथं हेतोस्तथा हि सुभूते यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च
 यन्तु यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो यश्च मानवो
 यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पश्याको यश्च रूपं यश्च
 शब्दः यश्च गन्धो यश्च रसो यश्च स्पर्शः ये च धर्माः यच्चाकाशं यच्च

महायानं यच्चाप्रमेयं यच्चासंख्येयं यच्चाऽपरिमाणं ये च सर्वधर्माः ।
सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्तावेदितव्या । सत्ता-
सत्तया जीवासत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्तावेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्तावेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनुजा-
सत्तावेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्तावेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्तावेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्तावेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितव्या । जानकासत्तया पशु-
कासत्तावेदितव्या । पशुकासत्तया चतुर्विज्ञानासत्तावेदितव्या ।
चतुर्विज्ञानासत्तया श्रोत्रविज्ञानासत्तावेदितव्या । श्रोत्रविज्ञाना-
सत्तया घ्राणविज्ञानासत्तावेदितव्या । घ्राणविज्ञानासत्तया जिह्वा-
विज्ञानासत्तावेदितव्या । जिह्वाविज्ञानासत्तया कायविज्ञानासत्ता-
वेदितव्या । कायविज्ञानासत्तया मनोविज्ञानासत्तावेदितव्या ।
मनोविज्ञानासत्तया आकाशसत्तावेदितव्या । आकाशसत्तया
महायानासत्तावेदितव्या । महायानासत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या ।
अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदितव्या । असंख्येयासत्तयाऽपरिमा-
णासत्तावेदितव्या । अपरिमाणासत्तया सर्वधर्मासत्तावेदितव्या ।
अनेनापि सुभूते पर्यायेण महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयाणां सत्ता-
नामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च
जीव यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो
यश्च मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पशुको

यश्च चतुर्विज्ञानं यश्च श्रोत्रविज्ञानं यश्च घ्राणविज्ञानं यश्च
जिह्वाविज्ञानं यश्च कायविज्ञानं यश्च मनोविज्ञानं यच्चाकाशं यश्च
महायानं यच्चाप्रमेयं यच्चासंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः
सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्तावेदितव्या । सत्ता-
सत्तया जीवासत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषसत्तावेदि-
तव्या । पुरुषसत्तया पुङ्गलासत्तावेदितव्या । पुङ्गलसत्तया मनुजा-
सत्तावेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्तावेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्तावेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्तावेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितव्या । जानकासत्तया
पशुकासत्तावेदितव्या । पशुकासत्तया चतुःसंस्पर्शासत्तावेदितव्या ।
चतुःसंस्पर्शासत्तया श्रोत्रसंस्पर्शासत्तावेदितव्या । श्रोत्रसंस्पर्शा-
सत्तया घ्राणसंस्पर्शासत्तावेदितव्या । घ्राणसंस्पर्शासत्तया जिह्वा-
संस्पर्शासत्तावेदितव्या । जिह्वासंस्पर्शासत्तया कायसंस्पर्शासत्ता-
वेदितव्या । कायसंस्पर्शासत्तया मनःसंस्पर्शासत्तावेदितव्या । मनः-
संस्पर्शासत्तया आकाशसत्तावेदितव्या । आकाशसत्तया महा-
यानासत्तावेदितव्या । महायानासत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या ।
अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदितव्या । असंख्येयासत्तया अपरि-
माणासत्तावेदितव्या । अपरिमाणासत्तया सर्वधर्मासत्तावेदितव्या ।
अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयाणां
सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च

जीवो यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो यश्च मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पश्वको यश्च चतुःसंस्पर्शो यश्च श्रोत्रसंस्पर्शो यश्च घ्राणसंस्पर्शो यश्च जिह्वासंस्पर्शो यश्च कायसंस्पर्शो यश्च मनःसंस्पर्शो यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाप्रमेयं यच्चाऽसंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्तासत्तावेदितव्या । सत्तासत्तया जीवासत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या । जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्तावेदितव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्तावेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनुजासत्तावेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्तावेदितव्या । मानवासत्तया कारकासत्तावेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्तावेदितव्या । वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितव्या । जानकासत्तया पश्वकासत्तावेदितव्या । पश्वकासत्तया चतुःसंस्पर्शजावेदनासत्तावेदितव्या । चतुःसंस्पर्शजावेदनासत्तया श्रोत्रसंस्पर्शजावेदनासत्तावेदितव्या । श्रोत्रसंस्पर्शजावेदनासत्तया घ्राणसंस्पर्शजावेदनासत्तावेदितव्या । घ्राणसंस्पर्शजावेदनासत्तया जिह्वासंस्पर्शजावेदनासत्तावेदितव्या । जिह्वासंस्पर्शजावेदनासत्तया कायसंस्पर्शजावेदनासत्तावेदितव्या । कायसंस्पर्शजावेदनासत्तया मनःसंस्पर्शजावेदनासत्तावेदितव्या । मनःसंस्पर्शजावेदनासत्तया आकाशासत्तावेदितव्या । आकाशासत्तया महायानासत्तावेदितव्या । महायानासत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या । अप्रमेयासत्तया असंख्येयासत्तावेदितव्या । असंख्येयासत्तया अपरिमाणसत्तावेदितव्या । अपरि-

माणसत्तया सर्वधर्मासत्तावेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयाणां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो यश्च मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पश्वको या च चतुःसंस्पर्शजावेदना या च श्रोत्रसंस्पर्शजावेदना या च घ्राणसंस्पर्शजावेदना या च जिह्वासंस्पर्शजावेदना या च कायसंस्पर्शजावेदना या च मनःसंस्पर्शजावेदना यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाप्रमेयं यच्चासंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्तासत्तावेदितव्या । सत्तासत्तया जीवासत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या । जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्तावेदितव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्तावेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनुजासत्तावेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्तावेदितव्या । मानवासत्तया कारकासत्तावेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्तावेदितव्या । वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितव्या । जानकासत्तया पश्वकासत्तावेदितव्या । पश्वकासत्तया पृथिवीधालसत्तावेदितव्या । पृथिवीधालसत्तया अग्नालसत्तावेदितव्या । अग्नालसत्तया तेजोधालसत्तावेदितव्या । तेजोधालसत्तया वायुधालसत्तावेदितव्या । वायुधालसत्तया आकाशधालसत्तावेदितव्या । आकाशधालसत्तया विज्ञानधालसत्तावेदितव्या । विज्ञानधालसत्तया आकाशासत्तावेदितव्या । आकाशासत्तया महायानासत्तावेदितव्या । महायाना-

सत्तया अप्रमेयासत्तावेदितव्या । अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्तावेदि-
तव्या । असंख्येयासत्तया अपरिमाणसत्तावेदितव्या । अपरिमाण-
सत्तया सर्वधर्मासत्तावेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण
तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कथं
हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च जन्तु
यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो यश्च मानवो
यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पश्यको यश्च पृथिवी-
धातुर्यथाधातुर्यश्च तेजोधातुर्यश्च वायुधातुर्यश्चाकाशधातुर्यश्च
विज्ञानधातुर्यश्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाप्रमेयं । यच्चाऽसंख्येयं
यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्तावेदितव्या । सत्त्वा-
सत्तया जीवासत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्तावेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्तावेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनु-
जासत्तावेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्तावेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्तावेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्तावेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितव्या । जानकासत्तया पश्य-
कासत्तावेदितव्या । पश्यकासत्तया अविद्यासत्तावेदितव्या । अवि-
द्यासत्तया संस्कारासत्तावेदितव्या । संस्कारासत्तया विज्ञानासत्ता-
वेदितव्या । विज्ञानासत्तया नामरूपासत्तावेदितव्या । नामरूपा-
सत्तया षडायतनासत्तावेदितव्या । षडायतनासत्तया स्पर्शासत्ता-
वेदितव्या । व्यर्शासत्तया वेदनासत्तावेदितव्या । वेदनासत्तया

दृष्ट्यासत्तावेदितव्या । दृष्ट्यासत्तया उपादानासत्तावेदितव्या । उपा-
दानासत्तया भवासत्तावेदितव्या । भवासत्तया जात्यसत्तावेदितव्या ।
जात्यसत्तया जरामरणसत्तावेदितव्या । जरामरणसत्तया आका-
शासत्तावेदितव्या । आकाशासत्तया महायानासत्तावेदितव्या ।
महायानासत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या । अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येया-
सत्तावेदितव्या । असंख्येयासत्तया अपरिमाणसत्तावेदितव्या ।
अपरिमाणसत्तया सर्वधर्मासत्तावेदितव्या । अनेनापि सुभूते
पर्यायेण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामव-
काशः तत्कथं हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो
यश्च जन्तु यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो यश्च
मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पश्यको यच्चा-
ऽविद्या ये च संस्कारा यच्च विज्ञानं यच्च नाम रूपं यच्च षडाय-
तनं यश्च स्पर्शा या च वेदनाया च दृष्ट्या यच्चोपादानं यश्च भवो
या च जातिर्यच्च जरामरणं यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाऽप्रमेयं
यच्चाऽसंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्तावेदितव्या । सत्त्वा-
सत्तया जीवासत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्तावेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्तावेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनु-
जासत्तावेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्तावेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्तावेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्तावेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्तावेदितव्या । जानकासत्तया

पश्यकासत्तावेदितव्या । पश्यकासत्तया दानपारमिताऽसत्तावेदि-
तव्या । दानपारमिताऽसत्तया शीलपारमितासत्तावेदितव्या ।
शीलपारमितासत्तया चान्तिपारमितासत्तावेदितव्या । चान्ति-
पारमितासत्तया वीर्यपारमितासत्तावेदितव्या । वीर्यपारमिता-
सत्तया ध्यानपारमितासत्तावेदितव्या । ध्यानपारमितासत्तया
प्रज्ञापारमितासत्तावेदितव्या । प्रज्ञापारमितासत्तया आकाश-
सत्तावेदितव्या । आकाशसत्तया महायानासत्तावेदितव्या । महा-
यानासत्तयाऽप्रमेयासत्तावेदितव्या । अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्ता-
वेदितव्या । असंख्येयासत्तया अपरिमाणसत्तावेदितव्या । अपरि-
माणसत्तया सर्वधर्मासत्तावेदितव्या । अनेनापि सुभूते पथा-
येण तस्मिन् महायानेऽप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि । यश्चात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च
जन्तु र्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गवो यश्च मनुजो यश्च
मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पश्यको या च
दानपारमिताया च शीलपारमिताया च चान्तिपारमिताया च
वीर्यपारमिताया च ध्यानपारमिताया च प्रज्ञापारमिता यच्चा-
काशं यच्च महायानं यच्चाप्रमेयं यच्चासंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च
सर्वधर्माः सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्तावेदितव्या । सत्त्वा-
सत्तया जीवासत्तावेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्तावेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्तावेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्तावेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गवासत्तावेदितव्या । पुङ्गवासत्तया

मनुजासत्ता वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्ता वेदितव्या ।
मानवासत्तया कारकासत्ता वेदितव्या । कारकासत्तया वेदका-
सत्ता वेदितव्या । वेदकासत्तया जानकासत्ता वेदितव्या जानका-
सत्तया पश्यकासत्ता वेदितव्या । पश्यकासत्तया अध्यात्मशून्यतासत्ता
वेदितव्या । अध्यात्मशून्यतासत्तया बहिर्द्वाशून्यतासत्ता वेदितव्या ।
बहिर्द्वाशून्यतासत्तया अध्यात्मबहिर्द्वाशून्यतासत्ता वेदितव्या । अध्या-
त्मबहिर्द्वाशून्यतासत्तया शून्यताशून्यतासत्ता वेदितव्या । शून्यता-
शून्यतासत्तया महाशून्यतासत्ता वेदितव्या । महाशून्यतासत्तया
परमार्थशून्यतासत्ता वेदितव्या । परमार्थशून्यतासत्तया संस्कृतशून्य-
तासत्ता वेदितव्या । संस्कृतशून्यतासत्तयाऽसंस्कृतशून्यतासत्ता वेदि-
तव्या । असंस्कृतशून्यतासत्तया अत्यन्तशून्यतासत्ता वेदितव्या । अत्य-
न्तशून्यतासत्तया अनवरागशून्यतासत्ता वेदितव्या । अनवरागशून्य-
तासत्तया अनवकारशून्यतासत्ता वेदितव्या । अनवकारशून्यतासत्तया
प्रकृतिशून्यतासत्ता वेदितव्या । प्रकृतिशून्यतासत्तया सर्वधर्मशून्यता-
सत्तावेदितव्या । सर्वधर्मशून्यतासत्तया खलक्षणशून्यता वेदितव्या ।
खलक्षणशून्यतासत्तया अनुपलम्भशून्यतासत्ता वेदितव्या । अनुपलम्भ-
शून्यतासत्तया अभावशून्यतासत्ता वेदितव्या । अभावशून्यतासत्तया
स्वभावशून्यतासत्ता वेदितव्या । स्वभावशून्यतासत्तया अभावस्वभाव-
शून्यतासत्ता वेदितव्या । अभावस्वभावशून्यता सत्तया आकाशसत्ता
वेदितव्या । आकाशसत्तया महायानासत्ता वेदितव्या । महाया-
नासत्तया अप्रमेयासत्ता वेदितव्या । अप्रमेयासत्तया अपरिमाणा-
सत्तावेदितव्या । अपरिमाणसत्तया सर्वधर्मासत्ता वेदितव्या ।

अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायाने अप्रमेयाणामसंख्ये-
यानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्मा यश्च
सत्त्वो यश्च जीवो यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गवो यश्च
मनुजा यश्च मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च
पशको या चाऽध्यात्मशून्यता या च बहिर्द्वाशून्यतायाचाध्यात्म-
बहिर्द्वाशून्यतायाच शून्यताशून्यतायाच महाशून्यतायाच परमार्थ-
शून्यतायाच संस्कृतशून्यतायाचासंस्कृतशून्यतायाचात्यन्तशून्यताया-
चानवराशून्यतायाचानवकारशून्यतायाच प्रकृतिशून्यतायाच सर्व-
धर्माशून्यतायाच स्वलक्षणशून्यतायाचाऽनुपलम्भशून्यतायाचाऽभाव-
शून्यतायाच स्वभावशून्यतायाचाऽभावस्वभावशून्यता यच्चाकाशं यच्च
महायानं यच्चाऽपरिमेयं यच्चासंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्व-
धर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मसत्तया सत्त्वसत्ता वेदितव्या । सत्त्वा-
सत्तया जीवसत्ता वेदितव्या । जीवसत्तया जन्वसत्ता वेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्ता वेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्ता वेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गवासत्ता वेदितव्या । पुङ्गवासत्तया मनु-
जासत्ता वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्ता वेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्ता वेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्ता वेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्ता वेदितव्या । जानकासत्तया पश-
कासत्ता वेदितव्या । पशकासत्तया स्मृत्युपस्थानासत्ता वेदितव्या ।
स्मृत्युपस्थानासत्तया सम्यक्प्रज्ञाणसत्ता वेदितव्या । सम्यक्प्रज्ञा-
णसत्तया च्छिन्दिपादासत्ता वेदितव्या । च्छिन्दिपादासत्तया इन्द्रिया-

सत्ता वेदितव्या । इन्द्रियासत्तया बलासत्ता वेदितव्या । बलासत्तया
बोध्यज्ञासत्ता वेदितव्या । बोध्यज्ञासत्तया आर्याष्टाङ्गमार्गासत्ता वेदि-
तव्या । आर्याष्टाङ्गमार्गासत्तया आकाशासत्ता वेदितव्या । आकाशा-
सत्तया महायानासत्ता वेदितव्या । महायानासत्तयाऽप्रमेयासत्ता-
वेदितव्या । अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्ता वेदितव्या । असंख्येयासत्तया
अपरिमाणासत्ता वेदितव्या । अपरिमाणासत्तया सर्वधर्मासत्ता
वेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायाने अप्रमेया-
णामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि यथात्मा
यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गवो यश्च
मनुजो यश्च मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च
पशको यानि स्मृत्युपस्थानानि यानि सम्यक् प्रज्ञाणानि ये च्छिन्दि-
पादाः यानिन्द्रियाणि यानि बलानि यानि बोध्यज्ञानि यथा-
र्याष्टाङ्गमार्गो यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाऽपरिमेयं यच्चा-
संख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मसत्तया सत्त्वसत्ता वेदितव्या । सत्त्वा-
सत्तया जीवासत्ता वेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्ता वेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्ता वेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्ता वेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गवासत्ता वेदितव्या । पुङ्गवासत्तया मनुजा-
सत्ता वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्ता वेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्ता वेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्ता वेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्ता वेदितव्या । जानकासत्तया पश-
कासत्ता वेदितव्या । पशकासत्तया आर्यसत्यासत्ता वेदितव्या

आर्यसत्यासत्तया ध्यानासत्ता वेदितव्या । ध्यानासत्तया अप्रमाणा-
सत्ता वेदितव्या । अप्रमाणासत्तया आरूप्यसमापत्त्यसत्ता वेदितव्या ।
आरूप्यसमापत्त्यसत्तया विमोक्षासत्ता वेदितव्या । विमोक्षासत्तया
अनुपूर्वविहारसमापत्त्यसत्ता वेदितव्या । अनुपूर्वविहारसमापत्त्य-
सत्तया शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखासत्ता वेदितव्या ।
शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखासत्तया अभिज्ञासत्ता वेदि-
तव्या । अभिज्ञासत्तया समाध्यसत्ता वेदितव्या । समाध्यसत्तया
धारणीमुखासत्ता वेदितव्या । धारणीमुखासत्तया आकाशासत्ता
वेदितव्या । आकाशासत्तया महायानासत्ता वेदितव्या । महायाना-
सत्तया अप्रमेयासत्ता वेदितव्या । अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्ता
वेदितव्या । असंख्येयासत्तया अपरिमाणसत्ता वेदितव्या । अपरि-
माणसत्तया सर्वधर्मासत्ता वेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण
तस्मिन् महायाने अप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य
हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्म यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च जन्तुर्यश्च
पोषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो यश्च मानवो यश्च कारको यश्च वेदको
यश्च जानको यश्च पश्यको यानि चार्यसत्यानि यानि चाप्रमाणानि
याश्चाख्यसमापत्तयो ये च विमोक्षा याश्चानुपूर्वविहारसमापत्तयो
यानि च शून्यतानिमित्ताप्रणिहितविमोक्षमुखानि याश्चाभिज्ञाः
ये च समाध्यो यानि च धारणीमुखानि यच्चाकाशं यच्च महा-
यानं यच्चाप्रमेयं यच्चासंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः ।
सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्तया वेदितव्या । सत्त्वा-

सत्तया जीवासत्ता वेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्ता वेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्ता वेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्ता वेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्ता वेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनु-
जासत्ता वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्ता वेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्ता वेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्ता वेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्ता वेदितव्या । जानकासत्तया पश्य-
कासत्ता वेदितव्या । पश्यकासत्तया तथागतबलासत्ता वेदितव्या ।
तथागतबलासत्तया वैशारद्यासत्ता वेदितव्या । वैशारद्यासत्तया
प्रतिसम्बिदसत्ता वेदितव्या । प्रतिसम्बिदसत्तया महाकरुणासत्ता
वेदितव्या । महाकरुणासत्तया आवेणिकबुद्धधर्मासत्तावेदितव्या ।
आवेणिकबुद्धधर्मासत्तया आकाशासत्ता वेदितव्या । आकाशा-
सत्तया महायानासत्ता वेदितव्या । महायानासत्तया अप्रमेयासत्ता
वेदितव्या । अप्रमेयासत्तयाऽसंख्येयासत्ता वेदितव्या । असंख्येया-
सत्तयाऽपरिमाणसत्ता वेदितव्या । अपरिमाणसत्तया सर्वधर्मा-
सत्ता वेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायाने
अप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि
सुभूते यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च
पुरुषो यश्च पुङ्गलो यश्च मनुजो यश्च मानवो यश्च कारको यश्च
वेदको यश्च जानको यश्च पश्यको यानि च तथागतबलानि
यानि च वैशारद्यानि याश्च प्रतिसम्बिदो या च महाकरुणा ये
चावेणिकबुद्धधर्माः यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चापरिमेयं यच्चा-
संख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्ता वेदितव्या । सत्त्वा-
सत्तया जीवासत्ता वेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्ता वेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्ता वेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्ता वेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्ता वेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनु-
जासत्ता वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्ता वेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्ता वेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्ता वेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्ता वेदितव्या । जानकासत्तया पश्य-
कासत्ता वेदितव्या । पश्यकासत्तया गोचरभूधर्मासत्ता वेदितव्या ।
गोचरभूधर्मासत्तया अष्टामकधर्मासत्ता वेदितव्या । अष्टामकधर्मा-
सत्तया दर्शनकभूम्यसत्ता वेदितव्या । दर्शनकभूम्यसत्तया तनुभूम्यसत्ता
वेदितव्या । तनुभूम्यसत्तया वीतरागभूम्यसत्ता वेदितव्या । वीतराग-
भूम्यसत्तया कृताविभूम्यसत्ता वेदितव्या । कृताविभूम्यसत्तया आका-
शासत्ता वेदितव्या । आकाशासत्तया महायानासत्ता वेदितव्या ।
महायानासत्तया अप्रमेयासत्ता वेदितव्या । अप्रमेयासत्तया असंख्ये-
यासत्ता वेदितव्या । असंख्येयासत्तया अपरिमानासत्ता वेदितव्या ।
अपरिमाणसत्तया सर्वधर्मासत्ता वेदितव्या । अनेनापि सुभूते
पर्यायेण तस्मिन् महायाने अप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामव-
काशं । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्मा यस्य सत्त्वो यस्य जीवो
यस्य जन्तुर्यस्य पोषो यस्य पुरुषो यस्य पुङ्गलो यस्य मनुजो यस्य
मानवो यस्य कारको यस्य वेदको यस्य जानको यस्य पश्यको ये च
गोचरभूधर्माः ये चाष्टामकधर्माः ये च दर्शनकभूमिधर्माः ये च
तनुभूमिधर्माः ये च वीतरागभूमिधर्माः ये च कृताविधर्माः

यथाकाशं यच्च महायानं यथाप्रमेयं यथासंख्येयं यथापरिमाणं
ये च सर्वधर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्त्वासत्ता वेदितव्या । सत्त्वा-
सत्तया जीवासत्ता वेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्ता वेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्ता वेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्ता वेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्ता वेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनु-
जासत्ता वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्ता वेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्ता वेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्ता वेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्ता वेदितव्या । जानकासत्तया पश्य-
कासत्ता वेदितव्या । पश्यकासत्तया श्रोत आपन्नासत्ता वेदितव्या ।
श्रोत आपन्नासत्तया सहदागाम्यसत्ता वेदितव्या । सहदागाम्यसत्तया
अनागाम्यसत्ता वेदितव्या । अनागाम्यसत्तया अर्हदसत्ता वेदितव्या ।
अर्हदसत्तया आकाशासत्ता वेदितव्या । आकाशासत्तया महायाना-
सत्ता वेदितव्या । महायानासत्तया अप्रमेयासत्ता वेदितव्या । अप्र-
मेयासत्तया असंख्येयासत्ता वेदितव्या । असंख्येयासत्तया अपरि-
माणसत्ता वेदितव्या । अपरिमाणसत्तया सर्वधर्मासत्ता वेदितव्या ।
अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायाने अप्रमेयाणा-
मसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथा हि सुभूते
यथात्मा यस्य सत्त्वो यस्य जीवो यस्य जन्तुर्यस्य पोषो यस्य पुरुषो
यस्य पुङ्गलो यस्य मनुजो यस्य मानवो यस्य कारको यस्य वेदको
यस्य जानको यस्य पश्यको यस्य श्रोत आपन्नो यस्य सहदा-
गामी यथानागामी यथार्हन् यथाकाशं यच्च महायानं

यच्चाप्रमेयं सच्चासंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः । सर्वमेत-
न्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्तासत्ता वेदितव्या । सत्ता-
सत्तया जीवासत्ता वेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्ता वेदितव्या ।
जन्वसत्तया पोषासत्ता वेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्ता वेदि-
तव्या । पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्ता वेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनु-
जासत्ता वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्ता वेदितव्या । मानवा-
सत्तया कारकासत्ता वेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्ता वेदि-
तव्या । वेदकासत्तया जानकासत्ता वेदितव्या । जानकासत्तया पश्या-
कासत्ता वेदितव्या । पश्याकासत्तया प्रत्येकबुद्धासत्ता वेदितव्या ।
प्रत्येकबुद्धसत्तया सम्यक्सम्बुद्धासत्ता वेदितव्या । सम्यक्सम्बुद्धासत्तया
आकाशासत्ता वेदितव्या । आकाशासत्तया महायानासत्ता वेदितव्या ।
महायानासत्तया अप्रमेयासत्ता वेदितव्या । अप्रमेयासत्तया असंख्येया-
सत्ता वेदितव्या । असंख्येयासत्तया अपरिमाणसत्ता वेदितव्या । अप-
रिमाणसत्तया सर्वधर्मासत्ता वेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्या-
येण तस्मिन् महायाने अप्रमेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च
जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो यश्च पुङ्गवो यश्च मनुजो यश्च मानवो
यश्च कारको यश्च वेदको यश्च जानको यश्च पश्याको यश्च प्रत्येक-
बुद्धो यश्च सम्यक्सम्बुद्धो सच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाप्रमेयं
यच्चासंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते आत्मासत्तया सत्तासत्ता वेदितव्या । सत्तासत्तया

जीवासत्ता वेदितव्या । जीवासत्तया जन्वसत्ता वेदितव्या । जन्व-
सत्तया पोषासत्ता वेदितव्या । पोषासत्तया पुरुषासत्ता वेदितव्या ।
पुरुषासत्तया पुङ्गलासत्ता वेदितव्या । पुङ्गलासत्तया मनुजासत्ता
वेदितव्या । मनुजासत्तया मानवासत्ता वेदितव्या । मानवासत्तया
कारकासत्ता वेदितव्या । कारकासत्तया वेदकासत्ता वेदितव्या ।
वेदकासत्तया जानकासत्ता वेदितव्या । जानकासत्तया पश्याकासत्ता
वेदितव्या । पश्याकासत्तया आवकयानासत्ता वेदितव्या । आवक-
यानासत्तया प्रत्येकबुद्धयानासत्ता वेदितव्या । प्रत्येकबुद्धयानासत्तया
बुद्धयानासत्ता वेदितव्या । बुद्धयानासत्तया सर्वाकारज्ञतासत्ता वेदि-
तव्या । सर्वाकारज्ञतासत्तया आकाशासत्ता वेदितव्या । आकाशा-
सत्तया महायानासत्ता वेदितव्या । महायानासत्तया अप्रमेयासत्ता
वेदितव्या । अप्रमेयासत्तया असंख्येयासत्ता वेदितव्या । असंख्येया-
सत्तया अपरिमाणसत्ता वेदितव्या । अपरिमाणसत्तया सर्वधर्मा-
सत्ता वेदितव्या । अनेनापि सुभूते पर्यायेण तस्मिन् महायाने अप्र-
मेयाणामसंख्येयानां सत्त्वानामवकाशः । तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते
यथात्मा यश्च सत्त्वो यश्च जीवो यश्च जन्तुर्यश्च पोषो यश्च पुरुषो
यश्च पुङ्गवो यश्च मनुजो यश्च मानवो यश्च कारको यश्च वेदको यश्च
जानको यश्च पश्याको यश्च आवकयानं यश्च प्रत्येकबुद्धयानं यश्च
बुद्धयानं यश्च सर्वाकारज्ञता यच्चाकाशं यच्च महायानं यच्चाप्रमेयं
यच्चासंख्येयं यच्चापरिमाणं ये च सर्वधर्माः । सर्वमेतन्नोपलभ्यते ।

तद्यथापि नाम सुभूते निर्वाणधातावप्रमेयाणामसंख्येयाना-
मपरिमाणानां सत्त्वानामवकाशः । एवमेव तस्मिन् महायाने-

ऽप्रमेयानामसंख्येयानामपरिमाणानां सत्त्वानामवकाशः । अनेनापि
 सुभूते पर्यायेण यथाकाशे अप्रमेयानामसंख्येयानामपरिमाणानां
 सत्त्वानामवकाशः । एवमेव तस्मिन् महायानेऽप्रमेयानामसंख्येया-
 णामपरिमाणानां सत्त्वानामवकाशः । यदपि सुभूतिरेवमाह
 नापि तस्य महायानस्य गतिर्दृश्यते नागतिर्दृश्यते न स्थानं दृश्यते
 इति । एवमेतत् सुभूते एवमेतत् । न तस्य महायानस्यागतिस्यां
 गतिर्या दृश्यते । तत्कस्य हेतोरवकाशे सुभूते सर्वधर्माः । तेन
 कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । तत्कस्य
 हेतोस्तथाहि सुभूते रूपं न कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति ।
 न कचित्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्नहि सुभूते रूपस्य प्रकृतिः कुत-
 श्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति । न कचित्तिष्ठति । न रूपस्य
 तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न
 रूपस्य स्वभावः कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
 न रूपस्य लक्षणं कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्ति-
 ष्ठति । न वेदना कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचि-
 त्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते वेदनायाः प्रकृतिः कुतश्चि-
 दागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न वेदनायास्तथता
 कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न वेदनायाः
 स्वभावः कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न
 वेदनाया लक्षणं कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्ति-
 ष्ठति । न संज्ञा कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्ति-
 ष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते संज्ञायाः प्रकृतिः कुतश्चिदा-

गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न संज्ञायास्तथता
 कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति । न कचित्तिष्ठति । न संज्ञायाः
 स्वभावः कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न
 संज्ञाया लक्षणं कुतश्चिदागच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्ति-
 ष्ठति । न संस्काराः कुतश्चिदागच्छन्ति । न कचिद्गच्छन्ति न
 कचित्तिष्ठन्ति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते संस्काराणां प्रकृतिः
 कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न संस्का-
 राणां तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
 न संस्काराणां स्वभावः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न
 कचित्तिष्ठति । न संस्काराणां लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचि-
 द्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न विज्ञानं कुतश्चिदागच्छति । न
 कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते विज्ञा-
 नस्य प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
 न विज्ञानस्य तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न
 कचित्तिष्ठति । न विज्ञानस्य स्वभावः कुतश्चिदागच्छति । न कचि-
 द्गच्छति । न कचित्तिष्ठति । न विज्ञानस्य लक्षणं कुतश्चिदाग-
 च्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।

न चक्षुः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्ति-
 ष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते चक्षुषः प्रकृतिः कुतश्चिदाग-
 च्छति । न कचिद्गच्छति । न कचित्तिष्ठति । न चक्षुषस्तथता
 कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति । न कचित्तिष्ठति । न चक्षुषः
 स्वभावः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति । न कचित्तिष्ठति ।

[illegible]

न चक्षुःसंस्पर्शः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचि-
त्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते चक्षुःसंस्पर्शस्य प्रकृतिः कुत-
श्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न चक्षुःसंस्पर्शस्य
तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
न चक्षुःसंस्पर्शस्य स्वभावः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति
न कचित्तिष्ठति । न चक्षुःसंस्पर्शस्य लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न
कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न श्रोत्रसंस्पर्शः कुतश्चिदा-
गच्छति न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि
सुभूते श्रोत्रसंस्पर्शस्य प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति । न कचि-
द्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न श्रोत्रसंस्पर्शस्य तथता कुतश्चिदा-
गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न श्रोत्रसंस्पर्शस्य
स्वभावः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
न श्रोत्रसंस्पर्शस्य लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न
कचित्तिष्ठति । न घ्राणसंस्पर्शः कुतश्चिदागच्छति । न कचि-
द्गच्छति न कचित्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते घ्राण-
संस्पर्शस्य प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचि-
त्तिष्ठति । न घ्राणसंस्पर्शस्य तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचि-
द्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न घ्राणसंस्पर्शस्य स्वभावः कुतश्चिदा-
गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न घ्राणसंस्पर्शस्य
लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
न जिह्वासंस्पर्शः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचि-
त्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते जिह्वासंस्पर्शस्य प्रकृतिः

[illegible]

कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न शून्यताशून्यतायाः लक्षणं कुत-
श्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न महाशून्यता
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते महाशून्यतायाः प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति । न
कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न महाशून्यतास्तथता कुतश्चिदा-
गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न महाशून्यतायाः
स्वभावः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
न महाशून्यतायाः लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न
कचित्तिष्ठति । न परमार्थशून्यता कुतश्चिदागच्छति । न कचि-
द्गच्छति न कचित्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते परमार्थ-
शून्यतायाः प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न
कचित्तिष्ठति । न परमार्थशून्यतायास्तथता न कुतश्चिदागच्छति ।
न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न परमार्थशून्यतायाः स्वभावः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न पर-
मार्थशून्यतायाः लक्षणं न कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न
कचित्तिष्ठति । न संस्कृतशून्यता कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्ग-
च्छति न कचित्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते संस्कृतशून्य-
तायाः प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचि-
त्तिष्ठति । न संस्कृतशून्यतायास्तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचि-
द्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न संस्कृतशून्यतायाः स्वभावः कुतश्चि-
दागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न संस्कृतशून्यताया-
लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।

णानां लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
नर्द्धिपादाः कुतश्चिदागच्छन्ति । न कचिद्गच्छन्ति न कचित्तिष्ठन्ति ।
तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते चर्द्धिपादानां प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति ।
न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । नर्द्धिपादानां तथता कुतश्चिदा-
गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । नर्द्धिपादानां स्वभावः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । नर्द्धिपादानां
लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
नेन्द्रियाणि कुतश्चिदागच्छन्ति । न कचिद्गच्छन्ति न कचित्तिष्ठन्ति ।
तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते इन्द्रियाणां प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति ।
न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । नेन्द्रियाणां तथता कुतश्चिदा-
गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । नेन्द्रियाणां स्वभावः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । नेन्द्रियाणां
लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।

न बलानि कुतश्चिदागच्छन्ति । न कचिद्गच्छन्ति न कचि-
त्तिष्ठन्ति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते बलानां प्रकृतिः कुत-
श्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न बलानां तथता
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न बलानां
स्वभावः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति ।
न बलानां लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचि-
त्तिष्ठति । न बोध्यज्ञानि कुतश्चिदागच्छन्ति । न कचिद्गच्छन्ति
न कचित्तिष्ठन्ति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते बोध्यज्ञानां प्रकृतिः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । न बोध्यज्ञानां

[illegible]

कचिन्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते धर्मधातोः प्रकृतिः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । न धर्म-
धातोस्तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति ।
न धर्मधातोः स्वभावः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न
कचिन्तिष्ठति । न धर्मधातोर्लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न
कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । न सुभूते तथता कुतश्चिदागच्छति ।
न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते
तथतायाः प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचि-
न्तिष्ठति । न तथतायास्तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति
न कचिन्तिष्ठति । न तथतायाः स्वभावः कुतश्चिदागच्छति ।
न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । न तथतायार्लक्षणं कुतश्चिदा-
गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । न भूतकोटिः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । तत्कस्य
हेतोर्न हि सुभूते भूतकोटेः प्रकृतिः कुतश्चिदागच्छति । न
कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । न भूतकोटेस्तथता कुतश्चिदा-
गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । न भूतकोटेः स्वभावः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । न भूत-
कोटेर्लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति ।
न सुभूते अचिन्त्यधातुः कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न
कचिन्तिष्ठति । तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते ऽचिन्त्यधातोः प्रकृतिः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति । नाऽचिन्त्य-
धातोस्तथता कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचिन्तिष्ठति ।

[illegible]

गच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । नाऽसंस्कृतस्य स्वभावः
कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । नाऽसंस्कृतस्य
लक्षणं कुतश्चिदागच्छति । न कचिद्गच्छति न कचित्तिष्ठति । एवं
तस्य महायानस्य नागतिर्दृश्यते न गतिर्दृश्यते न स्थानं दृश्यते ।

यदपि सुभूतेरेवमाह । नाप्यस्य यानस्य पूर्वान्त उपलभ्यते ।
नापरान्त उपलभ्यते । न मध्य उपलभ्यते । अध्वसमतानामेदं
यानं महायानं । तस्मान्महायानमित्युच्यते । इति । एवमेतत् सुभूते
एवमेतत् । नाप्यस्य यानस्य पूर्वान्त उपलभ्यते । नापरान्त उप-
लभ्यते । न मध्य उपलभ्यते । अध्वसमतानामेदं यानं तस्मान्महा-
यानमित्युच्यते । तत्कस्य हेतोस्तथा हि सुभूते अतीतोऽध्वाऽतीतेन
शून्यः । अनागतोऽध्वाऽनागतेन शून्यः । प्रत्युत्पन्नोऽध्वाप्रत्युत्पन्नेन
शून्यः । अध्वसमता अध्वसमतया शून्यः । महायानं महायानेन
शून्यः । बोधिसत्त्वो बोधिसत्त्वेन शून्यः । न सुभूते शून्यता एका न द्वे
न तिस्रः न चतस्रः न पञ्च न षट् न सप्त नाष्टौ न नव न दश
न पृथक् तस्मात् अध्वसमताया न मिदं बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां
नैवात्र समतोपलभ्यते । न विषमता । नैवात्र राग उपलभ्यते ।
न विरागः । न द्वेष उपलभ्यते नाऽद्वेषः । न मोह उपलभ्यते
नामोहः । न नामोपलभ्यते ना नाम । न संस्कृत उपलभ्यते
नाऽसंस्कृतः । न कुशलमुपलभ्यते नाऽकुशलं । न सावद्यमुपलभ्यते
नाऽनावद्यं । न साश्रवमुपलभ्यते नाऽनाश्रवं । न संक्लेशमुपलभ्यते
न निक्लेशं । न लौकिकमुपलभ्यते न लोकोत्तरं । नोत्पाद्य उपलभ्यते
न निरोधं । न संक्लेशमुपलभ्यते न व्यवदानं । नैवात्र नित्यमुपलभ्यते

नाऽनित्यं । न सुखमुपलभ्यते न दुःखं । नात्मोपलभ्यते नाऽनात्मा ।
न ज्ञानमुपलभ्यते नाऽज्ञानं । न कामधातुरुपलभ्यते न काम-
धातुसमतिक्रमः । न रूपधातुरुपलभ्यते न रूपधातुसमतिक्रमः ।
नारूपधातुरुपलभ्यते नारूपधातुसमतिक्रमः । न संसार उपलभ्यते
न निर्व्याणं । तत्कस्य हेतोस्तथाह्यस्य स्वभावो नोपलभ्यते ।

अतीतं सुभूते रूपमतीते न रूपेण शून्यं तत्कस्य हेतोर्न हि
शून्यतायामतीतं रूपमुपलभ्यते । शून्यतैव तावच्छून्याशून्यतया
नोपलभ्यते कुतः पुनः शून्यतायामतीतं रूपमुपलभ्यते । अतीता
वेदना अतीतया वेदनयाशून्या । तत्कस्य हेतोर्न हि शून्यताया-
मतीता वेदनोपलभ्यते । शून्यतैव तावच्छून्याशून्यतया नोपलभ्यते
कुतः पुनः शून्यतायामतीतो वेदनोपलभ्यते । अतीता संज्ञा
अतीतया संज्ञया शून्या । तत्कस्य हेतोर्न हि शून्यतायामतीता
संज्ञोपलभ्यते । शून्यतैव तावच्छून्याशून्यतया नोपलभ्यते । कुतः
पुनः शून्यतायामतीता संज्ञोपलभ्यते । अतीताः संस्काराः अतीतैः
संस्कारैः शून्या तत्कस्य हेतोर्न हि सुभूते शून्यतायामतीताः
संस्कारा उपलभ्यन्ते । शून्यतैव तावच्छून्याशून्यतया नोपलभ्यते ।
कुतः पुनः शून्यतायामतीताः संस्कारा उपलभ्यन्ते । अतीतं
विज्ञानमतीते न विज्ञानेन शून्यं । तत्कस्य हेतोर्न हि शून्यताया-
मतीतं विज्ञानमुपलभ्यते । शून्यतैव तावच्छून्याशून्यतया नोप-
लभ्यते । कुतः पुनः शून्यतायामतीतं विज्ञानमुपलभ्यते ।

अनागतं सुभूते रूपमनागते न रूपेण शून्यं । तत्कस्य हेतोर्न
हि शून्यतायामनागतं रूपमुपलभ्यते । शून्यतैव तावच्छून्याशून्य-

[illegible]

समतायामतीतोऽधोपलभ्यते । नानागतोऽध्वा न प्रत्युत्पन्नोऽधोप-
लभ्यते । समतैव तावत्समतायां नोपलभ्यते । कुतः पुनः समताया-
मतीतोऽधोपलभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नोऽधोप-
लभ्यते । पूर्वान्ततः सुभूते ऽसंस्कृतशून्यता नोपलभ्यते । अपरान्ततो-
ऽसंस्कृतशून्यता नोपलभ्यते । प्रत्युत्पन्नतोऽसंस्कृतशून्यता नोपलभ्यते ।
अथसमतायामसंस्कृतशून्यता नोपलभ्यते । न सुभूते समताया-
मतीतोऽधोपलभ्यते । नानागतोऽध्वा न प्रत्युत्पन्नोऽधोपलभ्यते ।
समतैव तावत्समतायां नोपलभ्यते । कुतः पुनः समतायामतीतो-
ऽधोपलभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नोऽधोपलभ्यते ।
पूर्वान्ततः सुभूते अत्यन्तशून्यता नोपलभ्यते । अपरान्ततोऽत्यन्त-
शून्यता नोपलभ्यते । प्रत्युत्पन्नतोऽत्यन्तशून्यता नोपलभ्यते । अथ-
समतायामत्यन्तशून्यता नोपलभ्यते । न सुभूते समतायामतीतो-
ऽधोपलभ्यते । नानागतोऽध्वा न प्रत्युत्पन्नोऽधोपलभ्यते । समतैव
तावत्समतायां नोपलभ्यते । कुतः पुनः समतायामतीतोऽधोप-
लभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नोऽधोपलभ्यते । पूर्वान्ततः
सुभूते ऽनवरागशून्यता नोपलभ्यते । अपरान्ततोऽनवरागशून्यता
नोपलभ्यते । प्रत्युत्पन्नतोऽनवरागशून्यता नोपलभ्यते । अथसम-
तायामनवरागशून्यता नोपलभ्यते । न सुभूते समतायामतीतो-
ऽधोपलभ्यते । नानागतोऽध्वा न प्रत्युत्पन्नोऽधोपलभ्यते । समतैव
तावत्समतायां नोपलभ्यते । कुतः पुनः समतायामतीतोऽधोप-
लभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नोऽधोपलभ्यते । पूर्वान्ततः
सुभूते ऽनवकारशून्यता नोपलभ्यते । अपरान्ततोऽनवकारशून्यता

नोपलभ्यते । न सुभूते समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । नाऽनागतो-
 ऽध्वा न प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । समतैव तावत्समतायां नोपलभ्यते ।
 कुतः पुनः समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः
 प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । पूर्वान्ततः सुभूते समाधयो नोपलभ्यन्ते ।
 अपरान्ततः समाधयो नोपलभ्यन्ते । प्रत्युत्पन्नतः समाधयो
 नोपलभ्यन्ते । अध्वसमतायां समाधयो नोपलभ्यन्ते । न सुभूते
 समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । नाऽनागतोऽध्वा न प्रत्युत्पन्नोऽध्वोप-
 लभ्यते । समतैव तावत्समतायां नोपलभ्यते । कुतः पुनः समताया-
 मतीतोऽध्वोपलभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नोऽध्वोप-
 लभ्यते । पूर्वान्ततः सुभूते धारणीमुखानि नोपलभ्यन्ते । अपरान्ततो
 धारणीमुखानि नोपलभ्यन्ते । प्रत्युत्पन्नतो धारणीमुखानि नोप-
 लभ्यन्ते । अध्वसमतायां धारणीमुखानि नोपलभ्यन्ते । न सुभूते
 समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । नाऽनागतोऽध्वा न प्रत्युत्पन्नोऽध्वोप-
 लभ्यते । समतैव तावत्समतायां नोपलभ्यते । कुतः पुनः समतायाम-
 तीतोऽध्वोपलभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते ।
 पूर्वान्ततः सुभूते दशतथागतवल्लानि नोपलभ्यन्ते । अपरान्ततो
 दशतथागतवल्लानि नोपलभ्यन्ते । प्रत्युत्पन्नतो दशतथागतवल्लानि
 नोपलभ्यन्ते । अध्वसमतायां दशतथागतवल्लानि नोपलभ्यन्ते ।
 न सुभूते समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । नानागतोऽध्वा न
 प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । समतैव तावत्समतायां नोपलभ्यते । कुतः पुनः
 समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नो-
 ऽध्वोपलभ्यते । पूर्वान्ततः सुभूते चत्वारिविंशत्यन्यानि नोपलभ्यन्ते ।

Nyāyabindu, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-3 @ 1/10 each	...	4	6
Nyāyabindu, Fasc. 1 @ 1/10 each	...	1	14
Nyāya Kusumājñāni Prakaraṇa, Vol. II, Fasc. 1-3 @ 1/10 each	...	0	10
Nyāyasastra	...	1	14
Padmaśruti, Fasc. 1-6 @ 2/ each	...	2	0
Prakṛita-Paṇḍitā, Fasc. 1-7 @ 1/10 each	...	12	0
Prakṛita Lakṣaṇam, Fasc. 1 @ 1/10 each	...	4	6
Prakṛita Smṛti, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 1/10 each	...	1	8
Paraśara, Institutes of (English) @ 1/- each	...	12	8
Parikāśamukha Sūtram	...	1	0
Prabandhacintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ 1/4 each	...	1	0
Rasarnavam, Fasc. 1-3	...	3	12
Ravisiddhanta Manjari, Fasc. 1	...	3	12
Saddarśana-Samuccaya, Fasc. 1-2 @ 1/10 each	...	0	10
Samarāṇica Kāha, Fasc. 1-4, @ 1/10 each	...	1	4
Sāṅkhyā Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ 1/10 each	...	2	8
Sāṅkhyā Sūtra Vṛtti (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	2	8
Six Buddhist Nyaya Tracts	...	2	0
Śrāddha Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ 1/10 each	...	0	10
Sūrata Saṁhitā, (Eng.) Fasc. 1 @ 1/- each	...	3	12
Suddhi Kaumudī, Fasc. 1-4 @ 1/10 each	...	1	0
Sundaranandam Kavyam	...	2	8
Suryya Siddhanta, Fasc. 1-2 @ 1-4 each	...	1	0
Syainika Sastra	...	2	8
*Taittiriya Brahmana, Fasc. 11-25 @ 1/10 each	...	1	0
*Taittiriya Saṁhitā, Fasc. 27-45 @ 1/10 each	...	9	6
*Tāṇḍya Brāhmaṇa, Fasc. 10-19 @ 1/10 each	...	11	14
Tantra Vārtika (English) Fasc. 1-10 @ 1/4	...	6	4
Tattva Cintāmaṇi, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-10; Vol. III, Fasc. 1-12 @ 1/10 each	...	12	8
Tattva Cintāmaṇi Dīdhiti Vivṛiti, Vol. I, Fasc. 1-4; Vol. II, Fasc. 1, @ 1/10 each	...	24	0
Tattva Cintāmaṇi Dīdhiti Prakāśa, Fasc. 1-4, @ 1/10 each	...	3	2
Tattvārthadhigama Sūtram, Fasc. 1-3 @ 1/10	...	2	8
Tirthacintāmaṇi, Fasc. 1-3, @ 1/10 each	...	1	14
Trikāṇḍa-Maṇḍanam, Fasc. 1-3 @ 1/10	...	1	14
Tul'si Satsai, Fasc. 1-5 @ 1/10	...	1	14
*Upamita-bhava-prapañca-kathā, Fasc. 1-2, 5-13 @ 1/10 each	...	3	2
Uvāsagadasāo, (Text and English) Fasc. 1-6 @ 1/-	...	6	14
Vallāla Carita, Fasc. 1 @ 1/10	...	0	10
Varṇa Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ 1/10	...	3	12
*Vāya Purāṇa, Vol. I, Fasc. 3-8; Vol. II, Fasc. 1-7; @ 1/10 each	...	6	14
Vidhāna Pārijāta, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1 @ 1/10	...	5	10
Ditto Vol. II, Fasc. 2-4, @ 1/4	...	3	12
Vivādaratnākara, Fasc. 1-7 @ 1/10 each	...	4	6
Vṛhat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6 @ 1/10	...	3	12
Yogaśāstra, Fasc. 1-3	...	3	12

Tibetan Series.

Amarakosa	...	2	0
Bauddhaśāstrasāgraha, Vol. I	...	2	0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc. 1-4, @ 1/- each	...	4	0
Nyayabindu of Dharmakīrti, Fasc. 1	...	1	0
Pag-Sam S'hi Tin, Fasc. 1-4 @ 1/- each	...	4	0
Rtogs brjod dpag khri S'iā (Tib. & Sans. Avadāna Kalpalatā) Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-9 @ 1/- each	...	18	0
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 1/- each	...	14	0

Arabic and Persian Series.

Al-Muqaddasi (English) Vol. I, Fasc. 1-4 @ 1/-	...	4	0
Al-i-Akbari, Fasc. 1-22 @ 1/8 each	...	33	0
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-6, Index to Vol. II, @ 2/- each	...	36	0
Akbar-nāmah, with Index, Fasc. 1-37 @ 1/8 each	...	56	0
Akbar-nāmah, English Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-7; Vol. III, Fasc. 1-6	...	21	0

1/8/ each	...	31
Fares Name, Fasc. 2	...	1
Farnag-i-Rashidi, Fasc. 1-14 @ 1/8/ each	...	31
Fihrist-i-Fusi, or Tusi's list of Shy'ah Books, Fasc. 1-4 @ 1/8/ each	...	4
Hadisat-i-L. Haqqat, (Text & Eng.)	...	3
History of Gujarat	...	1
Hafiz Asmā, History of the Persian Maṣnawī, Fasc. 1 @ 1/8/ each	...	0
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ 1/4/ each	...	7
Iqbalnāmah-i-Jahāngiri, Fasc. 1-3 @ 10/ each	...	1
Ishtab, with Supplement, 51 Fasc. @ 1/8/ each	...	51
Ma'ān-i-Rahimi, Part I, Fasc. 1-2 @ 2/ each	...	4
Maṣnū'at-i-Umarā, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12; Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ 1/ each	...	35
Ditto (Eng.) Vol. I, Fasc. 1-2, @ 1/4/ each	...	2
Marhamat-i-Hali 'L-Mu'Dila, Fasc. 1-2	...	2
Muntakhabat-i-Tawarikh, Fasc. 1-15 @ 10/ each	...	9
Ditto (English), Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 and 3 Indexes; Vol. III, Fasc. 1 @ 1/8/ each	...	16
Muntakhabat-i-Lubāb, Fasc. 1-19 @ 10/ each	...	11
Ditto Part 3, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	...	2
Nukhbāt-i-Fikr, Fasc. 1	...	0
Nizām's Khiradnāmah-i-Iskandari, Fasc. 1-2 @ 12/ each	...	1
Persian and Turki Divans of Bayran Khan, Khan Khanan	...	1
Qawānīn 's-Sayyad of Khudā Yar Khan 'Abbasi, edited in the origi- nal Persian with English notes by Lieut.-Col. D. C. Phillott	...	5
Riyāzu-s-Salātīn, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	3
Ditto (English) Fasc. 1-5 @ 1/8/ each	...	5
Tadhkirat-i-Khushnavisūn	...	1
Tabaqat-i-Nasiri (English), Fasc. 1-14 @ 1/8/ each	...	14
Ditto Index	...	1
Tarikh-i-Firuz Shāhi of Ziyāu-d-dīn Barni, Fasc. 1-7 @ 10/ each	...	4
Tarikh-i-Firuzshāhi, of Shams-i-Sirāj Aif, Fasc. 1-6 @ 10/ each	...	3
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	...	3
The Mabani 'L Lughat: A Grammar of the Turki Language in Persian	...	1
Tuzuk-i-Jahāngiri (Eng.) Fasc. 1 @ 1/8/ each	...	1
Wise o Rāmīn, Fasc. 1-5 @ 10/ each	...	3
Zafarnāmah, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ 10/ each	...	10

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/- each ... 20
  2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1875 to 1904 @ 8/ per No.
  3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1875 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), 1904 (16) @ 1/8 per No. to Members and @ 2/- per No. to Non-Members.
- N.B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
4. Journal and Proceedings, N.S., 1905, to date (Nos. 1-4 of 1905 are out of stock), @ 1-8 per No. to Members and Rs. 2 per No. to Non-Members.
  5. Memoirs, 1905, to date. Price varies from number to number. Discount of 25% to Members.
  6. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883
  7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, 1910 ... 8
  8. and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Vols. I-III, with 8 coloured Plates, 4to, @ 6/- each ... 18
  9. Muntakhabat-i-Matn, Parts I and II @ 1/8/ each ... 3
  10. New Translation of Haji Baba of Isfahan, by Haji Shaikh Ahmad-Ghannai, and edited with notes by Major D. C. Phillott. ... 10

BIBLIOTHECA INDICA: A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1378.

शतसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता ।

ŚATASAHASRIKĀ-PRAJÑĀ-PĀRAMITĀ

A
THEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE
OF

BUDDHA WITH HIS DISCIPLES
(IN A HUNDRED-THOUSAND STANZAS).

EDITED BY
PRATĀPACANDRA GHOṢĀ
PART I. FAS. XVIII.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1913.

AT THE LIBRARY OF THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,
No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,
AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agents—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, Grafton Street, New Bond Street, London, W.,
AND MR. OTTO HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, Leipzig, Germany.

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some
of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	Rs. 1	14
Aitarēya Brāhmanā, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	...
Aitareyalocana	...	...
Amarakosha, Fasc. 1-2	...	...
Anumana Dīdhiti Prasāriṇī, Fasc. 1-3 @ /10/	...	...
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...
Ātmatattvaviveka, Fasc. I	...	...
Āgryavāidyakā, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	...
Avadāna Kalpalatā, (Sāns. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-10, Vol. II, Fasc. 1-11 @ 1/ each	...	...
Bālam Bhaṭṭī, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	...	...
Bauddhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	...
Bhasavṛttī	...	...
Bhāṭṭa Dipikā, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. II, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...
Bauddhastotrasaṅgraha	...	...
Bṛhaddevatā, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	...
Bṛhadharma Purāṇa, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...
Bodhicaryāvatāra of Śāntideva, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...
Śri Candinātha Chūritā, Fasc. 1-3	...	...
Qatadūṣaṇī, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	...	...
*Qatāpatha Brāhmanā, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-7; Vol. V, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	...
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	...	...
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-5 @ /10/	...	...
Ditto Vol. IX, Fasc. 1-2	...	...
Qatāśāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1-17 @ /10/ each	...	...
*Qatārvarga Chintamāṇī, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	...
Ditto Vol. IV, Fasc. 7, @ 1/4/ each	...	...
Ditto Vol. IV, Fasc. 8-10 @ /10/	...	...
Glokavartika (English), Fasc. 1-7 @ 1/4/ each	...	...
*Qranta Sūtra of Qāṅkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. 4, Fasc. 1 @ /10/ each	...	...
Qrī Bhāṣyam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	...
Qrī Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	...
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol. I, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	...
Ditto Anvarasāra, Vol. II, Fasc. 1-4	...	...
Gobhiliya Gṛhya Sūtra, Vol. I, @ /10/ each	...	...
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 1/4/ each	...	...
Ditto (Appendix) Gobhila Parivṛtta	...	...
Ditto Gṛhya Saṅgraha	...	...
Hacalata	...	...
Karmapradīpī, Fasc. I	...	...
Kala Vivaka, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	...
Kāntāra, Fasc. 1-2 @ /12/ each	...	...
Kaṣi Kalpa Lata, Fasc.	...	...
Karicāraṇasāra Saṁskṛtāyuh	...	...

एकादशपरिवर्तः ।

१४३४

अपरान्तश्चत्वारि वैशारद्यानि नोपलभ्यन्ते । प्रत्युत्पन्नश्चत्वारि
वैशारद्यानि नोपलभ्यन्ते । अध्वसमतायां चत्वारि वैशारद्यानि
नोपलभ्यन्ते । न सुभूते समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । नाऽना-
गतोऽध्वान प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । समतैव तावत्समतायां नोप-
लभ्यते । कुतः पुनः समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । कुतोऽनागतो-
ऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । पूर्वान्ततः सुभूते चतस्रः प्रति-
सम्बिदो नोपलभ्यन्ते । अपरान्ततश्चतस्रः प्रतिसम्बिदो नोपलभ्यन्ते ।
प्रत्युत्पन्नतश्चतस्रः प्रतिसम्बिदो नोपलभ्यन्ते । अध्वसमतायां चतस्रः
प्रतिसम्बिदो नोपलभ्यन्ते । न सुभूते समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते ।
नाऽनागतोऽध्वान प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । समतैव तावत्समतायां
नोपलभ्यते । कुतः पुनः समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । कुतो-
ऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । पूर्वान्ततः सुभूते
महाकरुणा नोपलभ्यते । अपरान्ततो महाकरुणा नोपलभ्यते ।
प्रत्युत्पन्नतो महाकरुणा नोपलभ्यते । अध्वसमतायां महाकरुणा
नोपलभ्यते । न सुभूते समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते । नाऽनागतो-
ऽध्वान प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । समतैव तावत्समतायां नोपलभ्यते ।
कुतः पुनः समतायामतीतोऽध्वोपलभ्यते कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः
प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते । पूर्वान्ततः सुभूते अष्टादशावेणिकाबुद्ध-
धर्मा नोपलभ्यन्ते । अपरान्ततोऽष्टादशावेणिकाबुद्धधर्मा नोपल-
भ्यन्ते । प्रत्युत्पन्नतोऽष्टादशावेणिकाबुद्धधर्मा नोपलभ्यन्ते । अध्व-
समतायामष्टादशावेणिकाबुद्धधर्मा नोपलभ्यन्ते । न सुभूते सम-
तायामतीतोऽध्वोपलभ्यन्ते । नानागतो न प्रत्युत्पन्नोऽध्वोपलभ्यते ।

समतेव तावत्समतायां नोपलभ्यते । कुतः पुनः समताया-
मतौतोऽध्वोपलभ्यते । कुतोऽनागतोऽध्वा कुतः प्रत्युत्पन्नो-
ऽध्वोपलभ्यते ।

पुनरपरं सुभूते पूर्वान्ततः पृथग्जनो नोपलभ्यते । अपरा-
न्ततः पृथग्जनो नोपलभ्यते । प्रत्युत्पन्नतः पृथग्जनो नोपलभ्यते ।
अध्वसमतायां पृथग्जनो नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोः सत्त्वानुप-
लब्धितामुपादाय । पुनरपरं सुभूते पूर्वान्ततः आवको नोप-
लभ्यते । अपरान्ततः आवको नोपलभ्यते । प्रत्युत्पन्नतः आवको
नोपलभ्यते । अध्वसमतायां आवको नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोः
सत्त्वानुपलब्धितामुपादाय । पुनरपरं सुभूते पूर्वान्ततः प्रत्येक-
बुद्धो नोपलभ्यते । अपरान्ततः प्रत्येकबुद्धो नोपलभ्यते । प्रत्युत्प-
न्नतः प्रत्येकबुद्धो नोपलभ्यते । अध्वसमतायां प्रत्येकबुद्धो नोप-
लभ्यते । तत्कस्य हेतोः सत्त्वानुपलब्धितामुपादाय । पुनरपरं सुभूते
पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपलभ्यते । अपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोप-
लभ्यते । प्रत्युत्पन्नतो बोधिसत्त्वो नोपलभ्यते । अध्वसमतायां
बोधिसत्त्वो नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोः सत्त्वानुपलब्धितामुपा-
दाय । पुनरपरं सुभूते पूर्वान्ततस्तथागतो नोपलभ्यते । अपरा-
न्ततस्तथागतो नोपलभ्यते । प्रत्युत्पन्नतस्तथागतो नोपलभ्यते ।
अध्वसमतायां तथागतो नोपलभ्यते । तत्कस्य हेतोः सत्त्वानुप-
लब्धितामुपादाय । एवं खलु बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन प्रज्ञापार-
मितायां स्थित्वा त्रिविधसु शिञ्चित्वा सर्वाकारजता परिपूरयि-
तव्या । इदं सुभूते बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य अध्वसमतानाम-

महायानं । यत्र स्थित्वा बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सदेवमानुषासुरं
लोकमभिभूय सर्वाकारजतायां निर्याति ।

अथ खत्वायुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत् । साधु साधु-
भगवन् यावत् सुभाषितमिदं भगवता बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां
अध्वसमतानाममहायानं । अत्र भगवन् महायाने शिञ्चित्वाऽतीतै-
रपि बोधिसत्त्वैर्महासत्त्वैः सर्वाकारजता समनुप्राप्ता । अनागता
अपि भगवन् बोधिसत्त्वा महासत्त्वा अत्रैव महायाने शिञ्चित्वा
सर्वाकारजता मनुप्राप्यन्ति । येऽपि ते भगवन्नेतर्हि दशसु दिक्षु
अप्रमेयासंख्येषु लोकधातुस्वपरिमाणा बोधिसत्त्वा महासत्त्वा-
स्तेष्वमहायाने शिञ्चित्वा सर्वाकारजतामनुप्राप्नुवन्ति । तस्मात्तर्हि
भगवन् महायानमिदं बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां यदुत अध्व-
समतानाम् । एवमुक्ते भगवानायुष्मानं सुभूतिमेतदवोचत् । एव-
मेतत् सुभूते एवमेतत् । अत्र महायाने शिञ्चित्वाऽतीतानागत-
प्रत्युत्पन्नैस्तथागतैरर्हद्भिः सम्यक्सम्बुद्धैः सर्वाकारजताऽनुप्राप्ता चानु-
प्राप्यते चानुप्राप्यते च ॥ ० ॥

शतसाहस्र्याः प्रज्ञापारमितायाः एकादशपरिवर्तः ॥ ० ॥

अथ द्वादशः परिवर्तः ।

अथ खलु पूर्णं मैत्रायणौ पुत्रो भगवन्तमेतदवोचत् । अथ
भगवन् सुभूतिः स्वविरक्तथागतेनार्हता सम्यक्सम्बुद्धेन प्रज्ञापार-
मितायाः कृते अध्येषितः स महायानमुपदेष्टव्यमन्यते । अथायु-
ष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत् । माहैवाधं भगवन् प्रज्ञापार-
मितामतिक्रम्यमहायानमुपदिशामि । भगवानाह । नोहौदं सुभू-
तेऽनुलोमं त्वं सुभूते प्रज्ञापारमिताया महायानमुपदिशसि ।
तत्कस्य हेतोस्तथाहि सुभूते ये केचित् कुशला धर्माः आवकधर्मा
वा प्रत्येकबुद्धधर्मा वा बोधिसत्त्वधर्मा वा बुद्धधर्मा वा सर्वे ते
प्रज्ञापारमितायां संग्रहं समवसरणं गच्छन्ति । सुभूतिराह ।
कतमे भगवन् कुशलाधर्मा बोधिपक्षाः वा के धर्माश्च प्रत्येक-
बुद्धधर्माश्च बोधिसत्त्वधर्माश्च बुद्धधर्माश्च ये प्रज्ञापारमितायां संग्रहं
समवसरणं गच्छन्ति । भगवानाह । तद्यथा चत्वारि सृत्युपस्था-
नानि । चत्वारि सम्यक्प्रहाणानि । चत्वारि ऋद्धिपादाः । पञ्चे-
न्द्रियाणि । पञ्चबलानि । सप्तबोध्यङ्गानि । आर्याष्टाङ्गोमार्गः ।
चत्वार्यार्यसत्यानि । शून्यतानिमित्ताप्रणिहित विमोक्षमुखानि ।
चत्वारि ध्यानानि । चत्वार्यप्रमाणानि । चतस्र आरूप्य समापत्तयः ।
षडभिज्ञाः । दानपारमिता । शीलपारमिता । चान्तिपारमिता ।
वैर्यपारमिता । ध्यानपारमिता । प्रज्ञापारमिता । अध्यात्म-
शून्यता । बहिर्द्वाशून्यता । अध्यात्मबहिर्द्वाशून्यता । शून्यता-

शून्यता । महाशून्यता । परमार्थशून्यता । संस्कृतशून्यता । असंस्कृत-
शून्यता । अत्यन्तशून्यता । अनवरागशून्यता । अनवकारशून्यता ।
प्रकृतिशून्यता । सर्वधर्मशून्यता । स्वलक्षणशून्यता । अनुपलम्भ-
शून्यता । अभावशून्यता । स्वभावशून्यता । अभावस्वभावशून्यता ।
सर्वसमाधयः । सर्वधारणीमुखानि । दशतथागतबलानि । चत्वारि
वैशारद्यानि । चतस्रः प्रतिसम्बिदः । महामैत्री । महाकरुणा ।
महामुदिता । महोपेक्षा । अष्टादशावेणिकाबुद्धधर्माः । असंप्रमेय-
धर्मता । महोपेक्षाविहारिता । दमे सुभूते कुशलाधर्मा बोधि-
पक्षाः । आवकधर्माश्च प्रत्येकबुद्धधर्माश्च बोधिसत्त्वधर्माश्च बुद्ध-
धर्माश्च ये प्रज्ञापारमितायां संग्रहं समवसरणं गच्छन्ति । यच्च
सुभूते महायानं यच्च प्रज्ञापारमिता ध्यानपारमिता वैर्यपार-
मिता चान्तिपारमिता शीलपारमिता दानपारमिता । यच्च रूपं
या च वेदना या च संज्ञा ये च संस्काराः यच्च विज्ञानं यच्च चतुः
यच्च रूपं यच्च चतुर्विज्ञानं यच्च चतुःसंस्पर्शं या च चतुःसंस्पर्श-
प्रत्ययवेदना । यच्च श्रोत्रं यच्च शब्दो यच्च श्रोत्रविज्ञानं यच्च
श्रोत्रसंस्पर्शं या च श्रोत्रसंस्पर्शप्रत्ययवेदना । यच्च घ्राणं यच्च गन्धो
यच्च घ्राणविज्ञानं यच्च घ्राणसंस्पर्शं या च घ्राणसंस्पर्शप्रत्ययवेदना ।
या च जिह्वा यच्च रसो यच्च जिह्वाविज्ञानं यच्च जिह्वासंस्पर्शं
या च जिह्वासंस्पर्शप्रत्ययवेदना । यच्च कायो यच्च स्पर्शं यच्च काय-
विज्ञानं यच्च कायसंस्पर्शं या च कायसंस्पर्शप्रत्ययवेदना । यच्च
मनो ये च धर्मा यच्च मनोविज्ञानं यच्च मनःसंस्पर्शं या च मनः-
संस्पर्शप्रत्ययवेदना । या चाविद्या ये च संस्कारा यच्च विज्ञानं यच्च

नामरूपं यच्च षडायतनं यश्चस्पर्शा या च वेदना या च तृष्णा
 यज्ञोपादानं यश्च भवो या च जातिर्यच्च जरामरणं । या च दान-
 पारमिता या च शीलपारमिता या च ज्ञान्तिपारमिता या च
 वीर्यपारमिता या च ध्यानपारमिता या च प्रज्ञापारमिता । या
 चाऽध्यात्मशून्यता या च बहिर्द्वाशून्यता या चाऽध्यात्मबहिर्द्वाशून्यता
 या च शून्यताशून्यता या च महाशून्यता या च परमार्थशून्यता
 या च संस्कृतशून्यता या चाऽसंस्कृतशून्यता या चाऽत्यन्तशून्यता
 या चाऽनवरागशून्यता या चाऽनवकारशून्यता या च प्रकृतिशून्यता
 या च सर्वधर्मशून्यता या च स्खलक्षणशून्यता या चाऽनुपलम्भशून्यता
 या चाऽभावशून्यता या च स्वभावशून्यता या चाऽभावस्वभावशून्यता ।
 यानि च स्मृत्युपस्थानानि या नि च सम्यक्प्रहाणानि । ये चर्द्धि-
 पादाः । यानि चेन्द्रियाणि यानि च बलानि यानि च बोध-
 ज्ञानि यश्चार्याष्टाङ्गोमार्गः । यानि चार्थसत्यानि यानि च
 ध्यानानि यानि चाप्रमाणानि याश्चारुण्यसमापत्तयो याश्च षड-
 भिज्ञाः । यानि चाष्टाभिधायतनानि । यानि दशकृत्स्नायतनानि ।
 येचाष्टौ विमोक्षाः । याश्च नवाऽनुपूर्वविहारसमापत्तयः । यच्च
 दुःखं यश्च समुदयो यश्च निरोधो यश्च मार्गः । यानि च शून्य-
 तानिमित्ताप्रणिहित विमोचमुखानि । ये च समाधयो यानि च
 धारणीमुखानि यानि च दश तथागतबलानि । यानि च चत्वारि
 वैशारद्यानि । याश्च चतस्रः प्रतिसम्बिदो या च महाकरुणा ये चा-
 ष्टादशवेणिकाबुद्धधर्माः । यश्च कामधातुः र्यश्चारुण्यधातुर्यश्च कुशल-
 धर्माः ये च साश्रवाधर्माः ये चानाश्रवाधर्माः ये च लौकिकाधर्माः

ये च लोकोत्तराधर्माः ये च संस्कृतधर्माः ये चाऽसंस्कृतधर्माः यश्च
 तथागतधर्माः । यश्च तथागतेन प्रवेशितो धर्मविनयो यश्च धर्मधा-
 तुर्यश्च तथता या च भूतकोटि यश्चाचिन्त्योधातुर्यश्च निर्वाणधातुः
 सर्वत्र एते धर्माः न संयुक्ता न विसंयुक्ताः । अरूपिणोऽनिदर्शना
 अप्रतिष्ठा एकलक्षणा यदुता लक्षणाः । अनेन त्वं सुभूते पर्या-
 येण प्रज्ञापारमिताया अनुलोमं महायानमुपदिशामि । तत्कस्य
 हेतोर्न हि सुभूतेऽन्यन्महायानमन्या प्रज्ञापारमिता । इति हि
 महायानञ्च प्रज्ञापारमिता चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महा-
 यानमन्या ध्यानपारमिता । इति हि महायानञ्च प्रज्ञापारमिता
 चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्या वीर्यपारमिता । इति
 हि महायानञ्च वीर्यपारमिता चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्य-
 न्महायानमन्या ज्ञान्तिपारमिता । इति हि महायानञ्च ज्ञान्ति-
 पारमिता चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्या शीलपार-
 मिता । इति हि महायानञ्च शीलपारमिता चादयमेतदद्वैधी-
 कारं । नान्यन्महायानमन्या दानपारमिता । इति हि महायानञ्च
 दानपारमिता चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्याऽध्यात्म-
 शून्यता । इति हि महायानञ्चाध्यात्मशून्यता चादयमेतदद्वैधी-
 कारं । नान्यन्महायानमन्या बहिर्द्वाशून्यता । इति हि महायानञ्च
 बहिर्द्वाशून्यता चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्याऽध्यात्म-
 बहिर्द्वाशून्यता । इति हि महायानञ्चाध्यात्मबहिर्द्वाशून्यता चाद-
 यमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्या शून्यताशून्यता । इति हि
 महायानञ्च शून्यताशून्यता चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायान-

मन्या महाशून्यता । इति हि महायानञ्च महाशून्यता चादय-
 मेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानं नान्यापरमार्थशून्यता । इति हि
 महायानञ्च परमार्थशून्यता चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानं
 मन्या संस्कृतशून्यता । इति हि महायानञ्च संस्कृतशून्यता चादय-
 मेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्याऽसंस्कृतशून्यता । इति हि
 महायानञ्चासंस्कृतशून्यता चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायान-
 मन्याऽत्यन्तशून्यता । इति हि महायानञ्चात्यन्तशून्यता चादय-
 मेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्याऽनवरागशून्यता । इति हि
 महायानञ्चानवरागशून्यता चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायान-
 मन्याऽनवकारशून्यता । इति हि महायानञ्चानवकारशून्यता चाद-
 यमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्या प्रकृतिशून्यता । इति हि
 महायानञ्च प्रकृतिशून्यता चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायान-
 मन्या सर्वधर्मशून्यता । इति हि महायानञ्च सर्वधर्मशून्यता
 चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्या खलक्षणशून्यता । इति
 हि महायानञ्च खलक्षणशून्यता चादयमेतद्वैधीकारं । नान्य-
 न्महायानमन्याऽनुपलम्भशून्यता । इति हि महायानञ्चानुपलम्भ-
 शून्यता चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्याऽभावशून्यता ।
 इति हि महायानञ्चाभावशून्यता चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्म-
 हायानं नान्यास्वभावशून्यता । इति हि महायानञ्च स्वभावशून्यता
 चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्याऽभावस्वभावशून्यता ।
 इति हि महायानञ्चाभावस्वभावशून्यता चादयमेतद्वैधीकारं ।

नान्यन्महायानमन्यानि स्मृत्युपस्थानानि । इति हि महायानञ्च

स्मृत्युपस्थानानि चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्यानि
 सम्यक्प्रमाणानि । इति हि महायानञ्च सम्यक्प्रमाणानि चादय-
 मेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्ये ऋद्धिपादाः । इति हि
 महायानञ्चर्द्धिपादाश्चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्या-
 नौन्द्रियाणि । इति हि महायानञ्चन्द्रियाणि चादयमेतद्वैधी-
 कारं । नान्यन्महायानमन्यानि बलानि । इति हि महायानञ्च
 बलानि चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्यानि बोध्य-
 ज्ञानि । इति हि महायानञ्च बोध्यज्ञानि चादयमेतद्वैधीकारं ।
 नान्यन्महायानमन्य आर्याश्चाष्टाङ्गमार्गः । इति हि महायानञ्चा-
 र्याष्टाङ्गमार्गश्चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्यान्यार्यस-
 त्यानि । इति हि महायानञ्चार्यसत्यानि चादयमेतद्वैधीकारं ।
 नान्यन्महायानमन्यानि ध्यानानि । इति हि महायानञ्च ध्यानानि
 चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्यान्यप्रमाणानि । इति हि
 महायानञ्चाप्रमाणानि चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्या
 आरूप्यसमापत्तयः । इति हि महायानञ्चारूप्य समापत्तयश्चादय-
 मेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्येऽष्टौ विमोचाः । इति हि
 महायानञ्च विमोचाश्चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्या
 नवानुपूर्वविहारसमापत्तयः । इति हि महायानञ्चानुपूर्वविहार-
 समापत्तयश्चादयमेतद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्यानि शून्यता-
 निमित्ताप्रणिहितविमोचमुखानि । इति हि महायानञ्च शून्यता-
 निमित्ताप्रणिहितविमोचमुखानि चादयमेतद्वैधीकारं । नान्य-
 न्महायानमन्या अभिज्ञा । इति हि महायानञ्चाभिज्ञाश्चादयमेत-

दद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्ये समाधयः । इति हि महायानञ्च
समाधयश्चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्यानि धारणी-
मुखानि । इति हि महायानञ्च धारणीमुखानि चादयमेतदद्वैधी-
कारं । नान्यन्महायानमन्यानि दश तथागतबलानि । इति हि
महायानञ्च तथागतबलानि चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महा-
यानमन्यानि वैशारद्यानि । इति हि महायानञ्च वैशारद्यानि
चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्याश्चतस्रः प्रतिसम्बिदः ।
इति हि महायानञ्च प्रतिसम्बितश्चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्य-
न्महायानमन्या महाकरुणा । इति हि महायानञ्च महा-
करुणा चादयमेतदद्वैधीकारं । नान्यन्महायानमन्येऽष्टादशावेणिका-
बुद्धधर्माः । इति हि महायानञ्चावेणिकबुद्धधर्माश्चादयमेत-
दद्वैधीकारं ।

अनेन सुभूते पर्यायेण महायानमुपदिश्य प्रज्ञापारमितोप-
दिष्टा भवति । प्रज्ञापारमितामुपदिश्य महायानमुपदिष्टं भवति ।
अथायुष्मान् सुभूतिर्भगवन्तमेतदवोचत् । अपि तु खलु पुनर्भगवन्
पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपलभ्यते । अपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोप-
लभ्यते । मध्यतोऽपि बोधिसत्त्वो नोपलभ्यते । रूपापर्यन्ततया
बोधिसत्त्वापर्यन्तता वेदितव्या । वेदनाऽपर्यन्ततया बोधिसत्त्वा-
पर्यन्तता वेदितव्या । संज्ञापर्यन्ततया बोधिसत्त्वापर्यन्तता वेदि-
तव्या । संस्कारापर्यन्ततया बोधिसत्त्वापर्यन्तता वेदितव्या । विज्ञा-
नापर्यन्ततया बोधिसत्त्वापर्यन्तता वेदितव्या । रूपं बोधिसत्त्व
इत्येवमपि न संविद्यते नोपलभ्यते । वेदना बोधिसत्त्व इत्येवमपि

न संविद्यते नोपलभ्यते । संज्ञा बोधिसत्त्व इत्येवमपि न संविद्यते
नोपलभ्यते । संस्कारा बोधिसत्त्व इत्येवमपि न संविद्यते नोप-
लभ्यते । विज्ञानं बोधिसत्त्व इत्येवमपि न संविद्यते नोपलभ्यते ।
एवमहं भगवन् सर्व्वेण सर्व्वं सर्व्वथा सर्व्वं बोधिसत्त्वममनुपपद्यन्
नुपलभ्यमानः कतमं बोधिसत्त्वं कतस्यां प्रज्ञापारमितायामववदि-
द्याम्यनुशामिष्यामि । बोधिसत्त्वमेव तावत् सकलं न समनुपश्यामि
नोपलभे । तत् कतमं बोधिसत्त्वं कतस्यां प्रज्ञापारमितायामव-
वदिद्याम्यनुशामिष्यामि । बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति भगवन्नुच्यते
नाममात्रमेतत् । यथा आत्मेति भगवन्नुच्यतेऽत्यन्तानभिनिर्वृत्त-
श्चात्मा । एवमेव भगवन् बोधिसत्त्वो महासत्त्व इत्युच्यतेऽत्यन्ता-
नभिनिर्वृत्तश्च बोधिसत्त्वः । एवमभावस्वभावानां धर्माणां कतम-
त्तद्रूपं यदनभिनिर्वृत्तं । कतमासावेदनायाऽनभिनिर्वृत्ता । कत-
मासासंज्ञायाऽनभिनिर्वृत्ता । कतमेते संस्कारा येऽनभिनिर्वृत्ताः ।
कतमत्तद्विज्ञानं यदनभिनिर्वृत्तं । यच्च भगवन्नभिनिर्वृत्तं । न
तद्रूपं या चानभिनिर्वृत्ता न सावेदना । या चानभिनिर्वृत्ता न
सा संज्ञा । ये चानभिनिर्वृत्ता न ते संस्काराः । यदनभिनिर्वृत्तं
न तद्विज्ञानं । तत् किमनभिनिर्वृत्तमनभिनिर्वृत्तायां प्रज्ञा-
पारमितायामववदिद्याम्यनुशामिष्यामि । न चान्यत्रानभिनिर्वृत्तो-
र्बोधिसत्त्वो महासत्त्व उपलभ्यते । यो बोधायचरेत् । स चेदेक-
निर्दिश्यमाने बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य चित्तं नावलौयते न संलौ-
यते न विप्रतिपारौ भवति मानसं नोत्तस्यति न संचस्यति न
संचासमापाद्यते । चरत्ययं बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां ।

अथायुष्मान् शारदतीपुत्र आयुष्मन्तं सुभृतिमेतदवोचत् । केन
कारणेनायुष्मन् सुभृते पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । अपरान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । केन कारणेना-
युष्मन् सुभृते रूपापर्यन्ततया बोधिसत्त्वापर्यन्तता वेदितव्या ।
वेदनापर्यन्ततया बोधिसत्त्वापर्यन्तता वेदितव्या । संज्ञापर्यन्त-
तया बोधिसत्त्वापर्यन्तता वेदितव्या । संस्कारापर्यन्ततया बोधि-
सत्त्वापर्यन्तता वेदितव्या । विज्ञानपर्यन्ततया बोधिसत्त्वापर्यन्तता
वेदितव्या । केन कारणेनायुष्मन् सुभृते रूपं बोधिसत्त्व इत्येवमपि
न संविद्यते नोपलभ्यते । वेदना बोधिसत्त्व इत्येवमपि न संविद्यते
नोपलभ्यते । संज्ञा बोधिसत्त्व इत्येवमपि न संविद्यते नोपलभ्यते ।
विज्ञानं बोधिसत्त्व इत्येवमपि न संविद्यते नोपलभ्यते । केन
कारणेनायुष्मन् सुभृते एवं वदस्येवमहं सर्व्वेण सर्व्वं सर्व्वथा सर्व्वं
बोधिसत्त्वमसमनुपश्यन्ननुपलभमानः कतमं बोधिसत्त्वं कतमस्यां
प्रज्ञापारमितायामववदिष्टान्यनुशामिष्यामि । केन कारणेनायुष्मन्
सुभृते एवं वदमि बोधिसत्त्वमेव तावत् सकलं न समनुपश्यामि
नोपलभे । कतमं बोधिसत्त्वं कतमस्यां प्रज्ञापारमितायामवदिष्टा-
म्यनुशामिष्यामि । केन कारणेनायुष्मन् सुभृते एवं वदमि बोधि-
सत्त्वो बोधिसत्त्व इति भगवन्नुच्यते । यावदेव नाममात्रमेतत् ।
केन कारणेनायुष्मन् सुभृते एवं वदमि यथा आत्मेत्युच्यते अत्यं-
न्तानभिनिर्वृत्तस्यात्मा । एवमेव भगवन् बोधिसत्त्वो महासत्त्व
इत्युच्यते अत्यन्तानभिनिर्वृत्तस्य बोधिसत्त्वः । एवमभाव स्वभा-
वानां सर्व्वधर्माणां कतमत्तद्रूपं यदनभिनिर्वृत्तं । कतमा सा वेदना

याऽनभिनिर्वृत्ता । कतमा सा संज्ञा याऽनभिनिर्वृत्ता । कतमे ते
संस्कारा येऽनभिनिर्वृत्ताः । कतम तद्विज्ञानं यदनभिनिर्वृत्तं ।
यदनभिनिर्वृत्तं न तद्रूपं । याऽनभिनिर्वृत्ता न सा वेदना ।
याऽनभिनिर्वृत्ता न सा संज्ञा । येऽनभिनिर्वृत्ता न ते संस्काराः ।
यदनभिनिर्वृत्तं न तद्विज्ञानं । केन कारणेन सुभृते एवं वदमि
तत् किमनभिनिर्वृत्तमनभिनिर्वृत्तायां प्रज्ञापारमितायामववदि-
ष्टान्यनुशामिष्यामि । केन कारणेन सुभृते एवं नाऽन्यत्रानभि-
निर्वृत्तैर्बोधि-सत्त्व उपलभ्यते यो बोधाय चरेत् । केन कारणेन
सुभृते एवं वदमि स चेदेवं निर्देश्यमाने बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
चित्तं नावलीयते न संलीयते न विप्रतिसारी भवति मानसं
नोत्तस्यति न संवस्यति न संत्रासमापद्यते चरत्ययं बोधिसत्त्वो
महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायामिति । एवमुक्ते आयुष्मान् सुभृति-
रायुष्मन्तं शारदतीपुत्रमेतदवोचत् । सत्त्वामन्तयायुष्मच्छारदती-
पुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । सत्त्वविविक्ततया पूर्वान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । सत्त्वा स्वभावतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो
नोपैति । सत्त्वा शून्य-
नोपैति । सत्त्वासत्त्वयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । सत्त्वाशून्य-
तया सत्त्वविविक्ततया सत्त्वास्वभावतया अपरान्ततो बोधिसत्त्वो
नोपैति । सत्त्वासत्त्वया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । सत्त्वशून्यतया
सत्त्वविविक्ततया सत्त्वास्वभावतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
तत्त्वस्य हेतोर्न ह्यायुष्मच्छारदतीपुत्र सत्त्वामन्तयो सत्त्वशून्यतायां
सत्त्वविविक्ततायां सत्त्वास्वभावतायां पूर्वान्त उपलभ्यते नापरान्तो
न मध्य उपलभ्यते । न चान्यासत्त्वामन्ताऽन्यासत्त्वशून्यताऽन्यासत्त्व-

विविक्तताऽन्यासत्वास्वभावताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्यः पूर्वान्तोऽन्यो-
 ऽपरान्तोऽन्यो मध्य इति ह्यायुष्माञ्कारद्वतौपुत्र या च सत्तासत्ता
 या च सत्त्वशून्यता या च सत्त्वविविक्तता या च सत्त्वस्वभावता यश्च
 पूर्वान्तो यश्चापरान्तो यच्च मध्यं सर्वमेतदद्वयमद्वैधीकारं । रूपा-
 सत्तयायुष्माञ्कारद्वतौपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूप-
 शून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपविविक्ततया पूर्वा-
 न्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपाऽस्वभावतया पूर्वान्ततो बोधि-
 सत्त्वो नोपैति । रूपसत्त्वयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूप-
 शून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपविविक्ततयाऽपरा-
 न्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपास्वभावतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो
 नोपैति । रूपसत्त्वया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपशून्यतया
 मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपविविक्ततया मध्यतो बोधिसत्त्वो
 नोपैति । रूपास्वभावतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । तत्कस्य
 हेतोर्न ह्यायुष्माञ्कारद्वतौपुत्र रूपसत्तयो रूपशून्यतायां रूप-
 विविक्ततायां रूपास्वभावतायां पूर्वान्त उपलभ्यते नापरान्त उप-
 लभ्यते न मध्य उपलभ्यते । न चान्यारूपसत्ताऽन्यारूपशून्यता-
 ऽन्यारूपविविक्तताऽन्यारूपास्वभावताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्यः पूर्वान्तो-
 ऽन्योऽपरान्तोऽन्येन मध्यं । इति ह्यायुष्माञ्कारद्वतौपुत्र या च रूपा-
 सत्ता या च रूपशून्यता या च रूपविविक्तता या च रूपास्वभा-
 वता यश्च बोधिसत्त्वो यश्च पूर्वान्तो यश्चापरान्तो यच्च मध्यं सर्व-
 मेतदद्वयमद्वैधीकारं ।

वेदनासत्तया युष्माञ्कारद्वतौपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।

वेदनाशून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । वेदनाविविक्ततया
 पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । वेदनाऽस्वभावतया पूर्वान्ततो
 बोधिसत्त्वो नोपैति । वेदनाऽसत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
 वेदनाशून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । वेदनाविविक्त-
 तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । वेदनाऽस्वभावतयाऽपरान्ततो
 बोधिसत्त्वो नोपैति । वेदनाऽसत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
 वेदनाशून्यतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । वेदनाविविक्ततया
 मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । तत्कस्य हेतोर्न ह्यायुष्माञ्कारद्वतौ-
 पुत्र वेदनाऽसत्तया वेदनाशून्यतायां वेदनाविविक्ततायां वेदना-
 स्वभावतायां पूर्वान्त उपलभ्यते । नापरान्त उपलभ्यते । न मध्यं
 उपलभ्यते । न चाऽन्यावेदनासत्ताऽन्यावेदनाशून्यताऽन्यावेदनावि-
 विक्तताऽन्यावेदनाऽस्वभावताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्यः पूर्वान्तोऽन्योऽप-
 रान्तोऽन्यन्मध्यं । इति ह्यायुष्माञ्कारद्वतौपुत्र या च वेदनाऽसत्ता
 या च वेदनाशून्यता या च वेदनाविविक्ततो या च वेदनाऽस्वभा-
 वतायश्च बोधिसत्त्वो यश्च पूर्वान्तो यश्चापरान्तो या च मध्यं
 सर्वमेतदद्वयमद्वैधीकारं ।

संज्ञाऽसत्तायायुष्माञ्कारद्वतौपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
 संज्ञाशून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । संज्ञाविविक्ततया
 पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । संज्ञाऽस्वभावतया पूर्वान्ततो
 बोधिसत्त्वो नोपैति । संज्ञासत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
 संज्ञाशून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । संज्ञाविविक्ततया-
 ऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । संज्ञाऽस्वभावतयाऽपरान्ततो

विज्ञानाऽस्वभावतोऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्यः पूर्वान्तोऽन्योऽपरान्तोऽ-
न्यमध्यः । इति ह्याद्युभयञ्कारद्वतीपुत्र या च विज्ञानाऽसत्ता या च
विज्ञानशून्यता या च विज्ञानविविक्तता या च विज्ञानाऽस्वभावता
यश्च बोधिसत्त्वो यश्च पूर्वान्तो यश्चापरान्तो यच्च मध्यं सर्वमेतद-
द्वयमद्वैधीकारं ।

चक्षुरसत्तयायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
चक्षुःशून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । चक्षुर्विविक्ततया
पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । चक्षुरस्वभावतया पूर्वान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । चक्षुरसत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
चक्षुःशून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । चक्षुर्विविक्ततयाऽ-
परान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । चक्षुरस्वभावतयाऽपरान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । चक्षुरसत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
चक्षुःशून्यतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । चक्षुर्विविक्ततया
मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । चक्षुरस्वभावतया मध्यतो बोधिसत्त्वो
नोपैति । तत्कस्य हेतोर्न ह्यायुष्मञ्कारद्वतीपुत्र चक्षुरसत्तायां चक्षुः-
शून्यतायां चक्षुर्विविक्ततायां चक्षुरस्वभावतायां पूर्वान्त उपलभ्यते ।
नापरान्त उपलभ्यते । न मध्यमुपलभ्यते न चान्या चक्षुरसत्ताऽन्या
चक्षुःशून्यताऽन्या चक्षुर्विविक्तताऽन्या चक्षुरस्वभावताऽन्यो बोधि-
सत्तोऽन्यः पूर्वान्तोऽन्योऽपरान्तोऽन्यन्मध्यं । इति ह्यायुष्मञ्कारद्वती-
पुत्र या च चक्षुरसत्ता या च चक्षुःशून्यता या च चक्षुर्विविक्तता
या च चक्षुरस्वभावता यश्च बोधिसत्त्वो यश्च पूर्वान्तो यश्चाप-
रान्तो यश्च मध्यं सर्वमेतद्वचनमद्वैधीकारं ।

ओत्रामत्तयायुञ्जकारदतीपुत्र पूर्वान्तो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
 ओत्रशून्यतया पूर्वान्तो बोधिसत्त्वो नोपैति । ओत्रविविक्ततया
 पूर्वान्तो बोधिसत्त्वो नोपैति । ओत्रास्त्रभावतया पूर्वान्तो
 बोधिसत्त्वो नोपैति । ओत्रामत्तयाऽपरान्तो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
 ओत्रशून्यतयाऽपरान्तो बोधिसत्त्वो नोपैति । ओत्रविविक्ततयाऽ-
 परान्तो बोधिसत्त्वो नोपैति । ओत्रास्त्रभावतयाऽपरान्तो
 बोधिसत्त्वो नोपैति । ओत्रामत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
 ओत्रशून्यतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । ओत्रविविक्ततया
 मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । ओत्रास्त्रभावतया मध्यतो बोधिसत्त्वो
 नोपैति । तत्कस्य हेतोर्न ह्यायुञ्जकारदतीपुत्र ओत्रामत्तया
 ओत्रशून्यतायां ओत्रविविक्ततायां ओत्रास्त्रभावतायां पूर्वान्त
 उपलभ्यते । नापरान्त उपलभ्यते । न मध्यमुपलभ्यते । न
 चान्या ओत्रामत्तयाऽन्या ओत्रशून्यताऽन्या ओत्रविविक्तताऽन्या
 ओत्रास्त्रभावताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्योऽपरान्तोऽन्यन्मध्यं । इति
 ह्यायुञ्जकारदतीपुत्र या च ओत्रामत्तया या च ओत्रशून्यता या
 च ओत्रविविक्तता या च ओत्रास्त्रभावता यस्य बोधिसत्त्वो यस्य
 पूर्वान्तो यस्यापरान्तो यच्च मध्यं सर्वमेतदद्वयमद्वैधीकारं ।

प्राणासत्तयायुष्मज्कारदतीपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
प्राणशून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । प्राणविविक्ततया
पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । प्राणस्वभावतया पूर्वान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । प्राणामसत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
प्राणशून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । प्राणविविक्ततयाऽ-

परान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । प्राणास्त्रभावतयाऽपरान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । प्राणासत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
प्राणशून्यतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । प्राणविविक्ततया
मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । प्राणाऽस्त्रभावतया मध्यतो बोधिसत्त्वो
नोपैति । तत्कस्य हेतोर्न ह्यायुष्कारद्वतीपुत्र प्राणासत्तायां प्राण-
शून्यतायां प्राणविविक्ततायां प्राणास्त्रभावतायां पूर्वान्त उपलभ्यते ।
नापरान्त उपलभ्यते । न मध्यमुपलभ्यते । न चान्या प्राणा-
सत्ताऽन्या प्राणशून्यताऽन्या प्राणविविक्तताऽन्या प्राणास्त्रभाव-
ताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्यः पूर्वान्तोऽन्याऽपरान्तोऽन्यन्मध्यं । इति
ह्यायुष्कारद्वतीपुत्र यां च प्राणासत्ता या च प्राणशून्यता या च
प्राणविविक्तता या च प्राणास्त्रभावता यश्च बोधिसत्त्वो यश्च पूर्वान्तो
यश्चापरान्तो यच्च मध्यं सर्वमेतदद्वयमद्वैधीकारं ।

जिज्ञासत्तयायुष्मञ्कारदत्तौपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
जिज्ञाशून्यतथा पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । जिज्ञाविविक्ततया
पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । जिज्ञाऽस्वभावतया पूर्वान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । जिज्ञासत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
जिज्ञाशून्यतथाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । जिज्ञाविविक्त-
तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । जिज्ञाऽस्वभावतयाऽपरान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । जिज्ञाऽसत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
जिज्ञाशून्यतथा मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । जिज्ञाविविक्ततया
मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । जिज्ञाऽस्वभावतया मध्यतो बोधि-
सत्त्वो नोपैति । तत्कस्य हेतोर्न ह्यायुष्मञ्कारदत्तौपुत्र जिज्ञाऽ-

मत्तायां जिज्ञाशून्यतायां जिज्ञाविविक्ततायां जिज्ञाऽस्वभावतायां
पूर्वान्त उपलभ्यते । नापरान्त उपलभ्यते । न मध्यमुपलभ्यते ।
न चान्या जिज्ञाऽसत्ताऽन्या जिज्ञाशून्यताऽन्या जिज्ञाविविक्तताऽन्या
जिज्ञाऽस्वभावताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्यः पूर्वान्तोऽन्योऽपरान्तोऽन्यन्मध्यं ।
इति ह्यायुष्मञ्छारद्वतीपुत्र या च जिज्ञाऽसत्ता या च जिज्ञा-
शून्यता या च जिज्ञाविविक्तता या च जिज्ञाऽस्वभावता यश्च
बोधिसत्त्वो यश्च पूर्वान्तो यश्चापरान्तो यश्च मध्यं सर्वमेतद्वय-
मद्वैधौकारं ।

कायाऽसत्तयायुष्मच्छारदतौपुत्र पुर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
कायशून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । कायविविक्ततया
पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । कायाऽस्वभावतया पूर्वान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । कायाऽसत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
कायशून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । कायविविक्ततयाऽप-
रान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । कायाऽस्वभावतयाऽपरान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । कायाऽसत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
कायशून्यतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । कायविविक्ततया
मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । कायास्वभावतया मध्यतो बोधिसत्त्वो
नोपैति । तत्कस्य हेतोर्न ह्यायुष्मच्छारदतौपुत्र कायाऽसत्तायां
कायशून्यतायां कायविविक्ततायां कायास्वभावतायां पूर्वान्त
उपलभ्यते । नापरान्त उपलभ्यते । न मध्यमुपलभ्यते । न चान्या
कायाऽसत्ताऽन्या कायशून्यताऽन्या कायविविक्तताऽन्या कायस्वभा-
वताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्य पूर्वान्तोऽन्योऽपरान्तोऽन्यमध्यं । इति

ज्ञायुष्मत्कारदतीपुत्र या च कायामन्ता या च कायशून्यता या च
कायविविक्तता या च कायस्वभावता यश्च बोधिसत्त्वो यश्च
पूर्वान्तो यश्चापरान्तो यच्च मध्यं सर्वमेतदद्वयमद्वेधीकारं ।

मनोऽसत्तयायुष्मच्छारदतीपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
मनःशून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । मनोविविक्ततया
पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । मनोऽस्वभावतया पूर्वान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । मनोऽसत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
मनःशून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । मनोविविक्ततयाऽ-
परान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । मनोऽस्वभावतयाऽपरान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । मनोऽसत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
मनःशून्यतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । मनोविविक्ततया
मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । मनोऽस्वभावतया मध्यतो बोधि-
सत्त्वो नोपैति । तत्कस्य हेतोर्न ह्यायुष्मच्छारदतीपुत्र मनोऽसत्तायां
मनःशून्यतायां मनोविविक्ततायां मनोऽस्वभावतायां पूर्वान्त
उपलभ्यते । नापरान्त उपलभ्यते । न मध्यमुपलभ्यते । न
चाऽन्या मनोऽसत्ताऽन्या मनःशून्यताऽन्या मनोविविक्तताऽन्या
मनोऽस्वभावताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्यः पूर्वान्ततोऽन्योऽपरान्तोऽन्यन्मध्यं ।
इति ह्यायुष्मच्छारदतीपुत्र या च मनोऽसत्ता या च मनःशून्यता
या च मनोविविक्तता या च मनोऽस्वभावता यश्च बोधिसत्त्वो यश्च
पूर्वान्तो यश्चापरान्तो यश्च मध्यं सर्वमेतदद्वयमदैधिकारं ।

रूपासक्तयायुग्मञ्जारद्वतीपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
रूपशून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपाविविक्ततया

पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपास्वभावतया पूर्वान्ततो
बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपाऽसत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
रूपशून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपविविक्ततयाऽ-
परान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपास्वभावतयाऽपरान्ततो बोधि-
सत्त्वो नोपैति । रूपासत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
रूपशून्यतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपविविक्ततया
मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । रूपास्वभावतया मध्यतो बोधिसत्त्वो
नोपैति । तत्कस्य हेतोर्न ह्यायुष्माञ्कारद्वतीपुत्र रूपासत्तायां
रूपशून्यतायां रूपविविक्ततायां रूपास्वभावतायां पूर्वान्त उप-
लभ्यते । नापरान्त उपलभ्यते । न मध्यमुपलभ्यते । न चाऽन्या
रूपाऽसत्ताऽन्या रूपशून्यताऽन्या रूपविविक्तताऽन्या रूपास्वभा-
वताऽन्यो बोधिसत्त्वोऽन्यः पूर्वान्तोऽन्योऽपरान्तोऽन्यमध्यं । इति
ह्यायुष्माञ्कारद्वतीपुत्र या च रूपासत्ता या च रूपशून्यता या
च रूपविविक्तता या च रूपास्वभावता यश्च बोधिसत्त्वो यश्च
पूर्वान्तो यश्चापरान्तो यश्च मध्यं सर्वमेतदद्वयमद्वेधीकारं ।

शब्दासत्तयायुग्मञ्कारद्वतीयपुत्र पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति ।
 शब्दशून्यतया पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । शब्दविविक्ततया
 पूर्वान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । शब्दास्त्रभाततया पूर्वान्ततो
 बोधिसत्त्वो नोपैति । शब्दाऽसत्तयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो
 नोपैति । शब्दशून्यतयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । शब्द-
 विविक्ततयाऽपरान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । शब्दास्त्रभाततयाऽप-
 रान्ततो बोधिसत्त्वो नोपैति । शब्दासत्तया मध्यतो बोधिसत्त्वो

संस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽस्वभावतया मध्यतो बोधिसत्त्वो नोपैति । तत्कस्य
हेतोर्न ह्यायुष्मच्छारद्वतीपुत्र मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽसत्तायां मनः-
संस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यतायां मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाविविक्ततायां
मनसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽस्वभावतायां पूर्वान्त उपलभ्यते । नापरान्त
उपलभ्यते । न मध्यमुपलभ्यते । न चान्या मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदना-
ऽसत्ताऽन्या मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाशून्यताऽन्या मनःसंस्पर्शप्रत्यय-
वेदनाविविक्तताऽन्या मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽस्वभावताऽन्यो बोधि-
सत्त्वोऽन्यः पूर्वान्तोऽन्योऽपरान्तोऽन्यन्मध्यम् । इति ह्यायुष्मच्छार-
द्वतीपुत्र या च मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽसत्ता या च मनःसंस्पर्श-
प्रत्ययवेदनाशून्यता या च मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाविविक्तता या च
मनःसंस्पर्शप्रत्ययवेदनाऽस्वभावता यश्च बोधिसत्त्वो यश्च पूर्वान्तो
यश्चापरान्तो यश्च मध्यम् । सर्वमेतद्वयमद्वैधीकारम् ।

शतसाहस्र्याः प्रज्ञापारमितायाः द्वादशः परिवर्तः ॥ ० ॥

इति प्रथमखण्डः समाप्तः ॥ ० ॥

Maṇḍikā Sāggraha, Fasc. 1-3 @ 10/ each	Rs. 1
Mārkandeya Purāṇa, (English) Fasc. 1-9 @ 1/- each	9
Mugdhahodha Vyākaraṇa, Vol. I, Fasc. 1-6, @ 10/ each	3
Nirukta, (2nd edition) Vol. I, Fasc. 1-2, @ Rs. 1-4	2
Nityācārapaddhati, Fasc. 1-7 @ 10/ each	4
Nityācārapradīpa, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-4 @ 10/ each	7
Nyāyabindutika, Fasc. 1 @ 10/ each	0
Nyaya Vartika Tatparya Parisudhi, Fasc. 1-4 @ 10/ each	2
Nyāyasarah	3
Padumāvatī, Fasc. 1-6 @ 2/ each	12
Prākṛita-Paṅgalam, Fasc. 1-7 @ 10/ each	4
*Parācār Smṛti, Vol. I, Fasc. 2-8, Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 10/ each	11
Parācār, Institutes of (English) @ 1/- each	1
Parikṣamukha Sūtram	1
Prabandhacintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	3
Rasarnavam, Fasc. 1-3	3
Ravisiddhanta Manjari, Fasc. 1	0
Sadukti-karna-mṛita, Fasc. 1-2, @ 10/ each	1
Saddarśana-Samuccaya, Fasc. 1-2 @ 10/ each	1
Samaraṇa Kāha, Fasc. 1-5, @ 10/ each	3
Sāṅkhyā Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ 10/ each	2
Ditto (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	8
Six Buddhist Nyaya Tracts	0
Smṛiti Prakāśa, Fasc. 1	0
Śrāddha Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ 10/ each	3
Sri Surisarvasvam, Fasc. 1-2, @ 10/ each	1
Sūtrata Sāhita, (Eng.) Fasc. 1 @ 1/- each	1
Buddhi Kaumudī, Fasc. 1-4 @ 10/ each	2
Sundaranandam Kavyam	1
Sūryya Siddhanta, Fasc. 1-2 @ 1-4 each	2
Syninika Sastra	1
Tantra Vārtika (English) Fasc. 1-12 @ 1/4	15
*Tattva-Cintāmaṇi, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 2-10; Vol. III, Fasc. 1-2; Vol. IV, Fasc. 1; Vol. V, Fasc. 1-5; Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ 10/ each	27
Tattva Cintāmaṇi Dīdhiti Vivṛiti, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-2, Vol. III, Fasc. 1 @ 10/ each	1
Tattva Cintāmaṇi Dīdhiti Prakāśa, Fasc. 1-6 @ 10/ each	3
Tirthacintāmaṇi, Fasc. 1-4, @ 10/ each	1
Trikāṇḍa-Mūḍanam, Fasc. 1-3 @ 10/	3
Tol'ai Satsai, Fasc. 1-5 @ 10/	6
*Upaniṣad-bhava-prapāñca-kathā, Fasc. 1-2, 1-13 @ 10/ each	6
Uṇṣagdaśa, (Text and English) Fasc. 1-5 @ 1/-	0
Vallala Carita, Fasc. 1 @ 10/	3
Varṣa KriyāKaumudī, Fasc. 1-6, @ 10/	5
Vidhāna Pārijāta, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1 @ 10/	6
Ditto Vol. II, Fasc. 2-6 @ 1/4	1
Vivādaratnākara, Fasc. 1-7 @ 10/ each	3
Vṛhat Śayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6 @ 10/	3
Yogaśāstra, Fasc. 1-3	3

Tibetan Series.

Amarakosah	1
Amartika Kamdhenuh	2
Bauddhistotrasaṅgraha, Vol. I	3
A Lower Ladakhi version of Kaṣyapa, Fasc. 1-4, @ 1/- each	1
Nyāyabindu of Dharmakīrti, Fasc. 1-4 @ 1/- each	4
Paṅ-Sam Shi Tin, Fasc. 1-4 @ 1/- each	4
Rtogs brjed 'pag khri S'ig (Tib. & Sans. = Lapa Kalpalatā) Vol. I, Fasc. 1-10, Vol. II, Fasc. 1-11 @ 1/- each	21
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 1/- each	14
Timed-Kun-Din	1

Arabic and Persian Series.